

1. విశాఖ ప్రస్తావన - (ఈ కాలమున వ్రాసిన సమస్తము) - 115-116
2. మన రాజ్యమున వసు - 'సుమతి' - 117-124
3. భారత రాజ్యమున కా సనములు - (అపరితాతా భువనాని) - 125-130
4. మన భువనము - మూలము - (అపరితాతా భువనాని) - 130-6-130
5. సంప్రదించుకొను - (అపరితాతా భువనాని) - 131-134
6. విశాఖమున కవి - కవిమత - (అపరితాతా భువనాని) - 135-140
7. మూలమున కవి - (అపరితాతా భువనాని) - 141-145
8. విధి - 'కైంకర్య' - 146
9. సంప్రదించుకొను మూలమున కవి - (అపరితాతా భువనాని) - 147-150
10. ప్రాంతము - (అపరితాతా భువనాని) - 150
11. విశాఖమున కవి - (అపరితాతా భువనాని) - 151-154
12. అంధ్రమున కవి - (అపరితాతా భువనాని) - 155-165
13. కవిమత - (అపరితాతా భువనాని) - 166-182
14. విశాఖమున కవి - (అపరితాతా భువనాని) - 183-187
15. విశాఖమున కవి - (అపరితాతా భువనాని) - 189-202
16. విశాఖమున కవి - (అపరితాతా భువనాని) - 203-205
17. విశాఖమున కవి - (అపరితాతా భువనాని) - 206-208
18. విశాఖమున కవి - (అపరితాతా భువనాని) - 213
19. విశాఖమున కవి - (అపరితాతా భువనాని) - 214-215

విరోధి సం.
మాఘము

భారతి

సంపుటము 27
సంచిక 2

విజయప్రస్తావన

శ్రీ కొమరవోలు వెంకటసుబ్బారావు

లంకాశంకరశైలాలలితమహావ్యూహీణి కీనాటికి
సంకె ఘోష, స్వతంత్రవాయువుల సంచారమ్ము హేచ్ఛె, నిరా
తంకప్రక్రియ ధీరులైరి శిశువృద్ధస్త్రీజనాసీకముల్
సంకోచింపగ నేల? సంధిలె స్వరాజ్యం బింక పూజ్యంబుగఁ.

అన్నవస్త్రములకై యటమటించెడు ప్రజాకోటి కుండదుగదా కూటికఱపు,
నేషభాషలజేసి ద్వేషరోషము లొందు జనుల నొండపుగదా దినము లింక
లంచగొండితనమ్ము పంచ బొంచిన దురుద్యోగు లొదురుగదా యోగివరులు
ఎల్లర నేడ్పించు నల్లబాబా రింక మారుగా తెల్లబాబాగుగాగ
అరయ పాతికపాట్లుగా నారగించు-కష్టజీవికి తీరుగా కడుపుకన్న
అణగద్రొక్కంగబడినట్టి యాడుబాతి-కిక లభించుగదా పురశ్చకచకేచ్ఛ!

హితవగు తిండి, దేహమున కింపగు బట్టయు, నొళ్లు దాచుకో
గతి యగు కొంపయుం, దవలి కప్పముజేసెడువాని కూరిలో
బ్రతికెడు తెరువు, రోగులకు వైద్యము, కమ్మగ వ్రాస నీరముల్
జతపడి పల్లెపట్టులకు చక్కని జీవన మబ్బుగావుత్త.

త్రిస్ఫోటాణవదారుణాశ్రుములతో దిగ్దేశజాలములక
బ్రస్ఫటింపదలంచు నయ్యమెరికారమ్యాల యాధ్యత్యముం
బ్రస్ఫారన్నయనాబ్జదీధితులతో బంధించి శాంతిక్రియా
విస్ఫూర్తిక నెలకొల్పుగాక భరతోర్విమాత లోకంబునక.

సత్యాహింసల మంత్రపాతములుగా సంధించి, సాంగ్రామిక
ధర్మక్రీడల సప్తముం బ్రజల కుడ్లాటించి, ప్రేమక్షమా
స్వత్యంబుక నృపసితి కంటునిడు యత్నం బెంతయుం జేసి, ప్రా
ణత్యాగం బొనరించి చన్న ఘనునిక గాంధిం బ్రశంసింపుమా.

మన రాజ్యాంగం

“సుమతి”

౧౯౫౦ జనవరి ౨౬ న భారతదేశం పూర్తిగా స్వతంత్రమైంది. ఆనాటిలో అంతవరకూ బ్రిటన్ లోగల నామమాత్ర ఫలభంధకూడా తెగిపోయింది. దేశంమీద దోరతనం పూర్తిగా దేశం లోనే నెలకొన్నది. అంతేకాక దోరతనంలోపాటు న్యాయపాలనావ్యవస్థకూడా పూర్తిగా దేశస్థమే అయింది.

దేశప్రతిష్ఠకు మూలమైన ఈ గొప్పచూర్పులు ఈనాడు సిద్ధించిన మన రాజ్యాంగము, లేక రాజ్య స్ఫూర్తికల్ప లభించినవి. భారతరాజ్యస్ఫూర్తిపేరు వుచే ఈనాడు భారతదేశమున ధర్మవ్యతంత్రప్రజాప్రతిష్ఠ (ప్రజా)రాజ్యము ఏర్పాటైనది.

శతాబ్దాలు అనంతరము, నీమలో కొంత కొల్ల పోయి, భారతదేశము స్వతంత్రమై, ఏకరాజ్యముగా ఏర్పడినది. మనకు తెలిసిన దాస్యము ఒకటి, రెండు శతాబ్దములది. మన స్వాతంత్ర్యోద్యమములో కడ

దాస్యము హరించిపోయినది. ఈ సంసిద్ధికి పేరు భూతులు స్వాతంత్ర్యప్రియులైన ప్రజలు, వారి సంప్రదించిన కాంగ్రెసు, ఉభయలకు ప్రవర్తకుడైన గాంధీ మహాత్ముడు. కొంత ప్రాంతము లుప్రస్తుతము ఇంత పూర్తి స్వాతంత్ర్యము, ఆఖండత్వము భారతదేశము చరిత్రలో ఎన్నడూ అనుభవించియుండ లేదనవచ్చును.

గాంధీజీ జోస్యం

౧౯౨౨లో గాంధీమహాత్ముడు చెప్పిన ఈమాట ఇప్పటి పెరవేరికనుబట్టి జోస్య మునిపించవచ్చును. ‘రాజ్యాంగపరిషత్తు’ అను పేరు లేకపోయినను దాని నూతన నాటిమాటలో కలదు:

“స్వరాజ్యము బ్రిటిష్ పార్లమెంటువారి దాన ధర్మముగ రాదు. భారతదేశంయొక్క సంపూర్ణమైన స్వయంవ్యక్తతకు దృష్టాంతమై పార్లమెంటు కొనసరూపేగ రాగలదు. భారతప్రజల అభీప్రాయమును లాంఛన ప్రాయంగా, మర్యాదిగా పార్లమెంటు ఆమోదించవలసియుంటుంది. ఈ ఆమోదము బ్రిటన్ లో ఒప్పుదముగా ఉంటుంది. భారతీయప్రజలు స్వచ్ఛందంగా ఎన్నుకొన్నట్టి ప్రతినిధులవ్వారా ప్రజల అభీప్రాయవ్యక్తమై ఖరారు జరిగినపుడు బ్రిటిష్ పార్లమెంటు ఆ అభీప్రాయాన్ని ఆమోదిస్తుంది.”* అని గాంధీజీ చెప్పిన ప్రక్రియ ఇంచుమించు పూర్తిగా చెల్లుతామైంది. స్వరాజ్యం బ్రిటిష్ వారి అనుగ్రహంవల్ల రాలేదు. భారతీయుల సంకల్పబలంచేత, త్యాగశక్తిచేత, స్వయంకృషిచేత స్వరాజ్యం సిద్ధించింది. బ్రిటిష్ పార్లమెంటు మన స్వాతంత్ర్యప్రతిష్ఠను ఆమోదిస్తూ స్వరాజ్య కొనసం చేసింది. మనం ఎన్నుకున్న రాజ్యాంగపరి

*“Swaraj will not be a free gift of the British Parliament. It will be a declaration, of India's full self-expression, expressed through an act of Parliament. But it will be merely a courteous ratification of the declared wish of the people of India. The ratification will be a treaty to which Britain will be a Party. The British Parliament, when the settlement comes, will ratify the wishes of the people of India as expressed through the freely chosen representatives”— Mahatma Gandhi in 1922.

మత్తుడ్యారా రాజ్యాంగం ఏర్పరచుకున్నాము. ఈ విధంగా, ఆ సంవత్సరాలక్రితం గాంధీగారు నూచించిన రీతిగా కాంగ్రెస్ ఉద్యమం ఫలించింది. ౧౯౩౦ జనవరి ౨౬ న లాహోరులో రావినదీతీరావ పండిత జవాహర్లాల్ నెహ్రూ అధ్యక్షతన కాంగ్రెస్ దేశానికి స్వరాజ్యదీక్ష నిచ్చింది. ౧౯౪౩ ఆగష్టు ౧౫న బ్రిటన్ లో లాంఛన్ ప్రాయమైన సంబంధం కలిగి భారత దేశం స్వతంత్రమైంది. ఈనాడు రాజేంద్రప్రసాద్ 'రాష్ట్రపతి' (ప్రెసిడెంట్)గ, నెహ్రూ ప్రధానిగా భారతదేశం సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యంతో ప్రజారాజ్యముగా మారినది. ఈ మహాసంద్ధికై పాటుపడి బలియై పోయిన అసంఖ్యాకులకు పీఠవతంసులకును, 'రాష్ట్ర'దేవ' గాంధీమహాత్మునకును జోహారులు.

ఈ మన రాజ్యస్మృతిని సిద్ధపరచినట్టి రాజ్యాంగ పరిషత్తు ఎట్లు ఏర్పడి, పనిచేసినది వివరించుట కిది తావుకాదు. ఈ పరిషత్తు తొలిసమావేశము ౧౯౪౬ డిసెంబరు ౯ నను, కట్టకడపటి సమావేశము ౧౯౫౦ జనవరి ౨౫ నను జరిగెను. ౧౯౪౩ ఆగష్టు ౧౫ ఆనంతరముగాని పరిషత్తుపని చురుకుగా సాగుటకు వీలు కలుగలేదు. ౩౦౮ మంది ప్రతినిధులు పరిషత్ కార్యక్రమంలో పాల్గొని మూడేళ్లకు పన్నెండు కోజాలు తక్కువగా ౧౯౪౯ నవంబరు ౨౬ న ఈ రాజ్యస్మృతిని మంజూరుచేశారు. మనకి విలక్షణమైన పరిస్థితులలో ఇంత తీవ్రంగా, సరసంగా, సవ్యంగా రాజ్యాంగం సిద్ధంచేయటం మెచ్చదగినది.

ఈ రాజ్యస్మృతిలో ౨౨ అశ్వాసములు, ౨౨ అధ్యాయములు, ౩౯౫ సూత్రములు, ౮ అమలంబములు ఉన్నవి. వీటిలో పౌరస్వత్వము, ప్రమాదము, ఎన్నికవిర్పాటు, నిర్వచన, అన్వయము, కొన్ని తాత్కాలికవిర్పాటుకు చెందిన సూత్రములు మాత్రము ౧౯౪౯ నవంబరు ౨౬ నంచే అమలులోనికి వచ్చినవి. మిగిలిన స్మృతిఅంతా ఈ జనవరి ౨౬ నంచి అమలులోనికి వచ్చినది.

అవతారిక

ఈస్మృతిప్రాముఖ్యం ఒకటో సూత్రమైన అవతారికలో ఇలా ఉంది :

"భారతప్రజలము మేము మా దేశంలో ప్రజే ఎన్నుకొని ఏలుకొనే పూర్తిపత్రా గలట్టి ప్రజల రాజ్యం స్థాపించి, మా దేశస్థులందరికిని—

సంఘ, అర్థ, రాచ కార్యాలలో న్యాయం ;

మనన, ప్రచుర, విశ్వాస మతపూజలలో స్వతంత్రం ;

సంఘంలోని స్థాన అవకాశాలలో సామ్యం

సాధించి మనిషిపరువు, జాతి వికృతం కుదురుకునేట్లు వారందరికి సాత్తు కుదుర్చుటనని గట్టిగా సంకల్పించుకున్న వారమై ఈ రాజ్యాంగ పరిషత్తుడ్యారా ౧౯౪౯ నవంబరు ఈ ౨౬ న కోజాన ఈ రాజ్యస్మృతిని ఇట్లు అవలంబించి, చట్టంచేసి అంకితం చేసుకుంటున్నాము."

మన రాజ్యాంగానికి ఈ అవతారికనలన విశేషార్థం వస్తున్నది. ఈ రాజ్యాంగం ప్రకారం ఏర్పడవోయే రాజ్యం దేశస్థులైన ప్రజలది. ప్రజలే కర్తలు, ధర్తలు. వారే పాలకులు, పాలితులు. ఎన్నిక, ఏరిక ప్రజలదే. ఇది ప్రజల దొరతనం. ఈ దొరతనంలో ప్రజలందరు సమానులు. సామ్యతగ్గులు, పైకిందులు ఇందులో ఉండవోవు. అందరూ స్వతంత్రులు. స్వచ్ఛందముగా యోచించుకొని, ఇంగితం చెలియుచుకొని, తోచిన నమ్మిక గలిగి, ధర్తి గల మతం అనుష్ఠించి, ఇష్ట దైవాన్ని పూజించుకొనే స్వతంత్రం అందరికీ ఉంది. సంఘతేత్రంలోను, అర్థవ్యవహారంలోను, రాచకార్యాలలోను న్యాయం అందరికీ లభిస్తుంది. సంఘజీవితంలో సమత్వం అందరి సాత్తు కాగలదు. దేశస్థులందరూ, ఏకజాతివారము అనే భావనతో న్యక్తికి మొప్పుం లేకుండా సామ్రాత్రంతో సుఖించగలరు. ఇది చాలా దొడ్డసంకల్పం. ఈ సంకల్పం అనుష్ఠానంలో సార్థక మయేటట్లు చేయుటానికే ఈ రాజ్యాంగం అనే చట్టం ఏర్పడినది. ప్రజాత్రవ రీతి ప్రజారాజ్య మనేది సర్వోత్కృష్టమైనది. అంతటి సర్వోత్కృష్టమైన ప్రజారాజ్యం చేసే ప్రజలుకూడా సర్వోత్తములై

యుండటం అనవరం. ప్రపంచంలో ప్రభావశక్తి విధానం అనేక ఆచరణలకు లోనావున్న ఈ తరుణంలో భారతదేశేంద్రానికి విశాలసీమలోని చిరదాస్యరీతిలై పేదలై, దుడ్లులై, నిరక్షులై యున్న 33 కోట్లమంది ప్రజలలో ౧2 కోట్లమంది తమకర్మకు తామే కర్తలుగ ప్రభువు లగుచుండుట కొందరు భయావహమును చున్నది. కాని వీరు నిరక్షులైనంతమాత్రమున అజ్ఞానులుకారని, విద్యలేకపోయినను విశేషము లేకపోలేదని, తమ మేలు తాము తెలిసికోగల విచక్షణమన ప్రజలకు కలదని మన విశ్వాసము.

ఒకటి ఆశ్వాసములో మన దేశము ఇండియా, లేక భారతము అని పేర్కొనబడినది. భారతము ప్రాంతముల సమితి. ఈ భారతసమితిలో ౨౮ ప్రాంతము లున్నవి. ఇవి నాలుగురకములు. ౯ డి మొన్నటి నరకుమ రాష్ట్రములని పేర్కొనబడినవి. వీటిని రాజ్యపాలన (గవర్నర్ల) ప్రాంతము లనవచ్చును. ౮ డి పూర్వము సంస్థానములుగను, సంస్థానములకూటములు గను ఉండినవి. వీటిని రాజప్రముఖుల ప్రాంతము లనవచ్చును. ౧౧ కేంద్రపాలితప్రాంతము లనవచ్చును.

దేశప్రజలు, లేక పౌరులు ఎవరు, ఎటువంటి వారు, ఎంతకాలంగా ఈ దేశంలో ఉంటున్నవారు మున్నగు అర్హతలు, ముఖ్యంగా ౧౯౪2 లో జరిగిన దేశవిధిజనన మనస్సులో పెట్టుకొని చేసినవి, ౨వ ఆశ్వాసంలో ఉన్నవి. పోస్టాల్లోని హిందువులకు అనుకూలముగ ఉండునట్లు ఈ మాత్రములు చాల గుర్తముగ చేయబడినవి. ఇతరదేశాల పౌరసత్వవిధులతో పోల్చిచూచినచో మన విధులు ఏమీ కఠిన మనిపించవు.

స్థిరహక్కులు

మాడునాలుగు ఆశ్వాసములు అనతారికలోని అంతములకు వినరణ అనవచ్చును. మాడో ఆశ్వాసములో ప్రధానహక్కులు పేర్కొనబడినవి. ఇవి ఇంత విస్తృతముగ, విశేషముగ మరెరాజ్యాంగములోను ఇమిడ్చబడిలేవు. ఈవాడు నాగరకరాజ్యములన్నిటిలోను పౌరులకు ప్రాణప్రదమైన ఈ ముఖ్యహక్కులను లభించజేయుట కర్తవ్యమైయున్నది. కాగా, కాంగ్రెసు

ఇంతకుపూర్వమే ప్రధానహక్కులను స్థిరపరిచి చేపకరాచీటీర్పానము మున్నగు పూర్వగ్రంథమునూడ ఈ సందర్భములో స్మరింపవలసియున్నది. న్యాయపాలనము, లేక సంరక్షణము దేశములో నుండువారందరికిని లభించును. ఈ హక్కు మన దేశపౌరులకుమాత్రమే కాక మన దేశములో ఉంటే మిత్రదేశములవారికిని వర్తించును. ప్రభుత్వస్వవహారములలో మనదేశపౌరులను ఎవరిని జూరి, మత, వర్ణ, స్త్రీపురుష, ప్రదేశపౌరువులచే భేదముగ చూడరాదు. ఇట్లే ఈ మొదలైన భేదములను ప్రభుత్వపు ఉద్యోగనియామకములలో పాటించుచుకూడదు. హిందూసంఘమునకు చెందిన అస్పృశ్యతపద్ధతి ఇంతలో రద్దయినది; అస్పృశ్యత పాటించేవారు దండియగుదురు. పాండిత్యవిశేషమునకు, యుద్ధములో చేర్చుకు తప్ప దేశములో ఎవరికి వీరుదు లివ్వదు. దేశము లెవరూ పరాయిదేశాల వీరుదులు పొందకూడదు. అందరికి ఇష్టానుసారం మాట్లాడి వ్రాసే హక్కు ఉంది కాని ఎవరూ రాజ్యక్షేమానికి హాని కలిగించేట్టుగాని, రాజ్యాన్ని నేలకూల్చేట్టుగాని ప్రవర్తించకూడదు. ఎవరూ ఎవరిని నిందించకూడదు, దూషించకూడదు. న్యాయస్థానాలను అవమానించకూడదు. అందరూ ఇష్టానుసారం ఆయుధాలులేకుండా కాంతంగా సభలు చేసుకోవచ్చును. కాని కట్టడికి భంగం కలిగించరాదు. అందరూ సంఘాలు స్థాపించుకోవచ్చును కాని నీతికి, నియమానికి లోబడి నడుచుకోవాలి. అందరూ యావద్భారతదేశంలో ఎక్కడికైనా పోవచ్చును, పోయి నివసించవచ్చును, స్థిరనివాసం ఏర్పరచుకోవచ్చును, అస్త్రీ సంపాదించుకోవచ్చును, అట్టే పెట్టుకోవచ్చును, అమ్మకొవచ్చును. అయితే అట్టి స్వేచ్ఛలన ఏ కెస్సీ ప్రజలకుగాని, జనసామాన్యానికిగాని హాని కలగకుండా ప్రభుత్వం ఏర్పాటుచేయవచ్చును. ఎవరికి తోచిన వృత్తి, వ్యాపారం వారు చేపికోవచ్చును. అయితే దేశక్షేమం కోసము ఆయావృత్తివ్యాపారాల నిర్వహణకు ప్రభుత్వం తన అర్హతలు విధించవచ్చును. ఈ హక్కులే కాక మరికొన్ని : ఒకప్పుడు చేసినవని ఆ తర్వాత తియారయే కాననంప్రకారం నేరమైతే అందువల్ల ఆ పని దండియం కాదు. ఎవరిని ఒకేనేరానికి చెందుసాగు

శిక్షించువాడను. ఏ శిక్షణకు తనకే వ్యతిరేక సాక్ష్యం చెప్పుకోమని బలవంతం చెయ్యకూడదు. కాననం ప్రకారం తప్పితే ఎవరి ప్రాణస్వేచ్ఛలూ హరించ కూడదు. పెట్టిచాకిరి, బానిసత్వం నిషిద్ధం. ౧౪ సంవత్సరాలలోపు పిల్లలచేత గమల్లోను, ప్రాణాపాయముండే వృత్తుల్లోను పనిచేయించకూడదు. నీతిఆలోచనలకు, ప్రజాక్షేమానికి లోబడి ఎవరి అంతరంగప్రవృత్తి ప్రకారం వారు నడుచుకోవచ్చును. ఎవరికీ నచ్చిన మతం వారు ఆచరించించి వ్యాప్తంచేసుకోవచ్చును. మతాలకు పూర్తిస్వేచ్ఛ ఉంది. కాననమూలకంగాగాని ఎవరి ఆస్తి ప్రభుత్వం తీసికోకూడదు. అలా తీసుకున్నప్పుడు పరిహారం ఇవ్వాలి. ప్రత్యేకభాష, లింగ, సంస్కారం గలవారు దేశంలో ఎక్కడ ఉన్నప్పటికీ వాటిని సంతోషించుకునేందుకు వారికి హక్కు ఉంది. మత జాతి వర్ణ భాషాభేదంవల్ల ఎవ్వరికీ విద్యానిలయాల్లో ప్రవేశం నిరాకరింప వీలైదు. అల్పసంఖ్యాకులు మతంవల్లగాని, భాషవల్లగాని ఉంటే వారి ఇష్టానుసారం విద్యాసంస్థలు పెట్టి నిర్వహించుకునేందుకు అధికారం ఉంది. ప్రభుత్వం సహాయంచేయటానికి ఇది ఇట్టి అల్పసంఖ్యల సంస్థలని చెప్పి చిన్న చూపు చూడ వీలైదు. ప్రభుత్వం విచ్చలవిడిగా వ్యవస్థల్ని దేవచారణగా బండిచేయవీలైదు. మూడు నెలలకుమించి ఎవరినీ అలా బండిచేసిఉంచకూడదు. అలా ఎక్కువకాలం ఉంచవలెనంటే పార్లమెంటు కాననం ఉండాలి, లేక కొన్ని మరతులు పాటించాలి. ఈ పైన పేర్కొన్న ప్రధానహక్కులన్నీ సుక్ష్మం కొద్దుపరంగా చెల్లును. వీటి విషయంలో న్యాయస్థానాలదే అంత్యనిర్ణయం.

నాలుగో ఆశ్వాసంలో ప్రభుత్వం ప్రజల శ్రేయస్సుకోసం ఎలా నడుచుకోవలెనో, ఏమేమి చేయవలెనో వివరంగా చెప్పి ఉన్నది. అయితే ఈ కార్యక్రమం ప్రభుత్వం చేపట్టవలసిందేనని న్యాయస్థానాలవ్యాసా విహితం చేయటానికి వీలైదు. ప్రభుత్వపు విధానం ఇదీ అని జ్ఞాపకంగా ప్రాసీ పెట్టిన వాక్యావళింటిది ఇది. ప్రభుత్వం ప్రజల యోగక్షేమం కనుక్కోవలెనని, ప్రజలకు తగు జీవనోపాధి

కల్పించి, పనిపాటులు చూపి, ౧౪ ఏళ్లలోపు పిల్లలకు ఉచితవిద్యాభ్యాసము చేయించి, మద్యనిషేధము కావించి అంతర్జాతీయముగ శాంతిభద్రతలు పెంపొందించవలె నన్నది ఈ కార్యక్రమసారాంశము.

స మి తి

అయిదవ ఆశ్వాసములో సమితిపర్వాటు, రాష్ట్రపతి, కాననసభలు, మంత్రిమండలి, న్యాయవ్యవస్థ వివరించబడినవి. సమితిరాజ్యాధిపతి (పైనిడెంటు, లేక రాష్ట్రపతి. ప్రాంతీయకాననసభలలోని దిగువసభలున్న, సమితి ఎగువ, దిగువ కాననసభలు రెండున్న రాష్ట్రపతిని ఏకబడిలిటువామాప్రాతినిధ్యపద్ధతిని ఎన్నుకొనును. ఈఎన్నికలో ప్రాంతీయసభలన్నిటి ఓటువిలువతో తూగుట్లు కేంద్రకాననసభకు అధికముగ ఓటువిలువ ఇవ్వబడినది. కాననసభలకు, రాష్ట్రపతికి గడువు అయిదేళ్లు. రాష్ట్రపతి రాజ్యాంగమును ధిక్కరిస్తే కాననసభలు అందుకు ఆణిగ్గి శిరమెంచి పదవిద్రవ్యుణ్ణి చేయవచ్చును. రాష్ట్రపతి ప్రధానిని నియమించును. మంత్రులు కాననసభలకు ఉత్తరవాదులు. మంత్రివర్గము రాష్ట్రపతిఇష్టానుసారము ఉండును. రాష్ట్రపతి సమితిరాజ్యాధిపతిమాత్రమేకాక సర్వసేవావియును. ఉపరాష్ట్రపతిని కేంద్రకాననసభలు వైఎన్నికపద్ధతిని ఎన్నుకొనును. ఇతడు ఎగువ కాననసభకు, లేక ప్రాంతీయప్రతినిధిమండలికి సభాపతిగ నుండును. ఇతడి గడువుకూడ అయిదేళ్లు.

సమితిపార్లమెంటు, లేక సదస్సు రెండు సభలతోను, రాష్ట్రపతితోను కూడియుండును. రెండు సభలలో ఒకటి ప్రాంతీయమండలి. దీనిని ప్రాంతీయ సదస్సులలోని దిగువసభలు ఎన్నుకొనును. ఈమండలిలో మూడోవంతుసభ్యులు రెండేళ్ల కొకసారి మారుచూఉండురు. ఈవిధంగా ఇది కాల్యతం. రెండో సభ ప్రజామండలి. దీన్ని వివిధప్రాంతాల్లోను గల ఓటర్లు, అవగా ౨౧ ఏళ్లునిండిన ప్రజలు ఎన్నుకుంటారు.

సదస్సును సమావేశపరచి, సమావేశం ముగించి, రద్దుచేసే అధికారం రాష్ట్రపతికి ఉంది.

రాజ్యస్థానస్థుల న్యాయమండలి చాలా ముఖ్యమైనది. ఈ రాజ్యాంగంవ్యాసా, ప్రభుత్వప్రణాళి

లేకుండా స్వతంత్రమైన న్యాయశాఖ యావద్దేశానికి ఏర్పడింది. స్థానికకోర్టుల నుంచి మైనస్సు సుప్రీం కోర్టువరకు ఒకే శ్రేణిగా న్యాయశాఖ ప్రతిష్ఠితమై ఉంది. సుప్రీంకోర్టు దేశంలోకల్లా పెద్దకోర్టు. ఈ కోర్టుకు చాలా విస్తారమైన న్యాయాధికారం ఉంది. అంతేకాక రాజ్యాంగాన్ని అన్వయించే అధికారం, మూడో ఆశ్వాసంలోని ముఖ్యహక్కుల రక్షణాధికారం ఈ కోర్టుదే.

ప్రాంతాలు

ప్రాంతీయప్రభుత్వాలు నాలుగురకాలుగా ఉన్నవి: (౧) రాజ్యపాలురు, లేక గవర్నర్ల ప్రాంతాలవి; (౨) రాజ్యప్రముఖులవి; (౩) రాష్ట్ర పాలితపులి; (౪) అంధమాకా నికోబార్ దీవులు. రాజ్యపాలురును రాష్ట్రపతి నియమించును. రాజ్య ప్రముఖులు రాష్ట్రపతిచే అట్లని గుర్తింపబడినవారు. కొన్ని రాష్ట్రములకు కాన్సిలు, అసెంబ్లీ అని రెండువర్గాలును, కొన్నిటికి ఒకటే అసెంబ్లీ మాత్రము ఉండును. రాజ్యపాలురు, లేక రాజ్యప్రముఖులు మంత్రివర్గము సలహాపై వ్యవహరింతురు. కేంద్రప్రాంతీయమండలి వలెనే ప్రాంతీయకాన్సిల్లును శాశ్వతములు. వీటిలో మూడోవంతు సభ్యులు రెండేళ్ళ కొకసారి మారుచుందురు. ప్రాంతీయమండలికి రాష్ట్రపతిన్ని, కాన్సిల్స్కు రాజ్యప్రముఖులు, లేదా రాజ్యపాలురును సాహిత్యము, శాస్త్రము, కళ, సమాకాళోద్యమము, సమాజసేవ మున్నగు పనులు విశేషించి తెలిసినవారిని గాని, వాటిలో అనుభవజ్ఞులైనవారినిగాని ౧౨ మందిని నియమించవచ్చును.

శాసనసభల వ్యవహారము కేంద్రములోను, ప్రాంతీయులలోను స్వల్పమైన మార్పులతో ఒకమాదిరిగ ఉన్నది.

మూడోరకపు ప్రాంతములు కేంద్రపరిపాలిత ప్రాంతములు. నాలుగోరకపుది కూడా కేంద్రపాలితము. అది అంధమాకానికోబార్ దీవులు. ఈ రెంటికి గల లేదా ఏమనగా అంధమాకా దీవులు కేంద్రపాలితము గానే ఉండగలవు. కాని మూడోరకపు ప్రాంతాలకు

స్థానికశాసనసభలు, లేక సలహాదార్లు సంఘాలు ఏర్పాటుచేయవచ్చును.

ఏకస్పీ ప్రాంతములు, లేక కొండప్రాంతములు అనే వెనుకబడిన ప్రదేశములకు ప్రత్యేకపు ఏర్పాట్లున్నవి. ఏకస్పీ ప్రజల వికాసమనకు ప్రభుత్వము ప్రత్యేకించి కృషిచేసి వారి సంస్కృతిని కాపాడు నిమిత్తము ఈ ఏర్పాట్లు చేయబడినవి.

ఈ ఏకస్పీ ప్రజలకును, హరిజనులకును మాత్రము పదేళ్ళ పర్యంతము జవాబుదారీతనముగా శాసనసభలలో వారికి చెందవలసిన స్థానములు ప్రత్యేకించబడును. ఇట్టి వెనుకబడిన తెగల యోగక్షేమము విచారించుటకు రాష్ట్రపతి ప్రత్యేకాధికారిని నియమించును. అంతేకాక వీరివిషయమై శ్రద్ధచేయుటకు రాష్ట్రపతికి, ప్రాంతపాలురుకు అధికార మున్నది.

రాజ్యవ్యవహారం

రాజ్యవ్యవహారాంశములుగ ౨౦౧ పేర్కొనబడినవి. ఇవి మూడురకములు. ౯౩ అంశములు ఫక్తు కేంద్రప్రభుత్వము వ్యవహరించేవి. ౬౬ ఫక్తు ప్రాంతీ ప్రభుత్వములు వ్యవహరించేవి. ౪౩ ఉభయత్రా, అనగా కేంద్రప్రభుత్వానికి ప్రాంతప్రభుత్వానికి చెల్లేవి. ఈ మూడురకాల జాబితాల్లోను పొందుపడకుండా ఉన్న తదితరఅంశాలు అన్నీ కేంద్రప్రభుత్వానికే చెల్లును. అంతేకాక ప్రాంతీయమండలియైన కేంద్రమండలి ఎగువశాసనసభ కనుక జారీక్షేమానికై ప్రాంతీయఅంశాల్లో ఫలానావాటిని కేంద్రప్రభుత్వమే చేపట్టి వ్యవహరించవలసిన విధితూర్వకంగా నిర్ణయిస్తే ఆ నిర్ణయానుసారం కేంద్రప్రభుత్వం వ్యవహరించవచ్చును. అంతేకాక దేశంలోని కట్టాలంపల్లగాని, బాహ్యశక్తుభయంపల్లగాని, యుద్ధంపల్లగాని దేశానికి ముప్పు కలుగనున్నదని రాష్ట్రపతి ఉపద్రవ ప్రకటన చేసినపుడు ఆ ప్రకటన అమలులో నున్నంతపర్యంతము ప్రాంతవ్యవహారంగానూ కేంద్రపరమైపోతుంది. అంతేకాక దేశేంద్రముక్క, లేక ప్రాంతేంద్రముక్క అధిక సాధనానికి, పరపతికి చూసి కలుగునని తోచినప్పుడు రాష్ట్రపతి ఈయీ విధంగా నడుచుకోవలసిందని

ప్రాంతాలను తాపీబుచేసి కాపించునవచ్చును. ఉభయంగా ఉన్న అంతాలవిషయంలో కేంద్రకాసనానికి, ప్రాంతీయకాసనానికి వైరుధ్యముండేసందర్భంలో ప్రత్యేకించి ప్రాంతీయకాసనాన్ని రాష్ట్రపతి ఆమోదించే తప్ప కేంద్రకాసనమే చెల్లుతుంది.

ఆర్థికవ్యవహారానికి ఏర్పాట్లు ప్రత్యేకించేయబడినవి. ప్రాంతీయ, కేంద్రప్రభుత్వాల ఆయవ్యయాలన్నీ పరిశీలించి కోశరక్షకుడుగా స్వతంత్రుడైన కంప్ట్రోలర్ అండ్ ఆడిటర్ జనరల్ నియమింపబడును.

రాజ్యభాష హిందీ. కాని ఇంగ్లీషు ౧౫ సంవత్సరాలు చలామణీఅగును. ఆయాప్రాంతాలు హిందీని గాని, ప్రాంతీయభాషనుగాని రాజభాషగా పెట్టుకోవచ్చును.

ఈ రాజ్యాంగాన్ని సవరించవలె ననుకున్నా, మార్చవలె ననుకున్నా పార్లమెంటులో ౨ మొదటిసారి పల్ల అలా సవరించవచ్చును ; మార్పు చేయవచ్చును.

ఇప్పటినుంచి, ఈ రాజ్యాంగముప్రకారము ఎన్నికలు జరిగి వ్యవస్థాపక పర్యంతము ఈ మధ్యకాలములో జరుగవలసిన వ్యవహారమునకు తాత్కాలికమైన ఏర్పాట్లు చేయబడినవి.

ఇంత పెద్ద రాజ్యాంగం ప్రపంచంలో ఎక్కడా లేదు. రాజ్యాంగస్వరూపాన్ని వైన దిక్పాత్రంగా మాత్రం నూచించితిమి.

స మి త్త

రాజ్యాంగస్వరూపస్వభావాలను సమీక్షిస్తూ సమీక్షించే ముగింతము. ఇంతకుపూర్వమున్న గతర్పమెంటాఫీండియాఅక్ట, బ్రిటిషు సంప్రదాయం, అమెరికన్ రాజ్యాంగం మున్నగువాటిని పురస్కరించుకుని తయారుచేసినది ఈ రాజ్యాంగం. దీని స్వభావం ఇది సర్వస్వతంత్రమవటము, ప్రజాప్రతినిధిత్వమవటము, ప్రజారాజ్యమవటమూను. “రాష్ట్రపతి” అనునంశికంగా వచ్చే రాజుగాని, అన్యదేశరాజుగాని కాదు. ప్రజలే వరించినవాడు. రాజ్యాంగము ఫెడరేషన్, లేక

సమవాయము. యావద్దేశానికి సమితిప్రభుత్వము, ప్రాంతాలకు ప్రాంతీయప్రభుత్వాలు అనే ద్వైతం ఉన్నదికాని అది నిజంగా ద్వైతం కాదు. జాతిక్షేమంకోసము, యుద్ధము వగైరా ఉపద్రవాలు కలిగి దేశములందరూ దేశాన్నే తలుచుకోవలసిన సమయంలో ప్రాంతీయమైన పాలిమేరలు సమితిక్షేత్రంలో లీనమై దేశం “ఏక” రాష్ట్రం కాగలదు. భారతదేశం క్లిమంతమై విరాజిల్లుటానికి ఇది సాధనం.

ప్రజలందరికీ—౨౧ ఏళ్ళునుండిన ప్రజలందరికీ, ఏట్టి భేదాలూ లేకుండా, ప్రత్యేకనియోజకవర్గా లేవి లేకుండా ఏకత్వపద్ధతిని ఒట్టు ఉంది. సీమామాలం ప్రజలు. ప్రజాభిప్రాయానికి ప్రతిబింబం పార్లమెంటు. మంత్రివర్గానికి రాష్ట్రపతి, తదితర పాలకులకు ప్రజాభిప్రాయే శిరోధార్యం. అందుకనే ప్రజారాజ్యం అని చెప్పటంలోనే తృప్తిపడక అది నిత్యనిరంతరము ప్రజాప్రతినిధిమైన ప్రజారాజ్యంగానే ఉండవలెనని నిర్దేశించబడినది. ప్రజలే నిరంతరజాగరూకులై తమ స్వతంత్రం నిలుపుకోవాలి.

ప్రధానమార్కులలో కొంత అనుక్రిందం లేక పోలేదు. భారతదేశంలో ఇంగ్లీషుకాక, సంస్కృతంకాక, వ్యవహారంలో ఉన్న భాషలు ౧౩ అని రాజ్యాంగం పేర్కొన్నది. కాని సమితికి ఉపాంగమైన ప్రాంతాలు ౨౨న్నీ భాషవిషయంలో సమ్మిశ్రమై సంకులంగా ఉన్నవి. భారతదేశం భాషనుబట్టి ౧౩ మండలాలుగా, పరిపాలనాసౌలభ్యంకోసం ఏర్పాటైనపుడుగాని సమవిధిత్వం కావాలదు. అంతవరకూ అది సంపూర్ణప్రజారాజ్యం కావాలదు. ఎందుకనగా అనేకప్రాంతాల వ్యవహారం ప్రజల భాషలోకాక వారిదికాని భాషలోనే జరుగవలసియుంటుంది. ప్రాంతాల పునర్విభజనకు మార్గం ఒకటే ఆత్మ సంలా నూచించబడినది. హిందీవంటి ఒకభాషకు ఒకటిన్న ఎక్కువ ప్రాంతీయప్రభుత్వాలు ఉండవచ్చును. అయితే అనుక్రిందం మున్నది. బహుభాష మయమైన భారతదేశంలో చదువుకోనే విల్లలకు వారు ఎక్కడ ఉన్నప్పటికీ వారి మాతృభాషలో విద్యాభ్యాసంచేసే హక్కు విస్ఫుటంగా చెప్పలేదు.

అలా విస్తృతంగా చెప్పవలసిన అవసరం మన దేశపరిస్థితులలో ఎంతైనా ఉంది. ఉదాహరణకు చక్కెర క్యాంపాన్యంగం మాత్రం ౧౩౧ జూన్, రష్యు రాజ్యాంగంమాత్రం ౧౨౧ లోను, మరికొన్ని యూరప్ షియన్ రాజ్యాంగాల్లోను, మాతృభాషలో విద్యాబోధ అనే హక్కు దత్తమైంది. ౧౯౨౮ లో కలకత్తా కాంగ్రెసులో ఆమోదించిన నెహ్రూరిపోర్టులో కూడా అల్పసంఖ్యుల భాషలవారికి వారి లిపిలో, భాషలో విద్యాభ్యాససౌకర్యములు కల్పించవలసిన తీర్మానించారు. కాని రాజ్యాంగ ముఖ్యహక్కుల్లో అట్టి అల్పవర్గాలు స్వయంగా పెట్టుకొనే విద్యాసంస్థలను ప్రభుత్వం భేదంగా చూడకూడదనిమాత్రమే ఉంది. అలాగే ఉచితనిర్బంధవిద్యాభ్యాసం ప్రభుత్వం చేయించవలె ననేది ధర్మవత్సంగా వాలుగోఅర్వా పంలో ఉందిగాని హక్కుగా దత్తమై లేదు.

అమలులో మన్న కాపనాలకు లోబడి ప్రజలకు వాక్, ప్రకటన, సభా, సంఘ ఇత్యాదిస్వాతంత్ర్యాలు ౧౩ వ మూత్రంలో ఇవ్వబడినవి. కాని కాంగ్రెసు ధిక్కరించిన బ్రిటిష్సర్వంకుకాదనాలు ఇంకా రద్దుకాలేదు. త్వరలో ఇవి రద్దుకాగలవని ఆశించవచ్చును.

౧౫ వ మూత్రంలో కాపనబద్ధంగా తప్ప ఎవరినీ నిర్బంధించకూడదు, ఉరితీయకూడదు అని ఉంది. ముసాయిదాలో “యుక్తకాపనరీత్యాతప్ప” అని వ్రాసిన మాటలు మార్చబడినవి. దీనివిషయమై లాయర్లలో భిన్నతీవ్రాధిప్రాయం లున్నవి. ముసాయిదాలో ఉన్న ప్రకారమైతే ఫలానాకాపనం యుక్తమవునా కాదా అన్నది నిర్ణయించే అధికారం న్యాయస్థానాలకు సంక్రమించితిమనుచు. కాని ఇప్పటి మాత్రం ప్రకారం అట్టి చర్య కాపనబద్ధంగా జరిగినదా లేదా అనే తప్ప అసలు కాపనవిషయం తర్కించే అధికారం న్యాయస్థానాలకు లేదు. పార్లమెంటు దుక్కానం చెయ్యగదని మన విశ్వాసం. అయినప్పటికీ ఒక సంగతి చెప్పవలసిఉంది.

అమెరికా ప్రసాదితమైన ౧౯౪౬ జపాన్ రాజ్యాంగంమాత్రం ౩౧ ప్రకారంగా మన ఈ ౧౫

మూత్రం ఏర్పరచినవారు ఆ జపాన్ రాజ్యాంగంలోని ఆ మూత్రానికి మినహాయింపుగా సంబంధించిఉన్న ౩౨, ౩౩, ౩౪, ౩౫ మూత్రాలను ఎందుకు విస్మరించవలసి వచ్చిందో తెలియదు. ఈమూత్రంలోను, దేవచారణ బంధిపద్ధతిలోను లిఖితమైన రక్షణ వ్యక్తికి లేకపోవటం చింత్యం.

ఇక రాజ్యపాలనసంగతి. రాష్ట్రపతికి కార్యనిర్వహణలో మంత్రివర్గం సలహా సహాయాలు చేయునని, మంత్రివర్గం రాష్ట్రపతి “చిత్త” ప్రకారం వాయాములో ఉంచునని, మంత్రివర్గం దరహంమీద ప్రజామండలికి ఉత్తరవాది అని, ప్రభుత్వవ్యవహారం రాష్ట్రపతి చేరున జరిగిపట్టు వ్యక్తంకావలెనని, ప్రధాన మంత్రిని, తదితరమంత్రులను రాష్ట్రపతి నియమించునని విశేషంగా చెప్పిఉన్నదికాని రాష్ట్రపతి మంత్రి మండలిసలహాప్రకారమే వ్యవహరించవలెనని విశేషంగా చెప్పలేదు. బ్రిటిష్ రాజువలె రాష్ట్రపతి నామ మాత్రాధికారి అని, ఆ మాట చెప్పకుండా ఆ మాదిరి సంప్రదాయం ఏర్పరచవచ్చునని అంటున్నారు. కాని భారతరాష్ట్రపతిని ప్రజలు ఎన్నుకొని అభిషేకిస్తున్నారు. ఆ ఎన్నికవల్లనే అతడికి స్వతః కొంత అధికారం లభిస్తుంది. సమస్తవిషయాలకు నిబంధనచేస్తూ పెద్దగ్రంథం తయారుచేసిన వారు కొన్ని ముఖ్యవిషయాలను గాలికి వదిలితేయడం గమనించదగినది.

ప్రాంతీయక్షేత్రంలో రాజ్యపాలనకు కొన్ని అనుక్రమిలేపాధికారాలు లున్నవి. రాజ్యాంగానుసారం ప్రాంతీయతరహాలన జరగటం లేదుకనుక రాష్ట్రపతి అధికారం చేకూర్చవలసిన రాజ్యపాలకు చెప్పగా రాష్ట్రపతి అలా చేయవచ్చును.

ఆయావిషయాలలో క్రమేపి అనుభవాన్ని బట్టి, అవసరాన్ని బట్టి రాజ్యాంగం సవరణకాకతప్పదు. అట్టి సవరణ దుష్కరం కాదు. ఇప్పటి దేశకాలపరిస్థితులపై జం కొంత రాజ్యాంగరచనలోనే వ్యక్తమౌతున్నది. ఇప్పటి భయపడేదోలు రాజ్యాంగంలోని కొంత అనిర్వచిత్యానికి హేతువులు. కనుక అవసరమగు మైన మార్పు చేస్తేనే రాజ్యాంగం సజీవమైఉంటుంది.

వ జ ల మ్మా చీ

ఇంతకు ఎట్టి లోపాలూ లేని సర్వసమగ్ర, సంపూర్ణ రాజ్యాంగం అనేది ఉండదు. భాషకి వ్యాకరణంవలె రాజ్యానికి రాజ్యాంగం. వ్యాకరణానికి భాష అధారంగాని భాషకు వ్యాకరణం కాదు. అలాగే రాజ్యాన్ని పురస్కరించుకొని రాజ్యాంగం. రాజ్యాంగం ఎంత మంచిదైనా రాజ్యంచేసేవారిలో నుంచి లేకపోలే పరిపాలన క్రష్టమౌతుంది. రాజ్యాంగం అంత ప్రతీస్థంగా లేకపోయినప్పటికీ యోగ్యులైనవారు ప్రజలకు క్షేమంగా వ్యవహరిస్తే రాజ్యాంగం అందుకు అడ్డురాదు. కనుక ప్రజలు ఎటువంటి వారిని అభిమానించి, ఎటువంటివారికీ ఓటిచ్చి కాననధలకు పంపుతారు, వారు ఎలా నడుచుకుంటారు అనే మాటనుబట్టి మన భవిష్యత్తు ఉంది. విద్యాభ్యాసములను, వివేకరహితులను, స్వార్థపరులను, పూచికపుల్లలను ప్రజలు గుండెకు వాల్చుకొని పరిష్కారా-వారికి అలాటి ప్రభుత్వమే లభిస్తుంది. ఒకసారి ఎన్నుకొని పంపినవీరుడట ప్రజలు పట్టాయించి ప్రయోజనం ఉండదు. పగంజనాభాకు ఓటు రావటం, ఎన్నికలుండాల విస్తీర్ణం తగ్గటంలో మంచి చెడ్డూ రెండూ ఉన్నవి. ప్రజలలోనుంచి స్థానికముగ మంచి వలుకుబడి, పరువు, ప్రతిష్ఠ గలవారు

ఎన్నికైతే దేశానికి మేధావు. క్రియలో రాజ్యాంగము యొక్క మహత్తు అంతా రాజ్యమును నిర్మించే ఈ అధికారాన్ని ప్రజలపరం చెయ్యటంలోనే ఉంది. ప్రజాతంత్రం కష్టసూయ్యవస్తు. దానిది మందగతి. సద్యోఫలము కన్పించదు. ఐనను అదే శరణ్యము. వియంతృత్వము, నిరంకుశత్వము అనే రెండు శత్రువులు ఎపుడూ ప్రజాతంత్రాన్ని కలగించడానికి పొంచి ఉంటుంది. ప్రజాతంత్రపు ప్రక్రియవల్లనే ప్రజాతంత్రాన్ని స్వంసంచేసి ప్రజలను చక్రవర్తులొకరికి అనిపదా కాచుకోఉంటుంది. వాటికి గ్రాసం ప్రజల అజ్ఞానం, దారిద్ర్యం. రాజ్యాంగం రాజకీయంగా మాత్రమే ప్రజల్లో సమత్వం సాధించి అందరికీ ఓటు విచ్చింది. కాని సంఘమర్యాదలోను, ఆర్థికసమితిలోను సమత్వం ఇంతా సాధించవలసియుంది. ఆరెండువిధాల సమత్వం ఏర్పడినపుడుకాని ప్రజాతంత్రం పరిపక్వం కాదు. అంతవరకు ప్రజాతంత్రం నిరుపద్రవం కాదు. ప్రజాతంత్రాన్ని సార్థకం చేయవలసిన బాధ్యత ఏ ఒకరిదోగాని, కొద్దిమందిదోగాని కాదు. హక్కులు అందరినీ విస్తీర్ణ ఈ బాధ్యతేమాదా అందరినీ. పాతబెల్లయాతాము ప్రతిఒక్కరూ ఈ స్వతంత్రభారతదేశమామూలము అని గ్రహించుకొని నడుచుకుంటేనే దేశానికి మోక్షం.

భారతరాజ్యాంగశాసనాలు

శ్రీ పండితరాధ్యుల నాగేశ్వరరావు

వర్తకం చేసుకొని నాలుగు నెలలు సంపాదించు కోవదానికి వచ్చిన బ్రిటిష్ వ్యాపారస్తులకు రాజ్యాధికారం సంక్రమించింది. అందుచేత వారు భారతదేశపరిపాలనకు ఆ వర్తకదృష్టితోనే కాపనాలను తయారుచేస్తూవచ్చారు. దేశాన్ని ఈ బ్రిటిష్ వర్తకులు ఏలుకున్నారేగాని ఎన్నడూ పరిపాలించి ఉండలేదు. ౧౭౭౩ వ సంవత్సరంలో పార్లమెంటు చేసిన 'రెగ్యులేటింగ్ ఆక్టు' మొదలు ౧౮౩౫ వ సంవత్సరపు భారత ప్రభుత్వశాసనపరమా తయారవుతూవచ్చిన చట్టాలను పరిశీలిస్తే తమకు దైవికంగా సంప్రాప్తించిన ఆర్థిక ప్రయోజనాలను స్థిరపరుచుకొనేదానికి వాటిని సంరక్షించుకొనేదానికి బ్రిటిష్ వారు ఈ కాపనాలను తయారు చేశారని స్పష్టమవుతుంది. ౧౮౩౫ లో తయారుచేసిన ఆఖరుకాపనలో పరిపాలనావిధానానికి సంబంధించిన నిబంధనలకంటే వాణిజ్యరక్షణలకు సంబంధించిన క్లాజులలో ఎక్కువ ప్రాధాన్యం ఇవ్వడం జరిగింది.

సరిగ్గా ౩౫౦ సంవత్సరాల క్రితం ఎలిజబెత్ రాణి ఈస్టుఇండియాకంపెనీకి విదేశాలలో వ్యాపారం సాగించడానికి హక్కులను ప్రసాదించింది. ఈ కంపెనీపై ఆధికారం అర కమిటీలకు, ఒక గవర్నరుకు ఉండేది, కమిటీలు అంటే కొంతమంది సభ్యులతో కూడిన సంఘాలు గాదు. అర కమిటీలు అంటే అర నురు వ్యవస్థ. ఈ పాతికమందికి ఆసియాలోని కొన్ని ప్రాంతాలతోనూ, ఆఫ్రికాతోనూ గుర్తవ్యాపారం చేసే హక్కుతోబాటు కాపనాలను చేసే అధికారాలను, న్యాయవిచారణజరిపే అధికారాలను కూడా ఎలిజబెత్ రాణి ౧౬౦౦ డిసెంబరు ౩౧వ తేదీ 'చార్టర్' మూలకంగా ప్రసాదించింది. ఈ అధికారాలను పురస్కరించుకొనే ౧౮౫౪ వ సంవత్సరంలో విజ్ఞాపించిన

రాణి భారతదేశపరిపాలనాధికారాన్ని సంపూర్ణంగా స్వాధీనంచేసుకునేరకూ ఈస్టుఇండియాకంపెనీవారు మన దేశాన్ని పాలిస్తున్నారని, దీన్నే మన తాత ముత్తాతలు కుంపిటి ప్రభుత్వం అంటూవచ్చారు.

మొదటి అరవై సంవత్సరాల్లోనూ ఈస్టు ఇండియాకంపెనీ ఎన్నో అవస్థల పాలైంది. ఎన్నో సమస్యలను ఎదుర్కొంటునే వచ్చింది. ౧౮౫౪ వ సంవత్సరంలో 'క్రొమ్వెల్' ఈ కంపెనీని డిశ్చేజ్ చేసి పోటీపండి రక్షించాడు. ౧౮౬౧ వ సంవత్సరంలో రెండవ చార్లెస్ ఈకంపెనీని బాయింట్ స్టాకోకంపెనీగా ఏర్పాటుచేసి, ఆకంపెనీ స్థాపించుకొన్న స్థావరాలపై అన్ని అధికారాలను చెలాయించడానికి హక్కులు ప్రసాదించాడు. కంపెనీస్థావరాలంటే ఆ కంపెనీ ఫ్యాక్టరీలను ఏర్పాటు చేసుకున్న ప్రదేశాలే. ఆ ప్రదేశంలో నివసిస్తున్న వారందరిపైనా "సీవిల్, మిలిటరీ, క్రిమినల్, రెవిన్యూ" అధికారాలను చెలాయించడానికి అక్కడిగవర్నరుకు, ఆయనపలకా సంఘానికి సంపూర్ణమైన హక్కు ఇచ్చాడు. ఈ హక్కును పురస్కరించుకొని వారు క్రైస్తవులుకాని వారందరితో యుద్ధం చేయవచ్చు; ఒడంబడికలు వదుల్చుకోవచ్చు.

౧౮౫౭ వ సంవత్సరంలో మద్రాసులో మునిసి పాలిటీని స్థాపించేందుకు రెండవ చార్లెస్ ఈ ఈస్టు ఇండియాకంపెనీకి అధికారం ఇచ్చాడు. పదిసంవత్సరాలక్రితం, ౧౮౭౭ లో, బొంబాయిలోని ఈ కంపెనీ కొఖుకు వాణిజ్యలను తయారుచేసే అధికారాన్ని కూడా ఇచ్చారు. ౧౮౭౮ నుంచి మద్రాసులో ఉన్న ఈస్టు ఇండియాకంపెనీ బాడీయట్ అధికారాన్ని చెలాయించడం ప్రారంభించింది. రెండవ చార్లెస్

కాలంలోనే ఈ చర్యకసంఘానికి విశేషమైన రాజకీయ ప్రైవేట్ అధికారాలు సంక్రమించినవి. ౧౯౬౩ లో ఈయన ప్రసాదించిన హక్కులను తురస్కరించుకొని ఏషియా, ఆఫ్రికా, అమెరికాల్లోని ఏకాంతివోదైవాపర ఈ చర్యకసంఘం యొద్దం చేయడానికి అధికారం ఏర్పడింది. ఈ చార్టరు ప్రకారమే భారతదేశంలోని 'కుంపిటీ' ప్రాంతాలపై వ్యాయుధచారణాధికారము వ్యవహరిస్తుంది.

౧౯౬౪ వ సంవత్సరంలో ఫ్రాన్సు - ఇంగ్లండు యొద్దం ప్రారంభమై ౧౯౬౬ లో భారతదేశానికి వ్యాపించింది. అందువల్ల భారతదేశంలోని బ్రిటిష్ చర్యకులు ౧౯౬౪ వ సంవత్సరంలో ప్రైవేట్ కాలను ఏర్పాటుచేసుకోవడం ప్రారంభించారు. ఆ సంవత్సరంలోనే చెన్నపట్నంలో ఒక 'కన్న ప్రైవేట్ కంపెనీ' స్థాపించారు. ప్రైవేట్ లో క్రమశిక్షణను నిలబెట్టుటలో రావణంపల్లె వినుకటి కాసనాలను పరిరంజనం చేస్తుంది. ౧౯౬౪ వ సంవత్సరంలో ఈస్టు ఇండియా కంపెనీవారి భారతీయ ప్రైవేట్ లో నియమ, నిబంధనలను కల్పిస్తూ ఒక కాసనం తయారైంది.

౧౯౬౨ వ సంవత్సరంలో చెన్నపట్నం ప్రైవేట్, ౧౯౬౪ పరిశీలనలో, దీహార్, బిహార్ ప్రాంతాల ప్రైవేట్ ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీకి సంపూర్ణాధికారం లభించింది. కంపెనీ వ్యవహారాల్లో బ్రిటిష్ పార్లమెంటు ప్రత్యక్షంగా తోకత్తం కర్మించుకోవడానికి ఇతర కారణం, దీనికి తోడు బ్రిటిష్ ప్రభుత్వానికి వచ్చు కూడా చాలా అవసరమైంది. ప్రభుత్వానికి వచ్చు కావల్సిన వస్తువల్లా కంపెనీ హక్కులు అధికారం కావడంగాని, అధికారం పరిమితం కావడంగాని జరుగుతూఉండేది. ౧౯౬౬ రుణకూడా కంపెనీవారు తమ వాటాదార్లకు నూటికి ఆరుదూపాయల వంతున దీని దెండు పంచుకున్నారన్నారు. ౧౯౬౬ లో ఒక్కసారి నాలుగుదూపాయలు ఎక్కువ ఇచ్చారు. ఆ మరుసటి సంవత్సరం ఇంకో గిండున్న రుణదూపాయలు పెంచారు. కంపెనీ అధికారానికి బ్రిటిష్ ప్రభుత్వానికి కన్నెర్ర అయింది. ౧౯౬౬ లోనే "కుంపిటీ వ్యవహారాల" పై విచారణ జరిపించడానికి పార్లమెంటు తీర్మానించింది.

ఈ విచారణ చాదమలవ్యర్యాస జరిగింది. భారతదేశంలో కుంపిటీవారు సంపాదించిన ధూభాగం వాస్తవంగా బ్రిటిష్ రాజుకు చెందాలని ఈయన వాదించాడు. చాలామంది ఈయన అభిప్రాయాలతో ఏకీభవించారు. కాని 'కుంపిటీ' కోజాలు బాగుండటంవల్ల చాదమలవ్యవహారం తీవ్రస్థితిలో ఉంది. చార్లెస్ రౌకెన్ షెండ్ 'కుంపిటీ' వారికి వీలైనంత మేలు చేయాలని అనుకున్నాడు. కుంపిటీవారి ధూభాగాలపై బ్రిటిష్ రాజుకు సంపూర్ణాధికారం ఉందనే విషయం అప్పట్లో నిర్ధారణకొనబోయినా 'కుంపిటీ' నాగుమత్రం తమ దీని దెండ్లను నూటికి పదిదూపాయలకు పరిమితం చేసుకోవడానికి, బ్రిటిష్ ప్రభుత్వానికి ఏమీ నాలుగులక్షల పాస్టర్ చెల్లించడానికి ఒప్పుకున్నారు.

ఈస్టు ఇండియా కంపెనీ వ్యవహారాల్లో బ్రిటిష్ పార్లమెంటు ఎక్కువగా, ప్రత్యక్షంగా ప్రమేయం కల్పించుకోవడానికి ఇదే మొదలు. ఇది జరిగిన అయిన సంవత్సరాల్లో "కుంపిటీవారు" నివాసాధీనస్థితికి వచ్చారు. ౧౯౬౬ లో ఏర్పాటుచేసుకొన్న కొత్త ఒడంబడిక ప్రకారం బ్రిటిష్ ప్రభుత్వానికి ఇచ్చుకోవలసిన నాలుగు లక్షల పాస్టర్ చెల్లింపలేకపోయారు. అప్పట్లో బ్రిటిష్ ప్రధానమంత్రిగా ఉన్న లార్డ్ వార్ల పరిస్థితులకు బాగుచేయడానికి ఏమీ చేయలేకపోయారు. కలనల్ బర్మాయిం పట్టుదలకారణంగా మళ్ళీ ఒక విచారణసంఘం ఏర్పడింది. ఆ విచారణ ఫలితంగా ౧౯౬౩ వ సంవత్సరంలో ఈస్టు ఇండియా కంపెనీ చట్టాన్ని కదాన్ని బ్రిటిష్ పార్లమెంటు చేయడం జరిగింది. దీన్నే రెగ్యులేటింగ్ అక్టు అంటారు కూడా. కంపెనీ వ్యవహారాలను ఈ చట్టం క్రమబద్ధం చేసింది.

౧౯౬౭ ఏప్రిల్ విప్లవం విఫలమైన మరుసటి సంవత్సరంలో 'కుంపిటీ' వాలన భారతదేశంలో పూర్తిగా అంతరించింది. బ్రిటిష్ సార్వభౌమనిదే సర్వాధికారం అయింది. అంతవరకూ ఈస్టిండియా కంపెనీవారు మన దేశాన్ని ౧౯౬౩-వ సంవత్సరపు రెగ్యులేటింగ్ అక్టు ప్రకారంగా ఏలుతూ వచ్చారు. లార్డ్ వార్ల ఈ చట్టాన్ని కేరలం ఒక సంస్కరణకార్యంగా మాత్రమే భావించాడు. భారతదేశ ప్రజల బాధలు తమకు తెలియక

పోలేదని, ఆ చాధులకు కారణం రాజకీయస్వతంత్ర్యం లేకపోవడం గాదని ఆయన అభిప్రాయపడ్డాడు. దేశంలో యూరపియనుప్రభుత్వం లేకపోవడమే ఇందుకు కారణం అని విశ్వసించి ఒక ముప్రింకోర్టును స్థాపించాడు. ఈ చట్టం ప్రకారమే బెంగాలుకు ఒక గవర్నరుజనరలు, ఆయనకు సలహాదారు సలహాదారులూ ఏర్పడ్డారు. వీరికి బెంగాల్, బీహార్, ఒరిస్సాలపై సంపూర్ణాధికారం ఉంటూ వుండాయి, చెన్నరాజధానుల పర్యవేక్షణాధికారమూ ఉంటూవచ్చింది.

ఈ రెన్యూలేషింగ్ ఆక్టులో అన్నీ లోపాలే, ౧౭౭౩ వాటికి గానీ ఇందులోని ప్రధానలోపాలు పదునాల్గుకాలేదు. వారకాపేష్టింగ్స్ గవర్నరు జనరలుగా ఉండగా ఆయన తన సలహాదారుల సంఘంతో కలిసి వ్యవహారం చేయలేకపోయినాడు. ఈసంఘంలోని అధికసంఖ్యాకుల నిర్ణయాలను బట్టి గవర్నర్ జనరల్ వ్యవహరించాలనేదీ ఈ శాసనంలోని పెద్ద లోపం. పిట్ రాయరుచేసిన 'ఇండియాచట్టం'లో అయినా ఈలోపం పదునాల్గుకాలేదు.

రెండవ లోపం ఈశాసనం గవర్నరుజనరలుకూ ఆయనసలహాసంఘానికి గల అధికారాలను స్పష్టంగా ప్రకటించలేదు. అలాగే ముప్రింకోర్టుఅధికారం నింతవరకు, ఏవిధంగా, ఏయే ప్రాంతాలపై ఉండేదీ స్పష్టం కాలేదు. ఈకోర్టుకూ, బెంగాల్ ప్రభుత్వానికి ఉండే సంబంధాలుకూడా సందిగ్ధంగానే ఉండిపోయినవి. ఈ సందిగ్ధావస్థను కొంతవరకు తొలగిస్తూ పార్లమెంటు ౧౭౮౧లో వేరొక శాసనం చేసింది. ఈ చట్టం ప్రకారం గవర్నరుజనరల్ రాష్ట్రాలకు న్యాయస్థానాలమూ, గవర్నరుసలహాసంఘాలమూ ఏర్పాటుచేయడానికి ఏల్లెంది. భారతదేశంలో శాసనవిద్యుత్తా కార్యక్రమంలో ఇది చాలా ముఖ్యమైన సంఘటన అని చెప్పవచ్చు. ౧౭౮౧లో పార్లమెంటు దిరిగి రెండు విచారణసంఘాలను స్థాపించింది.

ఈమిటి విచారణఫలితంగా ౧౭౮౩ వ సంవత్సరంలో ఛార్టుకంపెనీపై బ్రిటిష్ రాజు అధికారాన్ని ఎక్కువచేయడానికి ప్రయత్నించాడు. ఆయన ప్రయత్నాలు సఫలం కాలేదు. ఛార్టు-వార్త్ సంగీర్ణ

మంత్రిసభ సంవత్సరాంతంలో పిట్ అధికారానికి వచ్చి ౧౭౮౪ వ సంవత్సరంలో ఇండియాచట్టాన్ని రాయారుచేశాడు. దీన్నే "పిట్ ఇండియాఆక్టు" అంటారు. ౧౮౦౪ వరకు భారతరాజ్యాంగానికి ఇదే ప్రాతిపదిక అయింది. కంపెనీనిబంధనాచరిలో ఈ ౧౭౮౪ చట్టంవల్ల మార్పుకొని కాలేదు, కాని బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం ఏర్పాటుచేసే అధికారుల సంఘానికి కంపెనీలోబడిఉండవలసినవచ్చింది. ఈ పిట్ చట్టంలోని లోపాల ఫలితాలను తీరుచారీ డెబ్బయిసంవత్సరాలకు లార్డ్ పామర్ స్టౌ అనుభవించవలసినవచ్చింది. కంపెనీ డైరెక్టర్లకూ, బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం ఏర్పాటుచేసిన 'కంప్రొలు బోర్డు'కూ సంఘర్షణలు మామూలై పోయినవి. పిట్టుకు భార్యం ఛార్టు భారతదేశంలో ఈస్టిండియా కంపెనీవారు సంపాదించిన భూభాగంలో మంచి ప్రభుత్వాన్ని ఏర్పరచి, పరిపాలన సక్రమంగా చేయడానికి ఒక బిల్లును రాయారుచేశాడు. కాని బిల్లు శాసనం అయ్యేవరకూ ఆయన అధికారంలో ఉండలేదు. పిట్ తన ఇండియాచట్టాన్ని ౧౭౮౪ జూలై ౬ న పార్లమెంటులో ఈవిధంగా వివరించాడు : "భారతదేశానికి, ఈస్టిండియాకంపెనీకి ఏ విధమైన హానీ జరగకుండా, మేలుచేయడమే ఈబిల్లు ఉద్దేశ్యం." ఈబిల్లుపై ప్రసంగిస్తూ ఛార్టు పార్లమెంటు రాయారుచేసే ఇండియాబిల్లులు ఏనూత్రాలపై రాయారుకాలిసింది ఇలా వివరించాడు : "భారతదేశములోని మన ప్రాంతాలకు సరికొత్త ప్రభుత్వవిధానాన్ని అమలుచేయడం అవసరమని నేను భావించడంలేదు. ప్రస్తుతం ఆప్రాంతాల్లో అమల్లోఉన్న చట్టాలనే సంస్కరించాలి. భారతదేశపరిపాలనావిధానంలో మార్పులు చేసే సందర్భంలో ముఖ్యంగా గమనించవలసిన విషయాలు మూడు ఉన్నవి. మొదటిది భారతదేశంలో ఈదేశానికి ఉన్న వ్యాపారం. రెండవది ఆచరకసంబంధంఫలితంగా మనకు లభిస్తున్న సంపద. సామికప్రజల త్రేమం. పిటి నిర్వహణకూ బ్రిటిష్ రాజ్యాంగానికి గల సంబంధం."

"వేలమైళ్ల దూరంలో" ఉండి ఒక దేశాన్ని పరిపాలించడం ఎంత కష్టమో ఈబిల్లు చర్చసందర్భం

లోనే పీట్ పార్లమెంటుకు వివరించాడు. మొత్తం మీద అతిపూర్వపు కాననాలకంటే పీట్ ఇండియా చట్టం చాలావరకు తృప్తికరంగానే అమలుజరిగింది.

౧౯౯౩ లో మరొకకాసనం తయారైంది. ఈకాసనం ప్రకారం రాష్ట్రస్వాయత్తావాల గవర్నర్ జనరల్ తనసలహాసంఘంతో తయారుచేసే నియమ నిబంధనల ప్రకారం వ్యవహరింపవలసివచ్చింది. ఈకాసనం ఆయన మూడు సంవత్సరాలకు చెన్న పట్నంలో ఒక సుప్రీంకోర్టుకు స్థాపితా మరొకాసనం జరిగింది. ౧౯౦౩ లో మద్రాసు, బొంబాయిగవర్నరు లకుమూడా స్వాయత్తావాల విషయంలో గవర్నరు జనరలుకు ఉన్న అధికారాలను ప్రపాదిస్తూ ఇంకొక కాసనం తయారైంది. ఇంతలో నెపోలియన్ రావడం, యూరపుకేవులు బ్రిటిష్వ్యాపారానికి బంధుకావడం జరిగింది. ఆకారణంగా ౧౮౧౩ వ సంవత్సరంలో మరొక ఛార్టరు ఆక్టును పార్లమెంటు తయారుచేసింది. ఈకాసనం భారతదేశంలోని 'కుంపిటీ' భూభాగాలపై సర్వాధికారం (బ్రిటిష్రాజుదే పని నిర్ధారణచేసింది. తరువాత ఇరవైసంవత్సరాలకు పార్లమెంటు 'భారత రాజ్యాంగం'లో చాలా ముఖ్యమైన మార్పులు చేస్తూ మరొక కాసనం చేసింది. లార్డ్ మెకాలే, జేమ్స్మిల్కృషిఫలితమే ఈ కాసనం. ఈకాసనంవల్ల కలిగిన మార్పులలో ఒకటి ఇరవైసంవత్సరాలవరకు ఈస్టుఇండియాకంపెనీవారు బ్రిటిష్రాజు, ఆయన వారసుల తరఫున ధర్మకర్తలుగా భారతదేశాన్ని పాలించడానికి జరిగిన ఏర్పాటు. ఇంతకుపూర్వం భారత దేశంలో వ్యాపారంచేసేవారంటే ఆ వర్తకకంపెనీ బ్రిటిష్ప్రభుత్వంనుండి లైసెన్సులు పొందుతూఉండాలి. ఈ ౧౮౩౩ కాసనప్రకారం లైసెన్సులు పొందవలసిన అవసరం పోయింది. ఏవరుపడితే వారు యథేచ్ఛగా భారతదేశం పోయి వ్యాపారం చేసుకోవచ్చు. ౧౮౪౩ లో పార్లమెంటు మరొక కాసనం ద్వారా వెనుకటి ఏర్పాట్లను ప్రభుత్వమున కంపెనీ ధర్మకర్తృత్వానికీతాత్రం గడుపు అంటూ ఏమీ పెట్టలేదు.

౧౮౪౩ కాసనం భారతదేశంలో ఒక రెజిస్ట్రేషన్ కోర్టులు స్థాపనకు అవకాశం కల్పించింది. ఈకాసనాన్ని పార్లమెంటు ౧౮౪౩ ఆగష్టు ౨౦ వ తేదీన ఆమోదించింది. ఈకాసనం ప్రకారం బెంగాలకు ఒక ప్రత్యేకగవర్నరును, సలహాసంఘాన్ని నియమించడానికి పీలుకలిగింది. అలాగే బొంబాయి, బెంగాల్, మద్రాసు రాజధానులు గాక కొత్త రాజధానులను స్థాపించడానికి ఈస్టుఇండియాకంపెనీడైరెక్టర్లకు అధికారం లభించింది. ప్రస్తుతం వ్యవహారంలో ఉన్న రాజధానులకు వర్తించే కాసనాలు అన్నీ ఈ కొత్త రాజధానులకు వర్తించగల వనిమూడా ఈకాసనం నిర్ణయించింది. రాజధానులకు గవర్నర్లను నియమించినట్లే ఇతరప్రాంతాలకు రెస్టెనెంట్ గవర్నర్లను నియమించడానికి మూడా అవకాశం ఏర్పడింది. భారతదేశంలో మొదటిదిపూ చట్టపథ్ స్థాపన ఈ కాసనంలోని ప్రధానాంశం అని మొదట చెప్పాను. అనాటి గవర్నర్ జనరలులో అంతర్మీహిత మైయున్న కాసనాధికారాల సక్రమనిర్వహణకు ఈరెజిస్ట్రేషన్ కోర్టులును ఏర్పాటు చేస్తున్నట్లు కాసనం వివరించింది. గవర్నరు, రెస్టెనెంట్ గవర్నరు రాష్ట్రాలనుండి ఒక్కొక్కరు, గవర్నరుజనరల్ ఈకోర్టులో సభ్యులుగా ఉంటారు. రెస్టెనెంట్ గవర్నరుప్రాంతాలనుండి సభ్యులను గవర్నరు, రెస్టెనెంట్ గవర్నరు నామినేట్ చేస్తారు. ఇలా నామినేట్ అయ్యేసభ్యులుకంపెనీనాకరీలో అధునిక పది సంవత్సరాలైనా పనిచేసిఉండాలి. వీరుగాక బ్రిటన్ లోని భారతవ్యవహారాల కమిషనర్ల జోర్డువారు మూచించగా, డైరెక్టర్ల జోర్డువారు ఇద్దరు ఇతరసభ్యులను ఈ కాసనసభకు నియమించేందుకు గవర్నరుజనరలుకు అధికారం ఇవ్వవచ్చు. ఈ ఇద్దరుసభ్యులమూడా కుంపిటీవారి నాకరీలో ఉన్నవారే కావాలి. అయితే వీరు కేవలం కాసనాలను చేసే సందర్భంలోనే కాన్సిల్ సమావేశాలకు హాజరవుతూ, వోటుచేయడానికి హక్కు కలిగిఉంటారు. ఇది మన దేశానికి ఏర్పడిన మొదటి చట్టపథ్.

ఈసభకు గవర్నరుజనరల్ అధ్యక్షుడు. అయితే ఒక ఉపాధ్యక్షుని నియమించవచ్చు. గవర్నరుజనరల్,

అయిన హోమకాశనివశంబులో ఉపాస్థితుడు ఈ సమావేశాలకు అధ్యక్షుని పనిపూర్వకముగా చేయడంబో వాటిని అనుబంధింపి పాలించేవారుగాదా పొల్లననడం మంచిదని ఈ కాన్ఫిరెన్స్ లో ముగ్గురు న్యాయ మూర్తులకుగానూ సభ్యత్వం కల్పించారు.

౧౮౫౮ వ సంవత్సరంలో పార్లమెంటు చేసిన కాసనమే ఈస్టిండియాకంపెనీకి భారతదేశంపైగల అధికారాలకు సంబంధించిన ఆఖరుకాసనం. ఈకాసనం ప్రకారం కంపెనీడైరెక్టర్ల సంఘం, కంట్రోలుబోర్డు ఆమోదంతో భారతగవర్నరుజవరల్ భారతదేశం లోని 'బ్రిటిషుభూభాగం'లో ఏప్రాంతాన్ని అయినా తన అధికారంక్రిందికి తీసుకొని ఆ ప్రాంతపరిపాలనకు అవసరమైన ఏర్పాట్లు చేయవచ్చు. అప్రాంతం, మద్య పరగణాలు, బక్కా మొదలైన ప్రాంతాలకు ఫీడ్ కమిషనర్లను నియమించడం ఈ అధికారాన్ని అనుసరించే జరిగింది. అయితే ౧౮౫౦ వరకూగానూ ఈ ఫీడ్ కమిషనర్ హోదాను పార్లమెంటు గుర్తించలేదు.

౧౮౫౭ లో సిపాయివిప్లవం, అది విఫలంకావడంతోనే బ్రిటిష్ పార్లమెంటు భారతదేశంపై ఈస్టిండియాకంపెనీ అధికారానికి స్వస్తి చెప్పింది. ౧౮౫౮ ఆగస్టులో కొత్త ఇండియా ప్రభుత్వ చట్టం తయారైంది. ఈ చట్టం ప్రకారం భారతదేశంపై బ్రిటీరియానుహోదాకి సర్వాధికారం సంక్రమించింది. ఆ మెరేర ఫైన భారతదేశపరిపాలనను నిర్వహించేందుకు ఒక సెక్రటరీ ఆఫ్ స్టేట్ ను నియమించడానికి ఈ కాసనం ఏర్పాటుచేసింది. ఈయన జీతాన్నీ, ఈయన క్రింది అధికారుల జీతాన్నీ భారతదేశాదాయం నుంచే చెల్లించాలని కూడా ఈ చట్టం కాసింది. ఈ సెక్రటరీ ఆఫ్ స్టేట్ గాక, పదిహేనుమంది సభ్యులతో ఒక ఇండియా కాన్ఫిరెన్సును కూడా ఈకాసనం ఏర్పాటుచేసింది. ఇందులో ఏడుగురి ఈస్టిండియాకంపెనీవారు, మిగతా ౮ మందినీ బ్రిటీరియా రాజీ నియమించడమౌతుంది. ఈ కాన్ఫిరెన్సు 'భారతగవర్నరుజవరల్ కాన్ఫిరెన్స్' అని నామకరణం చేశారు. ఈ కాన్ఫిరెన్స్ సభ్యులకు పార్లమెంటులో పాల్గొనే అధికారం లేదు. వీరి జీతధిత్వాలూ, పెన్షన్లూ భారతదేశాదాయం నుంచే

ఇవ్వాలి. ఈ కాన్ఫిరెన్స్ సెక్రటరీ ఆఫ్ స్టేట్ నూచనలను అనుసరించి భారతదేశవ్యవహారాలను నిర్వహిస్తూ ఉంటుంది. అయితే ఈ కాన్ఫిరెన్స్ భారతదేశానికి పంపే ఉత్తరువులపై ప్రభుత్వ కార్యదర్శి సంతకం చేస్తూ ఉండాలి. కార్యభారమునుబట్టి, వ్యవహారనిర్వహణావసరాలనుబట్టి ఈ కాన్ఫిరెన్సు వివిధ ఉపసంఘాలుగా ఏర్పాటుచేయడానికి ప్రభుత్వ కార్యదర్శికి అధికారం ఉంది. ఈ కాన్ఫిరెన్సు ఈయనే అధ్యక్షుడు. ఈయన ఒక ఉపాధ్యక్షుని నియమించవచ్చు. భారతదేశం నుండి వచ్చే రహస్య ఉత్తరాలను వేటిని ఈ కాన్ఫిరెన్సు తెలియజేయవలసిన అవసరం లేదు. ఈ కాన్ఫిరెన్సు యాలను బ్రిటీరియాజనడానికి ప్రభుత్వ కార్యదర్శికి పూర్తి అధికారం ఉంది. భారతదేశాదాయాన్ని ప్రభుత్వ కార్యదర్శి, ఆయన సంఘం తీర్మానించే విధంగా ఖర్చుచేయవలసి ఉంటుంది. ఈ జమాఖర్చుల వివరాలను ఏటా ప్రభుత్వ కార్యదర్శి పార్లమెంటుకు సమర్పించాలి. లోగడ ఈస్టిండియాకంపెనీవారు చేసుకొనిఉన్న ఒక బండ్ కలనన్నింటినీ బ్రిటిష్ మహారాజుపాలించాలనికూడా ఈకాసనం నిబంధించింది.

ఈ చట్టాన్ని పురస్కరించుకొని బ్రిటీరియానుహోదాకి ౧౮౫౮ నవంబరు ౧ వ తేదీన ఒక ప్రకటన చేసింది. వై కాంట కానింగును భారతదేశానికి మొదటి వై ప్రాయిగా, గవర్నరుజవరలుగా నియమించినట్లు ఈ ప్రకటన వెల్లడించింది. వర్తనివశుతన రద్దుచేస్తూ ప్రభుత్వోన్యోగాలకు బ్రిటిష్ పౌరులందరూ సమానార్హులేనని కూడా బ్రిటీరియానుహోదాకి ఈ ప్రకటన ద్వారా స్పష్టంచేసింది. సంస్థానాధీశులు తమ పరిమితులకు లోబడి వ్యవహరించేవశంబో వారి స్థాయికి, హోదాకు ఎట్టి ధంగమూ కలగదని బ్రిటీరియా ఈ ప్రకటన ద్వారా కూడా ముగిసారి స్పష్టముచేసినది.

ఈస్టిండియాకంపెనీకి రాజకీయ అధికారం సంక్రమించినప్పట్లుంపి ఆ అధికారం బ్రిటిష్ రాజుకు సంక్రమించేవరకూ భారతదేశపరిపాలనకు కాసనాలు ఏవేనో, ఏవిధంగా తయారవుతూఉన్నవనో ఇంత వరకూ పరిశీలించాం. ౧౮౫౮ నుండి భారతరాజ్యాంగ శాసనాలు పూర్వం అంత తరుచుగా జరుగలేదని

చెప్పవచ్చు. ౧౯౩౫ వ సంవత్సరపు కాసనమే బ్రిటిష్ పార్లమెంటు మన దేశపాలనకు తయారుచేసిన ఆఖరు కాసనం. దాన్ని మాత్మహత్యకు తగ్గట్టు మనం మూచించినవిధంగా బ్రిటిష్ పార్లమెంటు ౧౯౪౭ లో పవరించింది. మాత్మరాజ్యాంగం ఆమలుతువచ్చిన ఈవాటివరకూ మన దేశపరిపాలన అచటప్రకారమే జరుగుతువచ్చింది.

౧౯౬౧ వ సంవత్సరంలో 'ఇండియా కాన్స్టిట్యూట్' అంటూ ఒకటి తయారుైంది. గవర్నరు జనరల్ తన కాసనపథకు ఆర్డరికి తక్కువ తేకుండా, పన్నెండుమందికి ఎక్కువకాకుండా నామినేట్ చేయడానికి ఈచట్టం ఏలుకల్పించింది. ఈవిధంగా నామినేట్ అయిన సభ్యులు రెండు సంవత్సరములు ఆకాన్స్టిట్యూట్ సభ్యులుగా ఉంటారు. ఏరు కేవలం గవర్నరు జనరల్ కాన్స్టిట్యూట్ కాసనపథగా సమావేశమైతప్పుడే ఆ సమావేశాల్లో పాల్గొనగలరు. దీరు ప్రభుత్వ దోష్టగులుగామాత్రం. ఉండరాదు అంటే ఓంప్రభ మంగా కాసనపథలో అసభికారులకు సానం లభించింది. అయితే ఈ చట్టపథి చేసే కాసనాలను ప్రోసి చేయడానికి బ్రిటిష్ పార్లమెంటునికే అధికారం ఉంది. అపార్థారణపరిధిలో అర్హులైన జారీచేయడానికి గవర్నరుజనరలుకు విశేషాధికారాన్ని ఈకాసనం ప్రసాదించింది. కేంద్రంలో గవర్నరుజనరలుకు ఉన్నట్లే రాష్ట్రాల్లో గవర్నరులకూ కాసనపథలు ఏర్పడినవి. వీటి నిర్మాణం కేంద్రసంఘనిర్మాణం అనుసరించే జరిగాలి. ఇదేవిధంగా లెప్టినెంట్ గవర్నరుల రాష్ట్రాలకూ కాసనపథలు ఏర్పడతినవి. తరువాతి పదిసంవత్సరాలకు జరిగిన మరొక్క 'ఇండియా కాన్స్టిట్యూట్' తారణంగా రాష్ట్రకాసనపథల అధికారాలు కొంచెం విస్తృతమైనవి. ౧౯౦౭ లో మరొక కాన్స్టిట్యూట్ తయారుైంది. దీనిప్రకారం గవర్నరు జనరల్ కాన్స్టిట్యూట్ సభ్యులసంఖ్య ౧౪ వరకూ పెరిగింది దీన్ని పురస్కరించుకొనే బిల్డును ౧౯౦౭ లో

జి. జి. నర్ర, సయ్యద్ హుసేన్ కాచిల్లామీ గార్ల ను "ఇండియా కాన్స్టిట్యూట్" సభ్యులుగా నియమించారు. ౧౯౧౮ వ సంవత్సరంలో కాంగ్రెస్ ప్రారంభించినతం దోశన కొంతవరకు ఫలించింది. ఇతిపూర్వం ౧౯౧౩లో మరొక కాసనం ద్వారా లెజిస్లేటివ్ కాన్స్టిట్యూట్ సభ్యుల సంఖ్యను హెచ్చించారు. మాంటే-ఫోర్ట్ సంస్కరణలకు పూర్వం జరిగిన ఇతర కాసనాల్లో గమనించదగ్గది ౧౯౦౯ కాసనం. మొదటిదాని కాసనపథల సభ్యులకు ఎన్నికపద్ధతి ఈచట్టం ద్వారానే ఏర్పడింది ఈ కాస నాన్ని అనుసరించే తేంగాలుకూ, ఇతర లెప్టినెంట్ గవర్నర్ల రాష్ట్రాలకూ కార్యకర్తలు ఏర్పడినవి. ఈ కార్యకర్తల సభ్యులు కాసనపథల సభ్యులుగా ఉంటారు. మొదటి పర్యాయం ప్రభుత్వవ్యవహారాలపై కాసనపథసభ్యులు ప్రశ్నలుచేయడానికి అధికారం లభించింది కూడా ఈకాసనంవల్లనే.

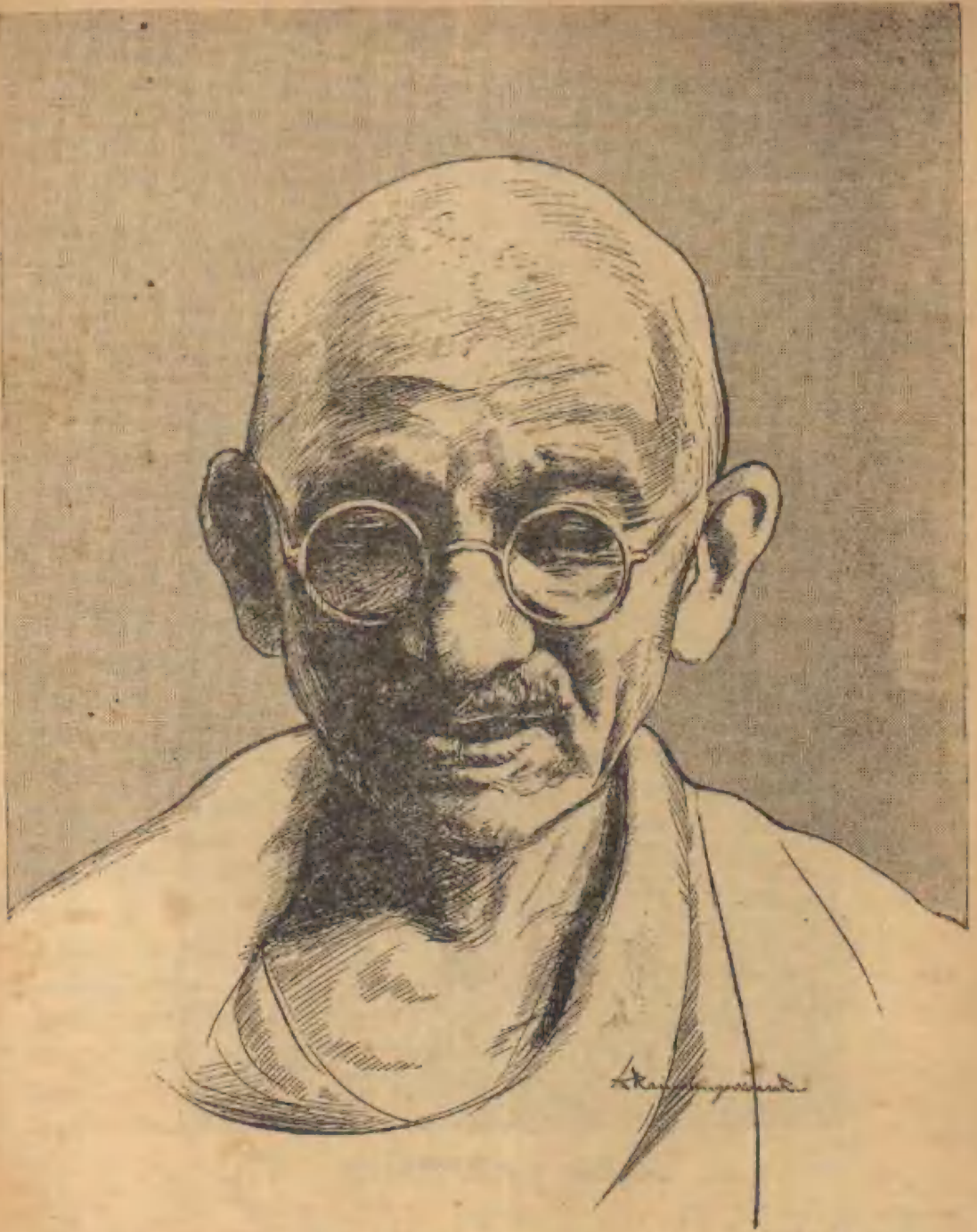
దీనితరువాత వచ్చిన ౧౯౧౯ కాసనం మనకు ద్వంద్వప్రభుత్వాన్ని ప్రసాదించింది. ప్రభమంగా మంత్రివర్గాలు ఏర్పడతవి. అయితే ఈ మంత్రిలకు ప్రధానవిషయాల్లో అధికారం లేదు. ౧౯౩౫ వ సంవ త్సరపుచట్టం రుద్దవంద్యప్రభుత్వాన్ని రద్దుచేసి ఒక విధమైన రాష్ట్రస్వపరిపాలనాన్ని ప్రసాదించింది. భారత ఫెడరేషనుకు ఈకాసనం చేసిన ఏర్పాట్లు భారతప్రజలకు సమ్యక్తంకొనరున్న అమలు జరుగ లేదు. కేంద్రంలో ౧౯౧౯ కాసనం, రాష్ట్రాల్లో ౧౯౩౫ కాసనం అమల్లోఉంటావచ్చినవి. ౧౯౪౬ నెప్టెంబర్లో కేంద్రంలో నైప్రాయకార్యకర్తనిర్మాణం లో మొదటిసారి మార్పు వచ్చింది. పండిట్ నెహ్రూ 'ప్రధానమంత్రి' అయినాడు. ౧౯౪౭ జూలైలో దేశ విభజన జరిగి, ఆగష్టు ౧౫ వ అధినివేశప్రతిపత్తి లభించింది. ఇతిమకు మనం తయారుచేసుకున్న రాజ్యాంగం ప్రకారం జరిపాలన సాగుతున్నది. మార్చి నాడు ప్రారంభమైన స్వాతంత్ర్యపోరాటం నేడు ఫలించింది.

అధ్యక్షుడు శ్రీ రాజేంద్రప్రసాదు

మ రపురాని మహాత్ముడు

మన అధ్యక్షుడు

మాన్యశ్రీ రాజేంద్రప్రసాదు

భారతిపల్లికుమారి ప్రప్రథమ అధ్యక్షుడుగా
పోటీలేకుండా శ్రీ బాలూ రాజేంద్రప్రసాదు
ఏకగ్రీవముగా వరింపుచుంటు నిజముగా మనము చేసి
కొన్న సుత్యుతిఫలము.

* * * *

నిరాడంబరుడు, నిస్సావ్యర్థజీవి, ఆకళంకవర్త
కుడు, అపారితోష్యుడు, అలంకారాలలో ఆరమగ్నిన
వృద్ధు, ప్రజాసేవా, దేశసేవలే పరమార్థముగా పరిగణిం
చెడు భవ్యపురుషుడు స్వతంత్రభారతదేశ ప్రజాతంత్ర
మునకు సారథ్యము : హిందువులే నిక మన దేశము
సర్వదా ముందడుగు వేసినదన్నమాటే.

* * * *

బాలూ రాజేంద్రప్రసాదు జీవిత మొక గొప్ప
జీవితము. అదినుండియు ఆయనజీవితము సేవావ్రతముల
తోనే గడచినది. పడతిలో, సెకలో, వర్తలో, వ్యవ
సాయంలో, ఆదర్శములలో, అలవాట్లలో అన్నిట
దైహికమానసికప్రవృత్తులం దన్నిట అన్ని కాలము
లందు ఆయన ఒక్కరీతి నే, ఒక్కభోరణి నే కనబర
చుచువచ్చినాడు. ఎటుచూచినను ఆయనది : సేవా
జీవితముగానే చెల్లి విరిసినది. ఆయన పుణ్యాత్ముడు!

* * * *

౧౯౨౪ డిసెంబరు ౩-వ తేదీనాడు ఆయన
ఉత్తరరీహతులోని సారకొట్టిల్లు చెందిన ఒకానొక
కులీనకాయస్థకుటుంబమున జన్మయొందెను. వారి దొక
గొప్ప భూవనతిగం కుటుంబము. ఆయనను కన్న సస్య
పురుషుడు మున్నీ మహాదేవసాహె. మహాదేవసాహెకు
అయిదుగురుకొడుకులు. అందులో కడగొట్టువాడు మన
రాజేంద్ర ప్రసాదు.

రాజేంద్రబాలుచదువుసంస్థలు కూడ వారి
భావిభక్త్యుజీవితమునకు సూచకముగా జయప్రదముగా
కొనసాగినవి. అన్ని పరీక్షలలోను వారు ఉత్తమతరగతి
లోనే ఉత్తీర్ణు లగుచువచ్చినారు. ౧౯౩౩ లో
ప్రాథమికవిద్య ప్రారంభించి, ౧౯౩౭ లో ప్రదేశ
పరీక్షలో పెగ్గి, మిమ్మల్లు కలకత్తా రాజధాని కళా
శాలలో చేరువు సాగించి ౧౯౪౬ లో బి. ఏ. పరీక్ష
లోను, ౧౯౪౭ లో యం. ఏ. పరీక్షలోను కృతార్థు
లైరి. ౧౯౪౦ లో న్యాయవాద విద్యయందును పట్ట
భద్రులైరి. ౧౯౪౫ లో యం. యల్. పట్టమును గూడ
సంపాదించిరి.

* * * *

ఒక యేడాదిపాటుకాలోలు ముజఫరుపూరు
కళాశాలలో అనాధ్యక్షుడుగానుండి, బాలూ రాజేంద్ర
ప్రసాదుగారు ౧౯౪౧ లో కలకత్తాపైకొద్దులో
వకీలువృత్తిలో జీవితమును ప్రారంభించిరి. ఈ వృత్తి
అయిదారేండ్లపాటు ఆమోఘముగా కొనసాగినది.
ఆర్జన మూడు పూవు లారుకాయలుగా రాణించినది. చట్టి
ఆర్జనమాత్రమే కాదు. మహామహావారి మన్ననలకూడ
లభించినవి. అన్నట్లు ౧౯౪౬ లో వీరి వకీలువృత్తి
పొట్నూపైకొద్దురంగమునకు మారివది. కేవలము
ఒక్క వకీలువృత్తికే వీరు తమ జీవితము సంకితము
చేయలేదు; విద్యాభివృద్ధికే కూడ వీరెంతో కృషిచేసి
వారు. పొట్నూవిశ్వవిద్యాలయపు సిండికేటు, సెనేటు
లలో వీరు సభ్యులుగా నుండి ప్రదర్శించిన చాకచక్యము
మరుసరానిది.

* * * *

అక్కడితో రాజేంద్రబాలు జీవితములో ఒక్క
అధ్యాయము ముగిసినది. ౧౯౪౭ లో శ్రాత్త అధ్యాయము

యము ప్రారంభమైనది. ఆ యేడు గాంధీమహాత్ముడు బీహారులోని చాంపరానుకు వెళ్ళిన సందర్భమున ఆయన గారిలో రాజేంద్రప్రసాదుకు ప్రపథమపరిచయ మేర్పడినది. ఏర్పడినదిగానే గాథముగా ఏర్పడి, చాంపరాన్ ఆంధోళనములో సరాసరి పాల్గొనుటలో కారాగారజీవితానుభవమునకు నాందీప్రస్తావన లైనవి. అది మొదలు వారి జీవితము దేశసేవా ప్రజాసేవాభిముఖమైనది. వీరిలు వృత్తికి స్వస్తి చెప్పినారు. త్రికరణబుద్ధిగా మహాత్ముని అనుచరత్వమును అవలంబించినారు. గాంధీజీ సిద్ధాంతములను అక్షరణ్ అచరణలో పెట్టినారు. గాంధీజీకి నమ్మకపంట్లలో నొక్కరుగా నాపి కట్టినారు.

* * * *

౧౯౨౦ లో జరిగిన సహాయనిరాకరణోద్యమములో జంకుగొంతులు లేక పాల్గొన్నారు. నోట్లతోలి సారి ఒకానొక కాంగ్రెసువాది కసమావేశములో వాలంటీరుదళములో చేరారుమంది వాలంటీర్లలో నొకడుగా కాంగ్రెసుసేవచేసిన రాజేంద్రప్రసాదు క్రమక్రమముగా తన నిర్దుశక సేవానుసానుచేత ఉన్నతోన్నతవదవుల కెక్కినాడు. కార్యదర్శనభూమిగా పెక్కిండ్లు ఉన్నాడు. పెండు మాడు పర్యాయములు

కాంగ్రెస్ అధ్యక్షుపీతము నలంకరించివాడు. రాజ్యాంగ పరిషత్తుకు అగ్యుతుడైనాడు. రాజ్యాంగరచయితయైనాడు. నేడు భారతప్రజాతంత్రపరిపాలనకు సారథి మండ అయినాడు. మనిషిలో ఎంతటి మహిమవిశేషమో లేనిది ఇంతటి మహత్తమవదవులు వరుసవెంటడించుచున్నా!

౧౯౩౪ లో బీహారువందు కనివిని యెరుగనంతటి కల్లోలములతో సంధించిన భూకంపమునకు దద్దరిల్లి, కమ్మకడగండ్లకు పాలైన ప్రజలకు, నిద్రాహారములు లేక, శ్రీ రాజేంద్రప్రసాదు గావించిన ఆహ్వానమైన సేవ ప్రజలనేకాక, ఆవాటి ప్రభుత్వపీఠాధిపతులను గూడ అబ్బురమున ముంచెత్తినది. ప్రజాసేవయన నీరి కెంతటి మహాకారము ఆ సంఘటనలో దేశమునకు బాగుగా చ్యుక్తమైనది. రాజేంద్రప్రసాదుజాలిస్తూది యము అంతతో ఆందరికిని తెలిసిపోయినది.

* * * *

ఇటువంటి మహాపురుషుడు మన పాలిటికి నాడు సారథియగుట మన భాగ్యముకాదా మరి! ఈయన అడుగుజాడలలో, ఈయన చెప్పే చేతలలో నడచి భారతదేశము అచిరకాలమున మహావైభవమును గడించి సాటిప్రజాతంత్రదేశములలో ప్రముఖమైనదిగా నిల నిల్వ గలదనుటకు ఎండియము లేదు.

సంస్కృతనాటకాలు:

పాత్రపోషణ

శ్రీ ఇంద్రగంటి హనుమద్భాష్య

సంస్కృతసాహిత్యంలో—అన్ని రచనలకంటే.

నాటకరచనకంటే ఉన్నతశిఖరాల నందు కున్నది. సంస్కృతనాటకాల ప్రసక్తి తెన్నే చుట్టున మనకు భానుని ప్రతిమ, స్వప్నవాసవదత్తం, పంచ రాత్రం వగైరాలు, మృచ్చకటికం, ముద్రారాక్షసం మొదలైనవి మొట్టమొదట స్ఫురిస్తాయి.

తర్వాత అభిజ్ఞానశాకుంతలం, ఉత్తరరామచరితం, రత్నావళి మొదలైనవి జ్ఞాపకంవస్తాయి.

అనంత ఆపర్ణ రాఘవం, ప్రబోధచంద్రోదయం ఇత్యాదులు మనస్సుకు తిట్టుతాయి.

ఒకతరహాసంస్కృతసాహిత్యపరమ నాటకదృష్టి ఇంకోవిధంగా వుంటుంది.

వారుకూడా కావ్యాల్లో నాటకం రమ్యమైనది అని అంగీకరిస్తూ వానిలో రమ్యతరమైనది కొనుగోలు మనీ, దానిలోకూడా నాలుగోఅంకం గొప్పదనీ, అందులోనూ నాలుగుగ్లోకాలు ఉత్తమమనీ ప్రశంసిస్తారు. ఈ ప్రస్తుతిలో అగ్లమైన కవిత్వాభిమానం గోచరిస్తుందిగాని, నాటకజీవస్వరూపనిపించదు. తొరకం వారికి వుంది పద్యాలుంటే చాలు; అది గొప్ప నాటకం అయిపోతుంది.

ఈదృష్టితో ఇప్పుడు నాటకాన్ని చూచే అన కాళం లేదు. మంచి పద్యాలుంటే ఉత్తమకావ్యం కావచ్చు గాని గొప్పనాటకం కావడం అసంభవం నాటకానికి కవిత ప్రధానం కాదని ఎందరో ఉత్తమ నాటకరచయితలు రుజువుచేశారు.

నిండుజీవంతో కదిలే పాత్రలు, శేషు ఉట్టిపడే సంఘటనలు, నిశితమైన సంభాషణలూ నాటకరచ నకు జీవనాడులని పలువురు రచయితలు గ్రహించి తమ రచనలు పాగించారు.

సంస్కృతనాటకసాహిత్యాన్ని స్థూలంగా మూడువిభాగాలు చెయ్యవచ్చు—౧. కేవలనాటకాలు, ౨. రసనాటకాలు, ౩. ప్రయోజననాటకాలు అని.

మొదట చూపించిన నాటకవిభాగం ఈదృష్టితో చేసినదే.

నాటకం అనే పేరుతో ఒక రచన చదివి చూసినవేస్తే పెంటకే మన మనోశేత్రంఎదుట ఆ రచన లోని పాత్రలు విశిష్టంగా ప్రత్యక్షమై చురుకైన వాగోవాక్యాలు చెప్పులో మోగితే అది అచ్చుత్ర నాటకం అనిపిస్తుంది.

ఇట్లాంటి నాటకత్వం లోనికి రచనలు చెయ్య డంలో భాషమహాకవిని ముందు చెప్పి తర్వాత ఇంకొక రిని చెప్పవలసిఉంది. ఆయననాటకరచన ఒక కళా తపస్సు. ఆ తపస్సులో ఆతడు వట్టి బంగారం చెయ్యని రచన లేదు. ఆయనదృష్టిలో నాటకం ఒక సుందరస్వప్నం కాదు. అది ఒక వైదికపూరితజీవ లోకం.

తక్కిన కవులు సాధారణానుభూతిని స్వర్గసీమ లకు మదివేస్తే ఈయన దివ్యలోకవృత్తాలకు మానవ న్యూనతయంతో భాషలు కల్పించి మనుష్యులొకానికే చేరువగా తెస్తాడు.

ఈయననాటకదృష్టి ప్రతిమానాటకంలోని ఈ వాక్యంవల్ల స్ఫుటంగా తెలుస్తుంది.

“కాలపంపాదివా నాటకేన సజ్జా భవతి” —అంటే ఒక ప్రతీవర్తి రామపట్టాభిషేకసమయంలో ఒక పరిచారికను పిలిచి నటకులతో ఇట్లా చెప్పి మంటుంది. “కాలానికీ తగిననాటకం చెయ్యడానికి సిద్ధంగా వుండండి” అని. కాలానికీ తగిన నాటకం అనడంలో నాటకప్రయోజనం ఏమిటో, రచనావిధానం ఎట్టిదో ఈయన పరోక్షంగా నిర్వచించాడు.

తక్కిన ముగ్గురాల మాట అట్లా వుంచి ఈయన నాటకాలలోని పాత్రదృష్టి అద్భుతంగా కనబడుతుంది. తీసుకున్నవి సుప్రసిద్ధపురాణోపాసకగ్రంథాలైనా, ఆ కథా పురుషులను చిత్రించడంలో ఈయనచూపిన నేర్పు అద్వితీయం.

అందరూ ఎరిగిన రామాయణకథ గ్రహించి ఈయన ప్రతిమానాటకంలో చేసిన అపూర్వకల్పన దిగ్భ్రాంతి కలిగిస్తుంది.

ఇందులోని సీతారాములు, కైకేయీ దశరథులు, భరతుడు ఎంతో సహజరూపాలతో ప్రత్యక్షమవుతారు. వఖులలో నవ్వుతూ, పరిహాసకేరితో పాల్గొని చకచక కదిలే సీతకు రామపట్టాభిషేకధంగం ఏమీ విషాద కారణం కాకపోగా, పైగా “మహారాజే ఈపైనినూడ మహారాజా. రామచంద్రుడు రామచంద్రుడే” అని ఎంతో తృప్తి కనపరుస్తుంది. అక్షుణుడు రాజ్యధంగా విడి కోపగిస్తే రాము డంటాడు: “వరాలతో తాను కొన్న రాజ్యం చిన్నమ్మ తన కొడుకుకోసం అడిగినే తప్పేయింది? శేష భ్రాతృరాజ్యం అపహరించడానికి సిద్ధపడడం తప్పుకామా?” అని చెప్పి ఈరాముడు తన వారసీరలు తండ్రికి సంతాపకారణాలని ఆయనకు కనబడకుండా అడవికి నడిచేటంత ధీరమా!!

రామాయణకథల్లో ఎక్కడైతానరే కైకేయీ ముటిలస్వభావగా—స్వార్థపరురాలుగా కనబడుతుంది.

ప్రతిమలోని కైక ఎంత తీవ్రంగా, ఎంత గంభీర హృదయంతో కనబడుతుంది!

మహారాని మాషణం చిరునవ్వుతో విని ఊరు

కొని ఒక్కటే మాట అంటుంది. “నా వరద్యయ ప్రయోజనం నీకు ముందు పృథ్వవరుప్రాను తండ్రి” అని తుదిని ఇట్లా అంటుంది: “ఋషికాపం ప్రసర్తిల్లికి తప్పదు. అందుకు రామచంద్రుని పంపాను.” అంటే భరతుడు “నన్నేల పంపలేదు” అన్నాడు. “నీవు తరుచు మేనమామయింట నుండండి మామూలుకనుక నీ వియోగం ఆయన్ను బాధింపదు.” అన్నది. భరతుడు తిరిగి “అయితే—పడునాలుగేండ్లు ఎందుకు?” అని ప్రశ్నిస్తే, “పడునాల్గు రోజులనబోయి ఏండ్లు అన్నాను—అలజడిలో” అన్న కైకను చూడగా ఒకవిధమైన గౌరవం కలగనటుంది కాని ద్వేషం రాదు.

ఇక ముఖ్యంగా పేర్కొదగినది ఈనాటకం లోని దశరథచిత్రణం. ఇంత స్నేహపూర్ణమైన హృదయంతో దశరథుని నిండుచిత్రణం చూపినవా రెంకొకరు లేరు.

ఇతని పుత్రప్రేమకు ప్రకృతి కంటతడిపెడుతుంది. మునుండుకు అడవినుంచి తిరిగివచ్చి, “సీతా రామలక్ష్మణులు” అని ఒక ప్రసక్తిలో అంటే ఈదశరథుని స్నిగ్ధహృదయం అనుంగళం కేంకించి అంటుంది: “సుమంత్రా, పాపం, చిన్నపిల్ల సీతకు రామలక్ష్మణులకు మధ్యగా వుండవలసి. మాటలోమాడా ఒంటరిగా చెప్పకు నాయనా”

ఒకపారి నాటకం చదివితే చాలు ఈ దశరథుని మరచిపోము.

భాసమహాకవి భారతినాటకాలలోని దుర్యోధనుడు, కన్దుకు, ద్రోణుడు, భృతరాష్ట్రుకు, గాంధారి, ఘటోత్కచుడు ప్రత్యేకవ్యక్తిత్వంతో సాక్షాత్కరిస్తాడుగాని, పూర్వమే మన అందరి హృదయాలలోనూ మంచిచెడ్డలతో స్థిరపడ్డ పాతవ్యక్తులుగా మాత్రం కనబడరు. ఇతని దుర్యోధనుడికి నీమ, సత్యం, స్నేహపూర్ణహృదయంనూడా ఉన్నాయి. కన్దుకు దుష్టచతుష్టమంలో ఒకడు కాదు. అభిమానం, ఉన్నత హృదయం, బంధువత్పలత, కార్యతత్పరత కలవాడై “నీమయ్యా, పాండవులకు రాజ్యం ఇవ్వనా” అని దుర్యోధను డడిగితే “రాజా, కత్తితో నీకు యుద్ధంలో

పాపాత్మ్యం చేస్తామకాని మీ సోదరస్యవహారములతో కలిగించుకోమ" అన్న ఉదాహరణ. (పంచరాత్రం)

ఈతని ద్రోణుడు పాండవులతోసం రుక్మో ధనజ్ఞి యాచించి రాజ్యం సంపాదించిన శివ్యవాత్సల్య పూర్వుడు. ధృతరాష్ట్రుడు అభిషేకమయ్యితికి దుర్యోధి దుర్యోధనవాదులను నిమ్మ పటంగా మందలించిన కుటుంబవృద్ధుకాని విష హృదయంతో పెద్దతనం నటించే మాత్సర్యపూరితుడు కాదు.

తరువాత స్వప్న, ప్రతిజ్ఞ నాటకాలలోని యాగంధరాయణపాత్రస్వప్ని ఆకులనీయ మైనది. ఈయన తన రాజామేలుకోసం సన్యాసి అవుతాడు; ఉన్నట్టు ఉన్నతాడు, బండి అవుతాడు. క్రతువులు చేసిన హింసకు ప్రతిహింస, మయ్యక్తికి ప్రతీకారం చేయనిదే నిద్రలేచాడు. ఈపాత్రలోని విశిష్టతను మోక్ష పడి తెలుగులో ప్రతాపరుద్రయనాటకం పుట్టింది.

ఈయన స్త్రీపాత్రలు వానపదత్త, పద్మావతి, సీత, మరంగి మొదలైనవారి భౌతికశరీరలావణ్యం ముదకు కనపడదు. మానసికపౌండర్యము, ముగుగు సంపత్తి, స్త్రీపాలితా వారిలో గోదరమై, కవిభావన లోని స్త్రీమూర్తి స్వచ్ఛత, స్ఫురిస్తుంది. తుదకు రాక్షస స్త్రీ హిడింబబృందయంలోహూడా ఈమహా కవి ప్రణయమాధుర్యం నింపి స్త్రీకౌన్నత్యం ప్రకటించాడు. ఈ ప్రపక్తిలో తరువాత చెప్పదగినది కూడకకపిండ్రుని మృచ్ఛకటికం. ఇంతటి ప్రతిభోజ్ఞులమైన నాటకానికి కూడా భామని చాడదత్తం రేఖామాత్రంగా మూలకారణ మైనది.

దాతృత్వంతో దారిద్ర్యం కొనక్కొని తృప్తిగా అనుభవిస్తూ తన హృదయాన్ని త్యాగిని, రసజ్ఞతను, కళాప్రియత్వమునూ ఏమాత్రం జూరనీయని ఉజ్జయిని పామాస్యపాదుడు చాడదత్తుడు నాయకుడు. పంకిలకాతి సంచి పద్మంగా వికసించి "నూనా లవ్వనురాగస్య కారణం; కపునర్మలాత్కరః" అనే ప్రేమపరమాధ్యాన్ని నిర్వచించే వేశ్య వసంతసేన నాయిక. ఇట్టి వింతపాత్రలతో నాటకం ప్రారంభించి అనాటి ఆరాజకపరిస్థితులను, రాజుల స్త్రీలాలత్వంకారణంగా

అధికారం సంపాదించి అంతులేని ప్రజాపీడన చేసే కళాదలను చిత్రించి... ఇట్టి రాజ్యవ్యవస్థ ప్రజావిప్లవాని కెల్లా దారిద్ర్యంతో కవి స్ఫుటంగా నిరూపించాడు.

దొంగలను, కాదగాళ్లను సంతోషించుకుంటూ స్వీకరించి చాడదత్త వసంతసేనల జైదార్యంతో వారిని ఊరేపం చేసి ఉన్నతపరిణామ, భావిప్రజావిప్లవానికి ప్రముఖపాత్రలను చేర్చాడీకవి.

తా నెదురుమాచిన ప్రేయసికి బదులుగా సంతలతో తలుపువడిన ఆర్యకుని "అపి ప్రాణా నహం జహ్యం; నతు త్యాం కరణాగతమ్" అనే దృఢం కల్పంతోరక్షించి తుదకు ఉరికంబ మెక్కిన చాడు దత్తుడూ, బండి మార్పిడిపల్ల తలవనితలంపుగా దుష్ట కళాదుని చేతిలోపడి "యత్నేన నేదితన్యః పురుషః కులశిలవాక్ దరిద్రోఽపి" అని తన కుద్ధశిలాన్ని ప్రకటించి కళాదుని చేతిలో హింసించబడ్డ వసంతసేనా సంస్కృతవాటక చరిత్రలో ఉజ్జ్వలతారలుగా కనిపిస్తారు.

కళాదునివంటి పాత్రస్వప్తి సంస్కృతనాటక ప్రపంచంలో ఇంకెక్కడా కనపడదు. మూడువిధ చేబడిన అధికారం సాధుజనహింసాపరంపరలకేగాక తుదకు రాజ్యపతనానికేహూడా ఎల్లా ముఖ్యకారణం అవుతుందో నిరూపిస్తూ ఈపాత్రచేత కవి సాధించిన హాస్యరససిద్ధి అనన్యసాధారణం.

భామడు చెప్పినట్లు ఈనాటకం కాలసంవాది యైన 'నాటి' ఉత్తమసాంఘికనాటకం అని చెప్పవచ్చు.

ముద్రారాక్షసం ఇంకో గొప్పనాటకం. నిరాఘటంగా ప్రసరించే చాగమ్యుని మేధాకేంద్రీ, ద్విధంగా స్వచ్ఛంగా ఎదురుపచ్చే రాక్షసుని అపారరాజభక్తి, రెండూ వేగవంతమయ్యే కన్నప్రవాహాలుగా ఒండొంటికి కొట్టుకొని తేవిన కల్లోలాల గంభీరదృశ్యం ఇందులో చూడదగ్గది.

ఇద్దరూ ప్యారమెరుగని ప్యామిభక్తులు. చాగమ్యుని అమోఘతంత్రవాపాలలో రాక్షససీతి జర్జరితమై నిస్సహాయంగా నిలిచి, తుదకు ప్రాణమిచ్చుకు చందన

దాసుప్రాణరక్షణకోసం చంద్రగుప్తునివద్ద మంత్రి పదవి స్వీకరిస్తుంది. సర్వతోముఖమైన దాణ్యుని బుద్ధితే మనవల్ల ఎంత మెప్పునంపాదించినా, రాక్షసుడూ, చందనదానూ ఒంటిరులకోసం చేసిన అపూర్వత్యాగాలు చూడగా వారి కిలాన్నత్యానికి ముగ్ధుల ను వు తా ము. స్త్రీపాత్రలేమందా ఇంత నాట్యకళాబంధురంగా నవచిన నాటకాలు తర్వాత సంస్కృతంలో పుట్టలేదంటే అతిశయోక్తి కాదు.

కొన్ని నాటకాలు చదివి ముగించగానే కరీరం పులకరించే సుందరదృశ్యాలు, స్పష్టంగా వివరించే కవితాగానం మనస్సును ద మద్రలు చేస్తాయిగాని, అందులోని పాత్రలు, ఘటనలు మనస్సును ఆకట్టుకు వానిలోనూ చక్కని పాత్రసృష్టి, మంచిఘటనలూ ఉండవచ్చు. కాని అన్నిటికీ కచ్చే రుచురయననిక వంటి కవిత వాటి స్ఫుటమాలనా కనపడనీయదు.

అట్టివానిని రసనాటకాలంటున్నారు. కాలి దాసమహాకవి కాకుండా అలా దారుణజీవనసమస్యలు గాని, గర్భత్యాగదీక్షలుగాని, అపూర్వపాత్రసృష్టి గాని ప్రముఖంగా కనిపించవు. జగ్గమమహాకవి గగ్గ అన్నట్టు అది ఒక స్వర్ణమర్త్యలోకాల తీయని ముడి.

రవీంద్రు డొట్టు అది ఒక ప్రతిముఖమైన కల్యాణగానం. కాకుండా అవగానే ప్రవృత్తరభాలు, స్త్రీలవద్యాలు, పిల్లలంటి కవితాగానం వ్యాపకం వస్తాయిగాని, మృచ్ఛకటికంవంటి ఘటనాసౌందర్యం గాని, మద్రారాక్షసంవంటి విమనజీవనసమస్యలుగాని ఎదుటకువచ్చి నిలువవు. తక్కిన మాలవీకప్రమోద్యా రియాలకుడా ఇవే లక్షణాలు గల సుందరభావ స్వప్నాలుగాని స్ఫుటతరజీవచిత్రాలు కావు.

భవభూతికవీంద్రుని ఉత్తరరామచరిత్రలో సీతా రాములు మానవమూర్తులు కాదు. వారు దివ్యలోకాల్లో విహరించే జీవీజీవులు. ఆ సీతకు త్రిమూర్తీమానం గాని, ప్రతీకారవాగవగాని లేదు. పరిదర్శనంతో కరిగిపోయే చంద్రశిల అమె. ప్రజలకోసం ప్రేయసిని విడచి అడవికి వచ్చి కట్టెకిగట్టు ప్రియు రాలికోసం నిలసించే మధురస్వప్నయను ఆరాముడు.

ఇందరి జనక, ప్రాసల్య, ఆరుంధతిపాత్రలను కరుణదీపపరిప్లవనకోసం కవి కేర్పుగా ఉపయోగించి

దాడు. రవచంగురములైన ఇందరివద్యాలు అన్నిటి కన్నా ముందుగా పాశకుణ్ణి జక్కనిస్తాయి.

ఈయన తక్కిన మాలతి, మహావీరనాటకాల్లా సైతం భావగరిమ, పాండిత్యవ్యూరులే ప్రత్యేకకీర్తితో కనబడతాయి.

రత్నావళి ఒక వసుంధరసంధ్య. ఒక రాగకళ. ఒక సుందరీప్రణయస్మితం. అంతికున్న అది మన కిచ్చే సందేశం లేదు.

కొందరు రచయితలు నాటకాన్ని తమ భావ కల్పకల్పలు చూపే రంగస్థలంగా, అవగాహనకాని గహన విషయాలను సుఖమైనా శిశువువల్లే వాహనంగా ఉపయోగించారు. వాటిని ప్రయోజననాటకాలనవచ్చు.

మరొకరికి అసర్వరాఘవంలో అన్నిటికంటే ముందు అతని భావప్రాధాన్యం, ఉచ్ఛవాతర్యం మనకు ప్రత్యక్షమవుతాయి. "గోకర్ణతల్లకోయం తిల్లోత్థుప కంఠ కచ్చేమ" వంటి కవితవిధాన ఆయన మన్న అభి మానం నాటకత్వంవిధానకు అంతగా ప్రబలించలేదు.

కృష్ణమిశ్రుని ప్రబోధచంద్రోదయం అద్వైతమత బోధకు ఆటపట్టే తన ప్రయోజనాన్ని చక్కగా నిర్వహించింది. అంతే.

ఇట్లా వికాలపారావారంచంటి సంస్కృతసాహిత్యంలో నాటకకళా బహుముఖాలుగా విస్తరించి. కొందరు నాటకాన్ని అచ్చపు జీవితంగా భావించి అపురూపమైన పాత్రలు సృష్టించి ప్రఖ్యాతి వహించారు. కొందరు అమరభావనాలోకంలో స్వర్ణసీమలు కల్పించి ప్రావ్యమైన గానంగా తమ రచనలను వది పారు. మఱికొందరు భావభావశిల్పంలో, బంధుర సంభాషణలతో ఒక నింత చమత్కృతి నాక్రయించి తమ రచనలు పాగించారు. ఈ సువిశాలవాద్యయం ఎన్ని తీరులనూ వా దిద్దుకొని వాటికి కేటికీ వాదవి లావణ్యంతో నిలపిలుకొనేడింది.

అయితే—

నాటకాన్ని నాటకంగామాత్రమే చూడవలసి వస్తే—తమ ఆద్యితపాత్రసృష్టితో, నిరుపమాన ఘటనావాతర్యంతో భావమహాకవిఅన్ని నాటకాలూ, మృచ్ఛకటిక మద్రారాక్షసాలూ అగ్రసీతం వహించ మందా ఉండవు.

వీనుమిగిలిన కవి - కథకుడు

శ్రీ చిరుమామిళ్ళ శివరామకృష్ణప్రసాదు

దావాలు పదిపంద్రెండు సంవత్సరములకు పూర్వపు మాట;—విజయవాడలో దేశోద్ధారకుని నివృత్తపవనుడు దుర్గాదిలాసమునందు వర్ణ సాహిత్యపరిష్కారవారి పూజావేళయ జరుగుచున్న సమయమది. అది చలికాలము. ఉదయమే పూజ మొనరించి, ఇంకను వదిలిపోవని పగుతో పభాంగము ప్రవేశించి, యొకలో నుపనివ్వువైతని. ఎరలో కావ్యపతనము గానించుచున్నారు. పవ్యాంధ్రకవుల గాంచు మత్తంతో నా కనులు వాల్చునైపుల నవకురునే యున్నది—పభావేదికకు కొన్నిగజముల దూరములో నొంటరిగా నొకరు గూర్చుండియున్నట్లు జూచితిని. కొంచెము పొలిపోయియున్న ముఖముతో, దీర్ఘలోచన మొనరించుచున్న కనులతో నన్ను యావ్యక్తిమిగుల క్షియతుడే నని కలించితిని. అదికెమైన గౌరవ మేలనో నా కావ్యక్షిపై కలిగినది. ప్రక్కనే యున్నవారి నొకరిని విడిచి ఆచుగాల నొంటరిగా గూర్చుండియున్నవా రెవరని ప్రశ్నించితిని; సకలాంధ్రవాన్మయహాసముద్రము వాపాపనబట్టిన యగస్త్యుడు వేలూరి శివరామకృష్ణిగా రని తెలిపికొంటిని; ఇంటనే పనిపించి నమస్కరించితిని. నా కదియే వారి తొలిదర్శనము; నేటివర కదియే నుదిదర్శనము.

తావధానములతో తెలుగుమాగాము ప్రతి

ధ్వనించుచున్న దిశములలో, ప్రశ్నోకముగ నొక కతావధానసందిర్భయమ, నగువులను శ్రీ తిరుపతి వేంకటేశ్వరుల కనితీరతుల్యులను ప్రతిష్ఠలు తిను ప్రతిభా విశేషముచే శ్రీ శివరామకృష్ణిగా రు సమహృద్ధి రని పెద్దలు చెప్తకొనుచుండగా వినియుంటిని. తరువాత వారి కథలను 'భారతి' యందు జూచు భాగ్యము కలిగినది. కథావస్తువుతోపాటు కథాగమనమునందు, భాషయందు ఒక ప్రశ్నోకతను వారు ప్రదర్శించి యున్నారు. చిన్న చిన్న వాక్యములతో పెద్ద సమస్యలను పొరతునకు సులభముగా తెలియునట్లు చక్కని కథానికములను వెలయుచుటలో శ్రీ కృష్ణిగా రందె వేసిన చేయి. ఇందరు కథకులలో నేటిటి కేర్పుగల వారు మఱియొకరుమాత్రమే తెలుగువాట గలరు.

శ్రీకృష్ణిగారి పద్యరచనములను చదువు భాగ్యము నా కింకమ పూర్వము కలుగలేదు. కొలది మాసములక్రింద నొక స్నేహితునికడ 'కథలు-గాథలు' అను పీఠ గ్రంథమును జూచి, చదివి, యానందించితిని. ఆ యానందమును, కృష్ణిగారి యితర పద్య వ్యాసములలో గొన్నింటిని ఆధారపరచుకొని నే నీ యర్థమునకు పాపాపించితిని.

పరిచయ మెన్నడును లేకున్నను, ఒక కవి నెఱుంగవలయు ననిన ఆరిని గ్రంథము నొకదానిని సమగ్ర

ముగ, సవిమర్శముగ చదివిన చాలును; అర్థమువండు నీవనలె గ్రంథమువండు కవియొక్క స్వభావసంపత్తి కరతలామలకముగ గానవించును. స్వతంత్రము, సమగ్రము నగు కవి తన వ్యక్తిత్వమును, ఒకరి కాగ్రహము వచ్చునని గాని, లేక లోకము హర్షింపవనిగాని, తెలిసి మరుగుపరుపజాలడు. పాదయం దామలమాటువ నుండి, తన్ను లోమలు కనుగొందురని, మల్లె వికసించియు; తన సౌరభమును సుభాగింపక దాయకమువా? అదిదాయకొనదలచినను సౌరభము దానవా? ప్రకృతియం దా మల్లె జన్మించినది లోమల నలరించుటకు; సమగ్రముగ కవి జన్మించినది తన యానందమును, ప్రవిరులతోయ ములను లోమల కలుకపరచుటకు, నీమల్లాస్థినవారిని విజ్ఞానసంతులన జేయుటకు. లోక మామ్రాణిం చినను లేకున్నను, మల్లె సౌరభమునే వెలార్చును. లోకము చెరిచి పెట్టినను, పెట్టకున్నను కవి గానమొనరించుచునేయుండును. ఇది సహజగుణములు; దైవదత్తము లగుట నమూల్యములు.

శ్రీనివాసకృష్ణగారు స్వతంత్రులు. వా రెవరిని కృతిధర్తగా నిర్ణయించుకొనలేదు. వారి జీవితవిశేషములను వాకు తెలుపవలసినదిగా, వారిని కథామూలమున నేను సవివరముగ కోరియుంటిని. ఉదాహరణ నర్హమైన విషయములు తమ జీవితమున నేనియు లేవని వారు వాకు ప్రత్యుత్తర మిచ్చిరి. ఇక, వారిని తెలిసికొనటకు, వారి రచనములను చదువ వారంభించిరి. కొన్ని నియమముల కనుకూలముగ తమ జీవితమును వారు గడుపుకొనుచున్నట్లు నేను కనుగొంటిని :

‘కొంచ నాతండ్రి, తోట వా కూర్చు తల్లి,
యనది మిత్రంబు, వాగు నన్నమ్మ, చెఱులై
వాదితల్లెలు, వాన వా వాహనంబు,
అల్ల యేకాంతమో మంకిరంగసఖుడు.’

అని యొకచో శ్రీకృష్ణగారు తమ యాచార్యకముల వెలుకపరచిరి. భవగర్వమున కన్నుమిప్పెఱుంగక, కేవలము భవమొరకై మానాభిమానముల మంటగలిసి, అమరాగము, ప్రేమ దూరము కాగా, కపటపాటకములతో కాలము గడపు మానవసంఘమునకు సర్వవి

మారముగాక దగ్ధురవా దెట్లు కాగలడు! ప్రభు రియే యాతనికి పరమమిత్రము, ఆత్మబంధువు.

జ్ఞానిగా, గొప్ప స్వభావభిమానిగా, కాంతి మాతగా, నిరాదంబర - నిష్కల్మషహృదయులుగా శ్రీకృష్ణగారు, వాకు వారి గ్రంథములయందు దర్శనమొసంగిరి.

‘నీదు మాతృభాష నిఖిలపుష్పరసమ్మ -
లేక చేనెచెరువ జేయువయ్య!’

అని సోదరాండ్రులను వారు హెచ్చరించుచున్నారు.

‘తనదు రాసకన్నతల్లి యెవ్వారికి
సత్య మవ్యభాచ పరితల్లి
తనదు భర్తముండు తాను మ్రొగుట లగు
అన్యభర్త మది భయపహంబు.’

అని, స్వగర్వకర్తవ్యహామును విస్మరించుచున్న తెలగువారికి తెలియజెప్పుచున్నారు.

మానవుని హృదయము చాల మారిపోయినది. ఈయంత్రయుగమున మానవునియందు మంత్రము బలిపీటోయినది. అమరాగచ్ఛాయ లంతరించి, అపహాసమును పెనుకోగము మానవునియందు ప్రవ్యర్థించినది. యంత్రముల సాహచర్యమున మానవుని కోమలహృదయమే యువపమద్ద యైపోయినది. పత్యము, కాంతి, కరుణ నహించుకొనిపోగా, కీర్తిధనమును, విజ్ఞానధనమును, మానధనమును, దంధనమైన భవమునకై మానవుడు భారవోయుచున్నాడు. కాంతిమాత యగు మహాత్మున కందులకే గుదిని కలుగురుపాపీసుండును కాన్న పెట్టివాడు! యంత్రసహాయమున పంచభూతములతో నూడిగ మొనరించుకొనుచు, ఈనాగరకయోగమున, జగన్నాయకు డింకెచ్చట నున్నాడని మానవుడు ప్రశ్నించుచున్నాడు! మతముపేరున వొకరి వొకరు చంపుకొనుచు, యద్ధముపేరున విషవాయువులను, భయంకర మునుకోగములను గల్గించుక్రియలు ప్రజలపై, పంటపొలములపై, జలాశయములపై చల్లి, మరణమహాయోగమును గావించుచున్న ఈ (య)నాగరకయోగమున, ఈ యంత్రముల మోతలో, ఈయనవానవానా మాతృభాషపట్టియెం దెచ్చటనుండియో ఎలుగెత్తి—

యాజ్ఞమ్య సర్వ మేమిటి యేమిటి ?

యేమి యాజ్ఞగం విజ్ఞానెల్ల ?

ఎవ్వరని యిందు నెఱిగినవా రున్న

తల్లిగించి నాకు కెప్పరన్న.'

అని జిజ్ఞాసుడగు కవి, వివరముపేర, అధునికమున యున్నాడు. కాంతిసామ్రాజ్యసంస్థాపనానిష్ఠాకుడగు మహాత్మునితో పాటు కవిచంద్రుడును రవీంద్రుడును, అసగ్నిసాంప్రదాయవాదమోహమున మునిగియున్న భారతీయులకు 'గీతాంజలి'తో కాంతిసంక్షేపమును వినిపించినాడు.

సామ్రాజ్యవాద్యయమున నిట్టి సంక్షేపమును వినిపించిన కాలదినుండికవులలో శ్రీ శివరామకావ్యగారికి అగ్రతాంబూల మివ్వకతప్పదు. రవీంద్రుని రచనములను గొన్నింటిని వీరనవదించిరి. అనువదింపవలయుననెడి శారిత్రక కలుగుటయే రవీంద్రుని శామలహృదయమునకును, వీరికిని గల సన్నిహితసంబంధమును విశేషము చేయుచున్నది. ఇది జవాహర్‌లాల్‌సంబంధము కావచ్చును !

కావ్యమునందు నవరసములను కవి పోషింపవలయు నందురు. కాని యొక్కొక్క కవి యొక్కొక్క రసపోషణమునందు విన్నయనిపించుకొనును. కథాగమనమునందు కవియొక్క సహజస్వభావమున కనవలయును రసవిశేషకరణాఘట్టము వచ్చినపుడు కాని కలుకలేకయే మహాన్నతములగు భావములు, మనోహరములగు శబ్దములు ప్రదర్శితము లగుట జూచుచున్నాము. తిక్కన భాగవతమును, పోతన భారతమును వ్రాసియుండిన కెట్లుండెడిది ? వా రెల వ్రాయవలసినవచ్చును ! అగ్నిరుచి కనకకాలముగ వ్రాసిన గ్రంథమునకును, ఒరుల నలరింప వ్రాసిన కావ్యమునకును అంతర మెంతయేని గలదు. భాగవత, భారతముల ననువదించి కలకాలము తమపేరు లోకమున నిలుపుకొనుటకే పోతన, తిక్కన లుద్యమించిరి. వారు కారణానుష్ఠులు, చిరంజీవులు.

శ్రీశివరామకావ్యగారి ప్రతివాదము, ప్రతిభ, ప్రతికావ్యము ఏదోయొక యిద్వితీయసంక్షేప

మునే యొసంగుచు, వారి ప్రకాంత, నిరాదంబరజీవితమును విశేషపరచుచున్నది. వీరి పద్యగమనము గంగా ప్రవాహసదృశము. కఠినశబ్దములను కన్నెత్తిచూడకయే వీరు, ఎల్లర కందుబాటులో నుండునట్లు చక్కని కథలను పద్యరూపమున ఆంధ్రాక్షరాస్యలోకమునకు పనుర్పించి యున్నారు. పౌష్యములను పద్యములలో కథల నిట్లు వెలయించినవారియందును శ్రీకావ్యగారి లోక ప్రశస్తికర కలుదు.

ప్రాకృతోషణము, రసపోషణము, వ్యక్తిత్వ ప్రదర్శనము, ఒక కావ్యమునకుగాని కథకుగాని, నాటకమునకుగాని అత్యవశ్యకములు; వీటికన్నింటికిని మూలాధారమైన శబ్దములు వీనులకు విందుగూర్చున్నచో నాగ్రంథము నిరర్థకము. కఠినములగు శబ్దములతో తెలుగుగ్రంథమును సంస్కృతపదజటిల మొనరించుట 'సూక్ష్మశబ్దవికలి తొట్టాట తిట్టాట, యాగచెవిటి వారి ముచ్చటకయ' అను అపహాస్యమునకు గురికావలసి వచ్చుటయేకదా ! పద్యమునందు తూకమునకు 'పడి కట్టు' శబ్దములను ప్రయోగించి, భావమును బలపీనపరచుట శబ్దసంపద లేని కవికి లక్షణము. పద్యమును ప్రారంభించునపుడో, పద్యమును ముగించునపుడో, లేదా ప్రాసముండునో, ఇట్టి నిరర్థకశబ్దములు కానవచ్చుటాచారమైనది. కాని—

'చల్లనివేళ సక్కనిది

కాలమనంబునయందు బుట్టి సం

పుల్లత నొందుపల్లకము

పోల్కి కొకళ్ల మొక్క మోలిమై

నల్లన మేమువిచ్చుచునె

యర్థముతోడ వసంబునందులక

పెల్లగరగిపోయెదము

మేలని మెచ్చెద రత్న పండితు.'

అని 'పదముల' స్వభావమును గుర్తించి, కీర్తించిన శ్రీకావ్యగారింటి కవికి నర్థిరపదములతో పనియేమి? వీరి రచనములందు 'క్రాంతిప్రారంభ మొకలయిక' నాకు గోచరించుచున్నది. వీరు ప్రాచీనులలో వ్రాచినలు, నవీనులలో నవీనులుగా గానవించుచున్నారు.

దేవతమునందే భగవంతుడున్నాడనియు, 'అచారవ్యవహారములు' క్రమముగా నున్నవో హృదయ పెట్టువ్వను భగవంతుడు దామోదించుననియు, ఎన్ని మతములున్నవో అందరు భగవంతులున్నారనియు, భగవంతుని రక్షాభరణములకే భగవంతుడు డలరును గాని దగ్గిరుని చిట్క కన్నెత్తియైన తిలకింపజనియు, బీదలకు భవ మెంత దూరమో, భగవంతుడును అంతే దూరమనియు తలంచువారలకు శ్రీకృష్ణగారు తేలికపదములతో వివలుకుత్సాహమునుగూర్చు చక్కని కథలను పద్యరూపమున వినిపించియున్నారు; పైన వివరించిన యధిప్రాయములెంత సర్వసూత్రములలో సోదాహరణముగ నిరూపించియున్నారు.

నధురానగరమునందలి దేవాలయముయందర కొకనాడు:

'మల దొక్కందు కింభక్తిః దీతుండు
గుడిప్రసాదినోడ కంతయు తెదముగాగ
వ్యారమున కెట్టెరుట నివృత్త్యావముద్ర
కొందు నైకొని యవరహద్రుం డనంక.'

దేవాలయములోనికి వోవుచున్న పూజారివానిని గాంచి:

'గంజేండ్లు తపమునీయులు
చండాలా! ఖంపవరకున్నవిధో నీ
మందు ప్రజేక మనుచు
ద్వండుడు పూజారి వారి తలనుచు జనియెక.'

మల దాప్రదేశము వదలి నింటనే వెదిలిపోయెను. గంజేండ్లు గడచినతరువాత మదల వారికు దేవాలయముదాపున కానరాగా, పూజారి, 'నీ వీదేవసాన్నిధ్యములో గోరక వచ్చితివే? యని ప్రశ్నించెను. అందుల కా మాలకు:

'అవ్వకు నా కా కోరిక
తప్పక తానునుట తథ్యముకానీ
యవ్వకు నా కా కోరిక
చప్పక నీయించె నయ్య సారాంశ్చ!'

అని బదులుచెప్పి, భగవంతుని గనుటకు దేవాలయప్రదేశము వారి కాదని వ్యక్తపరచెను.

చెఱువునీటికై పోయిన యిరువురు వజ్రయంకెలకె:

'చెలియల! నీ వెన్ని మాటులు
కలిసితివే యింతవఱకు కాంచునితోడం
గలరూపు సెప్పమని యొక
వెలకుక యయ్యెడ మఱొక్క వెలకుక నడిగెక.'

ఆరక్షకు ప్రత్యుత్తరముగా:

'భూతాపాత్ర మొకండు వట్టి యిది రె
క్కల్ వ్రాయ వేహారమా
తేతోనాగుని పేరు నా మనసులో
తేలాన్న యల్లంతనే
నా తిలీ! విను! నన్ను నేనె నులుతుక
నా కెట్లు సిద్ధించు నా
భూతావ్రాయగ నంచు వేఱొకతె న
క్కాణించెంబ్రాంతయె.'

ఈయిరువురి సంభాషణమును విన్నా యొక ముసలిసన్యాసి. ఆరిదు భగవంతుని నామమును 'ఇన్ని కోట్లు జపియించితి' వంచుచు లెక్కవేసి సంఖ్యాగణ వాతిగవ్యముని నున్నాడు. ఆనా దానవోధుల సంభాషణమును సాంగోపాంగముగా విన్నంతనే ఆ సన్యాసి '..... గలం గీరించుచు ద్రివ్యమున్న జపమాలం దీసి సన్నాగిసి తా- గంగాగర్భమునందు వైచుచును నింకక నేను సన్యాసివా? కృంగారాంసులు నాకు నొబ్బ' లమచుక జేయొచ్చె నవ్వారికిక!' నామ మంత్రమును నిర్ణయించుట, లెక్కించుట యిందు గల క్రద్ధ భగవంతునియందే పొందుకొనినచో; ప్రేమమీర భర్తను స్మరించిన యుపలివలె, భగవంతుని స్మరించిన భక్తుడును తన్మయత్వమున తన్నుదా మరున కెట్లుండును? అను నీలమునంటి నీతిని ఈచిన్నకథ వోధించుచున్నది.

మూల్య దుదయించుచున్నాడు; ఇద్దరికొరకు భిక్షమును గోరి వచ్చిన ఆనాథసింహుడు దను కివ్వని కేక గ్రామమంతయు ప్రతివ్వనించుచున్నది.

'కొందఱు కంతహారములు

కొందరు పెందలమానికంబులక'

గొండలు నూర్చు రత్న ములు
 కొందరు కుంజలతారుచీరలక
 గొండలు పెండివాణ్ణులు
 కొందరు బంగారుబంగరంబులక
 వందలు పేలుగా వినరి
 పైచిరి భిక్షుకుకాలిముంగలక.'

కాని యాతడు వానిని గ్రహియింపలేదు.

'శ్రీశ్రీవులకు రేపకండు,
 బుద్ధదేవు నలని కేడుగు
 మీర లన్నింటికంటెను
 నెక్కువైన దాన మెదియు దాని.'

అని యడుగుచు భోవుచున్నాడు. గ్రామము
 పలుపలకు భోవుచుండగా :

'జూటికి జింపిపండ్లకు
 గూడ గొంబడి భూకేయానయా
 భోటి యుకర్తు లేమనునె
 మొక్కి వివాద దొంగబాటి, సాం
 ద్రాటవియే కడింది తెర
 యీచనగా, దన మీది పుట్టు నూ
 బాటకు నూటిగా విసిరి
 పైచెను, భిక్షుకు కార్కుచంబడక.'
 పంటనే యనాధపిండదుడు—
 '...చేతులెత్తి దరహాసముతో
 జయపట్టి గవ్య వో
 మాతిరొ నీకు నీవనలు
 మాప్రభుకొరిక తీర్చి రెండు నా
 ప్రాతపటంబులక కిరను
 పై గొని బుద్ధుపదంబులందు నం
 ప్రితిని దాని గావ్వుయెన
 రింపగదోయె బురంబు ఏడుమక.'

భక్తునికడనుండి పరాత్పరుడు కోరునది రత్న
 ములు, బంగారము కాదు. (ప్రేమాద్ధ)మైన హృదయ
 మునుమాత్రమే. ఆపంబునపాతమైన యారాధనము,
 భగవద్భజనపాతమైన జీవితము, భగవంతుని యలరింపజేర
 నను పత్రియు నీ కథలు సువ్యక్తమొనరించినవి.

అరిచుచెల్లెగమునందు కామమున కగ్రస్థాన
 మొసంగియున్నారు. ఆశ్రంకమనుగు పుత్రుడు పదము
 మండి మానవుని దిగద్రోయుట కది యన్నివిధముల
 సమర్థమైయున్నది. లోకమును విస్మరించి యెట్టి కార్య
 మునైన నొనరించుట కది మానవుని పురికొల్పును.
 కామాతురుడై నగలన్నింటిని మూలగట్టుకొని, గృహ
 ప్రాంగణమున కరుదెంచి, తలుపుదట్టిన కంకడుని
 గాంచి :

'వచ్చితి నేమొగంబునను
 వాటిలోనికి? నీవు తొల్లి నా
 కిచ్చిన దానయేద? నిపు
 డీవొసరించిన చేత యేద? నీ
 హెచ్చరి కేద? హేములత
 యాహ్వాదయంబును గోరుకొన్నతో,
 నచ్చుగ నీదు తల్లిహృద
 యమ్మును దేవయలేకపోవయా.'

అని యొక వింతకొరికను వెలసరించినది హేమ
 లత యను వారాంగన. అతని ప్రాణ పన్నీరము సువ్య
 రించి 'ఇది నీయనుగుండెలు చెచ్చితేని పన్నీ రను
 కొమ్ము, కానియేద నందుగ వార్తిన ప్రేమదాసికన్నీ
 రనుకొమ్ముని నిష్కారములాడినది.

కామాంధుడు కంకరుడు; పెంటనే గృహమున
 కేగి తల్లిని సంహరించి, నుండియులు గోసికొని, ప్రియు
 రానిని సంకల్పవరచి, పరవ్యంగముఖము ననభవింప,
 వాయుజనముతో నచ్చుచున్నాడు; వాటిలోని
 కడుగు తెట్టినాడు. ముందున్న నీటిమడుగునైన జాయట
 లేదు. మిగుల రయమున నవచుచున్నాడు...

'అంత తెనం గుమారు కేర
 నోయి జెలంగు నుండియులు
 మ్రుగ్గుచు నిట్లనె,
 నీళ్లు నీళ్ళొగిం
 జోయితివేని బాటిపడి
 పోదువు మెల్లగ బొమ్ము నాయనా!'

అని హెచ్చరించినది!—కామాంధు డను
 కుమారుడు, మదిమత్సరములతో నన్న వారాంగన

పంపారంపరుడి, నుండియును తీయబడినను, నమని పోవని మాత్రప్రేమ ఇందు చిత్రింపబడినది. అవ్యాఖ్యానరాగమునకును, కపటప్రేమకును గల యంతరమును జూపుచు ఈకథ రచయితయొక్క మాధుర్యము విశదపరచుచున్నది.

ఆనందమును బాధ్యమునకు నురియైన కాశీరాజు కోసలాధీశుని యున్నదిని విని, వానితో యుద్ధమునరించి, యోడించి, యరణ్యమునకు పారబోలేను. అంతలో మిన్నకుండక- కోసలరాజు తిరమును దెచ్చి పూజింపవారికి మాడుచేల మాదల నిత్తునని ప్రకటించెను. అరణ్యమున దలదాచుకొనిన కోసలాధీశున కొక దినమున నొక వర్తకుడు గానవచ్చి, ఈ యోధ సముద్రమున మునిగిపోయిన దనియు, వదాన్య దను కోసలాధీశుని దర్శించి తన దురవస్థ విన్నవించు జోవుచున్నాననియు తెలిపెను. తన ప్రకృతపరిస్థితి తెలుగగ, తనకొరకు జోవుచున్న వర్తకుని యమాముకత్యమును గుర్తించి, కోసలాధీపతి కగచి, వాని శేషియు తెలుపకుండ, వారిని వెంటబెట్టుకొనిపోయి, కాశీరాజయొక్క సభాంగణమును బ్రవేశించెను. ఆట్రేగి 'శే గోసలాధీశుండకో, వను బట్టనిచ్చెడు ధనం బిండ్లు చేహారికో' అని కోరెను. కాశీరా జీయద్యతీయ మానవస్వభావప్రవర్తనమున కచ్చెరువుచెంది :

‘వచ్చియు నన్ను నకో గెలువ
బాలని చాతురి చూపగలై నీ
సచ్చరితంబు, నీయితము
బాటగ బంచెడ, శేటి యాజిలో
బచ్చితి శేను, క్రమ్యుల నొ
సంగితి రాజ్యము దానితో మన
స్పిచ్చితి నన్ను శేలుకొను
మి యింక గోసలదేశ నాయకా !

చినుగుపాతల వనవాసీ జేర్చుకొనియె
గాకికారాజ ముత్యాలగ దైవిద
నులివళిరమున దనచేత మకుటముంచె,
బురజులుల ధవ్వనాదముల్ బోలకలగ.’

ఈరిగ శ్రీ శతరామకాష్ట్రీగారు, శే దత్తు రూపమై, మానవాతీతమైపోయిన సహజమానవప్రకృతిని పాతకుని హృదయమునకు, తిరుగ పాత్రింప క్రయిల్పించి, గ్రంథవిస్తరభీతిచే క్షుప్తముగమాత్రము వివరింపబలిగితిని.

శ్రీకాష్ట్రీగారి రచనములందు గణనీయమగు లక్షణములలో గురుచారమున, మమనోబ్ధమున, ములధమును వివరైలియు, హృదయము నాకట్టు విషయ నిర్ణయము ప్రధానములై యున్నవి. అందులకే పేరొక ప్రత్యేకతను నవీనాంధ్రవాన్మయమున గడించి యున్నారు.

శేరలేదు (తెచ్చియుండలేదు); మహాశు (మహావకు) మొదలగు వింతకల్పప్రయోగములను పితృగావించియున్నారు.

‘దేహగృహప్రాకారము,’ ‘గోపచాలలయొక జన్మచాటు,’ ‘మమకొని మాదులోకములు మోకెదగాని, శూదార్థమేనియుకో మొనసి తిలార్థమేనియును మోయగలాలను దద్వియోగములే,’ ‘పెం బరు విద్ది మీరపలె పట్టునుమృగలు,’ ‘తనసి ముప్పుందుమై,’ ‘హృదంబుజయకో పుట్టుకున్ననం గోసి,’ ‘పాదాతీసమరాం గణసార్యభోముడు,’ ‘విద్యకోభూటి పెడలె విస్తారధాటి,’ ‘చిన్నయు పెద్దలే కొకరు చెప్పట యెప్పట లేక, చన్నదిక మన్నది లేక, రావుతులు మావకులన్నది లేక,’ ‘రాత్రిని రాత్రిని మధ్య రాత్రివోలె, బగలు పులియించు బ్రహ్మచర్యాజుండ.’

స్థానీవులకన్యాయముగ, శ్రీ కాష్ట్రీగారి రచనమునందు గల నామధురమ, శబ్దసౌభాగ్యమును, మాధుర్యశేర్పను విశదపరచుటకు మైమదాపారించిన పద్యసాదముల చాలియున్నవనుకొందును.

అదర్శప్రాయమును కథలను పద్యరూపమున నలయించిన కవులలో శ్రీ కాష్ట్రీగారి ప్రథమస్థానమే కాదు, ప్రత్యేకస్థాన మున్నదని మన విచేయుటకే యావ్యాస ముద్దిష్టమైనది.

మాయావాదము - ౨

శ్రీ వేదాని శివరామశాస్త్రి

జ్ఞానము

కుండయు బండయు మొదలగు విషయములన్నియు జ్ఞానముచేతనే ప్రకాశము పడయును. అనగా తెలిసికొనబడును. కనబడునట్లు నెంతవరకు జ్ఞానముచే తెలిసికొనబడెనో అంతవరకు దీక్ష కలదని యెవరికిని నమ్మకము కలగదు. జ్ఞానము దేనిని ప్రకాశింపజేయునో ఆ వస్తువే కలదని మన మంగీకరించుము. జ్ఞానముచే ప్రకాశింపజేయబడని వస్తువు నెవరును కలదని యంగీకరింపదు; అంగీకరించు దని తలంచుచు ఉండజోడు.

వస్తువులను తెలియజేయు ఎరుక యొప్పుడు సోక్తరూపుగనే యుండును. దాని స్వరూపమున కెప్పుడును మారు పనున దుండదు. ఎరుకకు సురియగు కుండ బండ కొండ ఉండ మొదలగునవి వేరువేరు వస్తువులయినను ఎరుకమాత్ర మయిన ప్రకాశస్వరూపమును విడిచియుండుట మన మెవరను నెరుగదు. ఎరుక యగునది కుండ యను నెరుకకు సురియగు కుండ కంటె వేర వస్తువు. అటులే కొండ యను నెరుకకు సురియగు కొండకంటె వేరు, కాని యీ కుండకొండలు యెరుకలో స్వరూపగత మగు భేదము కలదని యెవరును నిరూపింపలేరు. ఎరుకకు సురియగు వస్తువు లొండొండ వేరు కానోవునుగాని విషయంగీకరము వివేచనాదిన యెడల 'అచ్చయెరుక' యనగా మన మేదని యను కొందుమో దానిలో భేదము కలది యెవరను నెలియలేరు, తెలుపవలెను.

అనువృత్తము - వ్యావృత్తము

ఈ ప్రపంచములో ౨౭ పలు తెరలల ఎరుకలలో ఇరుదెరులల భేదములు భాసింపుచుండును. అం

దొకటి అనువృత్తము; రెండవది వ్యావృత్తము. అనువృత్తము అన్ని ఎరుకలందును అనుభవ ర్థియమగున దీనిని సామాన్యమనియు నందురు. 'కుండ ఉన్నది, కొండ ఉన్నది' ఈ మొదలగు ఎరుకలన్నిటియందును ఉనికి అనువృత్తము, లేక సామాన్యము. కుండ కొండ మొదలగు నవి వ్యావృత్తపదార్థములు. వీలనగా ఒకప్పు డిది యుండును; ఒకప్పు డుండవు. కుండ ఉన్నదనినపుడు కొండ లేదు, కొండ యున్నదనినపుడు కుండ లేదు. కాగా ఇవి వ్యావృత్తపదార్థములు. వ్యావృత్తమునకే విశేషమని పేరు. కుండ ఉన్నది, కొండ ఉన్నది మొదలగు నే జ్ఞానమునందయినను మనకు సత్తాయూప మగు సామాన్యపదార్థమును భాసింపజేయని జ్ఞాన మని ఒకటి ఉండదు.

ఏ విశేషవస్తువులు మన యెరుకకు సురియయినను సత్తాయూపమును సామాన్యమును విడిచి ఆ విశేషవస్తువుల ఏ విశేషరూపమును మనము లోభపరచుకొనజాలము. ఇది మన జ్ఞానమునకు స్వభావము.

ఎవరని 'రాముడు' అని యనినచో రాముడున్నా డనియో, ఉండె ననియో, లేక ఉండగల డనియో మన మర్థముచేసికొందుము. 'ఉన్నాడు, ఉండెను, ఉండగలడు' అను నీ మూడుమాటలచే రాముని యునికికంటె వేరుగా మన మేమి యర్థము చేసికొందుము? రాముని యునికినే మన మొకప్పుడు వర్తమానకాలముచేతను, మరియొకప్పుడు భూతకాలము చేతను ఇంకొకప్పుడు భవిష్యత్కాలముచేతను పరిచ్ఛిన్నము చేసికొనుటమాత్రమే యుచటి విశేషము. వస్తు వేదని యెరుకగా దానియునికిని దెలిసికొనక ఏ కాలమునందయినను దానివిశేషమును తెలిసికొనలేము.

వ్యావృత్తము మాయ

మన యెరుకకు పట్టగు కుండ కొండ మొదలగునవి

చన్నియు విశేషములయినను సత్తాయాపమున కొక సామాన్యపదార్థముతో కలిసియే జ్ఞానగోచరము లగును. 'రాము దీచట నున్నాడు, కుండ యిచట నున్నది.' యీయెట్లగు సకలకర్మవహారములందును రాముడును ఉండుటయు, కుండయు ఉండుటయు వేరు కాని పదార్థములు. తఱితిగా నున యెరుకకు తాపలములగు సత్తువిశేషము లన్నియు ఉనికికంటె వేరు కావు. అనగా ఇదేష్యములు. ఇది మన కందరమను తెల్ల చే. కుండయు ఉనికియు ఎటు లాశేషముతో కొండయు ఉనికియు అటు. లాశేషములేకదా. ఇటులగుచో కుండయు కొండయు ఒకేస్తు వేల కాదు? కుండయు ఉనికికంటె వేరు కాదు, కొండయు ఉనికికంటె వేరు కాదు. ఉనికి, లేక సత్తవగా మన కొక పదార్థమే గోచరించును. కుండయు ఉనికియై కొండయు ఉనికి యైనయెడల కుండ కొండకంటె వేరవట ఎటులు పొసగును? ఇదియు సోకనిధ మగు మాయ కాదా? కుండను ఉనికికంటె వేరని చెప్పజాలము. ఏల? మన మెప్పుడును 'కుండ ఉన్నది' అని అనుచున్నాము. ఇటు లవట కర్థమేమి? 'కుండ—ఉండుట అనగా కుండయు ఉనికియు ఒండొండ వేరుకానివి.' అని కదా అర్థము. ఇటులయ్యు కుండ, ఉనికికంటె వేరు తాడనియును చెప్పజాలము. ఏల? కుండ ఉనికి కంటె వేరుకాదని ఉనికికంటె వేరుకాని కొండ ఉండ నుదలగు తదితరవస్తువులకంటె అది వేరు కానేల?

కావున ఉనికికన్న వేరనియు వేరు కాదనియు చెప్పరానిదాని నే మనకలయును? మాయ, సచ్చిదాయ, మాయ యనగా నింతకు నే నేమి కలదు?

ఇట్టి యుక్తులచే ప్రపంచమునందలి వ్యాప్యత్ర పదార్థము లన్నియు మాయామయము లయిపోవును. ఇది అనిర్యావ్యయము కదా! నీనికలననే మాయావాదు రీ ప్రపంచమును మాయ, యని యందును. ఇది ఉన్న దనిగాని లేదనిగాని చెప్పవయితి కాదు.

ఎ రు క - ఉ ని కి

వేరొకటి—దేవితో కలుపక యీ ప్రపంచ ములో ఏవస్తువునీ మనము తెలిసికొనజాలమో తెలు

పనుజాలమో అయునీకియు ఎరుకయు వేరొ, లేక ఒకటి యేనా?

ఎరుకతాకు లేక మన మేవస్తువును వ్యవహరింప లేము. ఇటులే ఉనికితాకునూనే లేక ఏవస్తువును వ్యవహరింపలేము. ఉనికి సామాన్యము. అనగా అన్ని వస్తువులలో నిది అనగి వెనగి యుండును. ఎరుకయు అటులే సామాన్యము. అదియు అన్ని వస్తువులలో కలసి మెలసి పోవును. ఉనికి కుండ మొదలు మన మెరుగము. అటులే ఎరుక మొదలుగాని కుండగాని మన మెరుగము.

బట్టయెరుక కానిమ్ము, నుట్టయెరుక కానిమ్ము, మరి యేయెరుకయే కానిమ్ము, ఎరుకయనన దెల్ల క్షణి కము. విషయములతో ఇంద్రియములకు సంబంధము కలిగినదివల ఎరుక పుట్టును. పుట్టినదివల నీయెరుక ఒక క్షణముమాత్ర ముండును. పరక్షణముననే వశించును అని నైయాయికు వేదము.

ఎరుక ఎన్నటికిని క్షణికము కాదు. ఎరుకకు మొదలుగాని కుడగాని లేదు. ఎల్లపుడును ఎల్లరోజులు నిండి స్వయంప్రకాశమైయుండి ఎల్లవస్తువులను ప్రకాశింపజేయుచుండుటయే ఎరుకకు పాడి. ఎరుక యిటులు నిత్యమనట నేమి ప్రమాణమని అడుగుదునో? నీవుగాని మరియెవరుగాని ఎరుకకు మొదలుగాని కుడగాని చూచిరా? నీవుగాని మరి యెవరుగాని అత్య ప్రకాశింపనిండుట చూచియున్నారా? మనము మన తై శవమునందలి కగ్రులను ఏడుపులను తడదండ్రుల లాలనపాలనములను బండుగుల శ్రీవపతాదనములను మరతుముగాని నిన్ను నీవును నన్ను నేనును మరవలేదు. ఇటులే మన యాకన మన జరిగినవన్నెన్నియో వింతల సురచియుండుముగాని నిన్ను నీవు మరచియుండలేదు; నన్ను నేను మరచియుండలేదు. నీవును ఇప్పు డుంటివి; నేనును ఇప్పు డుంటివి. ఎల్లయపుడును మనతోపా టుండు నని యనుకొనిన అ యవస్థల నన్నిటిని స్మరించుచూటి కత్తిగూడ మన కిపుడు లుప్తప్రాయమేయయినను ఆ తై శవమునందీ యీ వార్ధకమువరకును మన యునికీ మన కొక నిమిష మయినను తెలియక యెన్ను చని నీతని నేనేని ఊహింపనేని ఊహింపలేము.

ఎదుక - ఆత్మ

నిద్ర

తెలుగుచెలుగుచు నన్ను దివ్య గాలి తారి
బోవగా మరల జరిగించినపుడు మనకు పూర్వాపర
కాలముల నన్ను ప్రకాశవస్థయు నడుచు నన్ను అంధ
కారావస్థయు లెప్పుగా మనసున పట్టియుండును. ఈ
రీతిగా నీవు నీతైశ్వావస్థనుండి యీ జరావస్థావస్థకు
నీ ఆత్మదీప మారివటులుగాని ఒకచేర ఆరనే అరిగిపో
దానిపదప అట్టి అంధకారావస్థగాని ఎన్ను చేసి కను
గొంటివా? ఆ తైశ్వావస్థమొదలుకొని యీ జరావస్థవర
కును ఉన్న యంత దీర్ఘ కాలములో ఎన్ని అవస్థలను
నీ వవహరింపగలదు అనుకొంటివో అయవస్థలన్నియు
క్రమముగా మారితీరుటవోపాలు క్రాంతియన
వలె మరల వచ్చి మీదపడిగా 'ఇది నా ఆత్మలో
ఆత్మ' అని నీ నన్ను యోచన లవకొని యీసంసార
మున పోని యిటకు చేరితివో నీకు నగు కున్నచా
బోయిన అవస్థలన్నీటిని మరచిపోయితివి, ఈ
యవస్థల నన్నిటిని చూచుచున్న నీ యాత్మను నీ
తన్ను చేసి మరచితివా? దీప మారినపదప గలిగిన అంధ
కారావస్థలె నీ యాత్మ కప్రకాశవస్థగాని అభావా
వస్థగాని పోగవచ్చుటలో తెలుపుగాని తీరికమునం
దన్ను చేసి కనుగొంటివా? కనుగొనియుండవు. ఇటులు
కనుగొనియుండకపోగా ఈ యవస్థలన్నిటికిని పాక్షియై
ప్రవహించుచు ప్రకాశించుచుండు ఆత్మ ఎల్లపుడును
'నేను నే' ననుచు భాసించుచు ఘోషించుచునే
యున్నది. దంపలో దారమువలె ఏకులో పత్తిలె
అవంతిములల నిశేషములలో అనుగతిమను ఉనికియై
ప్రకాశించుచుండు నే స్వరూపమును నీవు చూచు
చుంటివో అదియే నీ యాత్మ. ఈ యాత్మ కరీరము
కాదు. ఏలందువా? తైశ్వావస్థనుండి వార్ధకమువరకు నీ
కరీర మెంతయో పెరిగెను; చిక్కెను; సడలెను. కాని
నీ యాత్మయో పెరుగను తరగను లేదు. జ్ఞానమే దాని
స్వరూపము. దానికి జ్ఞానమయమును ప్రకాశమయ
మును సత్త్వమయమును అను రూపముకంటె తేలిక
భూషము కనబడెను.

'కంగనినపుడుగాని మేలుకదియుంచునపుడుగాని
నాకు నే నను సంగతి తెలియును. నిద్రయొడిలో పడి
బోవగానే విషయము బోయె, నేనును బోయితివాయె;
ఇక నా ముగ్ధతయుమాట యేద? ఈ నిద్రావస్థలో
ఆత్మదీపము చల్లారెను. అహంతి నశించెను. జాగ్రత్
స్వప్నములు కలగవంతివరకును జ్ఞానప్రవాహము ఇం
బోయెను. ఈరీతిగా దైవందివమును దీపమారివటులు
ఆత్మత్యోతి అరుచుండుట నాకుంటె నీకును అందర
కును తెలివినదే. స్వప్నావస్థగాని జాగ్రదవస్థగాని కలు
గుటవోడనే దీపము మరల జరిగించివటులు ఆత్మస్మర
ణము కలుగుటయు నాకువలె నీకును మరియందరకును
తెలివినదే. కావున జ్ఞానమున కుత్సత్తియు విచారమును
ప్రతిదినమును ప్రతివానిని అనుభవములో నుండగా
నీవు మాయావాద మని యొకటి తెచ్చి 'జ్ఞానమనకు
అదియు అంశమును లేదు' అని యెటుల నెప్పు సావా
సింతువు? ఆత్మయు జ్ఞానము నొకే పదార్థ మనునీని
ఆత్మకు అదిగాని అంతిముగాని ఉండుట అనుభవము
కాదు' అని నీ వనవచ్చును.

నిద్రలో జ్ఞానము కలదు

నిద్ర బొత్తిగా జ్ఞానములేని అవస్థ కాదు. నిద్రా
కాలమునందు మన కేజ్ఞానమును లేకలే దనియును
టదంగతము. 'నిద్రావస్థను నీ నడుచుచువా యెరుగవా?'
అని అడిగినచో నీ వేమని బదులొడుచువో చాతము.
'నే నేమియు తెనుగను' అని అగలవా? ఇటు అవ
జాలవు. ఏలయనిన నిద్ర యనిన నేమో యెరుగని నీవు
'నిద్రలో నే నేమియు తెనుగను' అని నిద్రసంగతి
తెలుపుటకు నో లెటులు పెదిరింపగలవు? నిద్రావస్థ
నెరుగనివాడు నిద్రచుగూర్చి తెలుపగలుగుట సంభవిం
చువా? కావున 'నా నిద్ర నాకు తెలియు' నని నీ
వంగీకరించితిరవలయును. నిక్కమున తెలిసి నిద్రావస్థ
వారికి తెలియును.

మేలుకనినతరువాత 'నిద్రలో మన కే జ్ఞానమును
ఉండదు. ఏలన నిద్రలో మన కేవిషయమునగూర్చి
యెయినను తెలిసియున్నయెడల జాగ్రత్తలో ఏదో
ఒకపాటి విషయస్ఫూర్తి ఉండవలయుండును' అని నీ

వనుమానింతువా? అదియు సరి కాదు. ఏ మనిన అనుమానించునెడ అనుమేయ మగు వస్తు వేదో దాని స్వరూపము, ఏ హేతువుచే అనుమింతునో ఆ హేతువుతో అనుమేయ మగు వస్తువునకు గల విశేష సంబంధము— వెరసి యీ రెండు విషయములయు జ్ఞానము మునిముందుగా మంపవలయును. అట్లులే లేనివాడు మన మేవస్తువును అనుమింపజాలము. ఎట్లు లభగా— నిష్పన్నగా నేమియో పొగయనగా నేమియో ఆ గెంటికిని గల విశేషసంబంధ మేమియో మున్నెరుగనివా డెవడును దభుదభుల నన్ను కొండపై పొగచూచి 'ఈ కొండలో నివ్వ కలదు' అని అనుమింపలేడు. అట్లులే మునుపు ఆత్మయొక్క జ్ఞానము లేని అపస్థ సెన్నడును ఏ ప్రకారముగను ఎరుగనివాడు ఆత్మని జ్ఞానకూన్యమగు అపస్థ యిట్టి దని ఎట్లులగు అనుమింప లేడు.

తెలియబడునది అజ్ఞానము

నుభుత్తినుండి మేలుకొంచినవాడు 'నుభుత్తుగా నిద్రించితినిగాని నా కేమియు తెలియదు' అని అనును. అది స్మృతి. స్మృతి యనగా పూర్వ మనుభవించిన విషయమువలన పుట్టు జ్ఞానము. స్మృతి కార్యము. అనుభవము కారణము. కార్యమునకు ముందు కారణము తప్పక ఉండవలయును. కావున ఆ అనుభవము నిద్రలోనిది. అనుభవమెల్లయు జ్ఞానాత్మకము. కాన 'నిద్రలో నా కేమియు తెలియదు' అను అజ్ఞానము మనచే తెలియబడుచున్నది.

'నే నేమియు నెరుగను అను జ్ఞానములో జ్ఞానాభావము విషయమని అనగాదు. ఇదట 'నేను' అని నిత్యమయిన జ్ఞానము భాసించు చుండగా జ్ఞానాభావ మేదో? ప్రతిబంధకముచే జ్ఞానాభావము కలదందువా? మంచిది. ఆ ప్రతిబంధక మేదో? అది స్వరూపమున కావరకమగు తమ స్వగుణేని ఆ తమస్సే 'నా కేమియు తెలియదు' అను అనుభవములో విషయము. కాన జ్ఞానాభావలక్షణమును భావరూపము నగు తమస్సు మనచే తెలియనగుచున్నది. ఆ తెలివి తమస్సుగంటి వేరు. కాగా జాగ్రత్ స్వప్నార్థ

తెలులు మనకు తెలియనో నుభుత్తివస్థయ అట్లులే తెలియను. జాగ్రత్ స్వప్నముల కెవడు సాక్షియో నుభుత్తిని అతలే సాక్షి.

జాగ్రత్ స్వప్నములకు నిద్ర కారణము

మాయామయములగు ప్రపంచరూపములు గెండు మన కనుభవసిద్ధములే. అం దొకటి కార్యము; మరి యొకటి కారణము. ప్రపంచము కార్యము. ఇదియే మరొన్ని కార్యములకు కారణము. కావున ప్రపంచము కార్యమున, కారణమును. కార్యము వ్యక్తము, కారణ మవ్యక్తము. కార్యము పలుకెరనులు. కారణ మేకాకారము. జాగ్రత్ స్వప్నములు కార్యములు. నిద్ర కారణము. జాగ్రత్ స్వప్నములు వ్యక్తములు. నిద్ర అవ్యక్తము. ఈ నిద్రయే మూలజ్ఞానపు అవరోధి క్తి. ఈ యావరణక్తిప్రభావముచేతనే ప్రకాశమయమును అనందమయమును సత్యమయము నగు ఆత్మ ఆవృతమయియుండును. జాగ్రత్ స్వప్నము లా మూలజ్ఞానపు విశేషకీర్తి. ఈ విశేషకీర్తిప్రభావమువలననే జాగరణరూపముగను స్వప్నరూపముగను వ్యక్తమగు నజ్ఞానము మనయొడట ఎల్లలు లేని యాప్రపంచమను నిర్మించి మనలకు ప్రపంచమయలనుగా కేసి విడుచుచున్నది.

అజ్ఞానము తొట్టదొలగి వస్తువు నావరించును. పిదప విశేషకీర్తి దానిని వేరుగా జూపును. తా దని తెలియని వాడు 'తాడు లేదనిగాని 'తాడు కనబడుట లేదనిగాని తలచును. అజ్ఞానావరోధ మనగా నిదియే. ఆవరించుచు ఆ అజ్ఞాన మావరించిన వస్తువును కేరొక రీతిగా ప్రకాశింపజేయును. అపు డేతడు 'ఇది పాము' అని అనును. అటువలె నిలుగూని జ్ఞానమయమగు మన యాత్మ అవిద్యచే నావరింపబడుచు నిద్ర. అటువీస్మృతి ఆయా విశేషకీర్తి వికాసముకలగుచు జాగ్రత్ స్వప్నములు. నిద్రాకాంతమగు ఆ యాత్మయే అనిర్వాచ్యము లగు జాగ్రత్ స్వప్నము లను నీ రెండవట్లచే కట్టుబడును.

ఇది యంతయు విరచియొడగా చైతన్యరూప మగు వస్తు వొకటియే సత్తనియు ఎల్లప్పుడును ప్రకా

శించుచుండుటయే వాని స్వభావ మనియు అదియే పలుచెరగు లగు మన యవస్థలకు సాక్షియనియు నీర మగుచున్నది. ప్రపంచమునందలి అన్నివిధములగు న్యైవహారములకును అదియే ఏకైకావలంబనము. వాని వాత్రయించుకొనియే యెన్నియో వాగదము లెన్నియో గుఱువులు! నూర్యనిచే ప్రకాశితమగు నీ యనంతాకాశమునందు మేఘమాలికలవలె ఎన్ని యెన్ని యవస్థ లెన్నియెన్ని రూపములతో ప్రకా శించుచున్నవో వాని యన్నిటికిని ఎరుగు లెక్కలేయ గలరు !

ప్రకాశమయమగు నీయాత్మయే యీప్రపంచ మున శేకమాత్రాధిపానము. దేని స్వరూపము

తెలియుచో అజ్ఞానము నివృత్తమగుచో వానినే అజ్ఞాన మున కధిష్ఠానమని యందురు. ఆత్మునియే యజ్ఞానము అత్మునే యావరించును. మరియు వా యాత్మునే భిన్నరూపముతో న్యైవహారగోచరు జేయును. మరియు సమయవిశేషమున అయ్యాత్ములలోనే కలిసిపోవును. ఈ యజ్ఞానమే, యీ యభివ్యయే యాత్ముని క్రియా శక్తి, మరియు అవదగతశక్తి.

ఈ యజ్ఞానమే మాయ, ఏలకగా నది ఉన్నచో శేరో నిరూపింపరానిది. ప్రకాశమయమగు వా చిదా త్మునికంటె నీ మాయ శేరో వేగుకాదో తెలియ తెప్పట కింతన టైవ్యరికిని అంకుపట్టలేదు.

[పరిశిష్టము]

వి ది

'కౌండిన్య'

1

గింజగ మట్టిలో మెలంగి కించ జనింపంగ నభ్రంశి
యంజలిఁగూర్చి తత్కడుగా నంది జలంబులు త్రావి యుబ్బుచు
సంజకు సంజకుఁ జదిసి ఛాయలచాటున బద్దలై రుచి
గంజగురాకులఁ వెలసి నేర్పునఁ గొమ్ములఁ గూడుచే విధి!

2

కొమ్మల మైత్రితో ముకుళకూటసుమోద్గమగంధవాహపా
త్రమ్ములఁ దేనెలానఁగల తత్త్వవిమర్శక పట్టదాని సా
ఖ్యమ్మున కర్థమీయఁ బరమార్థపరిగ్రహణమ్ముఁ జేయ జ
న్మమ్ముల నెత్తి రూపముల నామమహత్త్వము చాటుచే విధి!

3

ఆకాలోలుపకోపనాపదహతివ్యాపారలక్ష్మీయశః
పాశాబద్ధ మదృష్టమంత్ర బుని సంపదస్వస్థి చేకూర్చుగా
సీతానుండని, కేశవుండని గుణాస్వీతంబుఁ, గామేచ్ఛ నా
వేశ మొప్పుఁగ జీవి నూపుదు విధి! విద్వత్తుఁ బోకొచ్చుచు.

౪

ఆపదవేళ నడ్డుపడి యాస్తరఁ జూపుచు జీవి వాసనా
రూపఫలానుభావ మవిరోధపథమ్మున నుంచి తద్గతి
తేపకుఁ దేపకుం గనుచుఁ దియ్యని చేదుఫలంబు లీయఁగా
భూపతివేషభావల నమున్నతిఁ గూర్తువు జిత్తులక విధి!

౫

అమృతము నోటఁబెట్టి యెదయందున శోకదవానలంబుచే
నమత దహింపఁ జేయఁగల శక్తివి త్వత్సమరక లగింపఁగా
నమరతఁ జూపుకొంచు పరమార్థవివేకముఁ గూర్చు వార్తారక
విమలచరిత్రలో వెలుగు విశ్వము సీవని యెన్నుదుక విధి!

సంప్రదాయాలమీద ఆధునిక కవుల తిరుగుబాటు:

కృష్ణశాస్త్రి

శ్రీ శ్రీపాద గోపాలకృష్ణమూర్తి

కవిత్వముయొక్క జీవితంలో సంప్రదాయాలూ, తిరుగుబాట్లూ దివ్యరాత్రులు. తిరుగుబాటుతరవాత సంప్రదాయాలూ, ఆ వెనువెంటనే తిరుగుబాట్లూ వస్తూంటేనే కవిత్వం చైతన్యవంతంగా సాగిపోతుంది. సహృదయుల దృష్టిలో సమకాలికకవిత్వానికి విశేషంగా చైతన్యం వచ్చినట్లుగాని కనబడిందంటే, కొత్త సంప్రదాయ మేదేనా వచ్చేనావుండాలి; లేదా పాతస్థానప్రదాయము భగ్నమయ్యేనా వుండాలి. కృష్ణశాస్త్రి తన ఖండకావ్యాల్ని సభలలో వినిపించేరోజుల్లో ఏదో కొత్తదనము కవిత్వంలో ప్రవేశించినట్లు కనిపించింది. చరిత్రీలించగా ఆ కొత్తదనము తిరుగుబాటుయొక్క ఫలితమే అని తేలింది. అయితే ఇది కవిత్వపద్ధతులపైన తిరుగుబాటు కాదు. కవియొక్క తిరుగుబాటూ కాదు. కృష్ణశాస్త్రిగారి తిరుగుబాటు; అంతవరకూ కవివ్యక్తులు అనుసరించిన పద్ధతులపై తిరుగుబాటు. కృష్ణశాస్త్రిగారు గురజాడవలె కావ్యసాగుగ్గి, —భాషా, — ఛందస్సు, — ఆదర్శమూ మార్పుచేసినవారూ కాదు; పతాభివలె అద్వైతము అవలంబించినవారూ కాదు. వారివరకూ మనమెరిగిన కవులు సమకాలికసంఘపరిస్థితులను విమర్శించి, నిరసించి, బోధించి మార్పు

యత్నించారు. కృష్ణశాస్త్రిగారు సంఘపద్ధతుల్ని ఇదీ అదీ అని చెప్పకుండా ఛీకొట్టేరు. ఈలాంటి సంఘానికి అతిథులైపోయి 'ఆకాశపథవిహారస్వచ్ఛ' ని కొరుకున్నారు. బాలికల్ని వృద్ధుల కియకుండా చేదామని గురజాడవారు పూర్ణమృపాట రాశారు. వరకట్నాలవల్ల జరిగే ఘోరాల్ని చూపించి మందలిద్దామని రాయప్రోలువారు 'న్నహలతాదేవి' రాశారు. కృష్ణశాస్త్రిగారిలో చదువరులమీద దృష్టి, అభిమానమూ గోచరించవు. కాంతానమ్మితంగా చెప్పే ఖర్మమేమీ అని ప్రభుసమ్మితంగానే సాగించారు. ఆదికవి అన్నాడట ఎక్కడో. "చేతులెత్తుకుని ఘోషిస్తున్నాను, ఎవ్వరూ పట్టించుకోవడములే" దని. కృష్ణశాస్త్రిగారు అంటున్నారగదా— "ప్రళయజంఘాప్రళంజవస్వామి నేను. ఏటిపని యిది లోకమా మృదయదళనదారుణ మహాగ్రకార్యంబు దలచినావు?" అని. ఈమాటలు వింతగా కొత్తగా వినపడతాయి. "ఇదేమి టీవ్యక్తి ఇలా గంటున్నాడు?" అనుకుంటాము. అదే ఆయనతిరుగుబాటులో విశేషము.

కృష్ణశాస్త్రిగారికి ఆత్మవిశ్వాసము 'లావు' అంటే చాలదు; 'మరీ లావు' అనాలి. పూర్వకవులుకూడా ఆత్మవిశ్వాసము ప్రక

టించినవారే. అయితే వారు 'వచియింతు వేములవాడభీమనథంగి' దగ్గరనుంచి 'గడియకునూలుపద్దెములు గంటములేక రచింతు' దాకా తమతక్కి ఫలానా అని చెప్పకున్నారు. శాస్త్రిగారి సవాలే వేరు. "నవ్వి పోదురుగాక నాకేటి సిగ్గు? నా యిచ్చయే గాక నాకేటి వెటపు?" అంటారు ఆయన. అలాగని తమ స్వేచ్ఛతోనే ఆనందిస్తూ నడుచుకుపోరు.

"వలపుటాకలి స్రుక్కు నాట్రతుకుమీద ఇనుపసాదాల నిడి లోక మిపుడు నడచు"

నంటూ మనవులు చేస్తారు. మొత్తానికి వీరి పోకడలు పరిశీలిస్తే "వక్రగతి బోదు జక్కని పథమునందే" అన్నదే నిజమూ అనిపిస్తుంది.

లోకానికి అతీతమైన—కాబట్టే విడ్డూరమైన— స్వేచ్ఛాభిలాషే కృష్ణశాస్త్రిగారిలో వింత. ఈరకపు స్వేచ్ఛను నే నెరిగి సంతవరకూ తెలుగుకవులు ఎవరూ ప్రకటించలేదు. ఆ స్వేచ్ఛకి ఎవరు నవ్విపోయినా సిగ్గులేదు. వెటపూ లేదు (?). 'మొయిలు దొనెలలోన బయనం బానర్చి, మిన్నెల్లి విహరించి మెటపువ్ర మెటసి, పాడుచు చిమ్ము' లై పడిపోయే స్వేచ్ఛ అది. తెలి మబ్బుతెరచాటు చెలిచందమామతో సరసాలూ, శీకరంబులతోడ చిలుమిలతోడ నాట్యములూ ఈ స్వేచ్ఛకి తృప్తి కలిగించలేదు.

"అలరుపడంతి జక్కిలిగింత వెట్టి విరిచేడె పులకింప నరసను బండి మరియొక్క ననతోడ మంతనం బాడి వేరొక్క సుమకాంత వ్రేడ బోగొట్టి"

పూవుపూవునకూ పోవడమూ చాల లేదు. 'ఏలకో యెప్పుడో యెటులవోగాని మాయమైమారిపోతా' సనేవరకూ ఆ స్వేచ్ఛకి దాహము తీరలేదు.

"యుగయుగంబుల సీత్యరయోధులగుచు స్వేచ్ఛకై ప్రాణసుమము లర్పించువారి యమలకీవితఫలము ధన్యతను గాంచ జగమునిండ స్వేచ్ఛాగానధురుల నింప"

నుపక్రమించిన ఉత్సాహము,

"పక్షి నయ్యెడ జన్ని ఋక్షమయ్యెడను అలరునయ్యెడ జగురాకు నయ్యెడను"

అని జడిపించి జడిపించి, యెట్టికేలకు మాయమై మారిపోడము వింతకాదా? ఇంత కన్నా వింత ఏమిటంటే వీరన్నంతపని చేసి చూపించారు! చిత్తగించండి మనవిచేస్తాను.

మహాత్ముడు ప్రారంభించిన సహాయ నిరాకరణంతో రకరకాల స్వేచ్ఛలు తాండవ మాడేయి. స్వేచ్ఛాప్రణయ మందులో ఒకటి.

"పౌరభము లేల చిమ్ము పుష్పవ్రజంబు? చంద్రికల నేల వెదజల్లు జందమామ? ఏల నలిలంబు పాటు? గాడ్వేల వినరు? ఏల నాహృదయంబు ప్రేమించు నిన్ను?"

అనే పలుకులు ఈ మతప్రచారకుల వశీకరణమంత్రాలు.

"ఏటివని యిది లోకమా! హృదయదళన దారుణమహోగ్రకార్యంబు దలచినావు ప్రణయమధురిమ మెఱుగవు పాపమనవు పక్షములదూల్తు బంధింతు పంజరాన,"

అన్న నిందలు సమాజపరిస్థితుల వ్యతిరేకిత్వానికి వీరి ఎత్తిపాడుపులు!

“హృదయవనజాతసుమ
మృదుమనోహరదళము
లదయతను ద్రుంచినారే
పెంధూళి
జడిమి వెదజల్లినారే”

అన్న మనవులు తమ్మెరుగనివారి
సానుభూతికోసము వీరు చేసే ప్రచారము!

“తేనెలం గూర్చి వలపుల తేటవరచి
ధన్యురా లయ్యె మీచెలి తలిరుజోడి
కాని నిరతంబు మల్లికకడనె యుండి
ముదముగూర్చగ మాకొక్క పూవె
[చెపుమ]”

అన్నవి మోసపోయిన శకుంతలలకు
వీరిసమాధానము. కృష్ణశాస్త్రిగారి వింత
స్వేచ్ఛలో ఈ స్వేచ్ఛాప్రణయము ప్రధాన
భాగము. కృష్ణపక్షములోని ‘తేటి వలపు’,
‘అన్వేషణము’, ‘ఏల ప్రేమింతును’, ‘దివ్య
భాగ్యము’, ‘అయ్యో’, ‘లోకము’,
‘కాపము’, ‘అబ్బ!’ కొద్దో గొప్ప స్వేచ్ఛా
ప్రణయఘమఘమలే కొట్టుతున్నాయి.

శాస్త్రిగారికి ఆత్మవిశ్వాసము లా
వన్నాను. గుడిపాటి వెంకటచలంగారిలాగ
ఘోరంగా నమ్మిన భావాల్ని ప్రచారము
చెయ్యకపోయినా, కావ్యాల్లో అన్యూపజే
శంగా కృష్ణశాస్త్రిగారిలాగ చెప్పడానికేనా
లోకాన్ని లెక్కపెట్టని ఆత్మాభిమాన
ముండాలి. కృష్ణశాస్త్రిగారిలో ఇలాంటి
ఘట్టాల్లోనేకాక ఇతరసన్నివేశాల్లోకూడా
లోకమంట నిర్లక్ష్యమూ, నిరసనా కన
పడతాయి.

“వెట్టిలోకమహృదయంపు స్వేచ్ఛ నటులు
పంజరంబున బంధించె? పాదపమున

గూడియుందు మెల్లప్పుడు”

అనీ,

“పక్షి నని పాడగలనని ప్రణయవీధి
నిత్యలీలావిహారముల నెరపుచునని
పక్షముల దూర్చి బంధించి పంజరాన
గానమును బ్రాణముహరింపబూనినారు.”

అనీ ఆలంకారికభాషలో లోకాన్ని
కొంచెవరచి,

“పాడుపుమలపయి బంగరుముగ్గులుంచి
సంజమబ్బుల కుంగరాల్ సంతరించి
పోవుచున్నావు నీ వేమి పొందితోయి?
వెట్టిమిత్రుడ లోకంపు విధము గనవో?

అని వెక్కిరించి ఊరుకోక, యెడద
వెలికి దొలగి పాటని దుఃఖాశ్రుజలమువలన
బరువైన యెడదతో కృశిస్తూ, ‘ఓయి
సంధ్యానమీరణా, నీదు నునులేతతెక్కల
మీద వడిగ నెత్తికొనిపోవరాదె న న్నెచటి
కేని’ అని వేడుకొంటూకూడా లోకము
మాట తలపుకొచ్చేసరికి—

“నన్ను గని యేరు జాలి తెందంగవలదు
ఎవ్వరని యెంతురో నన్ను”

అని నిటాగ్గా నిలబడి అడలిస్తున్నారు.
లోకం నుంచి సానుభూతి పొందే నామర్దా
ఈయన కక్కరలేదు! కాని ఎడలోపలి
యెడలో నెమ్మదిలోమాత్రము లోకము తన
వైపు పరుగుపరుగున రావాలని ఉన్నది!
చూడండి.

“కరుణపట్టన కీలిచ్చుగాని చేయి
చాచికొనినాడ మృత్యుఘోష మ్మొరచి
వట్టి బయలున నొక మోడు చెట్టువోలె
ఎత్తినది కర మెత్తినట్లే కృశించె!”

ఇంతకన్నా చక్కగా చూపిస్తుంది ఏరి
స్వాభిమానాన్ని ఈ ఊహామరణఘట్టము.
చూడండి.

“ఏను మరణించుచున్నాను; ఇటువలెను
నాకొరకు చెమ్మగిల నయనమ్ము లేదు.
.....

నా మరణశయ్య పరచుకొన్నాను నేనె
పడకనికతాలు రగులుచు దుడుకుచిచ్చు
లాలవల నింత నుసిగాగ తాలు త్రుటినె.
.....

పడదులే ఆర్పగా నొక బాష్పమేని!”

ఎందుకు పడలో బాష్పము? అందుకే

అన్నాను కృష్ణశాస్త్రిగారు చివరికి మారి
పోయారని. తొలిఘట్టాలలోని “లోకు
లంతా నేలమీదనడుస్తే నేను నింగిమీద
నడుస్తా” ననే తత్వము చివరకు లోకపు
ఇనుప పాదాల బరువుకి మూలగడము మారి
పోవడము కాదా? “నాయిచ్చయే కాక నా
కేటి వెలుపు” ప్రతిష్ఠ చివరిదాకా నిలిచింది
కాదు.

(ఇది కృష్ణశాస్త్రితిరుగుబాటుచరిత్ర.
కృష్ణశాస్త్రి తిరుగుబాటుదారుమాత్రమే
కాదు. ‘సాందర్యరహితజీవి’ కూడాను. ఆ
చరిత్ర సావకాశంగా ఇంకొకమాటు.)

ప్రాణవీణ

(గేయం)

“ అమరేంద్ర ”

ఎంతతడ వీరీతి శృతిచేసి దోచేవ!

రుతిలేక గతిలేక

వెతలెందునా వీణ?

ఎంతతడ వీ ఘోరమానభారము నాకు?

ఎంతతడ వీ బాధ భరియింతు నోచేవ?

వేగలేకన కడకు

తెగిపోవునోతార

రాగమాధురి లేక

ఆగలే దిక చేవ!

ఏనాటికైన నాదీనప్రాణములోన

వెలయునా నీగాన

విన్యాసములు చేవ?

ఏనాడు నామూగవీణ తారలలోన

మ్రోగునో పెలయేటి కలకలములూ

రేగునో యెలచేటి కలరవములూ

సాగునో కోకిలకూజితములూ?

ఏనాటికేని నాదీనవీణకు కలద

నీగానమధువుతో నిండిపోయే సుఖము

నామాన తిమిరాన మధురప్రభాతమ్ము?

విజయగర్వము

[క థా ని క]

శ్రీమతి ఇల్లిందల సరస్వతీదేవి

“నం బరు గొవ శేషరు ఎవరిది?”

అని హైస్కూలు హెడ్ మాస్టరుయన గోవింద రావుగారు స్కూలుపైనలుక్లొనుపిల్లలను అడిగారు.

అయిన కొడుకుగా బల్లమీద వసబాడీ, ఆమె తరువార ఆరుగురు విద్యార్థినులూ కూర్చున్నారు. ఈబల్లమెవక పదిబల్లలమీద విద్యార్థినులు వరుసగా కూర్చున్నారు. క్లొను చాలా నిశ్శబ్దముగా ఉన్నది. క్రిందటివారములో జరిగిన వ్యాపరచనపోటీఫీతాలు తెలిసే దిన మది. దానిలో ప్రథములుగా వచ్చినవారికి బహుమానముగా గాంధీజీచిహ్మ చెక్కిన అరకులము బంగారుపతకము ఇస్తారు. బహుకరింపబడినవారికే కాకుండా, ఆస్కూలుకుకూడా ఎంతో ఖ్యాతి వస్తుంది. అంతటి అత్యున్నతమైన షేధావు లెవరో - ఎవరు నోచుకున్నారో ఆ బహుమానానికి, ఆ ఖ్యాతికీ!

హెడ్ మాస్టరు అడిగిన ప్రశ్నకు “ఎవరిది - ఎవరిది” అనే సందేహానుప్రశ్నలు ప్రతివారికీ కలిగి, దానికీ జవాబు ఎవరు ఇస్తారో - ఎవరిది గొవ నెంబరు శేషరో అని విద్యార్థినులందరూ ఆసక్తికప్పుడే తలలు త్రిప్పి చూస్తున్నారు.

వసబాడీ తలను త్రిప్పుకుండా తన విశాలవయసాలనుమాత్రము ఇటు అటు త్రిప్పి దృక్కులు సారించింది.

“గొవ నంబరు గల శేషరు వాడండీ” అని ఒక

పన్నని కంఠము నిశ్శబ్దాన్ని చేదివ్వు ఆగదిలో నాలుగు మూలలా విహరించింది.

దాదాపు మాటపాటికమంది విద్యార్థినులు సమావేశమయిన ఆ హాలులో ఆశాభీకపన్నని కంఠధ్వని మారుమ్రోగింది.

చిరబల్లదగ్గరనుండి తెల్లటి చీరను ధరించిన ఒక బాలిక మందగమనముతో హెడ్ మాస్టరును సమీపించి నమస్కరించింది.

“నీపేరేమిటమ్మా” అన్నారు ఉపాధ్యాయులు.

“నాశేరు పద్మావతి” అని అక్కడే నిలబడి పోయిందాబాలిక.

“మన స్కూలులో క్రిందటివారము జరిగిన ‘యంత్రయగము’ అనే వ్యాపరచనపోటీలో ప్రథమురాలుగా పద్మావతి వచ్చింది. ఇదివరలో నిశ్చయించినట్లుగా బంగారుపతకము యివ్వటమే కాకుండా రెండు సంతకర్పణలవరకు విద్యార్థి శేతనము నెలకు ౨౦ రూపాయలరొప్పున ఈబాలికకు ఇవ్వవలసినదిగా మన పాఠశాలఅధ్యక్షులు నెలవిచ్చియున్నారు. ఈసందర్భములో నుమరిపద్యాలతని అభినందిస్తూ, తక్కిన విద్యార్థినులను ప్రోత్సహిస్తున్నాను” అంటూ హెడ్ మాస్టరుగారు విద్యార్థినుల నమస్కారములను అందుకొని ఆగదినుండి వెళ్ళిపోయినారు.

బాలికలందరూ పద్మావతినుట్టూ చేరి “మాకు విండు ఎవ్వడు చేస్తావు పద్మావతి! బహుమానము

సంపాదించుకొని ఇంటికి వెళ్లుచును చూచుచున్నా
వేమో" అంటూ ఆ బాటికను తీసివేసెనుపకుండా
వేకాదు.

నవబాక్సి కూర్చున్న లోటినుండి కదులలేదు.
కాని జరుగుతున్న సందటివంతా గమనిస్తూనే ఉన్నది.
జరిగినదానికి ఆమెకన్నులు జపాకుసుమా లయినవి.
ఆమెవికాలఫలభాగముమీది తిలకమునకు మారుగా
అంటించుకున్న టిక్లి ధూర్జటిమాదనశీత్రమువలె
మెరుయబోచినది. తల్లెరపాటువలన ఆమెజడలు
రెండూ క్రుచ్చిన త్రాచులవలె గళమునకు రెండు
ప్రక్కలా కదులసాగినవి. ముఖమునకు అద్దిన పూర్తి
కరుగబోచినవి. అరకాళ్లు చెరుర్చినవి.

స్కూలువిడిచిన ఒక గంటకు బాటికలందరూ
చెరుర్చుచున్నాయి.

అందరూ చెల్లెలతరువాత నవబాక్సి మెల్లగా లేచి
సాక్షాత్తయినవారు తనకొకప్పుడు ఎదురుచూస్తూఉన్న
కారులో కూర్చుని ద్రౌపదికొరకు వారకా మోగిం
చింది.

* * *

పద్మావతి ఒక పేదబాటిక. సుమాస్తాశీతముతో
శీతికముగకువలెక ప్రపంచముచేయధ్వనముయందులో
ఆమెతండ్రి నైవ్యముతో చేరిపోయినాడు. రెండు
సంవత్సరాలవరకు ఆయన పంపుకున్న ప్రేకము
చేరుతూవచ్చింది. అటులేనువార ఆయననుగురించిన
వివరాలు వీళ్ళకు తెలియలేదు. దెబ్బ రావటముకూడా
అగిపోయింది. రెండువార చాలాకాలానికి అతని జీతము
తాయాకు ప్రేకము, బట్టలు సర్కారువారు పంపివేసినారు.

ఏకైకపుత్రుకను ఆధారంగా చేసుకొని పద్మావతి
తల్లి సుందరమ్మ ఆమెను చేరింది. కూతురు పరిశు
ప్యానుకాగానే ఏదో ఒక ఉద్యోగములో చేర్చింప
వచ్చునని ఆమె సంకల్పించింది.

పద్మావతి స్కూలునుంచి ఇంటికి రాగానే
తల్లితో తన బహుమానపువార్త చెప్తూ "అమ్మా! నేను
క్రిందటివెలలో విద్యార్థి వేతనముకొరకు ఇచ్చిన దర
భాస్తురల్ల, నాకు నెలకు ఇరువదిరూపాయల కేతనము

ఇకనుంచి ఇస్తారట. ఈ వ్యాపకవనబోటిలో
గల్పించినందువల్ల బంగారుపతకము ఇస్తున్నారట.
ఇంక నెంతవేళ్ళవరకు నాచదువువిషయములో
నిశ్చింతగా ఉండవచ్చును" అంటూ తల్లిపాదాలకు
నమస్కరించింది.

"ఈ బాటికనూ, విద్యార్థివృద్ధిని చూచి ఆనందించే
భాగ్యము తండ్రికి లేకపోయినదా" అని ఆ మాతృదేవి
కన్నులు చెమ్మగిల్లినవి.

* * * * *

మధ్యాహ్నము పన్నెండుగంటల సమయము.
స్కూలుపిల్లలకు విడుపువేళ.

విద్యార్థినిలు భోజనాలు చేయుటానికి లేకులతో
పెద్దను క్రొత్తగా వేరారు. పిల్లలందరూ టిఫిన్కాకాని
యర్లతో అక్కడికి చేరుకుంటున్నారు. కొంతమందికి
ఇళ్లదగ్గరనుండి అప్పుడే వాకర్లు భోజనము తెస్తున్నారు.

పద్మావతి తన నెంబడి తెచ్చుకున్న ఫలహారపు
దబ్బాను చేతపట్టుకుని పెద్దలలోనికి వచ్చింది.

కొన్నిదివాలనుంచి వోడివిద్యార్థిని తనరూ
ఆమెతో పంభాసించుటయు లేదు. ఆమె పద్మావతి
పెద్దలలో ప్రవేశించగానే అందరూ కలిసి ఒక్క
పెట్టున పెద్దగా వచ్చారు.

ఏదో ఆలోచిస్తూవస్తూఉన్న పద్మావతి, వాళ్ల
నవ్వుతో, తలయెత్తి ఒకసారి వాళ్లందరినీ చీక్షిం
చింది. తిరిగి తల వంచుకొని దీర్ఘలోచనతో ఒక బల్ల
మీద కూర్చుని జోన్నరొట్టెను తుంపుకొని తినుట
కారంభించింది. అనతిలవారి భోజనా లయినవికావల
అటలలోకి దిగినారు. చేతులు కుడుచుకున్న కువ్వాలను
ఉండగా చుట్టి యిది ఎవరవేసినట్లుగా ఒకరి చేతిలో
నుంచి ఇంకొకరు అందుకొంటూ ఎవరవేస్తున్నారు.

పద్మావతి రొట్టె తింటున్నది. చల్లారి దిగిసి
పోయిన జోన్నరొట్టెను తినుటయు కష్టమైన పని.
ఫలహారము చేసినతరువాత విడుపుసమయములో సంగీత
సాధన కావలసియున్నది. అదిగాక పరిశులు దగ్గరికి
వచ్చినవికాబట్టి చదువుకోవలసినది చాలా ఉన్నదనే
తెలుసుకుననులో ఒక తక్కువ ఉన్నది.

ఇంతలో అతల ఆటలాడుతున్న విద్యార్థుల చేతులలోనుంచి ఉండచుట్టిన కువ్వల వచ్చి వద్యా వరియైదవ్యామిద పడి, ఆమె తింటూరింటాఉన్న రొట్టెను మట్టిపాలు చేసి వేసినది.

తల వైకెత్తి క్యవహారము గ్రహించిన వద్యావరి వద్యా దులిపి మాతపెట్టుకొని అక్కడినుంచి వెళ్ళి సంగీతసాధనకొరకు అనువైన గదిలోకి వెళ్ళిపోయింది.

అరగంటకువారే ఆమె గదియట్టికి వస్తుండగా ప్రక్కగదిలోనుంచి పువ్వుగా మాటలు వినిపించినవి.

"మీరు నిజమునకున్నా సరే, అవిధమునకున్నా సరే నేను చూసినది అక్షరాలా నిజము. ఆ కేవలమీ మీరు ఎవరిచేత దిద్దించివాలో—చారిత్రగ్గురికి రెండు పూటలా వద్యావరికల్లి, వద్యావరి వెళ్ళుకూడెనే వారు, వాళ్లు చెప్పి చూర్కలను వేయించుకొన్నారు. ఈ బూటకపు క్యవహారానికి మీరు పతకము ఇచ్చి గొప్పగా పద్యావిస్తున్నారు. కానీయండి. అపిల్లకు సహాయముచేయాలని మీమనసులో ఉంటే వేరొక విధముగా చేయకూడదు" అన్న వనబాపీ మాటలు వద్యావరిపూర్వయానికి ములుకులవరే తాకినవి.

వ్యాసరచనపోటీ జరిగినదగ్గరనుండి వనబాపీ వైఖరి వద్యావరికి సందేహంగానే ఉంటున్నది. అంతకు పూర్వము మనసువిప్పి చూట్టినకపోయినా ఇంత వైముఖ్యము లేకుండాఉండేది. తాను పట్టుచీర కట్టుకున్న దానికంటే వద్యావరి సాదాచీరకు రెండు నూడు చిగులు కనబడితే ఆమెకు మహా సంతృప్తి కలిగేది.

"ఆ వద్యావరి అటువంటిది కాదు. వాడు బాగా తెలుసు. వాళ్ళు రెండుపూటలా ఎవరింటికి వెళ్ళగా నీవు మాతా నంటున్నావో—వారికి తాను మేము కేవలం యిచ్చినది. నీవు పొరలడుతున్నావు వనబాపీ!" అని హెచ్చుమార్పుగా అంటున్నారు.

ఈమాటలన్నీ పువ్వుగా విని వద్యావరి వికల మయిన మనస్సుతో బ్రాహ్మణానికి వెళ్లి జూర్చున్నది.

* * *

ఆసాయంత్రము అరుగంటల సమయములో

వనబాపీ, ఆమెకల్లి హెచ్చుమార్పుగారింటికి వెళ్ళారు. ఆయన ఎదురుగా వచ్చి స్వాగతమిచ్చి, లోపలికి తీసుకొనివెళ్ళారు.

వాళ్లు ఏవనిమిద వచ్చాలో, తన శివిధమైన ఉత్తరువు లిస్తాలో నని ఆయనపూర్వదయములో ఆందోళన బయలుదేరింది. మేఘగర్జనములనాటి పిడుగుపొటువ కెదురుచూసినట్లుగా వాళ్ళ రాకతరువాత పెద్ద అవాంతరము వచ్చితిరుతుందనే భయము కలిగింది ఆయనకు.

"ఏమిటండీ! అమ్మాయి లేవటించి మీమ్మాయిలకు రావంటున్నదేమండీ" అని వనబాపీ కల్లి అన్నది.

ఏదో తనమిద కల్లికి చాడీ చెప్పిఉంటుందని హెచ్చుమార్పుగారికి తెలిసిపోయింది. అప్పటికి ఆయనకు స్ఫురించింది వద్యావరివిషయములో వనబాపీ కేదో అసంతృప్తి కలిగిందని.

"ఏమిటమ్మా వనబాపీ! నీ నేను కష్టము కలిగింది? వాలో చెప్పమ్మా" అన్నారు.

వనబాపీ శేలమాపులు చూస్తూ తల వైకెత్తి లేచు.

"ఏమిటోనండీ. ఒకరోజు సాయంత్రము మ్మాయిలనుంచిరాగానే ఏడుస్తూ పడుకున్నది. తండ్రి గారూ, నేనూ ఎంత అడిగినా జవాబు చెప్పలేదు. ఏమిటో చిన్నయ్యకుని ఇంట్లో తిరుగుతున్నది. వారు సంగతేమిటో మీదగ్గురికి వెళ్లి తెలుసుకొమ్మని అన్నారు" అన్నది కల్లి.

"ఏమిటమ్మా వనబాపీ! వాలో చెప్పవమ్మా" అని అడిగాడు.

"నేను ఆ మ్మాయిలో ఇంక చదవనండీ. మట్టి పిల్లలను మహాపెద్దవాళ్ళ వలె గౌరవించే లోటికి నేను ఎట్లా రావాలి! ఆ పిల్లకు అసలే కళ్ళు తెరిచిందా ఉన్నాయి. దానితోడు మీరు చేసిన సన్మానముతో మరింత అహంకారము వచ్చి అందరినీ తృణీకరిస్తున్నది. నే నమ్మాయిలకు లేవటించి రాను" అని వెళ్ళివెళ్ళి ఏదవటము ప్రారంభించింది.

“అదిటమ్మ! సంగతి! మేము ఇంకా ఆ దివ్యము బాగా ఆలోచించలేదుగా. నీకు వచ్చిన సందేహము అదేనా? నేను చూస్తారే. వాలోనే చెప్పక పోయినానా! ఇంత చిన్న విషయము అమ్మగారి వరకూ పోనిచ్చావా?” అన్నారు.

రకరకాల మనస్తత్వము కల పిల్లలతో మెలగిన ఉపాధ్యాయుడు కావటమువల్ల వాళ్లను సమాధానపరచి అప్పటికి వంటివేకారు. కాని ఆయన కది పెద్ద చిట్కగానే తోచింది. సద్యాపతి వీధిబాటికి అయినా ఆత్మగౌరవముగలది, తెలివైనది. ఆమె స్వయంకృషి చేతపైకి వస్తున్నదని ఆయన అంతరాత్మకు బాగా తెలుసు. కాని వనబాడ్ల విషయములో మాత్రము గౌరవముతో కూడిన అభిమానమువల్లనూ, పలుకుబడి గల పెద్ద అధికారికుమార్తె కావటమువల్లనూ వ్యవహారీత్యా ఆయనబుద్ధి అంతరాత్మను గెలువలేదని పోరాటము పోగొట్టున్నది.

* * * *

మరునాడు క్లాసులో! పిల్లలంతా బిడ్డలు కున్నారు. పద్మావతి క్లాసుగదిలోకి వెళ్లి బల్లమీద తన స్థానములో కూర్చోనడోయినది. బల్లమీద సరిగా ఆమె కూర్చోనేరక ముప్పిరిల్లి అని ఇంగ్లీషులో వ్రాసిన చీటి ఒకటి అంటించబడిఉన్నది. దానిని చూసినవంటే ఆమెనుండదనయినాలో నీళ్లు ముక్కు తిరిగినవి. ఉపాధ్యాయులతో చెప్పవలసిన ఆమెకు ముందుగా తోచినదికాని, చెప్పినందువల్ల తెలియని వాళ్లకుకూడా తెలిసిపోయి అనవసరమయిన అల్లరి జరుగుతుండేమోనని జంకి వంటనే సంతేపించుకొన్నది. చీటిని చింపితేనే ఆ క్లాసు అయేవరకూ అట్లాగే కూర్చున్నది. ఆమెమనసంతా చీటిని చూసిన దగ్గరనుండి వికలమయిపోయినది.

స్కూలునుంచి ఇంటికి పోతూఉండగా ఏదై విడిమింది పిల్లలు *Beggar Maid* అని అరిచారు. ఆమె వెనుకకు తిరిగిచూడగా ఎవరూ కనబడలేదు!

ఆమె పెండుపల్లెంనులమారము చూచునిపిడులలో చేరింది.

ఆరాత్రంతా కన్నుమూయకుండా తెల్లవారే వరకూ చేసింది ఒక నిశ్చయానికి వచ్చింది.

—అమరునాడు స్కూలుకు పోయి నీళ్లునిండిన కళ్లతో క్లాసులోకి వెళ్లి, “మాస్టరుగారూ! ఈ స్కూలులో ఇంక ఊగమైనా ఉదవలేదు. దయచేసి నాకు ఫర్టిఫీ కేటు యిప్పించండి. నే నింకా మొండిదానివలె ఇక్కడే ఉదిరిలే నా కుటుంబానికి మిగిలిన ఆ ఒక్క మర్యాదకూడా పోతుంది. నాకు తెలుపు ఇప్పించరూ” అన్నది.

“ఏమిటమ్మ! పద్మావతి! కళ్లనీ క్లెయిన్ చేశావో చెప్పు” అన్నారు ఉపాధ్యాయులు.

“నేను ఏమీ చెప్పలేను. ఇక ఒక్కఊగము అలస్యమయినా నానుర్యాద కాస్తా వారిపోతుంది.” అని కళ్లు ఒత్తుకున్నది.

పిల్లలంతా విషయము ఎట్లా చూడుతుందోనని ఆమెవలెతో చూస్తున్నారు.

తాను సూచించదలచిన పథ్యమునే తోగి కొరటములో వైద్యునకు కలిగే సౌలభ్యము పద్మావతి కోరిటంవల్ల ఉపాధ్యాయునికి కలిగింది!

వంటనే ఆయన కుర్చీమీదనుంచి లేచి బయటికి వచ్చారు. పిల్లలందరికీ నమస్కరించి పద్మావతికూడా బయటికి వెళ్ళింది.

“అమ్మా, పద్మావతి! ఈ లోకములో ఎంత మంచివాళ్లకయినా మంచిపేరు రావటము కష్టము. నేను ఈ స్కూలుకమిటివారలో చూట్లాడి నీకు ఏర్పాటున విద్యార్థి వేతనము ఇత్తూ మరొక స్కూలులో నిన్ను చేర్పించే ఏర్పాటు చేస్తాను. ముఖపహకమ్మ!” అని ఆమెను ఓదార్చారు.

పద్మావతి ఆయనకు నమస్కరించి గేటుపైవువకు వరకే సాగించింది.

టిక్కాచీరెను ధరించిన వనబాడ్ల విరుచెక్కిన ముంకురులు ముఖమిడికి బారగా తల పంకిస్తూ విజయగర్వముతో వికటాబ్జురీసము చేయటము నాలుగు వారల దూరాన ఉన్న పద్మావతికి దినవడింది.

ఆంధ్రశిల్పదర్శనము

శ్రీ ఆమందర్ల గోపాలరావు

౧. ముందుమాట

మహాచార్యస్వభావానుభవము శిల్పము. అనేక ప్రాంతములందు, అనేక కాలములలో, అనేక విధములుగా మానవాంతర్యము వికసించినది. దీని పర్యవసానము వివిధముతీత్యములు, పలుకఱవాహినులు.

ఆంధ్రశిల్పము ఒక మహాకళావాహిని. ఈ వాహిని అంకురము కాలగర్భముం దొక పరమరహస్యము. కాని మనము ఎరుగఁగలిగినంతవరకు చారిత్రకముగా ప్రభువుమన ఈ పరమవాహిని పూర్ణవికాసముతో సాంచితోరణములమీద కానుపించి, అనతికాలము లోనే అనేకదిగ్గతుల నందికొని, ఒక అపారతమ వహించినది. ఆంధ్రశిల్పగతుల ప్రత్యేకవిశిష్టతను పండితులు అవాదితే నుర్తించిన మాట వాస్తవము. నాగర, వేసర, ద్రవిడ, ఆంధ్ర, కలింగ ఆమ పంచ జాతివాస్తుస్థిలక్షణములను మన పురాతన గ్రంథము లందు చర్చించిరి.

క్రీస్తు మూడు శతాబ్దములకు పూర్వము రచనయై నిలిచియున్న శిల్పములు మన దేశమున నేడు చాల స్వల్పము. నిశ్చయముగా మొహెంతోదాలో, హరప్పల దివ్యశిల్పములు క్రీస్తుకు పూర్వము మాడువల సంవత్సరముల నాటివే. అప్పటికే కొన్ని శతాబ్దముల పర్యంతము, మన దేశముందు శిల్పము ఒక మహావిద్యగా పరిగణింపబడి నాగరికతావిధివిధానముందు ఒక ముఖ్య భాగముగా వెలయుచుండె ననుటకు తీరిన అత్యుక్తమ హస్తప్రపుణ్యమును ప్రకటించు ఆ దివ్యశిల్పములే తార్కాణము. ఇంతేగాక, హరప్పనాగరిక ఆనాటికి వట్టి సింధుప్రాంతమునకే చెందినదికాదనియు, తూర్పున యావద్దంగాప్రాంతముం దంతటను వెలయుచుండెడి

దనియు పండిత మార్గముగానే వెలచిచ్చిరి. అదైన మొహెంతోదాలో, హరప్పలందు కానవచ్చిన శుభ్ర మణులూదినస్తువులు మైమూరు నిలిగిరిప్రాంతములనుండి యటకు వచ్చుచుండెడివనికూడ పండితాభిప్రాయము. కాట్రీ, హరప్పనాటికి, అనగా క్రీస్తుకు మూడువేల సంవత్సరములకు పూర్వమే భారతదేశముం దంతటను ఉత్తమనాగరికతావిధానము వెలయుచుండెడి దని మనము ఊహింపవచ్చును. బహుశా మున్నుండు మహా శోధకులు ఈ అంశమును యాధిపత్యపగలరని కూడ మనము విశ్వసింపవచ్చును.

సాంచితోరణములపైన ఆంధ్రశిల్పము వికసించక పూర్వము రెండువందల సంవత్సరములపర్యంతము, అనగా అశోకపూర్వకముని కాలమునుండి రచనలందిన శిల్పములు మాత్రమే నేటి భారతశిల్పచరిత్రకు చెంది నవై ఉన్నవి. ఇందుకు ముఖ్యకారణము మొహెంతో దాలోనాటికిని, అశోకుని కాలమునకును మధ్య రచనలయిన శిల్పము లేవియు నేడు కానరాకపోవుటయే.

నిజముగా, సాంచితోరణముల నిర్మాణకాలము నకు పూర్వము దాదా పాక శతాబ్దపర్యంతము రచనలందిన ఆంధ్రశిల్పములు నేడు నిలిచియున్నప్పటికిని, ప్రాచీనాంధ్రుల నిజఅంతర్వికాసము బహుళుడిన ప్రభు విశిష్టశిల్పసమాహ విది అనుటయే శిల్పచరిత్రకారులు ఈ సాంచితోరణశిల్పములే ఆంధ్రశిల్పచరిత్ర కాదిగా కొనుటకు ముఖ్యకారణమని చెప్పవలయును. అంతకు మున్ను రచనలయిన ఆంధ్రశిల్పరచనలన్నియు విడిగా ఒకటొకటిగాను, ఖండావస్థలుగాను మాత్రమే నేడు కనబడుచున్నవి. ఇవన్నియుకూడ బాహ్యరూపమున చాలవరకు సాంచితైతి నే ఆహరించి, వననాభరణము లందునైతము సాంచితైతిరూపములను పోషింపవచ్చిరి,

పతీరముగాక, ప్రాచీనాంధ్రనిజఅంతర్వికాసమును ఏమాత్రము నూచింపగలిగినవిగా లేవు.

ఈ ప్రాచీనాంధ్రశిల్పఖండములు కొన్ని ఆంధ్ర గర్భముయిన అమరావతీప్రాంతముంచే కానవచ్చినవి. అదిన అమరావతియందు, శిల్పాలంకృతముయిన చిన్న మూప కుంకటి యుండియుండెడి దనియు, తర్వాత చాలకాలమునకు నేడు మన మెరిగిన మహామృతపమును ఆంధ్రశిల్పము నిర్మించిరనియు పండిత ఫెర్గూసనుగారు నిరూపించిరి. ఈ మహామృతపమునకు చెందిన శిల్పము లందు, తొలిమృతపమునకు చెందిన శిల్పఖండములను ఒకటిరెండింటిని వారు గుర్తించిరి. ఇంకేకాక అమరా వతియట్లుపట్ల భట్టిప్రోలు మొదలయిన తావులందు కాను

పర్వప్రాచీనాంధ్రశిల్పములందు విడితమవు నసవాధరణ ముల కైలి ననుసరించి, యవి యాంధ్రశిల్పములని తప్పక గుర్తించవచ్చును. ఈ వసవాధరణముల కైలి కాతకర్ణి రాజుల నాటిది. స్త్రీలు బహువయిన హారము, పెద్ద చెవిపోగులు, బహువయిన ముసగులు కడియములు ధరించి, కుంకలములు ముందుభాగమున ఆరొక ప్రత్యేక పద్ధతిన అలంకరించి కానవచ్చును. పురుషులు పెద్ద తల పాగా ధరించి, ఈ తలపాగాకు ఎదురున ఒకవిధముయిన పెద్ద ముడిని అమర్చియుందురు. సంపన్నులందు స్త్రీపురుషులుసయుతము కటికి పైభాగమున వసనము లేనియు ధరింపరు. కాని ఆధరణములనుమాత్రము తప్పక ధరింతురు. ఈ కైలివసవాధరణములు నిజముగ ప్రాచీ

(కాతకర్ణి రాజులనాటి వసనాధరణముల కైలి-సాంచీశిల్పముల ననుసరించి)

పించిన కొన్ని శిల్పఖండములు అతిప్రాచీనములై సాంచీతోరణశిల్పములకు పూర్వమే రచనలై నట్లు కైలి ననుసరించి తప్పక తెలియుచున్నది.

ఇంకేకాక అజంతాయందు అదిన మరిచిన అతి ప్రాచీనముయిన తొమ్మిదవసూర, నాసికునూలందు తొలిచైత్యముసయితము ఆంధ్రశిల్పము సాంచీతోరణ ములను నిర్మింపక పూర్వమే మరిచిననుట చరిత్రాంశము.

సాంధ్రశిల్పమునకు అతిప్రత్యేకము. ఏ ఇతరప్రాచీన శిల్పములందును ఈకైలి కానరాదు. మధురయందు కొన్ని ప్రాచీనశిల్పములందుసయితము ఈకైలి కాన వచ్చును.

అతిదిరిచై, ఈసాంచీతోరణశిల్పములు, తరు వాత దాదా పోక కేయిసంకల్పరములు మహత్తర వాహినయై, దీక్షదీక్ష ప్రసారమందిన ఆపారఆంధ్రశిల్ప

మునకు మూలలక్షణగుతులను నిర్వచించుటయేకాక, అంతవరకు ఘనీభవించిన సంప్రదాయములందు ఒక నిశ్చితగతిని ప్రవరించుచున్న సర్వభారతశిల్పమునకే వర్ణగతులను నూచించి, నూతనరూపమును ప్రసాదించినవి. అందుచేత ఈ దివ్యశిల్పమందు విదితమయిన లక్షణగుతులను ఒకరిత అవగాహనము చేసికొను ఆవశ్యకత గలదు.

౨. సాంచితోరణములు

సాంచితోరణములకు పూర్వము సంప్రదాయ పరమయిన భారతశిల్పము భారతస్తూపప్రాకారము మీద కానవచ్చును. ఎలాగనగా, అంతకుపూర్వమే విద్విత్తులయిన శాద్ధగయ ప్రాకారముపైని శిల్పములు; వీహారు ఉదయగిరి గుహలందలి శిల్పములు శైలిగతులందు భారతస్తూపప్రాకారశిల్పములను చాలవరకు పోలియుండుటచే, ఆ శిల్పము లన్నియు, ఆనాటికి మన దేశమందు వర్ణియమన్న సంప్రదాయముల ననుసరించియే రచనలందినట్లు ఊహింపవచ్చును.

కాని సాంచిత్రూపితోరణములపైన నిలసిన ఆంధ్రశిల్పము ఈ సంప్రదాయములను మించి, భారత శిల్పము అప్పటివరకు ఎరుగని ఒక నూతనశోభ నందికొన్నది. ఇట్లు ప్రస్ఫుటించిన ఈ నూతనశిల్పగతి, తరువాత ప్రచండవాహినీయైన అపారఆంధ్రకళకు ప్రధానగుణమయినది.

అందుచేత ఆంధ్రశిల్పరూపము నెరుగుటకు, తత్పూర్వసంప్రదాయపరమయిన భారతస్తూపప్రాకార శిల్పరూపావగాహనము కొంత అవసరము. వింధ్యకుత్తరమున ఈ భారతస్తూపప్రదేశము. సంకరాజాలనాట తత్ప్రాకారనిర్మాణము.

ఈప్రాకారముపైన శిల్పమందు రూపొందినవి ముఖ్యముగా గౌతమబుద్ధుని జీవితమందలి కొన్ని ప్రధానప్రకరణములు; ఇరువది ఎనిమిది జాతకకథలు; అపైన విడిగా వివస్నీ, విశ్వభూ, క్రాంత్యుండ, కవక మని, కశ్యప అను పూర్వపు బుద్ధుల నయిదుగురినికూడ పితృశేంద్రములందు చిత్రించిరి. కాని ఈశిల్పములలో వేటియందునుకూడ గౌతమబుద్ధుని యొక్క గాని,

తక్కిన అయిదుగురు మానవబుద్ధులయొక్క గాని రూపములను ఆ శిల్పము చిత్రించలేదు. కా దుర్వివేచనైన స్థానములు చిహ్నపరముగా భావీగా వారు వదలిరి. ఇంతేకాక అనేకయిత్యులు, విద్యాభరులు, వాసులు మొదలయిన దేవతావ్యూహములను సయితము ఈ చిత్రములందు కానవచ్చును. ఈ శిల్పములందు ముఖ్యముగా గమనింపఁబడిన దేమన, ప్రతిచిత్రముక్రిందను చిత్రవిషయము బ్రహ్మాదిపీఠముందు లిఖించబడియున్నది. ఇందువలన ఆ చిత్రములు స్పష్టపడుటయేకాక, తర్వాత మన దేశమందు రూపొందిన అనేక శాద్ధశిల్పములను అర్థముచేసికొనుటకు పిలుకలిగిన దతి గట్టిగా చెప్పవలెను.

నిశ్చయముగా భారతస్తూపప్రాకారశిల్పములు అనేక ఇతరప్రాచీనశిల్పముల కేమియును నీసిపోవు. అయినప్పటికి ఈ శిల్పములకైతే దేశ్యము, అశోకశిల్పముల నగరపు మెగురు పీటియందు కావరాదు. ఇంతేకాక ప్రకృతిమందలి లహరగుతులను ఈ శిల్పము సరిగా గుర్తించివట్టుల తోపదు. నిజముగా ఈ శిల్పములందు రూపభేదస్పష్టత ఏర్పడలేదనియే చెప్పవచ్చును. మానవబుద్ధుల వివిధవౌఛిస్వ్యములు, ఆయా పీఠుల అచట లిఖించుకన్న కనగొనుట దుర్లభము. ఇంతేకాక, ఘనశిల్పమందు ఏర్పడు పెరకపల్లముల స్థాయిపరంపరల వ్యాయములసయితము ఈ శిల్పము సరిగా గమనింపక, క్రమముకల్పి, మానవరూపభంగిముల నిర్దేశమందు అవయవముల వాలుస్థానములు కొంత వరకు తప్పిన మాట వాస్తవము. మరియు ఈ శిల్పములందు మానప్రమాణసంకలనవ్యాయములందు సయితము ఒకింత లోపము కావడించును. చిత్రమందు ముందుభాగమున ఏర్పరచిన ప్రధానరూపములకును, వెనుకభాగముందు ఏర్పడు ఇతరరూపములకును ఏకమానప్రమాణములనే వినియోగించుటచే, చిత్రమందు అనుపవనంసిన ప్రదేశవిర్దేశము చాల లోపించినమాట వాస్తవము. ఆపయిన ఆ శిల్పములకు ప్రకృతిరూప లహరగాహన సంపూర్ణము కాకపోవుటచేత, కేఖా వివ్యాసము లోపించి, చిత్రములు అఖండగుణము తప్పటయేగాక, కొంత నిట్టువారివరీతికూడ కాన్పించును.

ఈ కారణముగా ఈ శిల్పములందు శిల్పప్రధానతగల
మయిన బావల్యము కొరతపడినమాట వాస్తవము.

భారతీయప్రాకారశిల్పరచయితల అంతర్వికాస
శోధ కొంతవరకయిన కనుగొనుటకు ఆనాటి పరిస్థితుల
పెరుగుట కొంతవరకు అవశ్యకము. భారతీయప్రాకార
శిల్పములు చాచాపు క్రీస్తుకుపూర్వము రెండవ శతాబ్దా
రంభమున రచనలయినవి. ఆనాటికి గౌతమబుద్ధుడు
పరినిర్యాణమును చాచాపు మాడుకేతాబ్దములు గడచి
నవి. ఈ మాడు కేతాబ్దములందును, శాద్ధమతముం దనేక
వ్యభిచారము లుదయించి, అనేక ఉపసద్ధాంతము
లంబవించినవి. ఈ నూతనభావగులను అరికట్టి, శాద్ధ
మతములతయు ఏకగతిన నడపుటకు అనేకప్రయ
త్నములుచూడబడి జరిగినవి. గౌతమబుద్ధుడు పరి
నిర్యాణమయిన వెంటనే, ఆనాటి అర్హత కేతువులం
దగు రాజగృహానగరమందు ఒక మహాసంగతిని సలిపి విస
యమును నిర్ణయించిరి. మరల చాచా పాక కేతాబ్దము
గడచినతర్వాత వైశాలివగరమందుబోడ శాద్ధభిక్షువులు
చేరి, చర్చించి, కొన్ని నియమములను నిర్ణయించిరి.
తర్వాత మరికొంతకాలమునకు అశోకపార్వశాయుడు
శాద్ధమతము నవలంబించి, ఈమతమును దేశదేశముల
మహాప్రచారమునప్పి, పాటలిపుత్రనగరమున మరియొక
మహాసంగతిని జరిపించి, కొన్ని విధులను నిర్ణయించి,
యొన్నియు అనేక రాతిస్తంభములపైన లిఖింపజేసి,
దేశములటను అస్తంభములను విరివిగా నాటించెను.

ఈ భారతీయప్రాకారశిల్పములు రచనలందు
నాటికి బహుశా అశోకపార్వశాయుడు గతించి,
ముప్పదినవది సంవత్సరము లయిఉండవచ్చును. శాద్ధ
మతసంబంధిత అదిగ్రంథములయిన త్రిపిటకములు,
పంచనికాయములు, కొన్ని జాతకకథలు, కీర్తితపూర్వక
ముగ పుస్తకరూపము వహించినవి. గౌతమజీవితచరిత్ర
యొదను మహాస్తుప్త హృద గ్రంథరూపము వహించు
చున్నది. అయినప్పటికిని శాద్ధమతమందు భావము
కొన్నియు ఏకగతిన లేక, పలుకీతుల పరువిడుచున్న
మాట వాస్తవము. ఈ వివిధభాషలు కనిపము అయిదు
అనియు, అందు ముఖ్యమయినవి ఉత్తరపాతకులకు,

దక్షిణపాతకులకు చెందిన వనియు పండితాభిప్రాయము.
వీటన్నిటికిని గౌతమబుద్ధుడు లోకాతీతుడయిన మహా
పురుషు డనియు, అతని జీవితమందు అద్భుతకథనములు
కలవనియు, అనేకజాతకములందు దశిపారమితలను
సాధించి, బోధిసత్వము, చివరకు గౌతమజాతక
మందు బుద్ధత్వము బహుసనియు, గౌతమునికిరెనే
పూర్వ మనేకబుద్ధులుండెదనను భావములు సామాన్యమే
అయినవి.

మహాకవిపున, శాద్ధమతమునకు కొలసిసంపత్సర
ములు పూర్వమే నీజమైతి నైనమతస్థులు తమ
సిద్ధాంతములకు గ్రంథరూపము ఇంకను కల్పింపలేదు.
కాని వైదికమతమందుమాత్రము గ్రంథములు అనంత
ముగ పెరిగిపోవుచున్నవి. ఉపనిషత్తుల రచనలన్నియు
చాచాపు పూర్తిఅయి, పురాణకల్పనలు ప్రారంభ
మయినవి.

ఇరన్నియు ఇట్లుండ, శాద్ధమతమునకు చెందిన
కొందరు కళాకావీరులు, ఆచాదు మన దేశమున సర్వ
మతములకు మించిన రీతి, శాద్ధమతశిక్షిహాసములను,
గౌతముని దీక్షాకథను సర్వజనులు ఎరుగగలుగునట్లు
రాతిమీద మలుచుటకు పూనుకొనిరి. ఆనాటికి నిలచి
యున్న భారతీయప్రముఖ శాద్ధుల కొక మహాత్మత్రము.
తత్పూర్వకముపైన రచించిన యా దివ్యశిల్పములు
అచటికి వచ్చి వాడుకగాక, సర్వశిక్షితమతిస్థులు
సయితము చూచి ఆనందించి శాద్ధమతహృదయమును
ఎరుగగలరు. అందుచేత భారతీయప్రాకారశిల్పము
లందు కావవచ్చు లోపములన్నియు నాశిల్పాల పాస్త
వై పుణ్యఅపంపూర్ణ తమ తెలుపునదిగాక, వారిఉద్దేశ
ప్రాబల్యమును ప్రకృతింపజేయునవై ఉన్నవి.

భారతీయప్రాకారనిర్మాణ మయినతర్వాత
చాచా పాక కేతాబ్దమునకు ఆంధ్రశిల్పముల సాంచీ
స్తూపములదరి శాద్ధసరస్సునందు కేళివిహారములను
సమీరి. ఆ మహాశిల్పాల లీలలు సాంచీతోరణములపైన
యాచించి, భారతభూమిపై అలంకరించినవి సాంచీ
తోరణములపైన వెలసిన ఈ ఆంధ్ర శిల్పములు భారత
స్తూప ప్రాకారశిల్పములకు మించిన శోధ కలిగి, నిజ

లావణ్యరీతిములతో ప్రకాశించును, వేరు తైలీగతుల నందికొన్నయట్లు, చూచినంతనే తోపచేయును. తప్పుడు! పండిత మార్గముగారు వచించినరీతి, ఈతైలీ గతులభేదము భారతస్తూపప్రాకారశిల్పముల తర్వాత గడచిన అరువదిదెబ్బదివర్షముల కాలముందు అలవడిన పొడవైనపుణ్యకారణమునగాక, ఆయాశిల్పల నిజ ఆంతర్య స్వభావగతులందే ఏర్పడినమాట వాస్తవము.

సాంచీశిల్పతైలీ భారతస్తూపప్రాకారశిల్పముల తైలీవలెనే దేశ్యము. అతీకశిల్పములందు కానవచ్చు నగరపుమొదగు ఈ శిల్పములందు సయితము కానరాదు. భారతస్తూపప్రాకారశిల్పములందువలెనే సాంచీ తోరణశిల్పములందుమాడ పురోద్వక్త్యము ఎక్కువ. కాని ఆనాటివరకు ఘనీభవించిన సంప్రదాయపరం పరలనుండి బయల్పడుటకయి ప్రబలప్రయత్నిములు ఈ శిల్పములందు స్పష్టముగా కావసించును. ఈ శిల్పములు అతిశయించిన చాతుర్యమును, శిల్పలక్షణముల ఎరు కయు కలిగి, రూపకల్పనలందు అతీస్వచ్ఛన ప్రవ ర్తించిరి. చాతుర్యము ఎక్కువ అయినందువల్ల, ఈ శిల్పములందు రూపభేదము భారతశిల్పములందుకంటె మరింత స్పష్టమయినది. సంకలనపద్ధతులందుమాడ వీరి వేర్వేరితనము బాగుగా కానవచ్చును. చిత్రములందు వెనుకభాగముం దేర్పడు మానప్రమాణములు క్రమ ముగా తగ్గి, ప్రదేశవిద్వేషముమాడ స్పష్టపడినది. ఘన శిల్పలక్షణావగాహన కారణమున శిల్పముం దేర్పడు మెరక పల్లముల స్థాయీవరంపరల న్యాయములను ఈ సాంచీశిల్పములు చక్కగా గుర్తించి, వివిధభంగిముల నిర్దేశములందు, వాలుక్రమములు తప్పక, ఆనయనస్థాన ములను చక్కగా ఆమర్చిరి.

సాంచీతోరణశిల్పము లయినతర్వాత ఆంధ్రశిల్ప మునకు ప్రధానగుణములయిన దివ్యలక్షణగతుల రీతి ములు సాంచీశిల్పములం దేర్పడుటకు ఆ శిల్పముల ఆంతరంగిక స్వేచ్ఛాగునర్తయే కారణము. లావణ్యము శిల్పప్రధానాంగముని ఈ శిల్పములు గుర్తించిరి. ఈ లావణ్యశుద్ధీకావపాఠముగానే మానవాకార రచనయందు భంగిముల వేరుకొనుట, మాన

ప్రమాణముల నిర్ణయముసయితము అరివిదత్తులకను వినియోగించి ఏర్పరచిరి. ఈ లావణ్యభావము ననుస రించియే శోభావిన్యాసము మాడ ఈ శిల్పములందు అను రితమాట వాస్తవము. ఇంతేకాక, భారతస్తూపప్రాకార చిత్రములకువలె సంకలనకల్పనలందు ఇదటి చిత్ర ములు ఇరుకుపడక, ఒక విలాసితమపొంది, అతిశయించిన జీవశోభలతో ప్రకాశించుచున్నవి. అటుతర్వాత ఆంధ్రశిల్పమునకు ప్రధానగుణముయిన విలాసమయరతి భావగతి రీతిములు ఈసాంచీతోరణముల శిల్పము లందు స్పష్టముగా కానవచ్చును. ఈగతి ననుసరించియే స్త్రీపురుషరూపములందు సయితము కొన్ని వాలు చాత్రకు ప్రాముఖ్యత నిచ్చి, ఒకింత అతిశయోక్తిని కల్పించి, ఆ శిల్పములు అతిమనోహరములయిన రూప కల్పనల నొనరించిరి. ఈ రూపముల బహుప్రాధాన్య మువులుండేవి, సంపూర్ణప్రకృతి యావకరణను మించి, ప్రకృతిప్రతిబింబములు కాకపోయినప్పటికిని, సజీవము లయి, అతి సాంపు కలిగియున్నవి. సాంచీశిల్పములందు విలాసమయరతిభావగతి ననుసరించిన ఈ అతిశయోక్తి నిర్మలముయిన అతిస్వచ్ఛఆంతర్యమున ఆంధరించిన సరణములు లావణ్యపరమయైనవి. అంతేకాని ఈ అతిశ యుక నిర్మితగతి ననుసరించినందువలన, పూర్ణలక్షణమ యోక్తి పరిమితకప్పి, వికారచిహ్న స్వరూపములకు గాని, వ్యంగ్యచిత్రములకు గాని దారితీయలేదు.

ఈ సాంచీస్తూపములు ప్రస్తుతము వింగ్ధుల దుత్తరమున, భోపాలుప్రాంతముందున్నవి. ఈ స్తూప ములు భిల్పాస్తూపవర్గమందొక ఉపవర్గము. ఈ సాంచీ స్తూపవర్గము ఒక చిన్న కొండపై నున్నది. ఈ వర్గమందు తోరణములు గెండు స్తూపములకు మాత్రమే నిర్మితములయినవి. మహాస్తూపమునకు వాలుగు తోరణములు; మాడన స్తూపమునకు ఒక తోరణము. ఈ ఆయుధతోరణములవిద వెలసిన దివ్యశిల్పవిధియే చారిత్రకముగా ప్రభుమహాంధ్రశిల్పము.

సంగరాజుల ఆనంతరము, అనగా క్రీస్తుకు దాదా పాక శతాబ్దమునకుపూర్వము, ఈప్రాంతములెరుక ఆంధ్రరాజుల ఏలుబడిలోనికి వచ్చిన మాట వాస్తవము. ఇదట ఏర్పడిన ఆయుధతోరణములందు చిన్న

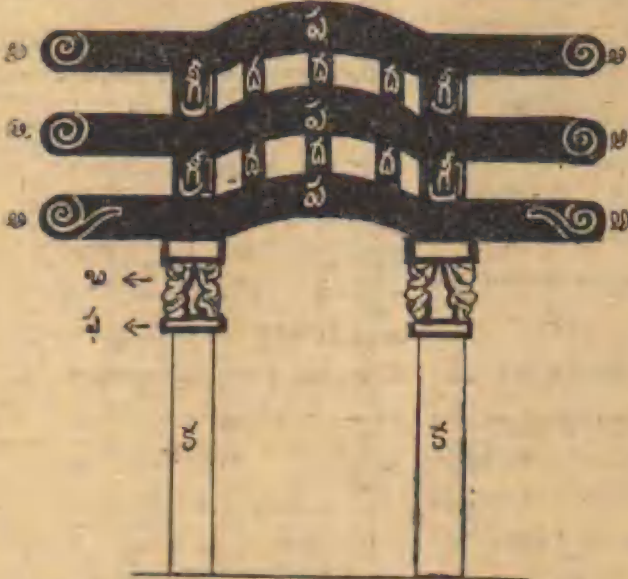
స్తూపమునకున్న ఏకతోరణము అతిపురాతనమయినది. ఈతోరణము ఆంధ్రకాళికర్ణి రాజులనద్దమన్న స్థపతి [శిల్పకుల] ఆనందుడు నిర్మించినట్లు ఈ తోరణముపైని కాననములననే తెలియుచున్నది.

నాలుగువైపుల తోరణములు కలిగిన మహాస్తూపమే ప్రసిద్ధికెక్కిన కానకేడస్తూపము. సాంచిన పూర్వము సంస్కృతమున కానకేడ యనియు, వ్యవహారమున కాకనాడయనియు అనుచుండెడివారని ఆచటి కాననములననే తెలియుచున్నది. ఈస్తూపతోరణమొకటి కురుకరాష్ట్రపుడగు అచ్చవాడవాగప్పయ్యగారి ధర్మమని కూడ ఆకాననములననే తెలియుచున్నది. దీనిననుసరించి కేరళకు ముం దింటికే రుంచుట యా నాటనే ఆంధ్రులకు ఆలవాటైనట్లున్నపుడువున్నది.

చతురస్ర ప్రంభద్వయోపరి తరంగపట్టికాక్రమము ఈతోరణములనిర్మాణక్రమమని చెప్పవచ్చును. కంబములమున వేడిగాని, పీతముకాని లేదు. ఈ కంబములు నేలనుంచి కోశభాగమయిన ఫలకమువరకు ఒకేరీతి చతురస్రము. కాని ఈ కంబములు నాలుగువైపుల పరిపూర్ణముగా దివ్యశిల్పములచే నలంకృతమయినవి. ఫలకముపయిన బోధికల కల్పనలు

అతిచాతుర్యమును చాటునవియై యున్నవి. బోధిక యనగా అడ్డమాలమును భరించు ప్రంభకోశభాగము, గజములనో, సింహములనో, కుబ్జులనో, మలిచి తోరణ శిరస్సంతటిని అని భరించుచున్నట్లు అతిశీర్ష్యగా ఆ శిల్పాలు నిర్మించిరి. మహాస్తూపమున కున్న ఉత్తర మౌగ్యతోరణములందుమాత్రము ఈ బోధికలు గజముల రూపముననే నిర్మితమయి, వెలివైపున స్త్రీలు విలాసముగా వృక్షముల నానుకొని నెలచియున్నట్లు కాను పించును. దక్షిణతోరణమునందుమాత్రము బోధికలు సింహములు. వచ్చియతోరణమునకును, చిన్న స్తూపమున కును, ఏకతోరణమునకును బోధికలు కుబ్జులు.

బోధికలపైన తోరణకోశభాగమయిన పట్టికాక్రమము అంతస్తులరీతి ఒకదానిపైన ఒకటిగా నిర్మితమయినది. ఈ పట్టికలు తరంగరూపములు. పట్టిక పట్టికమధ్యన నిలువుకంబములకు సరిగా చతురస్రగ్రీవముల నేర్పరచిరి. గ్రీవముల మధ్య పట్టికలకు కలుపుచు, నూడు నిలువుదండములను ఏర్పరచిరి. ఈ పట్టికలు తోరణము వెడల్పున వించి, నిలువుకంబములకు ఇరువయిపుల, కొంచెము ఎక్కువగా నుండును. చిన్న స్తూపమున కున్న ఏకతోరణనిర్మాణక్రమము ఇంతేనని చెప్పవచ్చును.

- క : కంబము
- ఫ : ఫలకము
- బ : బోధిక
- గ్రీ : గ్రీవము
- ప : పట్టిక
- ద : దండము
- అ : అనంతనర్మము

చిన్నస్తూపఏకతోరణ నిర్మాణక్రమము

తర్వాత నిర్మాణమయిన మహాస్తూపతోరణపట్టి కలకు ఆనేక ఇతర శిల్ప భాగములు చేర్చి, మరింత కళ్యాణముగా అలంకరించిరి. మహాస్తూపమునకు పశ్చిమ దక్షిణ వ్యాధ్యములనుండియు దాదాపు ఈరీతిగనే ఉన్నది. కాని పశ్చిమతోరణమునకు ఊర్ధ్వపట్టికకు పైన మకుటము రీతి, మగ్గగా సింహరూపములు ఒక ధర్మచక్రమును ధరించుచున్నట్లు తెలియుచున్నది. ఈచక్రము కిక్కిరియినది. ఈ మహాస్తూపతోరణములందు ఉత్తరతోరణము తప్పక గమనింపదగినది. ఈతోరణమునందు పట్టికలమధ్య నున్న గ్రీవదండముల మగ్గ వీర్వడిన రాత్రుకు సంయుక్తము భావీగా ఉండక, వాయూరూపులనో, గజములనో ఆశిల్పులు నిర్మించి, నింపిరి. ఇంతేగాక వాజుగు గ్రీవములకు ప్రక్కగా, తోరణమునకు ఇరువైపుల, వృక్షచ్ఛాయలందు నిలచియున్న యక్షిణులను ఆశిల్పులు నిర్మించిరి. ఈ యక్షిణులు బోధకల ప్రక్కన ఉన్న యక్షిణులవలె ఏటవాలుగా లేక, సమముగా నిలిచి కానవచ్చెదరు. మధ్యపట్టిక, ఊర్ధ్వపట్టికల చివరలందు ఏర్పడిన అనంతర ద్వారములపైన పక్షములను సింహములు కూర్చొనియున్నరీతి కానవచ్చును. ఊర్ధ్వపట్టికపై భాగమున వాచేర్పరచిన మకుటభాగము కూడ అతిచిత్రమయినది. మగ్గవన విశుగులపైన ధర్మచక్రము. ఈ ధర్మచక్రమునకు ఇరువైపుల చామర భావలయిన యక్షులు. ఒక యక్షరూపముమాత్రము నేడు కానము. ఈ యక్షుల తర్వాత ధర్మచక్రముపైన త్రిరత్న చిహ్నములు. ఈ త్రిరత్న చిహ్నములు సరిగా నిలుపుకొనబడుటపైన ఏర్పడియున్నది. ఇవన్నియు పైన చెప్పిన రెక్కల సింహములమధ్య అతి ఇంపుగా కానవచ్చును. ఇంతేగాక ఈ తోరణముందు పట్టికలమధ్య నున్న నిలువుదండముల ముఖములనుండియు దివ్యశిల్పములచే నలంకృతమయినవి. ఇన్ని వేరువేరు భాగములు కలిగియున్న పట్టికిని, విడివిడిగా నిర్మాణమయిన శిల్పముల సముదాయమునలెగాక, ప్రతిఒకతోరణము ఏకాండముగా, ఒక్క మహాశిల్పమురీతినే కానవచ్చును.

ఈ తోరణము లన్నియు ఆనేక దివ్యశిల్పములచే విరివిగా అలంకృతమయినవని ఇంతకుముందే అనడ

మయినది. కాని భారతస్తూపప్రాకారచిత్రములనలె ఈ చిత్రములక్రింద చిత్రవిషయములుబిల్చించిలేవు. బహుశా ఆవాటికి ఆ చిత్రవిషయము లన్నియు సంప్రదాయపరమయి సర్వజనావగతమయి ఉండవచ్చును. ఈ చిత్రములందు ముఖ్యమయినది గౌతమబుద్ధుని జీవితమునది అద్భుతప్రదర్శనములయిన ప్రధానఘట్టములు. ఇవి జననము, సంబోధి, ధర్మచక్రప్రవర్తనము, మహాప్రసాదము, ఇవేగాక ఆనేక ఇతర గౌతమజీవితాంశములను సంయుక్తము ఆ శిల్పులు ఈ తోరణములపైన చిత్రించిరి. ఏటన్నిటియందును భారతస్తూపప్రాకారశిల్పములందు వలెనే గౌతమబుద్ధుని రూపము కన్పడదు. వట్టి చిహ్నములుమాత్రమే ఈ చిత్రములందు గౌతమని ఉనికిని తెలియజేయును.

గౌతమునకు జ్ఞానోదయమును, బుద్ధత్వము కలుగుట సంబోధి యను అద్భుతప్రదర్శనము. అత్యంత వృక్షముక్రింద యోగసమాధిలో నుండగా ఆ మహాజ్ఞానము గౌతమునికి కలిగినది. గౌతమబుద్ధుడు పునరుత్థము దయించున చక్రవర్తిసమానుడు. అయిన ఉపవిష్టదయిన ప్రదేశమెల్ల సింహాసనమే. అందుచేత అత్యంతవృక్షముక్రింద సింహాసనము సంబోధిని తెలియజేయును. సాంప్రదాయములందు ధర్మసంబోధిచిత్రములందును అత్యంతవృక్షముక్రింద వట్టి సింహాసనమేకాక, కొన్నిటియందు ఛత్రములు, మరికొన్నిటియందు నాగులు, ఇతరభద్రులకూడ కానవచ్చును. ఈ చిత్రములు చక్రవర్తిభావమును ఇమడుపింపజేయుటయేగాక గౌతమని మహాత్మునకూడ తెలుపును.

సంబోధి బడసినతర్వాత గౌతమబుద్ధుడు సారవాధువద్ద మృగవనమునకు ఏగి, అచట తన దివ్యసంరక్షమును ప్రథమమున బోధించెను. ఇదియే వార్ధధర్మచక్రము తిరుగుటకు ప్రారంభము. ఈ అద్భుతధర్మమును వార్ధులు ధర్మచక్రప్రవర్తన మని వచించుదురు. ఈ ధర్మచక్రప్రవర్తనమును మాచించుటకు చక్రచిహ్నమును శిల్పులు వినియోగించిరి. అది సారవాధువద్ద మృగవనమున జరిగినట్లు తెలుపుటకయి అప్పడవచ్చుడు రెండు లేళ్లను చక్రమున కిరువైపుల చిత్రించుచుండెరి. సాంచి

శిల్పములందు ధర్మచక్రప్రవర్తనము ఈర్ష్యవిధముల కాననగును.

గౌతమబుద్ధుని దివ్యమరణము మహాపరినిర్వాణము. సాధారణఅర్హుడు మరణించినపుడు వట్టి నిర్వాణము చెందును. కాని గౌతమబుద్ధునిది మహాపరినిర్వాణము. అందుచేతనే అతడు లిఖాగతుడు; అనగా అచటికి పోయినవాడు. ఇదిహాడ ఒక అద్భుతధర్మము. మహాపరినిర్వాణమును చిత్రించుటకయి స్తూపచిహ్నమును ఆనాటి శిల్పులు వాడిరి. సాంఘికోరణ శిల్పములందు ఒక్కొక్కప్పుడు దేవతలు, యక్షులు, వాగులు, సా మాన్యమావళభక్తులు, గంధర్వులుసయుతము ఆ స్తూపచిహ్నమును పరివేష్టించియున్నట్లు కాననగును.

గౌతమబోధిసత్వుని జాతకమందు గౌతమజననమే ఒక అద్భుతధర్మము. సాంఘివాటి శిల్పులు భద్ర ఘటముచే నూచించెడివారు. భద్రఘట మనగా ఘటమందు కమలములగుత్తి. కమలమే మహాపురుషజన్మ నూచినయము. సాంఘికోరణములపైన ఈ భద్రఘటములు అనేకములు కానవచ్చును. ఈ దివ్యజననమును సాంఘికోరణములపైన మరొకరినినీహాడ కాననగును. ఈ చిత్రమందు సాధారణముగా మాయాదేవి కమలము పయిన ఉపవేష్టితి అయితిందును. ఒక్కొక్కప్పుడు రెండువీరుగులు తొండముల పెట్టి కుంభములతో మాయాదేవికి స్నానవిధ్యచున్నట్లు చిత్రించిరి. ఈ చిత్రము బోధిసత్వగౌతముని జననమును తెలుపునని ప్రథమమున మహాపండితుడయిన ఫాచరుగారు గుర్తించిరి. అనేకమందిపండితులు ఆయనతో ఏకీభవించక అది లక్ష్మీరూపమే అని వాదించినమాట వాస్తవము. కాని ఈ చిత్రమందు కేంద్రమున కమలముపై ఉపవేష్టితి అయిన దేవికి ఏ వైష్ణవచిహ్నము కానదు. ఇంతేకాక, సాంఘికోరణశిల్పములందు ఈ శిల్పములు నిర్విరమయిన స్థానములందునయితము గౌతముని జన్మ చిత్రించుచే అతిసమంజసముగ తోచును. అందుచేత

పండితఫాచరుగారి వాదమే సరిఅయినదని మనము ఒప్పుకొనవలయును. ఈ రూపముననే భారతప్రాకార శిల్పములందునయితము గౌతముని జన్మచిత్రములు కాననగును. కాని ఆ శిల్పములందు సాంఘిశిల్పముల లావణ్యము కానరాదు.

సాంఘికోరణశిల్పముల వాటిరకు గౌతమబుద్ధునికి సంబంధించిన చిత్రములందు ఎందును గౌతముని రూపు కానరాదు. ఇందుకు కారణము ఆనాటికి మానవరూపమున దేవతాస్వరూపములను కల్పనచేయు సంప్రదాయ మేర్పడలేదని అనేక పాశ్చాత్యులండితుల వాదన. గాంధారశిల్పమందు ప్రథమమున గౌతమబుద్ధుని రూపు చిత్రించు సంప్రదాయ మేర్పడి, అది దక్షిణమున ప్రవరించినకర్మారతనేకాని, యట్టి మహాపురుషులయొక్కయు, దేవతలయొక్కయు రూపములు హైందవశిల్పమునందు అనురలేదనినూడ ఆ పండితుల అభిప్రాయము. కాని ఈ అభిప్రాయము సరిఅయినది కాదు. ఎందుకనగా, మనదేశమున దేవతలను నరరూపమున కల్పనచేయుట మొహంతోదారోనాటినుండియే ఎరుపదురు. ఆపైన ఋగ్వేదముందే రుద్రశివరూపచిత్రమును వర్ణించిరి. మరియు, క్రీస్తుకుపూర్వము ఆయిదు కతాబ్దములకు పూర్వమే శివరూపుడు దేవతలకు నరరూపముల నొసంగుట సరియగునా కాదా యని చర్చించి, ఆనాటికే దేవతలకు మానవస్వరూపముల నొసగుట సరిపాటి అయినదని నూచించెను. ఇంతేకాక, నుడిమెల్లమందు లింగముపైన మలిచిన పశుపతి రూపము సాంఘికోరణముల శిల్పముల వాటిదే అని గోష్ఠివాళరావుగారు నిర్ధారణచేసిరి. అందుచేత సాంఘికోరణములవాటి గౌతమబుద్ధుని రూపమును చిత్రింపకుండుట దేవతలకు, దేవసమానులయిన మహాపురుషులకు నరరూపమున చిత్రించు సంప్రదాయము లేమిచేగాక, గౌతమబుద్ధు డెన్న గౌరవమతియై, ఆ మహాపురుషుని విధ్వంసములకు లక్షణయుతములు లెగిన రూపమును ఆనాటి శిల్పులు కల్పింపలేకపోవుటయే అని చెప్పవలయును. నిజముగా గాంధారశిల్పలే ప్రథమబుద్ధచిత్రములను రచించినప్పటికిని సాంఘికోరణములు ఏర్పడిన కొలదికాలమునకే లక్షణగ్రయుక్తమున, రసప్రద

* యక్షుడు అని 'దర్శని'వ్యాసములందు వ్రాసితిని. అది పొరపాటు.

మయిన బుద్ధివ్యక్తియౌపకల్పవాద్యుడై మన ఆంధ్ర శిల్పులకే చెందినదనికూడ మనము సగర్వముగా చెప్పవచ్చును.

భారతప్రాకారశిల్పములందువలెనే సాంచి తోరణముల శిల్పములందు అనేకజాతకథలు చిత్రితములైనవి. ఇంతేగాక, ఉత్తరతోరణాక్షర్యపట్టికపైన సప్తమానవబుద్ధులు చిహ్నరూపముననే కానవచ్చెదరు. విపస్నీ, సిథి, విశ్వధూ, క్రావచ్ఛంద, కనకమనీ, కశ్యప, గౌతమబుద్ధులు వారివారి వివిధబోధివృక్షములచే ఇచట తెలియనవుచుండును.

ఇవన్నియుగాక, భారతశిల్పములందువలెనే అనేకయక్షయక్షిణీలు, నాగులు, విద్యాగరులు, గంధర్వులు మొదలయిన దేవతాస్వరూపములసయితము ఈ శిల్పములందు కానవచ్చును. ఆపయిన అనేక పక్షులు, జంతువులు విడిగాను, జతలుగాను, సమాహములుగాను ఆతిలావగ్యమొప్పును ఈచిత్రములందు కానవచ్చును. కొన్ని జంతురూపములుమాత్రము గక్కలు కలిగి, గంధర్వవిద్యాగరనాగులవలెనే లోకాతీతమయినవి. పక్షులు కలిగిన ఈ జంతురూపములు భారతీయశిల్పముందు ఖండేష్దేశమున పితల్భోరాగుహలందు కానవచ్చును. తర్వాత ఉదయగిరిగుహలందును, సాంచితోరణములవయినను, అటు తర్వాత కొలదిగా అమరావతిశిల్పములందుసయితము అనేక ఇతరచోట్లనుకూడ కానవచ్చును. పితల్భోరాగుహలందు మలచియున్న ఈపక్షులు జంతురూపములు చాలవరకు పరిషియాయందు ఆంతకుపూర్వమే శిల్పమందిన రూపములను అనుసరించినమాట వాస్తవము. ఈరూపములు ఆగుహలయందు సుంధరీరస్సులపైన బోధికలుగా ఏర్పడి ఉన్నవి. ఈ బోధికలక్రింద సుంధములందు మలిచిన ఆలంకారభాగముసయితము బోర్లించిన గంటవలె ఏర్పడుటయేతాక ఆగంటలమీద మలిచిన రేఖలంకారములు సయితము సంపూర్ణప్రాచీనపరిషియా శిల్పకైలిని స్పృశికి తెచ్చును. బహుశా ప్రచారమున కయి దేశదేశములు పర్యటన మొనరించిన వాడులు ఈ శిల్పవాస్తురూపములను పరిషియాయందు చూచి, ఆలంకారవిశేషములుగా మన దేశమందు ప్రవేశపెట్టి

యొండవచ్చును. కాని ఈ రూపములు సాంచితోరణములమీద వాలువప్పటికే, పరిషియాకళ లన్నియు వాటియందు నశించి, పూర్ణభారతస్వరూపము నంది కొన్నవి. ఆంధ్రశిల్పులు ఈ రూపమును అతివ్యక్తముగా చేయమొనర్చి, మన శిల్పముందు ఆలంకారయుత మొనరించినందులకు క్లాఫుసీయులని వేరుగా చెప్పవక్కరలేదు. కాని కొందరు పాశ్చాత్యరక్షల అన్నరీతన ఈ రూపములు మన శిల్పములందు కల్పించిన కారణముననే మన దేశీయులు శిల్పమును పరిషియా, బక్తీరియా మొదలయిన విదేశములనుండి నేర్చికొని రగులు చాల పొరపాటు.

సాంచితోరణములపైన రచనలయిన కల్పవృక్షములు, కల్పలతలసయితము చాల అద్భుతమయినవి. సంప్రదాయము ననుసరించి, రాజప్రాసాదమున, సింహాసనమునకు వెనుకభాగమందు కుడ్యముపై కుభసూచకముగాను, ఆలంకారయుతముగాను ఈ కల్పవృక్షములను చిత్రింపవలసియున్నది. కాని నిజస్వేచ్ఛానువర్తించి బనసిన ఆంతర్యము కలిగిన ఆంధ్రశిల్పులు ఈ కల్పలతను ఇచట ద్వాపాలంకృత మొనర్చి, ఆ కల్పలతలకే నూతనబోధను కల్పించిరి. వివిధపుష్ప, ఫల, జంతు, వర, దీపతాస్వరూపములు ధరించి, ఆధరణయుతమయిన ఈ కల్పలతపుభావన అతిసుందరమయినదని వేరుగా చెప్పవక్కరలేదు. నిశ్చయముగా వట్టి ఆలంకారయుతమయినను, సాంచితోరణకల్పలతాకల్పనలందు మానవబీరిత లయగతులు కానవచ్చును. అందుచేత పాశ్చాత్యపండితులకు ఇది శీవవృక్షముగా తోచి, వారలు దీనికి శీవవృక్షము (Tree of life) అని పేరీడుటకూడ జరిగినది. ఈ కల్పలతలు నిడివిగా నిలుచున్నరీతినేగాక, అడ్డముగ పాకుతున్నరీతి, సాంచితోరణశిల్పులు అనేకవిధములుగా, అతిరమ్యముగా చిత్రించి, ఆలంకారయుత మొనర్చిరి. కల్పలత సర్వజీవ, వస్తు, పుష్ప, ఫలభరితము. కొరిన జల్ల ధరించ గలిగినది ఈలక. ఎంగుకన ఇది కల్పవృక్షము. సాంచి తోరణములమీది కల్పలత ఒక్కొక్కప్పుడు బుద్ధపాదచిహ్నములందును, మరొకప్పుడు భద్రఘటసుందును అంకురమండి భావగర్భితమయినది. బుద్ధుడు సర్వాభివృద్ధి సిద్ధిప్రదాత. గౌతమజననము భూలోకమున వృక్షం

కురమునంటిది. సాంచిత్తోరణశిల్పములయిన కర్వాత
 వాదాపు రెండువందలసంవత్సరములకు ఉదయించిన
 సవ్యభావపరిణతిరీతములు ఈ కల్పలతారూపములు
 రచించిన సాంచిగాటి కళాకర్తల అంతర్వ్యమందే
 మనము విశ్లేషించగలము. నిజము ! గౌతముబుద్ధుడు పూజా
 ర్హత గలిగిన దైవసమాను డను భావమే మహాయాన
 మతమునకు మూలభావము. నిశ్చయముగ సాంచిత్తోరణ
 శిల్పములు, నిర్ణయమతానుసరణయే ప్రాధాన్యముగ
 కొన్న ద్వితీయశ్రేణికి చెందు కళాకర్తల అంతర్వ్యవికా
 సములుకాక, సవ్యమతములను ప్రేరేపింపగలయు ఉత్తమ
 కళాకర్తల మహాదాంతర్వ్యమలే అని ఎరుగవగును.

పిటన్నిటిని మించి, అతిదీప్యమయిన ఒహంక
 శంకలవచిత్రములు ఈసాంచిత్తోరణములమీద కలవు.
 ఈ మహాకల్పములు అనేకరూపములు కలిగియున్నప్పటి
 కిని ప్రతిభాగము తనవీరివ ఏర్పడి, పూర్ణముగా ఏక
 తీవ్రము కలవయు, అతిసరస్వముగా ఉన్నవి. ఇందు ముఖ్య
 ముగా గమనింపదగినవి బుద్ధి అధికలనుగూర్చిన సమర
 చిత్రము వద్దంతజాతికళిల్పము.

గౌతముబుద్ధుడు మహాపరినిర్వాణమయినతర్వాత
 అయిన అధికలకొరకు రారాజులు మహాసమరములను
 పట్టిరి. ఈ సమరములు గౌతముబుద్ధుని అధిక్యతను
 నిస్సంశయముగ తెలుపునవైఉన్నవి. సాంచిత్తోరణ
 శిల్పములయితము ఈ భావమును స్పష్టముగా విదిలీయన
 రించుచున్నది. ఈ అధికల సమరచిత్రముందు చతురంగ
 బలపమేతుడయిన రాజు కొటను ముట్టడించిన విష
 యము అతిరమ్యముగా చిత్రీకరింపబడినది. ముట్టడిచేసిన
 ప్రచండవాహిని ఉగ్రపడి ఈ చిత్రముందు అతిస్పష్ట
 ముగా వర్ణితమందెడిది. ఆవాటి ఆంధ్రశిల్పి గృహంతర
 మన వట్టి కుంచె వాడించు సామాన్యకీదిగాక, సమర
 అంతర్వ్యము పెరిగిన మహాయోధుడు. ఇంలేగాక, అ
 దివ్యఅధికల అపారవిలువ వాహినిని నడుపు రారాజు
 హృదయమునేగాక, తద్వాహినిభాగములయిన ప్రతి
 పైనికుని గజ, కురగహృదయములను సయలియు ఆన
 రించియున్నరీతి ఆశింపులు చిత్రించిరి. నిశ్చయముగా,
 ఈశిల్పమునందు కొంతవరకు వాటి ఆంధ్రహృదయము

గోచరించును. వాడు సామాన్యమును అనంతముగ
 విస్తరింపజేయుచున్న ఆంధ్రులకు సమరము కేరీదివో
 దము. సమరాంతర్వ్యమున ఆకోకుడు లిలకించిన ఘోర
 పరిణామముగాక, సమరమందు స్వర్ణకోభను ఆ శిల్పి
 లిలకించెను. మహాత్మాకృత్యులకొరకు సమరము కర్వాణ
 మయమయిన అహింసాతత్వమే. ఇందు శిథిలము
 ఏమాత్రము లేదు. ఉత్సాహపరమయిన పీకరసమే కర్మ
 యుద్ధముల పరిణామము.

ఫద్దంతుడు మన్వర్త్యములతో ప్రకాశ
 మానమయిన దంతములు కలిగిన గజేంద్రుడు. అరు
 వర్ణములు కలిగిన దంతములను ఆరుదంతములుగ
 కూడ అన్వయించెడివాడు. అందుచేత ఈ గజరాజు
 పేరు మద్దంతుడు, లేక ఫద్దంతుడు. ఇతని రెండుగాలు
 లందు ఒకతె అమాయచే ప్రేరేపితఅయి, మరణించి,
 కారీరాజుకూతురుగ జన్మించి, భర్తను చంపించి,
 పశ్చాత్తాపముచే న్యూతనొందెను. గౌతముకు ఒక జన్మ
 మందు ఈ ఫద్దంతుడు. తన్ను చట్టిన వేటగానికి దంత
 ములు రావందున, తానే యా దంతములను పెరికియిచ్చి,
 న్యూతనొందెను. ఈ జాతికచిత్రముందు ఏమగుల రూప
 ములే అతిరమ్యములు. ఇంలేగాక ఈ ఏమగులూపము
 లందు గజాంతర్వ్యగతులు పూర్ణముగా మోచనలయినవి.
 ముఖ్యముగా ఫద్దంతుని విశాలహృదయము, గజముల
 కాలినియం దున్న ప్రీతిప్రేమలు అతిస్పష్టము.
 అవాడు గజములను అతిగా వాడుచున్న ఆంధ్రునకు
 గజహృదయము చక్కగా తెలియును. సందేహము
 లేదు.

సాంచిత్తోరణశిల్పములందు ఏకరూపచిత్రములు
 కాని, సామూదాయకసంకలనచిత్రములుకాని ఆవాటికి
 హిందూదేశమున ఎరుగని, మించిన శేష్యతో ఆంధ్ర
 శిల్పులు చిత్రించిరి. ఈ శిల్పములందు చక్కటి రూప
 భేద శీర్ష్యక, ప్రతిజంతువు, వస్తువు, వృక్షము, వివిధ
 మనష్యులు, జాతులు స్పష్టముగా తెలియవగుటయే
 కాక, వాటివాటి అంతర్మై జములతోసహా నిజలావణ్య
 పరముగా మనము ఎరుగగలము.

ఈ ఆయుధాంతోరణములమీది సవ్యశిల్పశ్రేణిని
 వర్ణించి వర్ణించుటకు ఒక మహాగ్రంథము చాలదు.

మహాపండితులయిన కన్నంగుహామ, డెగ్గూపనే, మార్జలు మొదలయినవారు ఈ మూసముల తోరణములను సూర్య చిత్రపటేతముగా మహాద్భ్రంభములకు రచించి ప్రకటించిరి. భారతీయశిల్పమందు సాంఘికీకరణశిల్పములకు ఒక ప్రత్యేక స్థానము కలదు. శిల్పములకు తోటినిచ్చి, పతనము చేయుటకు లావణ్యము, రేఖావివ్యాసము ప్రబలఅంగములనిర్వచించిన ప్రథమశిల్పము లివి. ఏలవన ఈ శిల్పాంగ ద్వయము అంతకుపూర్వము రచనలయిన వీశిల్పములందును స్పష్టపడక, ఈశిల్పములతిగ్భావ రచనలయిన సర్వభారతశిల్పములందును అశీకరీతులుగా ప్రకటితమయినది. ఇంకను అనాటివరకు ఎరుగని అనేక కల్పన, పంకలపద్ధతులు శిల్పమునకు పుష్టినిచ్చి చరణంతయుగ సోనర్వగల గతులు ఈశిల్పములందు విదితమయినవి.

ఈ సాంఘికీకరణ శిల్పములు ఆంధ్రశిల్పరీతి సంపద. అంతకుపూర్వమునంచి ఆంధ్రులు శిల్పములను రచించుచున్నప్పటికి, నిజఆంధ్ర అంతరంగికగతిఅయిన విలాసమయరతిభావగతి ప్రథమమున ఈశిల్పములందే విదితమయినది. ఈ దిగ్భగతి తరువాత ఆంధ్రశిల్పమునకు ప్రధానగుణమయినది. చరిత్రేది ప్రకృతివికాసమే లేదని ఆంధ్రులకు అనాదితే గుర్తించెను. అనందమయమయినది ఆంధ్రవాదయము. అందుచేత విలాసమయ రతిభావము ఆంధ్రకళ కంటిమేయుండును. తప్పుడు! శిల్పముందు అనాదు ఆంధ్రశిల్పి విదితమొనర్చిన ఈ గతి ఆనాగమనము నెరుగుటకు సాంఘికీకరణములపై వెలసిన ఏడకయక్షిణిరూపము చూచినవ చాలును.

సాంఘికీకరణములపై వెలసిన ఆంధ్రకళ ప్రసారము అతివిశాలమయినది. అనాటినుండి ఆంధ్ర శిల్పము దేశదేశముల వ్యాపకముగుటయేగాక, స్వరూపాంతరగతులందు సంయతము అతిశయింపసాగినది. చివరకు క్రీస్తుకుతిరువారి రెండుమాడు శతాబ్దములందు అనురాకతిస్తూపముపై ఆంధ్రకళాస్వరూపము మహాత్కృష్టమయి, అద్వితీయమయిన అత్యున్నతశిల్పములకు ఆలవాదమయినది. నాటికంచి కీటివకు రూప

గుణగతులందుపయితము అనురాకతిశిల్పములకు మించిన శిల్పములు ఎందును రూపాంతరము అనుట ఏమాత్రము అతిశయోక్తి కాదు. అటుతర్వాత నిజముగా ఆంధ్ర కళావ్యాప్తి అవరిమితిము. కాని ప్రథమముగా ఈ కళాస్వరూపము రూపగతులందు పీఠించి, చిరకపు తానే అంకురింపజేసిన ఇతిరకళావాహినులందు విచిత్రములు అంతరించినది. ప్రథమమున ఉండవల్లి గుహలందు ఒక గతిన పర్ణయమయిన ఆంధ్రవాస్తురూపము క్రీస్తుకు తర్వాత ఆంధ్రవాస్తురూపములందు మహాబలిపురమున పల్లవకళగా రూపాంది, చిరకపు దక్షిణమున ప్రచండ కళావాహిని అయిన ద్రవిడకళాస్వరూపమందు అంతర్ధానమయినది. పశ్చిమమున ఆంధ్రవాస్తురూపములందు పల్లవవాస్తురూపములందే, పల్లీరాజ్య లావణ్యమయిండు రాష్ట్రసౌటకళగా రూపాంది, చిరకపు పశ్చిమ చాళుక్యకళాస్వరూపమున మహానాహిని అయి, అపారమయినది. తూర్పున జావాదీపములందు ఆంధ్రకళ ఆరు ఏడు శతాబ్దములందే భోజులూహుస్తూపమందు, అజంతాయందు నీరసించిన ఆంధ్రశిల్పకైలిని, ఘంట సాలస్తూపవిర్యాణక్రమమున, పల్లవవాస్తురూపములను ధరించి, చివరకు జావాకళావాహినియందు అంతర్ధానమయినది. అందుచేత అనురాకతికర్త ఉత్తమగతి అందు కొన్న ఆంధ్రకళావాహిని ప్రసారము దాదాపు నాలుగయిదువందల సంవత్సరములే యని చెప్పవచ్చును.

సాంఘికీకరణములవలన పుష్పించి, తర్వాత అనురాకతిస్తూపముపై భరించి మహాత్కృష్టస్వరూపమున వహించినంతవరకు ఆంధ్రశిల్పవాహిని ప్రసారగతి నెరుగుటకు ఈ దివ్యకళాస్వరూపములు వెలసిన కొన్ని శాధనములు గమనించిన చాలును. అందున ముఖ్యమయినవి కార్తీకైత్యగుహ, నాసిగు, అజంతా, కన్హరీ గుహలందు కొన్ని మాత్రమే అని చెప్పవచ్చును. అజంతా, కన్హరీ, నాసిగుగుహలు పర్వము నిర్మాణమవుపటి దాదాపు ఒక వేయిసంవత్సరములు కట్టినది. ఆపయిన అనురాకతిశిల్పములతిగ్భావ శాంతికాలమునకు, ఈ గుహలందు వెలసిన శిల్పసంతయు నీగనించిన ఆంధ్ర శిల్పరూపమేకాని తేరు కాదు. (సకేవము)

కాగితం ముక్క

శ్రీ సోమర్ పెన్ మాఘం

ఎంత చాలా తీవ్రంగా ఉంది. మెయికోరోడ్డు మీద జనసమృద్ధం యింకా తగ్గలేదు. కాని హారన్ ప్రాంత, బల్ల చప్పుడు, కూలీలు బరువులెత్తుకొని కాటపాడుకుని తప్పుకోమని అరిచే హెచ్చరికలతో రోడ్డు చాలా హడావిడిగా ఉంది. సింగపూరులో ఆంధ్ర, తమిళ, మలయాళీ, యూరోపియన్—ఒకరేమిటి అన్ని జాతులవారు ఉంటారు. వీళ్ల కేకలతో రోడ్డు మరి గండ్రకోరికగా ఉంది. బయట యంత గొడవగా ఉన్నా, 'రిక్లీజ్ బాయిస్ ఆఫ్ ది పేపర్ కంపెనీ' మట్టకు అతిప్రకాంతంగా ఉంది.

బాయిస్ తన గదిలో కూర్చున్నాడు. ఎలక్ట్రిక్ ఫోన్ బల్బు మీద తిరుగుతోంది. గండు చేతుల ప్రేక్షాకలిక గడ్డాని కాన్సి బాయిస్ ఏమిటో అలోచిస్తున్నాడు. ఎదురుకుండా వెళ్లా వెదురుగా ఉన్న లా రిపోర్టుమీదికి దృష్టి పోనిచ్చాడు. వీరువామీద తన పాట్ల పేర్లున్న చిన్న చైనాపెట్టెలున్నాయి.

తలుపు తట్టిన శబ్ద మయింది.

‘లోపలికి రా’ అన్నాడు బాయిస్.

ఒక చైనానుకూస్తూ వచ్చాడు. వచ్చి, ‘క్రాస్ వీలారు వచ్చారండి’ అన్నాడు.

బాయిస్ గుమాస్తా చైనీయుడైనామాదా వ్యవస్థంగానూ, స్ఫుటంగానూ మాట్లాడుతాడు. ఇతని పేరు డిగ్-ఇ-వెంగ్. వ్యంతప్రాప్తిని పెట్టాలనే ఉద్దేశ్యంతో యిక్కడ తిప్పవచ్చున్నాడు.

బాయిస్ ‘లోపలికి తీసికొనిరా’ అన్నాడు.

క్రాస్ వీలారు గమనించి బాయిస్ రేచి ఎదుతేసి చేయి పుచ్చుకుని తీసికొనివచ్చాడు. కూర్చోమని

కుర్చీ చూపించాడు. బాయిస్ స్వతహాగా కొంచెం ముఖావంతునిషి. రాబర్టు క్రాస్ వీలారుక మాట్లాడకుండా కాపేపు తేలిపారబాగాడు. క్రాస్ వీలారు మంచి భారీమనిషి. ముమాను ఆరతులల ఎత్తు. బరిష్టంగా ఉంటాడు. రబ్బరుతోటలో రోజుస్తమానం పని చేయడంపై ఎండకి మొహంకూడింది. ఒక్క రబ్బరు తనను చంపేయ్యగల దడుకునిఉంటాడు బాయిస్. అతని వికారమైన నేత్రాల్ని చూడగానే అగమ చాలా మర్యాదస్థుడని చెప్పేయ్యగలం. కాని యిప్పుడది చింతాక్రాంతియు లయ ఉన్నాయి.

‘రెండుమాడుకోసాల్సింది నిద్రలేపట్టున్నా’ రన్నాడు బాయిస్.

‘అవును.’

బాయిస్ క్రాస్ వీలారుమీద ముదగానే కెన్నిసోదరుంచి యిలా వచ్చాడని గ్రహించాడు.

‘నే నడికే ప్రశ్నలకి జవాబివ్వడానికి సిద్ధంగా ఉండాలన్నాడు’ చిరుకోపం ప్రకటిస్తూ.

‘సిద్ధంగానే ఉన్నాను.’

‘మీఅవిడ నివారే చూశారా?’

‘లేదు. యిప్పుడు పోవాలి. అవిడ నోట్సు చేయ్యడం తగ్గ తెలివితక్కువనని!’

‘అం. వాళ్ల ప్పడు చేసికీరాల్సి.’

‘జామీనుమీద విడుదలచేస్తూ రనకున్నాను.’

‘చాలా ఇద్దరేమం మరి.’

‘వానెత్తి! ఏషివట్టుంది వాళ్ల పని. ఏలవలై నా అమెలాగే ప్రవర్తిస్తుంది. కాని నూటికి నొంభైమందికి ధైర్యం చాల దుంకే. అమె చాలా అపారధరామైనది.

అమె అవివేకంగా తగ్గవైవా హింసించదు. ఇకనై ఏళ్లవించి అమెతో కావరంచేస్తున్నా నా కామాశ్రమ తెలియరా? నే నేకక అక్కడ ఉంటేనా నిమిష మేనా తలపటాయించకుండా యిట్టే నీకనుమి అవ తల పారేనాణ్ణి. నవ్వయినా అంతే చేస్తువు.'

'అంతేలేవోయ్. అందరూ నీవకు మే. హామంకు మెరూ నెనకేమిమరూదం లేదు. అమె నెలాగా విడుదలచేస్తారు. జడ్జి అమె నిర్దోష నే నిర్ణ యిస్తాడని నా గట్టిపడుతుకం.'

'ఓరిగివదంతా ఒక తమాషా అనుకో. అవివే నగిట్టుతెయ్యడం అనవసర మనల. జామీ నున్నా విడు దలచేయనడం అశాస్త్రాయం. సింగతూరులో ఆమెని మెచ్చుకొని మనిషిని చూడలేదు నేను! అంతరూ ఆమె మించినది చేసిందంటున్నారు. అలాటప్పుడు జామీనుమీద కూడా విడుదలచేయకుండా యిన్నాళ్లు శైదుచేయడం నట్టి అశాస్త్రాయం' అని రాబర్టు గట్టిగా అనిచాడు.

'రూబ్బ మరీ. అవివే చంపానని చెప్తోంది. మరీ కోర్టువా రప్పకు శైదుచెయ్యకతప్పదు. రూబ్బ ప్రకారం పోవాల్సిందే. నాకూ చాలా విచారంగా ఉంది మీసంగతి తలచుకుంటే. కాని ఖాసీ జరిగిందంటే కేసుతప్పదు.'

'అలాటి కుచ్చుణ్ణి అంతమొందిందడంకూడా కేరమేనా? కుక్కని కార్మివట్టు కేర్చి చంపింది.'

జాయిస్ కుర్చీ కానుకుని మాట్లాడకుండా ఆలోచిస్తున్నాడు.

'నేను నీరడవు ప్రిడర్నీ. నీకోసం కోర్టులో నేను వాదిస్తాను. నీ కొడుక్కు కలిగించే విషయం ఒకటి ఉంది. అది చెప్పకపోకే నీకశాస్త్రాయం చేసిన వాడి నవుతాను. నాధర్మం నెరవేర్చినవాడి నరను. అవివే హామంకు నొక్కసారి కేరీర్తి కేరీకింజేది కాదు. ఆరుసార్లు కార్మి చంపింది. దాంతో ఎక్కడ లేని గొడవా వచ్చింది.'

'అవివే చెప్తోందిగా కారణం. అవివే కాదు, ఆ పరిస్థితిలో ఉన్న ఎవరై నా అలాగే చేద్దురు!'

'దొను రెండి. ఆమె చెప్పిన కారణం సహే రుకంగానే ఉండకపోండి. కాని అనకలపార్టీ నాకు అలా ఆలోచించరు. వార్లకావంలా మనం ఉన్నట్లు ఆలోచించుకొని మంచి చెడ్డా రెండునైపులా చూసు కుంటే మంచివికమా. నేనే గవర్న మెంటు ప్రివే ర్న్మయితే ఈ పాయంటు నే నీకుమాలాగుతూ వాదించే వాడిని. కీదెంచి మేలెంద మన్నాను.'

'అది నట్టి తెలింతక్కుచుంకవని.' జాయిస్ కళ్లు చిన్నవి చేసి రాబర్టుకేసి చూశాడు. రాబర్టు మంచి వాడేకాని ఏమాత్రం ముర్రలేదని అభిప్రాయపడ్డాడు. అతని పెడవులలో నవ్వు తోడికిపలాడింది.

'నవ్వున్నట్లు ఇదేమంత ముఖ్యమైన విషయం కా దనుకో. కాని ఎందుకేనా మించినది చెప్పావంటే. కొద్దికాలంబానే విడుదలచేస్తారు. హాయిగా ఎక్కడి కేనా పోయి కులాసాగా కూర్చేవం తెయ్యంమని సలహా యిస్తా నవ్వడు. విడుదలచేస్తారని నమ్మకం ఉన్నా. 'కేసు-విచారణ' అంటే ఖంగారు నమ్మం డనుకో. పాపం! తర్వాత మీరు చాలాకాలం విశ్రాంతి తీడకోవాలి.'

క్రాస్నర్ మొదటిసారిగా నవ్వాడు. అలా నవ్వు తోంటే అతని పరిశ్రమభావం ముస్సెవ్వుచూతుంది.

'దానికన్నా నాకు కొవారి విశ్రాంతి. నా కార్మిర్యం కేప్తోంది. భరే తమాషాగా, చాలా గంభీ రంగా ఉంది.'

'నాకూ ఆకర్మిర్యంగానే ఉంది అమె ఎలా భరి స్తోందా అని. అంత ధైర్యధురాలని నే నెన్నడూ అనుకోలేదు నుమా!'

ఆమె అత్యవసరపరమింటి జాయిస్ ఆమెను చాలాసాతులు కలుసుకున్నాడు. అవివేకి కానలవిన వసతులన్నీ చేసివా ఖాసీనేరాని? తీర్పుచెప్పేదాకా జైల్లో ఉంపడమంటే అత్యైవదాల్సిన విషయమే. కాని ఆమె చాలా ధైర్యంగా, మనసుదిటవుతో ఉంది. సాధ్యమైనంతవరకు ఏకో పని కల్పించుకుని కూర్చు నేది. జైలుఅధికార్ల అనుమతితో వ్రస్తకాలు చదువు

కుంటోనో, లేదు కుట్టుకుంటోనో అమె కాలం గడుపు తూంది.

జాయిన్ వచ్చేటప్పటి కామ చక్కగా ముస్తాల్తై ఉంది. మామూలుభోరణిలో జరిగిన సంగ తంతా చెప్పింది. ఆ విషయకాథంతా అమె అలా చెప్తోంటే అరిని కాళ్ళర్యమేసింది. కథలా అవిషయ మంతా చెప్తోంటే ఆమెలో ఏకో కత్తి ఉందట కున్నాడు జాయిన్. ఏహత్రం ఆవేశం లేకుండా ఆమె జరిగిన ఘట్టాన్ని వివరిస్తుంది. తల్లితండ్రుల నుండి జాత్రభౌవ మనకునేవా దామెను చూసి జాయిన్.

ఆమెను జాయిన్ కొన్ని ఏళ్ల తరువాతి ఎరుసును. సింగపూరువచ్చినపుడు పిల్లింట్లోనే భోంచేసింది. ఒకటి రెండుసార్లు పిల్లింట్లోనే మకాంచేసిందిమాదా. జాయిన్ భార్య కిమి పేమిమారులు. ఇద్దరూ పది పేసుకోజాలు చాలాచురగా సింగపూరులో గడి పారు. అప్పుడు హామందుని చాలాసార్లు కలుసు కున్నారు. హామందుకే రాబట్టుభార్యకి చాలాకాలం నించే పరిచయం ఉంది. జాయిన్ ని రాబట్టు బాగా ఎరుసును. అందుకనే హత్యజరిగినవంటనే సింగపూరు వరునెత్తుకు వచ్చాడు. లవోదిహామంటూ వచ్చి జరిగిన యావద్యలైంతమా పూసనెచ్చిపట్టు చెప్పి యా కేసుని ప్రత్యేకద్రోతో తన విషయంగా భావించు కొని చూడమని కోరాడు క్రానరీ.

లేరీ—రాబట్టుభార్య అప్పుడు ఏమని చెప్పిందో అదేవిధంగా, ఒక్క పిసరై నా మార్పుకుండా చెప్తోంది యిప్పటివరకూ. ఈ ఘోరకృత్యం జరిగినవంటనే చెప్పి నప్పుకుమాదా ఆమెవ్వరం అరికాంతంగా ఉంది. యిప్పడూ అలాగే ఏహత్రం ఆవేశంలేకుండా, కథ లాగా కాలంకా చెప్పుకుపోతుంది. ఖాసీకి ముందు జరిగిన విషయం, అంటే హామందుఅసభ్యప్రవర్తన చెప్పేటప్పుడుమాత్రం ఆమె సిగ్గుపడుతుంది. చెక్కిళ్లు, మొకాం ఎర్రబడిపోతాయి. ఆమె కలాటి పని జరుగు కుందని ఎవరూ అనుకోరు. ఆమెకి వాదాపు ముప్పై ఏళ్లుంటై. పొట్టి కాదు, పొడుగు కాదు. అందంగా

ఉంటుందవడంకన్న కిదిగా ఉంటుందని చెప్పడం సమంజసం.

చాలా సన్నగా ఉంటుంది. బొమికలు లెక్క పెట్టవచ్చు. వంటలు తిరిగిన పెద్దజాట్టు. క్రెడీటికొంటే ఆమె చాలా అందంగా ఉండేదే. కాని ఆమె అందా నికి ప్రాచుఖ్యత యివ్వదు. మించిపోదా అయిన మనిషేకాని సిగ్గుపడుతూ, మాట్లాడ్డానికి చాలా సిగ్గు పడేది. ఆమెకు కిల్లలతోనే పరిచాతుందిట. జాయిన్ భార్య 'లేరీ' మంచిగృహిణి! అని భర్తతో యిదివరకు చెప్పింది. ఆమెను చూసి అందరూ అనుకునేదానికన్న ఆమెలో ప్రత్యేకత చాలా ఉందని జాయిన్ భార్య అంటుంది. ఆమె హత్య చేసినవంటే ఆమెని తరి నేనవా రెవరూ నమ్మరు—నమ్మలేరు.

రాబట్టుకి దైర్యం చెప్పి పంచేకోక జాయిన్ యివన్నీ ఆలోచిస్తూ కాకితాలు తిరగేస్తున్నాడు. అప్రయత్నంగా, ఆలోచించకుండా అవసరంగా పేజీలు త్రిప్పుతున్నాడు. జరిగిన సంగతులన్నీ తనకు కంఠస్థమేగా! ఈ సంఘటనలని ఊట్లో పెద్ద అలజడి జయిల్లేసింది. సింగపూరులో ఎక్కడ చూసినా దీన్ని సురించిన సంభాషణే వింటాం.

క్రానరీభార్య చెప్పిన ఉదంతం చాలా చిన్నదే. అనాడు వ్యాపారవిషయమై క్రానరీ సింగ పూరు వెళ్లాడుట. యిట్లో భోజనా లయేటప్పటికి తొమ్మిదయింది. పిల్లలంతా నిద్రపోతున్నారు. ఆమెకు నిద్రరాకపోవడంచేత లేచిల్లుకుంటూ కూర్చుంది. బంట్లోకులుమాదా పడుకోవడానికి బోయారు. యింట్లో తను తప్ప రెండోవారెవరూ లేరు. కాసేప టికి బూటచప్పడైంది. ఎవరయిఉంటారా అని ఆలోచిస్తూఉంటోంటేనే ఆ మనిషి పెట్టడాకా వచ్చే కాదు. చీకట్లో సుర్తించడం కష్టమైందామెను. బుడి దీపందగ్గర కూర్చుంది. ఆ క్షణి 'నే రావచ్చునా!' అని ప్రశ్నించాడు. లేరీ గొంతుకూడా సుర్తుపట్టలేక పోయింది.

ఎవో రంది.

'హామందు'నని ఆవ్యక్తి మారుపరికాడు.

‘విరళ్యంతరంగా రావచ్చు’నందామె. కూర్చోమని ఆహ్వానించింది. ఆమె, రాబట్టి కూడా హామండుతో పరిచయం కట్టక. అందుకని యింత ప్రార్థన పోయాక రావాల్సినంత పని ఏమందని ఆమె ఆశ్చర్యపోయింది. హామండు కబ్బరుపట్టేటమేసేవరు. కబ్బరు పట్టేటా ఎనిమిదిమైళ్లదూరంలో ఉంది! యింత దూరం నంది యిప్పుడెందుకు వచ్చాడా అని విస్తుపోయి, ఆమె ‘రాబట్ట లేదు. సింగపూరు వెళ్ళా’డని చెప్పింది.

హామండు తన ఎందుకు వచ్చాడో అడుగుతే దవకుని—‘ఒంటరిగా ఉంటే ఏం కోవలేదు. మీరేం చేస్తున్నారో చూసిపోదామని వచ్చా’ నన్నాడు.

‘ఏలా వచ్చారు? కారుచప్పుడైనా వినపడలేదే?’ అం దామె ఆశ్చర్యపడి.

‘నిద్రపోతున్నారేమో, లేవినవాడి నపుకేనని కోడ్డుమీద ఆపివచ్చా’ నన్నాడు.

అది విజమే కాదవ్వు. తెల్లనాడుయూనే కబ్బరుతోటలోకి వెళ్లి పనిచేయడంవల్ల సాయంత్రం రాగానే అలసిపోయి కబ్బరుతోటపరివారందరూ నిద్రపోతారు. ప్రార్థనకు హామండుకారు కోడ్డుమీదే ఉంది. హామండుకి ముప్పై ఏళ్లుంటాయి. కాని పని పిల్లాడిలాగ వచ్చాడు. అతనికి కాలనీలో చాలామంది స్నేహితు లున్నారు. యథానాటి వెళ్లి మంచి చేరు తెచ్చుకున్నాడు. మొకొలికి వెళ్లి తగలడంచేత రెండేళ్ల వరకు వైద్యంలోకి వెళ్ల లేడు. అందుకని కబ్బరుతోటలో ప్రవేశించాడు. నిలియిద్దు బాగా ఆవతాడు. టెన్నిస్ బాగా ఆడేవాడు. కాని కాలిమూలాన యిదివరకులా ఆడలేదు. హామందంటే అందరికీ ఆధిమానమే. పచ్చటి ఛాయ. నల్లటిజాట్టు. తీవ్రమే ముక్కు. పొడుక్కి తగిన లావుగా ఉంటాడు. హామండు అన్ని విధాలా మంచివాడేగాని యిద్ది మంచిది కాదు. ఈ గుణమే అతని కొంప తీస్తుందని అందరూ ఆశకులే వారు. చివర కలాగే అయింది. కానీత్రు పిచ్చాపోటీ మాట్లాడుకున్నారు. లేదు తల్లికి పంపించవలచింది. అందుకని కుట్టుకుంటూనే మాట్లాడింది.

‘ఆ జోడు పెట్టుకుంటే బాగులేదు. అందమైన

వాళ్లు మామూలుగా ఉండడానికి ప్రయత్నిస్తారు. ఎందుకో నా కర్థమవదన్నాడు.

ఆమె చీకేతురాలైంది. హామండు ఎవ్వరూ యిలాగ తనతో మాట్లాడలేదు. ఏమీ అనకుండాఉండడమే ఉత్తమ మనుకొని ఆమె మాట్లాడకుండా ఉిరుకుంది.

‘నేనేం పెద్ద అందగల్గే నవకోవడం లేదు. నిజం చెప్పాల్సివస్తే నువ్వు నన్నందంగా ఉన్నావన్నా నకలే, అసహ్యంగా ఉన్నావన్నా నకలే’ అంది.

‘అసహ్యంగా లేవు. అంతాలరాణీలా నున్నా’ వన్నాడు.

‘అలాగయితే నీకు కొంచెం పెత్తి ఉందనుకుంటాను అని పెటకారంగా నవ్వింది. హామండు లేచి ఆమెప్రక్కన ఉన్న కుర్చీలో కూర్చున్నాడు.

‘నువ్వీప్రపంచంలో అందరికన్నా అందమైనదానినని అందరూ వివ్వకుంటారు. ఎవరూ కాదనలేరన్నాడు.

‘పిచ్చివాడిలా వాగకు. యిండాకా ఎక్కడ కూర్చున్నావో ఆక్కడికి వెళ్లి కూర్చో. లేకపోతే యింటికి ననుచెయ్యమిచ్చానన్ను’ దంది.

అతను కదలేడు. ‘నువ్వంటే నా కెంతప్రేమా తెలుసో’ అన్నాడు.

‘ఉహు. నేను నమ్మను. నిజంగా ఉన్నా నా కట్కర్లేదు. నీప్రేమ నా కనవడం. నువ్వు చెప్పకర్లేదని ప్రకారంతంగా అంది.

ఏజ్జేక్షనంటి ఒకరికొకరు తెలిసినా హామండున్నదూ యిలా ప్రవర్తించలేదు. అతని ధోరణి కామె ఆశ్చర్యపోయింది. హామండు యుద్ధంనుండి వచ్చినప్పట్నుంచి వారికి పరిచయం ఉంది. అతనికి బబ్బులేవినప్పుడు తల్లికన్నా ఎక్కువగా సాకి చాకిరీ చేసింది. యింటికి తీసికొనివచ్చింది. ఆప్పుడు పతి హేమకోడ లున్నాడు. తర్వాత పరిచయం తగ్గిపోయింది. క్రితం రెండేళ్లనించి ఆపలు రాకపోకలు లేవు. ఏకబృహత్సాహసం యింటికి నల్లేశో యిద్దరూ

‘అనుకునేవారు. అతన్ని చూసి పెళ్లొక్కయింది. వాఆ
కేందుకో మనిషి అదోలాగ ఉన్నాడు. ఎందుకో
చూస్తే ఆమెకు భయం వేసింది.

బల్లమీద సోదాయుడి యిట్టే భారీచేకాడు.

‘నేనయితే యింత తాగేదాన్ని కానంది.

‘నేను తప్పకాగి మాటాడుతున్నా నను
వన్నావా!’

‘ఇంకా ఆమెమనచేవా!’

‘నిన్ను మొదట చూసినపుడే నాలో ప్రేమ
ఇవకరించింది. ఇన్నాళ్లూ నా హృదయభులకందూద
చిత్రించుకుని ఆరాధిస్తున్నాను. నాతీక కట్టుకుని
జూర్చున్నాను. ఇంక ఉండవట్టలేను. నువ్వే నా
ప్రాణం. నా సర్వస్వం. నాప్రాణం అర్పిస్తాను నీ
కోసం!’

ఆమెకు చికాకు వేసింది.

‘కలవండి’ అంది యింక వెళ్తావేమోనని.

‘నే నిప్పుడే కదలను అన్నాడు.

అవిడకి ఒళ్లుమండింది.

‘నేను రాబట్టుకొన్న ఏ రిసి ప్రేమించడంలేదు.
తెలిసిందా? రాబట్టుకొని ప్రేమించినా ప్రేమించక
పోయినా నిన్నుమట్టుకు ప్రేమించడం లేదు. అంత
ముటుకు ఖచ్చితంగా చెప్పగలను. తెలిసిందా? నువ్వంటే
నాకు గడ్డిపరకతో సమానం’

‘అయినా పర్యాలేదు. రాబట్టుకొనా లేదుగా.’

‘మర్యాదగా మర్యాద వల్లకపోతే బంబ్రోతులచేత
కంటిస్తాను.’

‘కుమార్ వేసినా రానంతి దూరంలో ఉన్నాను
వాళ్లు.’

అవిడకి కోపం వచ్చింది. బంబ్రోతుని పిలవ
డానికి కరండాలోకి వెళ్లింది. హామండు ఆమెకుజం
వట్టుకున్నాడు.

‘వదులు’ అం దామెకోపంగా.

‘ఉండు కావేళు’ అన్నాడు.

ఆమె బంబ్రోతుని పిలిచింది. హామండు నోరు
మూకాడు. చేతుల్లో ఆమె నెత్తివేసి పడకగదిలోకి తీసు

కొనిపోయాడు. తర్వాత ముద్దులవర్షం ఏకధారగా కురి
పించేకాడు. ఆమె ఆభాటి కాగలేకపోయింది. మెరుగు
లాడింది.

‘నన్ను నదులు, తుయ్యదా!’ కోపావేశంలో
ఆమె కేం తెలియడం లేదు. అతను దీపంగా అర్ధిక్కు
న్నాడు. ఆమెపెదవులు మండిన ట్టబిసింది. పగు
వుతో పట్టపోరాడగలదా! అతని మొహం కామపిపా
సతో తేవురించింది. చేతుల్లో ఎత్తి మంచంమీదికి తీసి
కొనిపోయాన్నప్పుడు బల్ల అడ్డంపచ్చింది. కాబో!
బెబ్బకరిలింది. ఇదివరకు గాయంపడిన కాతెమె—
అందులో చేతుల్లో బావుళి తాళలేక వెనక్కి పడ్డాడు.
నెంటుకే ఆమె సోఫాదగ్గరికి పగుగత్తింది. అతను
నెంబడించాడు. బల్లమీద రివాల్యరు ఉంది. అంత బల
హీనంగా, పన్నంగా ఉన్నా ఆమెకి దాన్ని చూడ
గానే ఎక్కడ లేని కిక్కి వచ్చింది. రాబట్టు లేదు
కదా, నిండుకేవా మంచిదని పడకగదిలో రివాల్యరు
వుంచుకుంది. ఆమెకి కోపంతో సిచ్చెత్తింది. ఏం
చేస్తోందో ఆమెకి తెలియడం లేదు. హామండు ము
కవం చూసింది. ఏదో అన్నాడు కాని ఆమెకి విని
పించలేదు. గదిమండి కరండాలోకి అలాగే—ఆ కుంటి
కాబితోనే పగుగత్తాడు. అతనినెంటు ఆమె నెంబ
డించింది. అలా నెంబడిస్తూ సిస్తోలు కేల్చింది. కిస్తో
లులో సుళ్లయేదాకా కాబిస్తోనే ఉంది. హామండు
రక్తపుడుడుగులో పడి ప్రాణం వదిలాడు.

ఆ పాదానికి విని బంబ్రోతులు పగుగత్తుకు
వచ్చారు. అప్పటి కామ చేతితో సిస్తోలు పట్టుకుని
హామండుత్రక్కని నిబ్బునిఉంది. ఆమె ముట్లాడ
కుండా వాళ్ల కేసి నిర్భలంగా చూసి తర్వాత గదిలోకి
వెళ్లిపోయింది. వాళ్లు కేసంకేసి తలెత్తి చూడలేక
పోయారు. ఆవేళంతో గుసగుసలాడుకుంటున్నారు.
కావేపటికి వాళ్లలో పెద్దవాకరు లేచి నిబ్బున్నాడు.
సిళ్లపద్ద కొన్ని ఏళ్లమండి పనిచేస్తున్నాడు. రాబట్టు
మొటారుపైకిలు సిద్ధంచేయ మున్నాడు. రివాల్యరు
కేబుల్లో పెట్టుకున్నాడు. అసిస్టెంటు డిప్టీకాస్ట్ అఫీ
సరు ముప్పయ్యమైళ్లదూరంలో ఉన్నాడు. ఆయనదగ్గరికి
వెళ్లేటప్పుటికి గంటన్నరయింది. అందరూ నిద్రపో

తున్నాడు. రివాజుకు చూపించి జరిగినదంతా చెప్పాడు బంట్రోతు. ఆయన బట్టలు మార్చి వెంటనే వాళ్లతో రాతే కారు వేసికొని వచ్చాడు. అప్పటికి తెలతెల వారుతోంది.

వాళ్లు రాబట్టయింటిలో ప్రవేశించారు. బంట్రోతు ముందర వెళ్తున్నాడు. వెనక అశ్వీసరు నడుస్తున్నాడు. వరండాలో పడిఉన్న హామండు కేవాన్ని చూశాడు. చేత్తో ముట్టుకు చూశాడు. చల్లగా ఉంది.

‘అమ్మగారో!’ అన్నాడు దగ్గరకున్న బంట్రోతుని చూసి. వాడు పడకగడి చూపించాడు. ఆయన చల్లి తలుపు తట్టాడు. జవాబు రాలేదు. మళ్లా తట్టాడు.

‘ఎవరం? వామె.

‘నేను. విధర్మని’ అన్నా డాశీసరు.

కానీపటి కామె తలుపు తెరచింది. ఆమె యింకా నిద్రపోలేదు. అతనికేసి నిశ్చలంగా చూసింది.

‘వీరబంట్రోతు నన్ను పిలుపుకుని వచ్చాడు. హామండుని ఏంచేశారు?’

‘నన్ను బలాత్కరిస్తే కాల్చి చంపాడు.’

‘ఆ! ఎంతవని జరిగింది! కూర్చోండి. జరిగిన సంగతంతా వివరంగా చెప్పండి.’

‘శునించండి. యిప్పుడు కారు. నేను చెప్పు లేను. రాబట్టి కబురుచేయండి. ‘వచ్చాక’ యిద్దరికీ చెప్తాను.’

విధర్మ కుర్రవాడు. అవధిసం తక్కువ. క్రొత్తగా వచ్చాడు. ఇటుకంటి పరిశీలనలో ఏం చెయ్యాలో తెలియలే దతనికి. కాబట్టి వచ్చాక జరిగిన దంతా చెప్పింది. అప్పుడు చెప్పినట్లే యిప్పుడూ చెప్తోంది.

కాని బాయరుగారి దృష్టిలో చిక్క రెక్కే విషయం ఆమె హామండుని ఒక్కచారీ కాకుండా అరుపారులు కేల్పడం! వాలుగుసుట్ల చేపానికి దగ్గరగా తగిలాయి. హామండు పడిపోయినప్పుడు దగ్గర

నిల్చుని పేర్చిందని జవాబు చెప్పకయ్యననుకోండి! కాని ఆమెకే తానేం చేసిందో జ్ఞాపకంలేదుట. అన్ని విషయాలూ అతిసూక్ష్మంగా జ్ఞాపకంఉన్న మనిషికి యిది జ్ఞాపకం లేకపోవడం చాలా ఆశ్చర్యమైన విషయం. అలాటి పొరపాటు తులీరుమనిషికి ఎన్నటికీ జరిగిఉండదు. జరిగిందన్నా ఎవరూ నమ్మరుకూడా! ఒళ్లు తెలియని కోపంలా ఆవి శేం చేసిందో ఎరగదట. అంతకోపం అవిడలి వచ్చి ఉండదని జాయిన్ గట్టి నమ్మకం. ఆమె ఆవేశనిత్ర కాదు. ఇన్నాళ్లనుండీ తెలిసిఉన్నా ఆమెసంగతి జాయిన్ ఎరగడా ఏమిటి? ఈ సంఘటన జరిగినతర్వాత యింతవరకూ ఆమె ఏమాత్రం ఆధైర్యపడకుండా ధైర్యంగా ఉంది. విజం చెప్పాలంటే గౌరవములుంబీరులయిన స్త్రీలలోని కౌశిల్యం గ్రహించడం కష్టమనుకున్నాడు జాయిన్.

తలుపుతట్టిన చప్పుడైంది.

‘లోపలికి రా’ అన్నాడు జాయిన్. సుమాస్తా లోపలికి వచ్చి తలుపు దగ్గరగా చేశాడు. ఆయనదగ్గరకు వచ్చి ‘వీరబో’ కొన్ని రహస్యమైన ముఖ్యమైన సంగతులు మాట్లాడాలి, శ్రేమి అనుకోకపోతే—’అని ఆర్థోక్సిలో ఆపాడు. జాయిన్ కి వన్వోచ్చింది.

‘ఫరవాలేదులే. ఏమి టాసంగతి!’

‘చాలా ముఖ్యమైనది. అతిక్లిష్టమైనది.’

‘చెప్పేద్దా.’

‘క్రాన్ వీకేసు! సంబంధించినదండి.’

జాయిన్ ప్రశ్నార్థకంగా చూశాడు.

‘దీనివలన వ్యవహారమంతా తలకొందవుతుంది.’

‘ఏమి టాసంగతి’ అన్నాడు విడుగ్గా.

‘అతనికి ఆమె రాసిన ఉత్తరం.’

‘ఇంతే కదా! ఏతేల్లనుంచీ పరిచయం ఉన్నప్పు డామాత్రం రాతెలు తెలుస్తే సైయి’ అన్నాడు. సుమాస్తా అభిప్రాయముమీద జాయిన్ కు కొంచెం నమ్మకం. గౌరవంకూడా ఉంది. అతని ఉద్దేశం వెల్లడించకుండా సుమాస్తా అభిప్రాయం తెలిసికోవాలని కలా అన్నాడు.

‘వీర రన్నుని నిజమే. భోజనాలకి ఆహ్వానించ వచ్చును. నీనిమాలకి పిలవవచ్చును. వేండుగలకి రమ్మన

వచ్చును. అలాటి వ్యవహారసంబంధమైన ఉత్తరం కాదు. నేను మొదట మీలాగే అభిప్రాయపడ్డాను. బాయిస్ మాట్లాడకుండా ఇదివరకులాగే రెప్పవాల్య కుండా చిరునవ్వుతో చూస్తూ—

‘ఎవరు చెప్పారు? అన్నాడు.

‘నా స్నేహితుడు.’

రెప్పనుంచి బలవంతం చేయబడకన్నా విషయం తెలిసికోవడంలో బాయిస్ మంచి వేర్పరి.

‘శాన్తిచారాలనించి హామందుని కలుసుకో లేదని చెప్పింది కదండీ. జ్ఞాపక ముందా!’

‘ఉత్తర మందా?’

‘ఉహు’

‘ఏమని ఉంది అందులో?’

‘నకలుకానీ ఉంది వాడగ్గర చూస్తారా?’

‘యిలా లే’ బాయిస్ చేయి చాచాడు. తేబు లోంచి నలిగిన కాగితాల్లోంచి ఒక చీటీ తీసి యిచ్చాడు. అందులో ఈవిధంగా ఉంది:

‘రాత్రి వెళ్లిపోతాడు. నిన్ను వెంటనే చూసి తీరాలి. పదకొండుగంటలకి వస్తా వనకుంటాను. చాలా నిరాశతో ఉన్నా. రాకపోలే తర్వాతపరిస్థితు లకి బాధ్యురాలను కారేను. కాదు కదూ.’

పాడిఅత్తగారతో సంకకం ఉంది. బాయిస్ ‘అదిలే రాసిందా? ఏమిటి సమ్మకం? అన్నాడు.

‘నాకు నా స్నేహితుడివివాద సమ్మకం ఉంది. కానీ అది యిజావుచేయవచ్చును. అమె నడిగితే నిజం తప్పకుండా జేయబడింది.’

సుమాస్తామాటల్లోని వ్యంగ్యం బాయిస్ గ్రహించక పోలేడు.

‘అవిద అలాగ ఎన్నటికీ రాసిఉందా? దన్నాడు బాయిస్.

‘అయితే చిక్కే లేదు. కాని ఇది గమనించ వలసిన విషయం. నేను మీ ఆఫీసులో ఉన్నాను కనుక నేను చెప్తే మీరు గమనిస్తారని వాడు వాతో చెప్పాడు. లేక పోతే అదిపాటికి ప్రాసిక్యూటరు చేతులో ఉండేదే.’

‘అసలు కానీ ఎవరిదగ్గర ఉంది?’

బాయిస్ ప్రశ్నలోని ప్రత్యేకత గమనించవట్టు సుమాస్తా ఊగకున్నాడు.

‘హామందు మరచించినవర్త్యుర ఆయనకి ఒక రైవాస్త్రీ ఉండేదని తెలిసిందికదా. అమెదగ్గరే ఉందని.’

ఇందుకల్లా నే హామందు అంటే అందా? చిరుభరి కలిగింది. చాలా సెలవందీ ఆమె అతని యింట్లోనే ఉంటోంది.

కావేళు ఇద్దరూ కూడా మావంగా ఊగ కున్నారు. ఒకరి నొకరు పూర్తిగా అర్థంచేసి కొన్నారు.

‘రెప్పనిం మంచిలే అయింది. దీన్ని సురీంచి ఆలోచిస్తాను.’

‘నా స్నేహితుడితో రెప్పనా?’

‘తెరచు కలుసుకుంటా? ఉండు.’

‘అలాగేనంది.’

సుమాస్తా తలుపు దగ్గరగా చేసి వెళ్లి పోయాడు.

బాయిస్ అచీటికేసి నిశ్చలంగా చూస్తున్నాడు. మాసిసకాన్టీ అనేక అలాగేవలతో యిర్ర తిరిగి పోతోంది. అర్థంచేసి అనుమానాలు చాలా వచ్చే యున్నాయి. అఖికి ఆలోచించడం ఆసక్తికరమని ప్రయత్నించాడు. అదిగితే ఆమె చెప్తుండేమోకాని అడగడ మెలాగ?

ఉత్తరాన్ని తేబులో పెట్టి బోస్ తీసికొని బయటికి వచ్చాడు.

‘నే నిప్పుజే అలా వెళ్లి గెండునిమడుల్లో వచ్చేస్తాను’ అన్నాడు సుమాస్తాతో.

‘వార్తి రీడే వస్తే మీ చెప్పమంటారు?’

‘నాకు తెలియదను’ అని నవ్వాడు.

సుమాస్తాకు తొక్కడికి వెళ్తున్నాడో తెలుసు వన్న సంగతి బాయిస్ ఎరుసును. ఈ పాత్ర్య తెలొందా భార్యలో జరిగినా అక్కడ తెల్లవాళ్ళకితెలు తెనందున ఈమె సింగపూరు వచ్చింది.

బాయిని చూసి ఆమె గదిలోకి వచ్చింది.
పువ్వులూగ అతిసుద్రంగా ఉంది.

‘ప్రాద్దున్నే వస్తా రవళోలేదండి.’

‘ఎలా ఉన్నాను.’

‘కులాసాగానే ఉన్నా’నని వచ్చింది. ఆమె
కళ్లు కాంతిలో తగిలుతున్నాయి.

‘ఇంట్లో అయిదే పిలుచిక్కేది కాదు, విక్రాంతి
తీసికోడానికి భానుని యిక్కడ.’

బంట్లోను వెల్లిపోయాడు.

‘కూర్చోండి’ అంది.

అతను కూర్చున్నాడు. అసలువిషయం ఎలా
ప్రారంభించాలో తెలియలే దతనికి. చాలా కష్టంగా
ఉండగలిగింది. ముళ్లమీదన్నట్టుం దతనికి. ఆమెఉదాసీ
నత చూసి అడగడానికి శంకోచించాడు. పెద్ద అంద
గత్తై కాకపోయినా ఆమెలో ఆకర్షణ లేకపోలేదు.
పెద్దకుటుంబాల్లోని స్త్రీలకి ఉండే చురుందా ఆమెలో
ఉంది. ఆమెని చూచుగానే ఆమె ఎట్టి వాతావరణంలో
పెరిగిందో యిట్టే చెప్పగలం. అటువంటామె వీధిమీద
నింద మోపడం ఆస్థాయ మనుకున్నాడు.

‘రాలర్లు వస్తా దనకుంటా’నంది ఆమె తన
సహజభోరిణిలో. ఆమె చాలా తియ్యగా మాట్లాడు
తుంది. ఆమె మాట్లాడుకోలే వివాదనిపిస్తుంది.

‘పోవం, చాలా శ్రమపడుతున్నాడు. కొద్ది
రోజులలో అయిపోతుందంటే అమృత్యు అని
విస్తోంది.’

‘ఇంక కొంచెంకోజులే లేండి.’

‘కోజా లేకగానే ఒకరోజు తగ్గిందనుకుంటాను. నుక్కల్లో చదివేటప్పుడు కలవులు వస్తున్నాయంటే ఇలాగే లెక్క పెట్టుకునేవాన్ని.’

‘అన్నట్టు అడగడం మరిచిపోయాను. హామందూ,
మీరూ కలుసుకొని కొన్ని వారా లైండికమా!’

‘అవును, పెన్నిన్ గ్రాండులో కలుసుకోవడమే.
తెరవాత ఆరాత్రి చూశా నరనిని. అప్పుడైనా మాట్లాడలేదు. రెండురోడ్లు లవడంమూలవ మాట్లాడ లేదు.’

‘అయిన కేం ఉత్తరం నాయలేదుకమా?’

‘అచ్చే! లేను’

‘మీకు నురుందా?’

‘ఖచ్చితంగా ఉంది.’ అంది వత్సమా.

‘ఏలేనా విండుకో, పెన్నిన్ లో రమ్మగదానికి
తప్ప వ్రాయడాని కేమంటుంది? అదైనా నేను చాసి
అయిదువెల్లయింది.’

‘మీదిద్దరూ అంత చనవుగా ఉండేవారుకదా.
అంతలో మూలీభావం సహించడానికి కారణం!’

‘మాకు మాకు అభిప్రాయాల్లో చాలా భేదం
ఉంది. జబ్బుగా ఉన్నప్పుడు నేనే నేడచేశాను,
అప్పుడు చాలాతోస్తీగా ఉండేవాళ్లం. కాని రెండేళ్ల
నింది అతనికి చాలా నేరు వచ్చింది. అందరూ పిలిచే
వారు. అందుకని మేం పొరుగున్నాం.’

‘అంతేనా?’

ఆమె కాస్త తటవటాయించింది.

‘అతనికి వైవాస్త్రితో సంబంధం ఉన్నట్టు
తెలిసింది. రాలర్లుకి అతను యింటికి రావడం యిష్ట
లేదు. నేనూ చూశాను ఆ వైవాస్త్రిని.’

బాయిస్ కుచ్చీ కానుకుని గడ్డంక్రింద చేయి
పెట్టుకుని ఆమెకేసి నిశ్చలంగా చూశాడు. ఆమెకళ్లు
పూరాత్తుగా ప్రవణించడం చూశాడు. కాని క్షణంలో
అవి యథాస్థితికి వచ్చేళాయి. తాను చూసింది నిజమేనా
అని ఆశ్చర్యపడ్డాడు.

మాటలు కూర్చుంటూ వెన్నుదిగా ఇలా
గన్నాడు: ‘మీ వ్రాలులో హామందుకు రాసిన ఉత్తరం
ఒకటి దొరికింది. ఆమెకేసి నిశ్చలంగా చూశాడు. ఆమె
భయపడలేదు. చలించలేదు. జవాబుచెప్పడానికి
కానేవు పొరుగుంది.

‘ఇదివరకు తను పింగళూరు వళ్లేటప్పుడు నాకు
కావలసిన వస్తువులు తెన్నుని చీటిలు రాశాను.’

‘రాలర్లు పింగళూరు వెళ్తున్నాడు కనుక రమ్మని
రాసిన ఉత్తర మది.’

‘వట్టి అబద్ధం. నే నలాటి దెప్పమా రాయ
లేదు.’

‘మీరే మాచండి’ అని తేలులా కాగితం తీసి యిచ్చాడు. ఆమె దానిని క్రిగంట చూసి తిరస్కార భావంతో తిరిగి యిచ్చేసింది.

‘అది నా రాత కాదు.’

‘అవును, ఇది నకలు కానీ.’

మళ్లా తిరిగి చదివించి. మొహం పూర్తిగా పారి పోయింది. నిలుపువా వనేకీపోతోంది. కళ్లలో నీరు తిరిగింది. జాయిన్ కేసి కళ్లు కప్పు చెప్పి చూస్తోంది. కనంకేసి చూస్తున్నా నవకున్నా దతను.

‘ఇదేమిటి? దీని కర్థం లేదు’ అని గాద్దదికంగా, తడిబరిపోయిన హంసగుండుతో అంది. ఆమె సహజస్వరం కా దది.

‘అదే మీరు చెప్పారేమి’ అన్నాడు.

‘నేను రాయలేదు. ఒట్టేట్టుకు చెప్తన్నాను.’

‘సరిగా చెప్పండి. మీ దస్తూరిలో ఆసలు కాకీ కారికాక అనక విచారిస్తే ప్రయోజనం లేదు.’

‘అది దొంగ ఉత్తరం. ఫోర్టర్ అయిఉండెయ్య’

‘అలా ఋజువుచేయడం కష్టం. ఈవిధంగా నిర్ధారణచేయడం సులభం.’

ఆమెజేహుంథా చెమటపోసింది. అరచేతులు బట్టికో నుడుచుకుంది. ఆమె మళ్లా దానికేసి చూసి—

‘లేదీ లేదే. ఏకక్రితం రాసేనేమో. వ్యవధి యిస్తే ఆలోచించి చెప్తాను. ఆ పరిస్థితులు జ్ఞాపకం చేసుకుని చెప్తాను.’

‘లేదీ లే దనకోండి. ప్రాసిక్యూటరుచేతిలో పడిందంటే నాఖర్లని నిలవదీసి హామంకుపోయినవాడు పంపాకో లేదో గట్టించి విషయం లాగుతాడు.’

ఆమె మున్ను మర్చి ఫుజేలుమని చర్చ జైంది. మార్చుపోతోం దనుకున్నాడు. చేతులు గట్టిగా చప్పట్లు కొట్టి మర్చి నవకున్న ఆమె—

‘నేను రాయలేదని ఒట్టేగుకుని చెప్తాను. ప్రమాదం చేస్తున్నాను. నమ్మండి.’

జాయిన్ దృష్టి నేలమీదికి పోలిచ్చాడు.

‘ఈవిషయంలో నునం చెయ్యగలిగినదే లేదను

కోండి. నాకు దాన్ని ప్రాసిక్యూటరుచేతిలో పెట్టే జరిగేదానికి సిద్ధంగా ఉండండి.’

ఇంక చెప్పారినదేం లేదనుకొని లేవబోయాడు. కాని కాస్త ఆగాడు. ఆమెకేసి చూడకుండానే ఆమె నిశ్చలంగా ఉందని గ్రహించాడు. ఆవిడేమీ అనలేదు. నాయిన్ ‘మీరు చెప్పారినదేమీ లేకపోలే నేను కల్గి పోతా’ వన్నాడు.

‘ఆ ఉత్తరం చూసినవా నేనునకుంటారు?’

‘మీ రబద్ధమాడుకున్నా రనుకుంటారు.’

‘ఎప్పుడు?’

‘హామంకుతో కొన్ని నెలలనించి ఉత్తరప్రత్యుత్తరాలు జరగలేదంటే.’

‘ఆనాటి సంఘటనలు తిలచుకుంటే భయ మేస్తుంది. అటువంటప్పు డింత చిన్న విషయం మరచి పోవడం సహజం.’

‘ఇన్ని జ్ఞాపకం ఉన్నప్పుడు మీరు రమ్మంటే వచ్చాడో లేదో మరచిపోవడం అశ్చర్యంగా ఉంది.’

‘నేను మరచిపోలేదు. అది జరిగాక చెప్పడానికి జంకాను. నేను రమ్మంటే వచ్చాడని చెప్తే నమ్మతా రనకోలేదు. అది నా తెలివితక్కువే ననుకోండి. మొదట పరిచయం లేదని చెప్పి తర్వాతి ఉందంటే రాసుండదని ఊహకున్నాను.’

ఆమె క్రమక్రమంగా యథాస్థితికి వచ్చింది. ఆమెముఖం ఇదివరకటిలా ప్రకాంతమూగా ఉంది.

‘ఎందుకు రమ్మన్నారో చెప్పిరి.’

ఆమె అతనికేసి చూసింది. ఆమెకళ్లు అశ్రువు లతో ఎఱ్ఱబడ్డాయి.

‘రాబర్టు తుపోకీ కొనకుక్కుందా మనకున్నాడు నాకు అలాటివస్తువులంటే ధికే పిచ్చు. హామంకుతో యావిషయం చెప్తుదామని కలువంపాను. అతనిచేతి తెప్పించి రాబర్టుకి పుట్టివరో నా డిద్దామనకున్నాను.’

‘ఏంరాకాకో జ్ఞాపకంలే దనుకుంటా. మళ్లి చూడండి.’

‘అక్కలేదండి ఖంగారుగా.’

‘తుపోకీ కొనడంవిషయమై మాట్లాడదాని రాసినట్టుందా ఆ ఉత్తరం?’

‘కొద్దిగా అసభ్యంగానే ఉండవలసింది. నేనం దరికి ఆవేశంతోనూ, ఉద్వేగంతోనూ రాక్షాశం టాను. అందుకుని ఇదికూడా ఆవేశపూరితమై ఉంది. నేను హామండుని తల్లిలా పాతాను. రావిగట్ట కిష్టంలేదు కనుక అతను వెళ్ళిపోయాడు. రమ్మని రాకా నంలే.’

జాయిస్ కి కూర్చుని కూర్చుని వినుకొనింది. లేచి పనాల్లుచేస్తూ ఏం మాట్లాడాలో ఆలోచించాడు. కుర్చీయొడికి కంగి, నెమ్మదిగా అన్నాడు:

‘నేను మీతో చాలాముఖ్యమైన విషయం మాట్లాడుకున్నాను. నేను అట్టే అంత కష్టమైనది కాదు. కాని ఒకటే చిక్కు వచ్చింది. నాఅభిప్రాయం చెప్పాలంటే మీరు ఆరుసార్లు కాల్చారు. భయ పడిన స్త్రీ అలా ఎన్నటికీ చెయ్యలేదు. మీరు అతను నేలమీద పడిపోయినప్పుడలా కాల్చారు. అటువంటప్పు డంత భయపడిన స్త్రీ ఎన్నటికీ అలా చెయ్యలేదు. హామండుప్రవర్తన నమ్మకమవుతుంది. దైవాస్త్రీమూలాన అతనంటే వారిపడే కొద్దియందీకూడా అతనంటే అసభ్యం వేసింది. అది ఉపయోగించి ఆతని నడత మంచిది కాదని వాదించి మిమ్మల్ని విడుదలచేయగల నవకున్నాను. నేను మీఆయనతో అలాగే చెప్పాను. కాని ఈసంగతి యింకా చెప్పలేదు. హామండుతరపు వాళ్లు కొద్ది కదలికలైతే రవలొను.’

వార్షిద్దయా ఒకరినొక ఒకరు మారుకున్నారు. ఆమె గంభీరంగా ఉంది. గడ్డవోటిలో పాములాగ ఉంది. అతను తన భోగణిలో పోతున్నాడు.

‘కాని ఈ ఉత్తరం:ల్ల పరిస్థితులన్నీ పూర్తిగా మారిపోయినై. నేను మీతరపువాడిని. నాఅభిప్రాయం ఎలా ఉన్నా, భరితంమాట అటుంచి మీ విడుదలకై వాదిస్తాను.’

ఆమెముఖం చూసి జాయిస్ నిర్విఘ్నము పోయాడు. ఆమెమొహంలో కళ ఏమాత్రం లేదు. ప్రేతకళ ఉంది. నిశ్చేష్టతయి తన భోగణిలో మళ్లా అన్నాడు:

‘అదే లేండి. మీరు మీ అంపాటుకొప్పున అర్థంటుగా రమ్మంటే వచ్చాడుకూ.’

ఆమె తిటపటాయితూ ఆలోచిస్తున్నట్లుంది. ‘నాఖర్ల చేత నైకిలు మీద పంపావని వాళ్లు నిర్ధారణ చేయగలరు.

‘నాళ్లు మనకంటే తెలివితక్కువగా రవలొ కూడదు. ఆఉత్తరంమూలాన అనుకోని అనుమానాలకి తాళు వస్తుంది. ఆ ఉత్తరం చూడగానే నే నేమను కున్నానో అవసరమవుతోంది. మిమ్మల్ని సంగతులన్నీ చెప్పమనడం లేదు. మిమ్మల్ని రక్షించుకోవడాని కన సరమైనది చెప్పండి.’

ఆమె పారిపోయింది. భయంతో ‘నమ్మరి తిమ్మరుకదా’ అని అరిచింది.

‘మీరు ఆత్మసంరక్షణకోసం చంపా రని ఋజువుకాకపోతే దోషిగా నిర్ధారణచేస్తారు. మర జాదికి మరణమేకదా కనుక’ అని మందహాసం చేశాడు.

‘మీల్లే నిర్ధారణ చేస్తారు?’

‘ఏం నిర్ధారణచేస్తారో వాకేం తెలుసు? కాని నాళ్లకి అవసరమ్యుగం తోచి, వాకయిచేసి అదోకి చేసివా తెలుసుకుండి ఏమండిగనక? అని ఆమెకేసి చూశాడు.

ఆమె స్వేచ్ఛాశక్తి పడిపోయింది. పట్టుకో తోయాడు. నీళ్ళకోసం చూశాడు. అక్కడ లేవు. ఎవరీని విలవడలయ్యలేదు. నేలమీద పడుకోపెట్టి లేరుకోడం చూస్తున్నాడు. ఆమె కళ్లు తెరిచేటప్పటికి ప్రత్యక్షమైన భయాన్ని చూసి వణికిపోయాడు.

‘కానీవు అలాగే ఉండండి.’

‘నమ్మరితయినీగండి.’ ఆమె ఏడుస్తోంది.

‘దయచేసి తిరుగుకోండి.’

‘ఒక్కరిమిషం ఉండండి.’ అన్నట్టుగానే ఆమె నిమిషంలో యథాస్థితికి వచ్చింది. చిత్రమైన మనిషి!

‘నమ్మరితనీయండి.’

అతను చేయూత నిచ్చాడు. ఆమె లేచి నిలుచింది. కుర్చీకడకు తీసికొని వస్తే ఆమె విడుగ్గా అంచులో చితికిలవడింది.

‘కానీవు మాట్లాడకండి’ అంది.

‘అలాగే అన్నాడు బాయిస్.

‘పెద్ద గొడవే చేశానన్నమాట.’

అత సేమీ అనలేదు. మళ్లా కావేళు ఇద్దరూ నిశ్చింతంగా ఉన్నారు.

‘అక్షత్రం రాబట్టగలమా’ అంది.

‘అమృతలహరికోకపోతే దాని ప్రసక్తి వచ్చేది కా దనుకుంటా’ నన్నాడతను.

‘ఎవరిదగ్గర ఉంది?’

‘చై నాస్ట్రీ.’

ఆమెరండు వివరణమైంది.

‘పెద్దమొత్తానికి కాని యివ్వవా?’

‘ఆమె దానిమీద పెద్ద విలువే ఉంచించను కుంటాను. పెద్దమొత్తానికి తిప్ప యివ్వలేమో.’

‘నన్ను ఉరిదియ్యగిస్తారా?’

‘యిదేమంత సులభ మనుకుంటున్నారా? అది కాక నే నలాంటి సులహ తీవ్రమౌతాను.’

‘అలాగయితే నామా పేమిటి?’

‘స్వామియూస్తుంది.’

ఆమె పాలిపోయింది.

‘అంతా మీ చేతుల్లో ఉంది. అస్వామియానికి దిగమని మిమ్మల్ని అనలే ననుకోండి.’

ఆమె చాలా దీనంగా చూసింది. ఆయాళు అతని హృదయాన్ని కలచివైచింది. ఆమెని రక్షించక పోతే అజన్మాంతరమా ఆయాళు మరణలేక బాధపడ్డా దెనుకున్నాడతను. ఇంకా నచ్చిన వామండు నెలాగా బ్రతికించలేను. ఈ అక్షత్రంఉద్దేశ్య మేమై ఉంటుందని అశ్వరథపోయాడు. అస్వామియైనాసరే ఆమెని రక్షించితేరాలని నిశ్చయించాడు.

‘మీ ఆయనస్థితిగతు లేం తెలియవు నాకు.’

ఆమెకి స్థిగ్గమింది.

‘రబ్బరుఎట్టెటూలే షేర్లు ఉన్నాయి. టిక్ షేర్లు చాలా ఉన్నాయి. డబ్బు లేకల దనుకుంటాను.’

‘ఆయన కందుకో చెప్పారీ కదా?’

ఆమె ఆలోచిస్తూ తిరుగుంది.

‘రాబట్టు నాకోసం ఎంతైనా చేస్తాడు. నేనంటే చాలా అభిమానం అతనికి. కాని అత నాక్షత్రం చూడాలా?’

బాయిస్ కోపంగా చూశాడు. ఆమె గ్రహించిం దానంగతి.

‘రాబట్టు మీకు చిరపరిచితుడు. చిన్నప్ప ట్నింటే స్నేహితుడు. నాకోసం కాకపోయినా అతని కోసమేనా రక్షించాలి. సావం, అతని వట్టి అమా యతుడు.’

బాయిస్ మాటాడకుండా ఇళ్ల దానికి లేచాడు. ఆమె దర్జాగా కీచిగా అతనిని సాగనంపటానికి గేటు చాక వచ్చింది.

‘మీరు నాకోసం చాలా శ్రమపడుతున్నారు. మీ పేలు ఎన్నటికీ మరవలే’ నంది.

బాయిస్ అభీమతి వచ్చేకాదు. పనిచేయకుండా ఆలోచిస్తూ కూర్చున్నాడు. ఏవో ఏవో ఆలోచనలు తీర్చుకున్నాయి. అతను నిరీక్షిస్తూ కూర్చున్నందుకు పంటనే తిలుపు చచ్చడైంది. ఓగ్-ఇ-సెక్ నచ్చాడు.

‘నేను కాఫీ త్రాగి వస్తానండి.’

‘ఉం’

‘ఏదేనా కావాలా?’

‘రీడ్ నచ్చాడా? ఎవ్వ పోస్తా నన్నాడు?’

‘మూడుగుంటలకి వస్తానన్నారండి.’

‘సరే వెళ్లు.’

సమ్మందాకా వెల్లి ఏవో అప్పుడే క్షాపకం వచ్చినట్లు చెనక్కి తిరిగి ‘నాస్నేహితుడి కేదేనా చెప్పుమంటాం’ అన్నాడు.

‘ఏం స్నేహితుడు?’

‘క్రాస్ బీక్సుకు సంబంధించిన ఉత్తరవిషయం.’

‘అదా? మర్చిపోయాను. నే నామె నడిగాను. ఆమె రాయలేదుట. అది ఫోర్డర్ అయిఉంటుంది.’

‘అయితే నాళ్లు ప్రాసిక్యూటరు కిచ్చినా ఫర్వా లేదు.’

‘లేదనుకో. దానివల్ల నీస్నేహితుడికి ఒరిగే దేమిటో నా కర్థం కాదు.’

‘అది వ్యాఘ్ర! మంటాడు నాన్నే హితుడు.’

‘వ్యాఘ్రంకోసం బరిగేదాన్ని నే నడ్డగించను ఒకరినొకరు చూసుకున్నాడు. నవ్వుకోలేదు. కాని ఒకరి నొకరు పూర్తిగా అర్థంచేసికొన్నారు.’

‘నాకు తెలుసునండి. కాని ప్రావీర్యులకు చేతిలో పడితే మళ్ళీ పట్టి చాలా వట్టనుకుంటాను.’

‘నీ అభిప్రాయమంటే నాకు సరే.’

‘అది వైసాస్త్రిమండి నాన్నే హితుడితో చెప్పి మన చేతులో పడేటట్టు చేస్తే యాగోడవ వదుల్తుందనుకుంటాను.’

‘నీన్నే హితుడు వ్యాపారం వసుకుంటాను. ఎంతయిస్తే ఇవ్వాడంటావు?’

‘అయినదగ్గర లేదు. వైసాస్త్రిదగ్గర ఉంది. ఆమె అరిచి చుట్టం. నీకు చెప్పేదాకా దాని కంట విలువుందని ఆమెకి తెలియదు.’

‘అయినెంత కివ్వాలనుకుంటున్నాడు.’

‘౧౦౦౦౦ డాలర్లు.’

‘అమ్మరావోయ్! అంత డబ్బెక్కడినుంచి తేగలదు? ఇంతకీ అది వట్టి ఫోర్టరీ.’ అని సుమాస్తాకిని చూశాడు.

అతను నిశ్చలంగా ఉండకున్నాడు.

‘క్రాస్ బీకీ లీటాంగురబ్బరు ఎట్టేలులో ఎని మిలోవంతు పేర్లున్నాయి. పెలాకాటా రబ్బరు ఎట్టేలులో ఆరోవంతు పేర్లున్నాయి. ఆక్షిమిద అప్పిచ్చే స్నేహితులొక డున్నాడు. కావలిస్తే నేనిప్పిస్తాను.’

‘నీకు చాలామంద స్నేహితులున్నారని అన్నాడు.

సుమాస్తా దానిలోని సూక్ష్మం గ్రహించక పోలేడు.

‘బావండి! అన్నాడు.

‘నాళ్లని ఉరేసుకు చావమను. నేనేమియినా అతన్ని తీసుకురమ్మని చెప్పడలచుకోలేదు. అయిదు చేతన్నా దమ్మిడీ తీసుకొని రమ్మని చెప్పను.’

‘అవిగ అమ్మడలచుకోలే దనటం. నాన్నే హితు

డామె వదిలబంతులం చేసి ఒప్పించాడు. అంతకు తక్కువయితే ఆమె ఒప్పుకోదు.’

బాయిస్ అతనికేసి చూశాడు. సుమాస్తా తల అతివిసయంగా కంఠుకొని నేలమీదికి ధృష్టిపారించాడు. సుమాస్తా తరహా బాగా తెలుసు బాయిస్ కి. ఈడబ్బులో అతని కంట వస్తుందో నని బాయిస్ నవ్వుకున్నాడు.

‘పదివేలు చాలా ఎక్కువ.’

‘పెద్దాన్ని ఉరికిత్తునించి రప్పించడాని కిస్తానండి.’

బాయిస్ ఆగిపోయాడు ఎంత ఆహ్లాదం చేశాడీ సుమాస్తా? స్థితిగతులన్నీ విచారించి క్రాస్ బీకీ తేగలిగినంత పెద్దమొత్తానికి తేఖ అమ్ముడానికి నిశ్చయించాడు!

‘ఆ వైసాస్త్రి ఎక్కడుంది?’ అని బాయిస్ అడిగాడు.

‘నాన్నే హితుడింట్లో ఉంది.’

‘అవిగ వస్తుందా?’

‘మనం వెళ్తే మంచి దేమా. రాత్రి తీసికొని వెళ్తాను. ఆమె ఉత్తరం యిస్తుంది. ఆమె కి చెక్కులు తెలియవు. అమాయకురాలు.’

‘చెక్కు తీసుకొనిరాను. నాన్నే తెస్తాను.’

‘పదివేలకి తక్కువ తేవడం వట్టిదండగ.’

‘నాకు తెలుసు.’

‘కాఫీత్రాగాక అతనితో వెస్తానండి.’

‘ఇరేలే. రాత్రి పదిగంటలకి వచ్చి కలుసుకో.’

‘అలాగేనండి.’ అని ఇల్లి పోయాడు. బాయిస్ క్లబ్బుకి బయల్దేరాడు. అనుకోకుండా క్రాస్ బీకీ చూశాడు. సుంపుకున్నాడు మార్పున్నాడతడు. నిమ్మలంగా అతనివద్దకు వెళ్లి నీవు తట్టాడు. వెనుతిరిగి చూశాడు క్రాస్ బీ.

‘నీతో కొంచెం మాట్లాడాలి.’

‘అలాగే. ఎప్పుడు మీవుకుంది నీకు?’

‘క్లబ్బు ఖాళీఅయినాకా.’

‘శ్రీ లక్ష్మీ భారీ అయింది. పిల్లద్వయం తప్ప అందరూ పెల్లిపోయారు.’

‘చాలా గొప్ప చిక్కు తలపించింది. అతన్ని చంపినకోలాప మితిమీరిత అతన్ని ఆహ్వానించింది. ఆ ఉత్తరం ఉం నిప్పుడు.’

‘అలా ఎన్నటికీ జరగదు. ఆదిత హామండుని మానీ కొన్ని కెల్లయిందని చెప్తోంది. వామో తెలుగు. ఆమె రెండు కెల్లనించే వా కలుగుకొనిఉండుదని ఖచ్చితంగా చెప్పగలను.’

‘ఇప్పుడు ఉత్తరం హామండు ఉంచిన చైవా ప్రీదగ్గర ఉంది. నీకు తుపాకి బహుమతి చెయ్యాలనే ఉద్దేశ్యంతో దాన్ని హామండుచేత తెప్పించడానికి కలుగు పంపానంటుం దానిక. ఈగొడక జరిగాక ఖం గారులో మర్చిపోయి తన హామండుని కొన్ని కెల్ల నుండి కలుగుకోలేదనీ, ఏమాత్రం సంబంధం లేదనీ చెప్పింది. మళ్లా తర్వాత చెప్తే బాగుండుదని చెప్ప నుండా దీక్షకుండు. చెప్తే ప్రమాదమని కూడా అనుకుని భయపడి చెప్పలేదని, చాలాపొరబాటే జరిగిన దనకో, కాని మాదావిడిలో అలా జరగడం సహజమే.’

‘కానీ మాట్లాడలేదు. ఆశ్చర్యంతో అతని మొహం చింకాటంతయింది. తెలివితక్కువ మనిషి. కాని అతని తెలివితక్కువని జాయిన్ ఓరిమిలో సహించలేదు. అతన్ని చూస్తే ప్రియమే జాలేసింది. ఆమెకోసం కాకపోయినా అతనికోసమేనా ఆమెని రక్షించాలనుకున్నాడు. ఆమె నిజమే చెప్పిందనుకున్నాడు.

‘ఇది ప్రాసిక్యటరుచేతిలో పడితే చాలా రథన అవుతుంది. మొదట చెప్పకుండా యిప్పుడెందుకు చెప్పావని నిలవదీస్తారు. హామండు తనంతట తాను వస్తే భర్తాలేదు. పిలిచే వచ్చా దాయె. అందువలన చాలా గొడవ అవుతుంది.’

జాయిన్ తలపటాయించాడు. గత్యంతరం చెప్పడానికి భయపడ్డాడు. సుదాగా ఉన్నప్పుడైతే అనుభవనీతి తెలియని అమాయకుడికోసం తా నింత

శ్రమపడుతున్నానని అనుకుని సత్వబుజేవాడే. కాని యిప్పుడు దొంగ కాదు.

‘నువ్వు నాపార్టీ నేకాక నే నీకుదేవి. అందుకనే చెప్తున్నా. ఆ ఉత్తరం మన చేతుల్లో! వచ్చేటట్లు చూడాలి. దానికి బోలెడు పట్టు కావాలి. అదే నేను చెప్పవలసినది. మరేం లేదు.

‘ఎంత కావాలి!’

‘పదివేల చాలర్లు.’

‘అమ్మనాయనో! నా కున్న దంతా అంతే.’

‘యిప్పుడు లేకలవా?’

‘అ. తాకట్టు పెట్టే మెటోన్ యిస్తా ననుకుంటాను.’

‘అయితే తెచ్చావా?’

‘ఇంకోమార్గం లేదా? లేవుదంటావా?’

‘మీ ఆదేశ! ఉరి తప్పాలంటే నేనే మార్గం లేదు. ఇది తప్పనిసరి.’

‘కానీ మీమోం యంకా ఏర్పడింది. అవతే ఎరువు. ఇప్పుడు గీచిన కండా ఉంది మొహం. ఏదో అనబోయి ఉండుకున్నాడు. మొహం రక్తహీన మైపోయింది.

‘నా కర్ణం కానదం లేదు. అదిదే కోర్టులో చెప్పగలరుకదా! అదిదే నేరంపేసిం దంటారా? ఒక వెధవని చంపినందుకు ఉరితీయ్యగలరు!’

‘అదిదని ఉరితీయ్యరవకో. నరహత్యకి నేర ముకోపించి రెండుమాత్రేళ్లు కలిపగళ్లు నిధిస్తాను.’

‘కానీ ఒక్క భయంతో కంపించింది.

‘మాజేళ్లే!’ అన్నాడు చేతులు గుండెమీద పెట్టుకుని.

ఆ తెలివితక్కువ బుర్రలో ఏదో ఆలోచనలు పరుగెత్తుతున్నాయి. కానీ పోలో చిత్తా మార్పున్నాడు.

‘నా కేం బహుకరిస్తా మనుకుంది?’

‘క్రాంతిమహా! యిద్దా మనుకుంది.’

మళ్లీ అతని మొహం కంధగ ధ్వయింది.

‘ఎప్పుడు వచ్చాలి పట్టు?’ అతని స్వరం అబోలా గ్వయించింది.

‘రాత్రి పదిగంటలకి అసీను! ఆరుగంటలకి రా.’
 ‘అది దక్కడి! వస్తుందా?’
 ‘ఉహూ, నేనే చెప్తాను.’
 ‘నేను నెట్టు పట్టుకుని వస్తాను.’

జాయిన్ రాబట్టుకేసి కొంచెం తీక్షణంగా చూశాడు.

‘మళ్ళీ రావాల్సిన అవసరం ఉందనుకుంటున్నావా? అట్లులేదు. ఆ వ్యవహారమంతా నాచేతుల్లో పదిలిపెట్టే బాగుంటుంది.’

‘నానెట్టుకదా! నేనూ వస్తాను.’

జాయిన్ భూటా లెగచేశాడు. ఆతనివంక ఆశ్చర్యంగా చూశాడు. కేలపు తీసికొని వెళ్లిపోయాడు.

కల్లుపదగ్గర పసిగా ౧౦ గంటకి కలుసుకున్నారు.

‘అంతా సిద్ధమేవా? అని జాయిన్ అడిగాడు.

‘అ, తేబులోనే ఉంది. చెట్టాం పద అన్నాడు రాబట్టు.

ఇద్దరూ కారెక్కారు. వారిలో ఒక యింటి ప్రక్కనించి సుమాస్తా వచ్చాడు. ఓగ్-చి-సెంగ్ ద్రోయప్రక్కన కూర్చుని దోపచెప్పాడు. విట్టోరియా విశేషి వచ్చారు. వై నామెత్తులు యింకా మూయలేదు. పదిగంటలయినా బహు రింకా గండ్రనోకంగానే ఉంది.

ఇంతలో కా రొగింది. సుమాస్తా దిగి వాళ్ళకేసి తిరిగి—

‘మనం యిక్కడినించి నడిచివస్తే బాగుంటుందంటే అన్నాడు.

‘పద అన్నాడు జాయిన్.

కా రక్కడ అపి ముగ్గురూ నడిచివెళ్లారు. రెండడుగులు నడచగానే సుమాస్తా ‘మో రిక్కడ ఉండండి. నాన్నేహితుడితో మాట్లాడివస్తాను’ అని నలుగురైదుగురు వైసియలు గల్లా పెట్టి పదగ్గర కూర్చున్న వై నామెత్తులోకి వెళ్లాడు. అక్కడ పరకేం లేదు. ఏం వర్తకం చేస్తున్నారా అని జాయిన్ ఆశ్చర్యపోయాడు. సుమాస్తా చావుగా ఉన్న వైసియనితో ఏదో మాట్లాడాడు. అతను ఒకసారి బయ

టికి వచ్చి అకౌశంవంక చూసి ఒక తాళంచెవి సుమాస్తా కిచ్చాడు. మెత్తుప్రక్క నన్ను రెండుపుధ్యారా రమ్మని సుమాస్తా నాయివతో చెప్పాడు. చార్లెడ్డరూ అతి వ్వుడు పరించారు.

‘ఒక్కనిమిషం ఉండండి. అగ్గిపెట్టె తెస్తాను’ అని వెళ్లి అగ్గిపెట్టె తెచ్చాడు. మేడిపెట్టు ఎక్కుతోంటే అతను పుల్ల పెరిగించాడుకానీ అంతా చీకటిగానే ఉంది. ఎలాగో తడుముకుంటూ ఆతని వెనకే మేడి ఎక్కారు. సుమాస్తా మొదటిఅంతస్తుగది లోకి వెళ్లి దీపం పెరిగించాడు.

ఆది ఒక చదరవుగది. రెండు చిన్న మంచాలున్నాయి. వాటిమీద వై నాచాప బున్నాయి. ఒక మూల పెద్ద ఇనుపపెట్టె ఉంది. దానిమీద పల్లమందు వైరా ఉన్న పజ్జ ఉంది. వాళ్లు ముగ్గురూ కూర్చున్నారు. ఇండాకా మెత్తుపగ్గర చూసిన చావు వైసియడు వచ్చాడు. తన ప్నేహితుడైన ఓగ్-చి-సెంగ్ ప్రక్కన కూర్చున్నారు.

ఒక కుర్రాడు శ్రేలో దిక్కులు పెట్టుకుని వచ్చాడు. క్రావర్లీ దీ త్రాగలేదు. జాయిన్ తీసి కొన్నాడు. ఆ వైసియరిద్దరూ ఏదో సుపసులూడు రున్నారు. రెండు నిమిషాలేగా రెట్టుకూ విసిచినట్టుయింది. చావుమరిషి రెండు రియ్యడానికి లేచాడు. ఏదో మాట్లాడి ఆమెని లోనికి తీసికొనివచ్చాడు. జాయిన్ ఆమెకేసి చూశాడు. హామండు పోయిన తర్వాత ఈమెనునురించి చాలా విన్నాడుగాని యింత వరకూ చూడలేదు. ఆమె చావుగాఉంటుంది. నడి వయస్సులో ఉంది. నుంచి మనిషిలాగ ఉంది. రేత నీలికాళ్ళు, రెల్లనోతలి ధరించింది. మెదనిండా బంగారుగొలుగులు వేసికొంది. నిమ్మకంగా అడుగులు వేస్తూ మంచంమీద కూర్చుంది.

‘ఉత్తరం తెచ్చింవా’ అన్నాడు జాయిన్.

‘అ’ అన్నాడు సుమాస్తా.

క్రావర్లీ మాటాడకుండా వోట్లు రెక్క పెట్టి థింగ్ రెంగ్ కిచ్చాడు.

‘రెక్క చూసుకో’ అన్నాడు.

నుమాస్తా లెక్క పెట్టి లావులై నామనిషి కిచ్చాడు. తర్వాత 'సరిగానే ఉందంటి' అన్నాడు రాబర్టుకేసి చూసి. ఆ లావుమనిషి సరిచూసికొని జేబులో పెట్టుకున్నాడు. ఆమెలో ఏదో చెప్పగానే ఆమె ఉత్తరం తీసి నుమాస్తా కిచ్చింది.

'ఇది ఆనందానికి' అని జాయిన్ కివ్వబోతోంటే రాబర్టు పుచ్చుకున్నాడు.

'చూడనివ్వండి'ని రాబర్టు చదువుతోంటే జాయిన్ అతనికి చూపున్నాడు. తర్వాత చెయ్యి చాచాడు.

'వాద్యగర ఉండడం మంచిది.'

క్రాస్ బీ మాటాడకుండా దాన్ని మెడచి జేబులో పెట్టుకున్నాడు. జాయిన్ ఏమీ అనలేదు.

ఇద్దరూ లేచారు. ముగ్గురు వైసీయులూ వారిని సాగనంపటానికి వచ్చారు.

'నా కిరాత్రి ఏదేనా పని ఉందాండి' అన్నాడు నుమాస్తా.

'అక్కరేదు.' తన నాటాకోసం ఉంటున్నాడని జాయిన్ కి తెలుసు.

నుమాస్తా కొవ్వొత్తి వెలిగించి వాళ్లకి దారి చూపించాడు. తొడ్డుదాకా వచ్చి చైనావాళ్లు వెళ్లిపోయారు.

జాయిన్ కారక్కుతూ క్రాస్ బీని రమ్మన్నాడు. క్రాస్ బీ కాసేపు ఊరుకుని చిరక: 'ఏదో అమ్మకున్నారంటే కుపా: కొనడానికి నేను సింగపూరు వెళ్లాను.' అని ఊహ్యరంతో అని చీకట్లో అంతర్ధాన మెకోయాడు.

జాయిన్ విచారణగురించి నిశ్చితార్థప్రాయం ఉంది. హామందులరభువాగు లేలివిడుదల కంగీకరించారు. ఆమె కోర్టులో మామూలుగా జరిగిన గాఢ చెప్పకుపోయింది. ఆసలు డి. పి. డి. (District Public Prosecutor) మంచివాడు. 'మని పెద్ద రాధాంతం చేసి రథపచెయ్యడలదుకోలేదు. లాంఛన ప్రాయంగా అడగవలసిన ప్రశ్నలు అడిగాడు,

ఆమెవిడుదల: ముందు విచారణ అయిదుదిని మెల్లో ముగిసింది. బట్టి ఆమె వధివందించాడు. ప్రజల పొగడ్డకి అంతులేదు. అందరికన్నా ఎక్కువగా జాయిన్ పెళ్లాం లేలివి పొగడింది. తన స్నేహితురాలి మీద క్రేమ హామందుని యింకా అసహ్యించుకునే బట్టు చేసింది. ఆమె క్రాస్ బీ దంపతుల్ని భోజనానికి పిలిచింది. అసలే సరదామనిషేమో ఇవారే ఆమెవాళ్ళు! నాపాం ఆగడం లేదు. క్రాస్ బీ అట్టే మాట్లాడలేదు. అలసిపోయాడనుకుంది.

భోజనాల్లో కబుర్లు మొదలెట్టారు.

భోజన ముగూక, 'కాసేపు విశ్రేమించండి. తర్వాత నీటికి పోదాం' అంది జాయిన్ పెళ్లాం.

భోజనం అన నానే జాయిన్ కి అసీసు పోకతప్పుగు గనక నిధిగా బయల్దేరాడు.

'నేను ఉండానికి వీల్లేదండి. రబ్బరుపట్టెటుకి వెళ్లిపోవాలి' అన్నాడు రాబర్టు.

'ఇవాల్కి వెళ్లక్కర్లేదులేస్తుయా' అంది జాయిన్ భార్య.

'ఏమీ అనుకోవద్దు. అలాగ వీల్లేదు. చాలాలోనా ల్పించి వెళ్లడం లేదు. ఏం చెయ్యాలో ఆలోచించే దాకా ఆమెని మీ ఇంట్లో ఉంచవిస్తారా?' అన్నాడు.

జాయిన్ తన భార్య ఏదో అనబోతోంటే కను మ్మ చేసి—

'అంత అవ్వంటుపని ఉంటే నెళ్లివీయి. మనం అపడం సమంజసం కాదన్నాడు.

ఆమె భర్తమొహం చూసి ఏదో గ్రహించి మారుపలకలేదు.

రాబర్టు వెళ్లిపోతూ 'ఒకసా రిలా వస్తావా' అన్నాడు. లేలి నెళ్లింది.

'అతని పద్ధతి నాకేం వచ్చలేదు. పాపం, ఆమె అతని నుటా దనకుంది' అంది జాయిన్ భార్య జాయిన్ తో.

'అర్థంటుపని ఉంటే కాని వెళ్లివాడు కాదనటా అన్నా దతను.

‘అమెరికా ప్రక్క చేసి వస్తావీ, అలసిపోయింది.
కొనేపు పడుకుంటుంది పాపం’ అని చెల్లిపోయింది.
కా నేపటికి మోటారువైకిలుమోత వినిపించింది.
క్రాన్లీ చెల్లిపోతున్నాడని జాయిన్ వార్ల గదిలోకి
వెళ్లాడు. అమెరికాలో ఆ చీటీ ఉంది. కూర్చుంటాలోకి
చూస్తూ వివ్యావచిత్రయై ఉంది. అమె పోలిపోయిన
మొహంతో జాయిన్ కేసి చూసింది.

ప్రభుత్వం 'ఆహార కేటగిరీ' లు.

బాయిస్ మాట్లాడకుండా చేతిలో ఉత్తరం
 ధీసికొన్నాడు. చేత్తో కాగితం కొన వుచ్చుకుని అగ్ని
 పుల్లతో కొల్చాడు. కొనదాకా కాలక చెయ్యి
 వదిలి పెట్టాడు. అలా కాగితం కావీపోతోంటే ఇద్దరూ
 దానికేసి చూస్తూ ఉండిపోయారు. అతను ఆ బూడిదని
 కాగితో రాసేశాడు.

‘ఏం తెలిసింది చక్కని’ అన్నాడు కామి.

உதவி செய்து கொடுக்கப்படுகிறது.

‘హానుమదుని నేను ప్రేమించానని తెలిసి
పోయింది.’

జాయిన్ ఏమీ అనకుండా అలాగే నొగ్గి
పోయాడు.

నే నతన్ని కొన్ని యేళ్లకుంటే ఎదుగుదును. యుద్ధంనించి వచ్చినప్పుటినించీ నా కలిసిలో పరిచయం ఉంది. ఎంతో బాగుక్తగా మనలేవాళ్లం. మాలో ప్రేమ మొదలెట్టినప్పుటినించీ నే నతనంటే అనవ్వించుకునేటట్టుంటేదాన్ని. రాబర్టుదగ్గర హామండుపేరు చెప్పితే కోపంతో, అసహ్యంతో మండిపాడేవాన్ని. రాబర్టు ఉండిగా సాధారణంగా వచ్చేవాడు కాదు. మే మిద్దరం ఒకటోటు నిర్ణయించుకుని అక్కడ తరచు కలుసుకో నేవాళ్లం. వారానికి రెండుమూడుసార్లైనా వచ్చేవాడు. కాని యీసంగతి బట్టకేనా తెలియదు. కాని ఏనాడినించీ అతను మారిపోయాడు. ఇంత తొత్తాదుగా వచ్చిన మార్పుకి కారణం నే నాహించుకోలేకపోయాను—భరించలేకపోయాడు. నన్ను రమ్మ లక్ష్మి పెట్టకపోయినా నే నాభావాన్ని పహించలేదు. అలా అనుకోలేకపోయాను. అతను నేనంటే లక్ష్యంలేదని

నేనంటే నిరాకరించేవాడు. నాకు ఏమైతిరోయింది. ఆరేను నన్ను పర్యాయముకుంటున్నాడని తెలుసుకొనేసరికి బాధతో కుమిలిపోయేవాన్ని. ఎన్ని బాధలు పడ్డానో నిజంగా ఆ భగవంతుడితో తెలియాలి. నిజంగా నరక యాతన అనుభవించా ననుకోండి. అతనికి నే నఖ్యుర్లే డని తెలిసిపోయింది. అంతా తెలిసికూడా నేను అతన్ని విడిచిందలకపోకున్నాను.

‘నే నరన్ని ప్రేమించాను. అతనితోను ప్రాణా
నైవా ఇచ్చేయదలచుకున్నాను. అతడే వాప్రాణం;
వా సర్వవ్యం. ఇలాటి స్థితిలో నే నుంచుగా అతనికి
వైవాప్రేమతో సంబంధం ఉన్నట్లు తెలిసింది. నేను
వచ్చులేకపోయాను. సరే, వాళ్ళలో నేనే చూశాను
అమెరి! మేడ తిరగవచ్చి వగలతో అమె అలా
వస్తోంటే చూశాను! ఎలా ఉండనుకున్నారు! ఏమీ
అందకతై కాదు. నైవా వాకంటే పెద్దది! ఉల్లోవా
కొండది! పిళ్ళడ్డరి సంగతి తెలుసుట, న న్నామె
చూసింది. వాసంగతి అమె గ్రహించింది. నేను అమె
సంగతి తెలుసుకున్నాను. నే నరన్ని చూడాలనుకున్నాను.
ఉత్తరం చూశారుగా. వెర్రెత్తివదానిలాగ రాశాను.
పదికోవాలెం దరన్నీ చూసి, యుగాలు గడిచిన ట్టుని
పించింది. ఇంక చూడకుండా ఉండలేను. క్రితంసారి
వచ్చినప్పుడు వాతో ఎంతో సరదాగా ఉన్నాడు.
ఉసికే ఖంగాయపడి బేలవకవి కురడించాడు. అలా
చెప్పివెల్లిన మనిషి దానిదగ్గరకి వెళ్లాడు వెంటనే!
ఇంక చూసుకుని ఏమనను! ఏం చెయ్యను!’

ఆమె చిన్న గొంతుతో స్వబంగా మాట్లాడు
తోంది. నువ్వుడలా బిగించి ఇలా అంది:

‘మధవశక్తిరం. ఎప్పుడూ ఎంతో బాగుక్తగా ఉండేవాళ్లం. ఈ శక్తిరం చదవగానే ముక్కులు ముక్కులు చేసేవాళ్లం. అలాటప్పుడు ఇది చించదని ఎలా అనుకుంటాను? ఈ కాగితముక్కుతో ఇంత రథం అయింది!

అతను యింటికి వచ్చాడు. ప్రవాప్తినికయం
తెలిసిం దన్నాను. అంత వట్టి అబద్ధమని మఱా
యించాడు. నాకు బుద్ధిమంధింది. ఏం చేసుకూనా?

తెలియలేదు. నా కనహ్యం వేసిం దరసంజే. ఆవే
కంతో ఆతన్ని మాటలతో చాలా గాయపరిచాను.
చాలా చురుకైనవాడు. మొహంమీద ఉమ్మేర్చా ము
కున్నా ననలు!

‘అఖరికి ఆతనికి కోపం వచ్చింది. తనకి వేసంజే
అసహ్యం! ఇంక నామొహం చూపిదలచుకోలేదుట.
నామూలాన తీవరిం అంటే కోత పుట్టిందిట. చస్తే
బాగుండు ననిపిస్తోందిట. నైవాస్త్రీ ఉండవ్వాడు.
ఆమెని యుద్ధానికి పూర్వంనించే తెలుసుకుట! ఆది
శోక్కులే తనంజే ప్రాణం చూపిందిట. ఆమె
ఒక్కలే ఈ ప్రపంచంలో తనంజే లక్ష్మీపెట్టేదిట!
ఆమెనట తన సర్వస్వం. నాపంతా పట్టిబాటకపు
నాటకముట! ఇవ్వజేనా నిజం తెలిసికొని వదిలి
పెట్టోన్నందుకు సంతోషిస్తున్నా నన్నాడు!

‘తర్వాతి ఏం జరిగిందో నాకు తెలియదు.
ఒళ్లు తెలియని ఆవేకంతో బల్లదగ్గరకి వచ్చి కుపోకి
తీశాను. అతను భయంతో అరిచాడు. చెప్పు తగిలిం
దతనికి, తడబడుతూ వసారాలోకి అలాగే నల్లాడు. నే
నతన్ని కంటపించి కుపోకి పేల్చాను. హామిండు పడి
పోయాడు. ఆతనిదగ్గర నిల్చుని నుట్లు ఆఖరయేదాకా
కాల్చాను.’

ఆమె మాట్లాడడం అడేసింది. ఆవేకంతో
వగరుస్తోంది. మొహంలో ప్రాంత్యం, విశావత్వం
తాండవమాడుతోంది. అంత వాగరికురాలు ఆ ఘోర
కృత్యానికి పాల్పడగలదని అ ర న ను కోలేకపోయాడు.
ఆమెను చూసి కంపించిపోయాడు. ఆమెదయ్యెల్లు
మొహం చూడలేక వెనక్కి తగ్గాడు. పల్లికిలిస్తూ
ఉండే దయ్యెల్లుబొమ్మ బ్లావకంచచ్చిం దామెని
చూపేటప్పటికి.

లోపలినించి స్నేహపూరితమైన కంకష్యరం
పిలుపు విసవస్తోంది.

‘ఇంక రావమ్మ. కాపేళు పడుకొందువుగాని!
ఆమెమొహం యథాస్థితికి వచ్చింది. ఆవిడదచ్చాయలు;
భయంకరతేలులు ఎక్కడికి పోయాయో మరి! నరిగిన
కాగితాన్ని చేత్తో సరిలేస్తే ఉన్నట్లు ఆమెమొహం
మల్లి ప్రళాంతంగా చిరునవ్వు తోగికిపలాడుతోఉంది
ఇవ్వ దామె ప్రపంచదృష్టిలో నిర్దోషి. ఆమాయకు
రాలు! గౌరవనీయురాలు! మర్యాదస్థురాలు.

‘వస్తున్నా. నువ్వంత క్రేవ వస్తున్నా’వంటూ
ఆమె లోపలికి వెళ్ళింది.

(అనువాదము : పుతలిబాయి.)

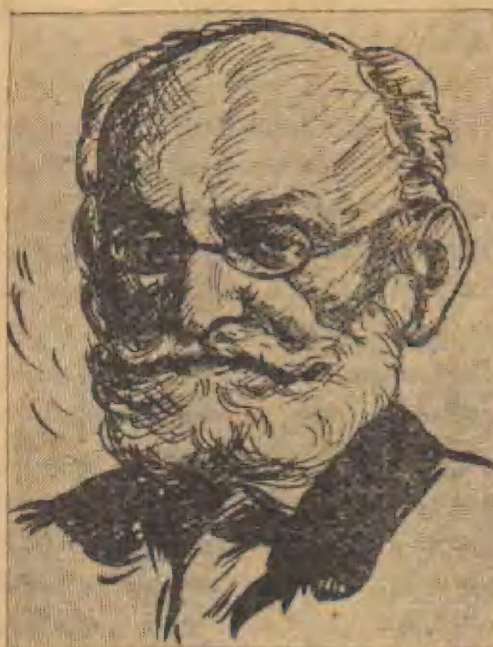

శరీరపరిశోధకశిరోమణి ఐవాన్ పెట్రోవిచ్ పాలోవ్ పండితుడు

శ్రీ డా. దండా వెంకటసుబ్బారెడ్డి

పాలోవ్ గౌరవనీయ సంశ్లేషణకు శ్రేష్ఠులైన గ్రంథ రచయితలను రహస్యచేయించెను. అతని తండ్రి "గూడెం" అను చిన్న గ్రామమునకు మరల గురవుగా నుండెను. చిద్రంగమ్మకు. తన ముటులపు

భర్తలకు చీరము చాలనందున ద్యురసాయమువలన కొంత ఆర్థింపుకొనుచుండెను. పాలోవ్ చిన్నతనములో మతగురువులు నడుపుచుండిన పాఠశాలలో కొంతకాలము చదివెను. అతడు పదునైదేండ్లపుడు

శరీరశాస్త్రగ్రంథము నొకదానిని చదువ తలపెట్టెను. అప్పటినుండియు పాలోవ్ కు శరీరశాస్త్రమున మిక్కిలి యభిరుచి కలిగెను. తర్వాత విజ్ఞానశాస్త్రము నభ్యసించుటకు "రెయింటు పీటర్స్ బర్గ్" విశ్వవిద్యాలయమున ప్రవేశించెను. అపు డా విశ్వవిద్యాలయమున "సైను" అను శరీరశాస్త్రవేత్తయొ, "మెండెలీఫ్" అను రసాయన శాస్త్రజ్ఞుని పరిశోధకులుగా నుండిరి. సామాన్యవిజ్ఞానశాస్త్రమును పఠించినతర్వాత "మిటర్షిమెడికల్ అకాడమీ"లో పాలోవ్ నైద్య శాస్త్రమును చదువ నారంభించెను. ౧౮౭౯లో నైద్యవృత్తి కట్టుకుపొంది బోట్కిన్ (Bodkin) అను నైద్యపుంగవునియొద్ద సహాయపరిశోధకుడుగా చేరెను. ఇందువులవిధ చేయు పరిశోధనలు నడుపుట యితని వంతు. ౧౮౮౩ లో యం. డి. కట్టుమును పొందెనవదన ఇతడు మరుసటిసంవత్సరమున శరీరశాస్త్రోపాధ్యాయుడుగా నియమింపబడెను. అటుపిమ్మట జర్మనీదేశమునకు బర్లిన్ లోని సగరమున "ఫిజియాలజికల్ ఇన్స్టిట్యూట్"లో "కారల్ లిద్విగ్" వద్దకు, బ్రెస్లావగరమున "ఉడోల్ఫ్ హిన్రీచ్ హీన్" వద్దకు రెండుసంవత్సరముల కాలము తిరిగిపొందెను.

పాలోవ్ చిన్నతనముననే శస్త్రప్రయోగము నకు రెండుచేతులు అనుయోగింతులు నేర్పుకొనిన సవ్య సాచి అయ్యెను. ఈ నేర్పు పరిశోధనాలయమున జంతువులవిధ చేయవలసిన శస్త్రప్రయోగమునకు చాల నుపకరించెను. ౧౮౮౧ వ సంవత్సరమున రెయింటు

పీటర్సు బర్గుల్ ఫౌపింపబడియుండిన "ఇన్స్టిట్యూట్ ఆఫ్ ఎక్స్పిరిమెంటల్ మెడిసిన్" అను వైద్యకళపరిశోధనాలయమున శరీరకాన్త్రుత్వాభిరు అభ్యుత్తు డయ్యెను; ౧౮౯౩ వ సంవత్సరమునండి, యీపనితో పాటు "మిలిటరీమెడికల్ అకాడమీ"లో (వైద్యకళాశాల) "ఫీజియాలజీ ప్రొఫెసర్" ఉద్యోగమును కూడ చేయసాగెను. ౧౦ సంవత్సరముల తర్వాత అతడు పెయింటుపీటర్సు బర్గు అకాడమీలో నలుగురు కాన్త్రుజేత్రులలో నొకడుగ నియమింపబడెను. ఈపదవి వలన పౌలోవ్ మరొక పరిశోధనాలయమునకుకూడ ఆధికారి యయ్యెను. ఆయన సొంత పరిశోధన లన్నియు అసంస్థలోనే జరుగుచుండెను. ఇతర పరిశోధనాలయములలో ఆయనలచోలు పొంది పహాయపరిశోధనలు కార్యక్రమములు జరుపుచుండిరి. ఇట్లు బహువిధపరిశోధనలను నిర్వహించిన పౌలోవ్ పండితుడు ౧౯౩౬ సంవత్సరమున ఫీబ్రవరి ౨౩ తారీఖున, లెవిక్ గ్రామనగరమున ఇన్స్ట్ట్యూయంబాజ్యరము వలన పరమపదము చెందెను. రష్యన్ కాన్త్రుజ్ఞులలో పౌలోవ్ ప్రథమగణ్యుడని కాశ్యతకీర్తిపొందెను.

ఆయన మరణార్థము ప్రకటించుచు, బ్రిటిష్ మెడికల్ జర్నల్ (౧౯౩౬ సం. మార్చి ౩ తేదీ సంచికలో) (వాసిక శరీరపరిశోధనల వివరములు కొన్ని గమనింపదగినవి.

"పౌలోవ్ పేతుతో ప్రస్తావననున్న పరిశోధనలు అసంఖ్యాకములు మాత్రమే కావు; బహుముఖములయినవి. మొట్టమొదట పౌలోవ్ కు కీర్తిప్రతిష్ఠలు తెచ్చిన పరిశోధన రక్తచక్రచంగ్రమణమునకు సంబంధించినది. జంతువులకు ఎట్టిభాష శకుండ శీఘ్రముచేసి రక్తప్రసరితీసి కొలిచి క్రాంతికంఠములను కనిపెట్టెను. అంతకుముందు శీఘ్రప్రయోగమువలన కలుగు బాధచేతను, లేక ఇతర కారణములచేతను జంతువు యొక్క ప్రతిక్రియలు వికృతమునొందుచుండెడివి."

శీర్షమండలమందలి రసములకు సంబంధించిన పరిశోధనలు

పౌలోవ్ ఆహారశీర్ష మయమై చేసిన పరిశోధనలు అతనికి ఎక్కువ కీర్తిప్రతిష్ఠలు తెచ్చినవి. అతడు

శీర్షమండలమందలి గ్రంథులను పాలించు నరములను, దిన దినము ఈగ్రంథులు పనిచేయు విధమును తరచి తేల్చెను. ఈపరిశోధనలోకూడ అతని విజయమునకు కారణము జంతువులకు ఏమాత్రము బాధకలుగకుండ వడపిన అతని ప్రయోగపద్ధతియే.

౧౮౮౮ మొదలు ౧౯౦౦ వరకు పౌలోవ్ చేసిన పరిశోధన లన్నియు శీర్షమండలమునకు సంబంధించినవే. ఆ పరిశోధనలలో మొదట "పాంక్రియస్" అనే గ్రంథిలో ద్రవము పుట్టించు నరము "జేగెస్" అని తేల్చెను. అతని శిష్యులలో నొకడు "ఈ సోష గెస్" (అహారవాళము)వండియు, "ప్లెమక్" (అమ్మ శోశము)వండియు సారంగము వేసి అందరి రసమును పొందుటకు పౌలోవ్ పద్ధతిని ప్రకటించెను. ఈపద్ధతి వలన అమృతసముయొక్క ఉత్పత్తిక్రమమును, అందుకు అనుకూలించు శారీరమానసికపరిణామములను కనుగొన పీలయ్యెను. ౧౮౯౨ నండి ౧౮౯౩ వఱకు ఇతరజేత్రములలోని శరీరకాన్త్రుత్వాల రహస్యవండి ప్రచురింప బడుచుండిన కాన్త్రుపత్రికల మాలమున పౌలోవ్ చేసిన పై పరిశోధనల నెరుగగలిగిరి. శీర్షమండలమునకు సంబంధించిన అతనిప్రయోగములు, పరిశోధనలు, ప్రయత్నములు అన్నియు సంకలితముచేయబడి ఒక గ్రంథరూపమున జర్మనుభాషలోను, ఫ్రెంచిభాషలోను ప్రకటితమయ్యెను. ఆ గ్రంథమునకు ఇంగ్లీషుభాషాంతరికరణముకూడ వెంబడి వెలువడెను. శీర్షక్రమమందలి ముఖ్యవిషయముల విజ్ఞానమును పొందిచి ప్రకటించినందులకు ఫలితముగా పౌలోవ్ ౧౯౦౪ వ సంవత్సరమున, నోరెల్ బహుమానమును పొందెను. కష్టసాధ్యమును శీఘ్రపరిశోధనలను నిర్వహించుటకు వలయు నైపుణ్యమును కొందఱు శిష్యులు పౌలోవ్ యొద్ద నేర్చుకొనిరి. ఆ శిష్యులందఱుమూలమున పౌలోవ్ పరిశోధనపద్ధతులు తేజఃకముల విస్తరించినవి.

అనుభవజాత అనుక్రియలు
(Conditioned Reflexes)

౧౯౦౨ మొదలు పౌలోవ్ తన శిష్యవర్గముతో పాటు "మెదము-వాడియండలము"నందు కలుగు పరిణామములకు సంబంధించి పరిశోధనలు నడపెను.

పోలోవ్కు నూతనమును, విచిత్రమును అగు ఒక తలంపు తెచ్చెను. ఆయన ఇరువదిసంవత్సరములుగ గను నించుచుండిన తుంగయొక్క ప్రతికర్మలను పెంచుట ఉపరితలమున నుండు పొరలలో (Cartex) జరుగుచుండు అవాధూత్యము భావ్యాసంకేతియలుగా గణించి ఆ శిశుపరిశోధనలు చేయుచున్న పని ఊహ, భావనా క్తి అతినికి లిగిను.

పోలోవ్ ౧౯౦౬ న లండన్ నగరమున ఇచ్చిన ఉపన్యాసములలో ఈ విషయమై మొదట జరిగిన పరిశోధనలను తెలిపెను. తర్వాతి కొంతకాలమువరకు ఆయనయను, ఆయాశిష్యులను ఈ శ్రాద్ధికాఖ్య చేయుచుండిన పరిశోధనలు రష్యుదేశమునలుపల కొద్దిగామాత్రమే తెలియుచుండెను. పోలోవ్ పరిశోధనలు మానవసంఘమునకు చాల ముఖ్యమైనవి. ప్రాచీనపదవి, జీవకణములయొక్క కీరభాగములయొక్క ప్రతికర్మల సంయోగము, సంక్రమణములవలన ఏర్పడునవి ఆయన నిరూపించెను. దానివలన పాంఫిక్ ప్రంత్తనకు పరివర్తములు ఎంత అవసరమో తెలియవచ్చెను. ఆయనశిష్యులకులు “బోల్షావిస్టు” సూత్రములలో పరిపదించువలన, విప్లవానంతరము, సోవియట్ శాస్త్రజ్ఞులలో పోలోవునకు అగ్రస్థానము లభించెను.

౧౯౨౩ లో ఎడింబరో నగరమున జరిగిన అంతర్జాతీయకీరశాస్త్రజ్ఞుల మహాసభలో పోలోవ్ ఉపన్యాసమును ఆయనకుమారుడు చదివెను. ఈ యిరువది సంవత్సరములుగా “కండిషన్లు రిస్లేక్స్” నుంచి జరుగుచుండిన పరిశోధనలు అప్పటివరకు విశేషశాస్త్రజ్ఞుల దృష్టిని ఆకర్షించలేదు. ఇందులకు కారణము, నిప్పు దేహముగా, నిరూపణ పూర్తియగునట్లు, జరుగుచుండిన పరిశోధనలను ప్రకటించుటకు ఆయన ఇష్టపడకుండుటయే. ౧౯౨౪ లో బ్రిటిష్ మెడికల్ జర్నలులో డాక్టర్ గాంటు పెంటుమెంటిమారు పోలోవ్, ఆయనసహచరులు కలిసి చేయుచుండిన పరిశోధనలను గురించి వ్రాసెను. తర్వాతి ౧౯౨౬ లో మరొకవ్యాసమున డాక్టర్ గాంటు “కండిషన్లు రిస్లేక్స్” పరిశోధనలు నడపుటకు ఏర్పాటుచేయబడిన ఒక యంత్రపరికర

మును వర్ణించెను. ఈ పరిశోధనలు పోలోవ్ మరణము వలన జరుగుచునేయుండెను.

౧౯౨౭ లో పోలోవ్ “కండిషన్లు రిస్లేక్స్” ను గురించి వ్రాసిన గ్రంథమును ఆసంవత్సరముననే “అ. ఎ. ఎ. ఇంగ్లీషు లాండ్” తర్జునా చేసెను. అంతవత్సరవ్యాసలో అప్పించి, బ్రిటన్ లో పాఠశ్యక్తియును సంపాదించినవాడు; పోలోవ్ శిష్యుడు; అతని పరిశోధనలలో పాల్గొన్నవారిలో నొకడు. ఇంగ్లాండు లోని రాయల్ సొసైటీ సహానుమతమున ఈభాషాంతరీకరణమును అప్పొఫర్టు మూనిసిపల్ సైన్సు డ్రెజాలరును వారు ప్రచురించిరి. కీరశాస్త్రవిజ్ఞానచరిత్రలో మరల రానట్టి ఒకానొక సందిగ్ధసమయమున ఈమహాగ్రంథము వెలుండి, అంతకుముందు ప్రబలుచుండిన పిచ్చి యాహలను తొలగించి, ప్రత్యక్ష ప్రయోగపరిశోధన లకు దారిమార్చెను.

ప్రొఫెసర్ ఏ. వి. హిల్ (prof. A. V. Hill, F. R. S) పోలోవ్ నిర్వాణకాలమున బ్రిటిష్ మెడికల్ జర్నలులో సంకీర్తనము చేయుచు తెలిపిన కొన్ని విషయముల నిచ్చట తెలుపుట మంచిది.

పోలోవ్ దేహపాటవము:—“నయస్సు లెక్కించినచో వృద్ధుడైనప్పటికిని దేహబలమునకాని, మన కృత్రిమో కాని వృద్ధుడుగా తోచలేదు. ౧౯౩౫ లో రష్యులో కాంగ్రెసు జరిగినపుడు తనకంటె పదేండ్లు వృద్ధుడైన ఒక పండితునికి పోలోవ్ చేయూతి నిచ్చి, ఉపవ్యకించుటతో అతనికి సభావేదిక నెక్కించిన దృక్పథము “మరువరానిది.” మరియు ౮౦ సంవత్సరములు గడచువరకు పోలోవ్ ప్రతిదినము పనిచేయుచు మూడుపరిశోధనాంశములలో కృషి చేయు ఏకవిమంధి పరిశోధకులకు సలహా నిచ్చెడివాడు. వారమున ఆరుదినములు, ప్రార్థన పదిగంటలనుండి పాఠాంశాలము ఆరు గంటలవరకు, ఒక్క నిమిషము ముందువెనుకలుగాక వచ్చుచు పోవుచు నుండెను. అవసరమైనపుడు అతడు హిమవర్షములోను, మంచుగడ్డలమీదను నడిచెడివాడు.

జనరంజనము:—“పోలోవ్ సభావేదికలమీద, లండనులోకాని, బోస్టన్ లోకాని, లెనింగ్రాదులోకాని, మకే తోటనైన కాని కనబడినపుడు

ప్రేక్షకులలో సత్సహాయ పొందిపొందెడిది. పురాతన కథలలో కర్ణి పలుకునట్టి రూపవేషములు, ఆతని మనోరంజకమును ముఖవైఖరియు, అతని వరహాసోక్తులు సభలో సత్సహాయను, దీర్ఘకరతారధ్వజులను కలిగించెడివి."

పరమము: — పొలోవునుగురించి మరొక కథ గలదు. ౧౮౧౩ లో పొలోవ్ గౌరవపట్టమును పొందుటకు తేండ్రిడ్డివిద్యాలయమునకు వచ్చెను. అచ్చట కేరీరకాస్త్ర మధ్యసించుచుండిన విద్యార్థులందఱు ఆయనచేరుప్రతిష్ఠలను, తీర్థమండలమునకు సంబంధించిన ఆతని పరిశోధనలను ఎరిగియుండిరి. ఆ పట్ట ప్రధానోత్సవసమయమున తాముకూడ కొంత తోడ్పడదలచి, ఒక అటటొమ్మల అంగడికి వెళ్లి, సామాన్యమును ఒక కుక్కవల్లె రూపముగల కుక్కబొమ్మను కొనిరి. దానిని రబ్బరుమాతలతోను, గ్లాసుబొమ్మలతోను, ఇతర రసాయనిక కారితక పరికరములతోను అలంకరించి, సెనేట్ హౌస్ (Senate - House) లో ఒకచైత్రునుండి మరొకచైత్రునకు పెద్ద త్రాడు గట్టి, దానికి ఆబొమ్మను వ్రేలాడిగట్టిరి. పట్టమును పొంది మార్పుండుటకు పొలోవ్ తిరిగిపోవునపుడు, ఆ విద్యార్థులు దారమును నదలి, ఆ కుక్కమును ఆయనమీద విడిచిరి. అందులకు పొలోవ్ దిక్కిలి హర్షించి, కుక్కను దారమునుండి తీసి చంకలో పెట్టుకొని వెళ్లెను. ఆసాయంత్రము ఒక సభలో హిల్ పండితుడు తన్ను కలిసికొనినపుడు, విద్యార్థులుకూడ తన కాస్త్ర కృషిని ఎరిగినందులకు సంతసించి, ఆబొమ్మను చేసినది ఉత్తమతరమైన సత్కారమని పొలోవ్ పలుమారు మడిచెనట. అంతేగాక ఆకుక్కబొమ్మను లెనికా గ్రాడుకు తీసుకొనిపోయి తన గ్రంథాలయమున భద్రముగా పెట్టియుంచెనట.

మతము: కాస్త్ర విజ్ఞానము: — నయస్సనను, చేరుప్రసిద్ధులవలనను, నిష్కల్మషప్రవర్తనలనను రమ్యరీతి పు కాస్త్రజ్ఞులలో పొలోవ్ మేటియై యుండెను. అతడు ఒక్కొక్కమారు పసిబాలునివలె అమాయకుడుగా తోచును; కొన్ని సమయములలో

స్వీకృతుడైన నియంతవలె గోచరించును. అతనియొడ ప్రజలకు భయముకన్న ప్రేమ ఎక్కువ. ఆయనకు విజ్ఞానకాస్త్రమందు గల భక్తి ధ్మం న తానేరమునకు పరిసమానమయివది. ఒకమారు హిల్ పండితుడు ఇంగ్లీషు దేశీయులలో ఆ కేశములను మతగురువు విడ్డరిని పలికెనట. అందుకు జవాబుగా పొలోవ్ తానుకూడ ఒక మతగురువుకుమాడధనవియు, తన తండ్రితండ్రియు మతగురువే యనియు, తన భార్యకూడ మతగురువు విడ్డ యనియు సగర్వముగా పలికెనట. అప్పుడు హిల్ పండితుడు "నీవు కాస్త్రజ్ఞుల మతగురువు" అని పలుకగా, పొలోవ్ బాలునివలె పంతోషపడినవ్వెనట.

కుటుంబములో పరస్పరప్రేమ: — పొలోవ్ ప్రభావరంజకత్వమునకుగల కారణములలో నొకటి ఆతని కుటుంబప్రీతి. స్వభావములో విదేశీయులకు ప్రియమై డెల్లి ఆతని కుమారులలో నొకడు వెంట పోయెడివాడు. ఒక కుమారుడు వ్యాధివాదిగపట్టి విడిచి, తండ్రికి కాగ్యవర్తిగా పనిచేయుచుండెను. పొలోవ్ జర్మనుభాషలో కొంత కష్టముతో మాట్లాడగలిగి యుండినను, స్వభాషలోతప్ప మరెయితరభాషలలోను భారాళముగా మాట్లాడలేకుండెను. ఆయనకుమారుడు బహుభాషావేదకుడు. తండ్రితోపాటు కొన్ని సమాచేర్యులందు పాట్లాని, ఆ సంభాషణములను, ఉపన్యాసములను భాషాంతరికరించి తండ్రికి తెలిపెడువాడు. వాటి సారాంశమును అతిల్వరితముగా నిష్కసు భాషలో తండ్రికి తెలిపెడివాడు. ఆ వృద్ధపండితుడు తల యాత్రులు, మందహాసము చేయుచు, హస్తవివ్యాసములతో తన యభిప్రాయమును తెలిపెడివాడు.

స్వదేశభావము: — పొలోవ్ తన దేశమును అధికముగా ప్రేమించి, దేశాభ్యుదయమునకు పాటుపడెను. రమ్యరీతిమైన జరుగుచుండిన మార్పుల నతడు ఒప్పుకొనలేదు. రాజ్యాంగవేత్తల వర్గములోనివాడు కాకపోయినప్పటికిని, తన యిష్టప్రకారము భాషించి ప్రవర్తించెడివాడుగా పొలోవ్ ప్రసిద్ధికెక్కినను, స్వదేశమునను, విదేశీయులలోను తన ప్రతిష్ఠ ఎక్కువగా నుండినందున ఎక్కువను ఆతనిజోరికి పోకుండెరి. కడపటిసంవత్సరములలో తనను, తన విజ్ఞానకాస్త్రమును

అదరించిన ప్రభుత్వమునకు కొంత సహనము చూపుచు వచ్చెను; పోలియన్ ప్రభుత్వము స్థిరపడినదని గ్రహించెను. దేశప్రియుడు కాన, దేశమునకు, దేశవిజ్ఞానమునకు తగినంత సేవ చేయుననియు వచ్చెను. రష్యా ప్రభుత్వమువారు ౧౮౩౪ వ సం. న పోల్‌వీన్ ౧౫ వ జన్మదినమున ఒక మిలియన్ రొబుల్లను నాణెములను ఆయన పరిశోధనాబలమును విస్తరింపజేయుటకు విరాళమిచ్చిరి. ఆయనకు ఉపకార వేతనముగా సంవత్సరమునకు ౨౦ వేల రొబుల్లలను వేతనముగా ఒసగిరి.

గౌరవసన్మానములు:—౧౮౦౩ లో పోల్‌వీన్ ఇంగ్లాండులోని రాయల్ సొసైటీలో విదేశీయసభ్యుడుగా ఎన్నికౌనబడెను; ౧౮౦౯ లో ఫిజియన్ జికల్ సొసైటీలో గౌరవసభ్యుడుగా ఎన్నికౌనబడెను; ౧౮౧౫ లో రాయల్ సొసైటీవారి కోల్డ్ మెటల్ బహుమానముగా పొందెను; ౧౮౨౦ లో "హరవీ" (Harvey) తిశితవాదీ కోత్సనసందర్శమున ఇంగ్లాండునకు వచ్చి రాయల్ సొసైటీ తరఫున ఉపన్యాసములిచ్చెను. ఆ సంవత్సరముననే "లండన్ రాయల్ కాలేజి ఆఫ్ ఫిజియన్సు"లో ఆయన హావరీ ఫెలోగా ఎన్నికౌనబడెను; తరువాత బ్రిటిషు మెడికల్ ఆసోసియేషన్ యొక్క విదేశీయవిభాగముగా నియమింపబడెను. లండనులో ౧౮౩౫ లో జరిగిన "మ్యూరలాజికల్ కేంగ్రెసు"లో నాడీమండలమునది పరిణామములను గురించియు, నరముల జబ్బులనుగురించియు సుపన్యాసముల నిచ్చెను. అప్పద్ధపండితు డెవుకు సభాపేదిక నెక్కి జన్మసుభాషలో తివలకును సుపన్యసించి తిరిగి ఆసియన్ సభ్యుడు, ఆ సమావేశమునందు లేచినది, కరతాళధ్వము చేసి, తమ గౌరవభావ

మును ప్రకటించిరి. కొన్ని వారములతర్వాత రష్యాలో జరిగిన అంతర్జాతీయశిరశాస్త్రపండితుల మహాసభలో అగ్రాణవాధిపత్యము నహించినపుడు మాత్రం ఈ విధముననే బహుదేశశాస్త్రపరిశోధకుల శోచాగ్రు నందు కొనెను.

శాస్త్రజ్ఞుల అంతర్జాతీయమహాసభ:—రష్యా దేశమున అంతర్జాతీయశిరశాస్త్రజ్ఞుల సమావేశము జరుపుటకు రష్యాదేశము సమ్మతించి విదేశీయులకు ఆహ్వానములంపెను. పోల్‌వీన్ యొక్క ప్రపంచమందంతట శాస్త్రపండితులలో గల ప్రేమగౌరవభావములే పై ఆహ్వానముల నంగీకరింపజేసినవి. ఆ సమావేశము జయప్రదముగా జరిగించినదిమాత్రం పోల్‌వీన్ యొక్క గుణగణములు, లోకప్రసరన, ప్రతిభాశక్తులే ఆ సమావేశము యొక్క శిఖరాగ్రములు, విదేశీశాస్త్రజ్ఞులకును స్నేహభావమును పెంపొందించి ఒక నూతన శతప్రారంభమునకు కారణమయ్యెను.

ప్రపంచములో విజ్ఞానశాస్త్రజ్ఞులలో ఏకాద్విమందియో పోల్‌వీన్ వలే ప్రఖ్యాతికొంది. ఆయనను ఫోటోగ్రాఫు తీసినన్నిమాల్లు ఏ కొద్దిపండితులలో మాత్రమే ప్రపంచమున గౌరవం పొందియుండును. ఆయన పోప్రచారములకు పాటుబడలేదు. ప్రజలు అతనినిగౌరవంపక తప్పుచాయెను. ఆయన పేరు ప్రశస్తియు, అతడు పొందించిన విజ్ఞానవిషయములు, అతని పరిచోసాగ్రులు—వీనివలననే పోల్‌వీన్ ప్రఖ్యాతియు డెయ్యెను. ప్రజల అదరాభిమానములవలనగాని, పండితుల గౌరవ సత్కారములవలనగాని మానసికముగ, లేక నైతికముగ ఏమాత్రము వికారముచెందని నిరావృతబుద్ధి, భవ్యవర్తనకు, సుచోవుతుడు పోల్‌వీన్.

అప్పగింపు :

విద్యార్థులను ప్రతిబింబి శ్రీరాజగోపాలాచారిగారు శ్రీరాజేంద్రప్రసాదుగారికి నింపాననం నమర్చినట్లు

చెప్పే వింటాడూ?

(ప్రహసనము)

శ్రీ కె. రామగోపాల్

పాత్రలు:

వస్త్రపు: పూర్తిగా చెట్టివాడూ కాదు! పూర్తిగా గడుసువాడూ కాదు! పరమబోధి!
ఒకళ్ల నేడిపించి గమ్మత్తుగా చెబు లాక్కోడం లాగా తెలుసు! కాని ఒక్కొక్కప్పుడు
ఇతరులు చెప్పిన కలలోకూడా పడుతుంటాడు. కొద్దిగా ఇంగ్లీషు ముక్కలుకూడావచ్చు!
పంకాలు: భూమండలములో ఒక అదర్శప్రాయమైన నాకరు, వస్త్రపుకు తగినవాడు!
భూతాలు: కేరు మాత్రమే కాకుండా నివాసిక కూడా ఒక భూతంలాంటివాడే!

[అన్నిరంగమలకథ వస్త్రపుగారి యంటియందు జరిగినదే]

మొదటి రంగము

(వస్త్రపుగారి యిలు, ముందువసరాలో ఒక చిన్న కుర్చీ, కుర్చీమందు పేదలు. పేదలు మీద ఏవో కొన్ని కాగితాలు, పుస్తకాలు, గలం, నీరాబుడ్డి చిందరవందరగా పడివుంటాయి. వస్త్రపు కుర్చీలో కూర్చొని పేదరికమీద కాళ్ళుంచి అతి 'సీరియస్'గా ఏవో చదువుకుంటాడు)

వస్త్రపు:—ఒరేయ్ పంకాలు! ఎక్కడ ఆఘోరిస్తున్నావురా! నీ యింట బటారంగానూ! నీకోసం ఆరిచేటప్పటికి నా గొంతుక పోతోందిరా! నీ యిల్లు ఇదైపోనూ! (గొంచెంసేపు ఆగి కుర్చీలోంచి లేచి పచార్లు చేస్తూ) అబ్బబ్బ! యీ మేజరునాకర్లని పిలవడానికి వేరే మైసరునాకర్లని పెట్టుకోవలసి వస్తోంది ఖర్చుగతి! ఇల్లాగే అవసరం వచ్చినప్పుడు కనిపించకుండా ఎగిరి చక్కాబోతారనే యీ నాకర్లని నియమించుకొనేయండే, మనదగ్గ ఆ వార్లను సరింపజరిపిన కొన్ని 'రూబ్లు' కాగితంమీదే వ్రాసి "కు, చలు రేపుకుండా ఆవిధంగానే అనుసరిస్తాను" అని

మీద యీ నాకర్లచేత పంకాలు చేయించుకోవడం నాకు పరిపాటే! అప్రకారమే ఒక పది నియమాలు వ్రాయించి యీ దద్దపుచేతకూడా దక్కకు పెట్టించాను! ఒక్క పెట్టించడమేకాదు! ప్రతిరోజు వారం వాణ్ణి దగ్గర కూర్చో పెట్టుకొని మొదటినుంచి చివరివరకూ వాడికి అర్థమయ్యే వ్యావహారికభాషలో లాగా నచ్చేటట్లు చెప్పి బుట్ట తెక్కిస్తూంటాను. తింటేకాదు! వాడికి బోధించిన మరువాడు తుల్లంగా అప్పగించుకొని రెండు మూడు సార్లు పలకమీద గ్రీంథ న్తుంచి నైకి, పైవంచి గ్రీంథకి తెగ వ్రాయిస్తూంటాను కూడాను! వ్రాయించేవాణ్ణి వ్రాయించినట్లు తిరుకోవచ్చా? ఎక్కడైనా తచ్చాస్తే, చచ్చేటట్లు మల్లీ చదివిస్తాను! ఇంకా చేసినా వాడి పనిమాత్రం వాడు మానడు. చెప్పినమాటల్ని ఎంతచెప్పినా వినిపించుకోకుండా, ఎందుకూ పనికిరాకుండా వుంటే ఒక దొర్నాస్కుడిమీద అహంభంగా మొన్ననే కోపం వస్తే ఉన్న వాణ్ణి ఉన్నట్టుండక వెల్లార్లక్రితమే, ఇర్వ కలసిన నాలుగు నెలల తీతం యివ్వకుండా 'పడకా'గా ఉద్యోగంలోంచి లాగిపారేస్తాను. లాగిపారెయ్యకూ

మరి? వాడికి బదులు నాలుగు తెలుల క్రితమే ఇంకొకటి చేసుకొన్నా! నచ్చిన కొత్తలో పదికోజలవరకు బాగ్రతగానే వుండేవాడు ఏదైనా, మరీ పూర్వపు వాళ్ళకి పట్టిన బాధ్యమే పట్టింది గావున ఏడి మ్మదాను! ఇదేమి రోగమో యీ వాకర్లకి!

(కాసేపు ఆసి, పచార్లు చేస్తూ చదువుతూ మరీ) ఇక నోటితో అరవడానికి శక్తిలేక, ప్రత్యేకంగా కళ్ళని పిలవడానికే ఒక 'కాలింగులెలు' కొనుక్కొందామని మొన్ననే హాత్రుగా ఒక 'విడియా' తట్టింది! తక్షణమే ఒక నిక్షాని మాట్లాడుకొని 'సిటి ఎంటరీయమ్'కి వెళ్ళేను! 'కాలింగులెలు' యీమధ్య గట్టిగా మ్రోగడంలేదని పత్రకల్లో పడిందని ఎవరో చెబుతే కొబ్బరిమణిని వెవక్కొనిరిగినచ్చా! వెవక్కొరాకేనేస్తాన? (తిరిగి గంధునిమిషాలు ఆసి పచార్లు చేస్తూ తరువాత క్షణంగా ఒకేయే పంకాలు! ఓ పూర్ణశాయ! ఓ కేకా-సర్వోంకాయ!

(పంకాలు వెనుకవంచి ఆచరుహటుగా పరు కెత్తుతూ నచ్చి ఊడిపోయిన తెలుపాగా పట్టుకొంటూ బయటవాడితో ఎవడితోనో గట్టిగా)

పంకాలు:—ఒక్క జైదేసి కొట్టగలిగేవు! అదైవా నీకులా? బాక్సొచ్చి మరికొట్టేవ! ఇదేనూ యింటిదగ్గరే నేనూ నా కెళ్ళాం కలసి నిన్ను 'రైతు' చేసి ఒరిగి పెట్టేవాళ్ళం.

వస్త్రపు:—(పంకాలుఖంగారు చూసి) ఏమిటా యీగొడవి?

పంకాలు:—(ఆచరుహటుతో వస్త్రపుకేసి చూసి) ఏమీ లేదు బాబయ్యా! ఉన్నట్టుండొచ్చా! నిర్భయ! కెళ్ళాం! బల్లినవాణ్ణి కల్లినట్టుండొచ్చా! ఎవరో కట్టుకొని తన్నుతూంటే చనట! ద్వర్వలా తెల్ల మొగంవే? కొని తీసుకొన్నాను.

వస్త్రపు:—(ఖంగారుతో) వాడు రోపరికి రావడంలేదు గదా కొంపతీసి!

పంకాలు:—అప్పుడే తలుపు విడాయించా నండి!

వస్త్రపు:—అసలు నా దెవడా?

పంకాలు:—వాడెవడో తెలిసివుంటే అక్కడే పట్టుకొని చిక్కుకొట్టేవాణ్ణిండి.

వస్త్రపు:—తెలిసినవాణ్ణి పట్టుకొని ఎప్పుడూ కొట్టుకొడదు.

పంకాలు:—తెలిసినవాణ్ణి పట్టుకొనితే చావ గొడవాదండి. (చిక్కమొగం వేసి) మిమ్మల్ని చూస్తూంటే కడుపులోంచి దుఖం పుట్టుకొస్తోంది బాబయ్యా! (అని లేచుమని ఏడుపు ప్రారంభిస్తాడు)

వస్త్రపు:—(తనూ చిక్కమొగం వేసి) అదే మిట్రా పంకాయా?

పంకాలు:—విషయం వికడంగా చెబుదా మన్నా దుఖం అవుకోలేకుండా వున్నాను బాబయ్యా! (అని మరీ చెక్కిచెక్కి ఏడుస్తాడు)

వస్త్రపు:—(పంకాలుని బ్రతిమాలకొంటూ) కట్టపడి ఎల్లాగో ఆపు చేసికోరా పంకాయా! నేనెంత అపద నచ్చివా ఒక్కసారైవా గట్టిగా నీకుమట్టే ఏడిచానట్రా! విషయం ఏమిటో చెప్పురా!

పంకాలు:—కళ్ళక కళ్ళక...

వస్త్రపు:—ఊ...చెప్ప...ఏం చేలాన?

పంకాలు:—నీకెట్లా? కళ్ళేనండి.

వస్త్రపు:—(అశ్చర్యముతో) అయ్యి కాబోయ! కిల్లిల్లోకే! ఊ...చెడితే ఏం జరిగిందో చెప్పురా, చంపక!

పంకాలు:—(గోరెత్తుతూ) అంతవరకు నాదగ్గరే వుందండి బాబయ్యా!

వస్త్రపు:—(ఖంగారుతో) ఏమిటా వుంట?

పంకాలు:—ఎక్కడో పడి పోయిందండి బాబయ్యా! (అని లేచుమంటాడు)

వస్త్రపు:—ఏమిటా అది?

పంకాలు:—నిన్న మీరు నాచేత వ్రాయించించి కాగితం బాబయ్యా!

వస్త్రపు:—హరి నీ ముందామయ్యా. ఇంకా చేసి ఇదిట్రా. వెదకేయం నవ్వును! పోతే

యంకొకటి వ్రాసుకోవచ్చున్నే. దాని కీమాత్రం వివరాలట్రా.

(ఇంతలోనే ఎవరో తలుపు తట్టినట్లు శబ్దం విని పిస్తుంది).

వస్త్రీప్ర:—(ఖంగారుతో) ఎవరో తలుపు తట్టుకున్నారా!

పంకాలు:—ఇండాకా నన్ను చితకగొట్టిన వాడే నండి బాబూ.

వస్త్రీప్ర:—వాడే అని నీ కల్లా తెలుసు!

పంకాలు:—(భయంతో) ఆ తలుపు కొట్టడం నాటం చూస్తే అచ్చంగా వాడేనని తెలిసిపోతున్నదండీ!

వస్త్రీప్ర:—వా డల్లాగే తలుపు కొడుతూంటాడా?

పంకాలు:—అప్పుంగా ముమ్మాల్లా వాడు అల్లాగే కొడుతూంటానండి.

వస్త్రీప్ర:—ఆగు! మవ్వగు! నే వెళ్ళి కను కొంటాను వాడి సంగతేమిటో.

(అని ముందుకు వచ్చి మర్రి చెనక్కరికి పంకాలతో) వాడు పొగరుతోతు కాదుగదా!

పంకాలు:—అశ్వే! చాలా మంచివాడండి. నేనుమాత్రం ఇక్కడ లేనని చెప్పండి.

వస్త్రీప్ర:—వాడు పొగరుతోతు కాకపోతే నేను వెళ్ళను. నువ్వే వెళ్లు.

పంకాలు:—బాబోయ్! నేను వెళ్లను. వా దొక పెద్ద రాడి.

వస్త్రీప్ర:—బాబోయ్. రాడిలంటే నాకు మా చెడ్డ భయం. పదికోశాల క్రితం ఒక రాడి ఏకిపో కనిపించి ఒద్దంటుంటే నిమ్మరణంగా పట్టుకు చిత కొట్టేదు.... నేను తియ్యన. నువ్వే వెళ్ళి తియ్యి.

పంకాలు:—తలుపు తీస్తే లోపలికొచ్చి మని వస్త్రీ బుట్టయీ ఢీకొట్టి చంపడమిదండీ.

వస్త్రీప్ర:—నే నిప్పుతో అల్లా ఎక్కడికో పనుండి వెళ్ళేనని చెప్పి! ఇప్పుడప్పుడే రాననికూడా

చెప్పి! అప్పుడు నీ ఒక్క బుట్టనే ఎల్లా ఢీకొడతాడో చూద్దాం!

పంకాలు:—నాకు భయంకాబూ. ఆసలు వాడు నన్ను ఇండాకనే చంపేనును! ఎందుకని ఊహ కొన్నాడోగాని.

(మర్రి గట్టిగా తలుపు చప్పడవుతుంది)

వస్త్రీప్ర:—(అరి ఖంగారుతో) ఒరయ్! ఆలస్యంచేస్తే తలుపులు పగులగొట్టి లోపలి! వస్త్రీ తేమారా! ఎవర్నీ వా మొగాళ్లను కేకనుకొద్దామన్నా వీలేకపోయింది! వెళ్లక నొడవ!

పంకాలు:—లోపలి కళ్ళి అమ్మగార్ని కేకను కొని రావాండి!

వస్త్రీప్ర:—అమ్మగారు ఊల్లో లేరురా! అజ్జ వచ్చిన పెద్ద చిక్కు! ఆవిడ వుంటే లోకరి వుచ్చుకొని చితకబాడేనును వెళ్లనని! (కొంచెంవేపు ఆగి) ఆ! ఆగు! ఒక ఆలోచన తట్టింది!

పంకాలు:—తట్టింది! వాడు రాకుండా తొందరగా చెప్పండి!

వస్త్రీప్ర:—తలుపు తీయకుండా ఇవతలనుంచే ఆడవాల్లో మొగవాల్లో కనుక్కొ! ఆడవాళ్ళయితే బండి లేదు. తలుపు నిర్భయంగా తీసెయ్యి! మొగవాళ్ళయితే యిప్పుడు వీలేదు; అవతల! వెళ్లనును! ఎంత చెప్పినా వెళ్లకపోతే నే నొచ్చి అవతలికి గంటి పారేస్తాను!

(పంకాలు పోయి తిరిగి కొద్దిసేపట్లో ఒచ్చి)

పంకాలు:—ఆడవాల్లే నంటున్నాడు, తలుపు తియ్యవాండీ!

వస్త్రీప్ర:—(కులాసాతో బుట్టబాద వున్న సామాను సద్దుబా) ఆడవాల్లేవట్రా! మొదట్లోనే నల్లాగే అనుకొన్నాను స్వా! మొగాళ్ళీస్తే తొందరగా వా దర్శనం కాదని వాడగ్గరికి సాధారణంగా ఆడవాల్లే ఒస్తూంటారు. (సద్దుబాటు ఆయినపిదప తాను కుర్చీలో కూర్చొని ఏవో వున్నకం తీసి క్రిగ్గతో చదువు తున్నట్లు నటించి) ఆ! ఇప్పుడు తలుపుతీసి వాడగ్గరి పంపించు.

(పంకాలు పోయి భూతాన్ని వెంటపెట్టుకొని వస్తాడు.)

వస్త్రప్రసాదం:—(తనవెనుక నిలబడివున్న భూతాన్ని చూడకుండా తనపనిలోనే నిమగ్నమై వున్నట్లు నటించి) మీ పేరుని ఏమని అంటావుంటారండి?

భూతాలు:—నా పేరుని 'భూతాలు' అని మృద్దుగా పిలుస్తూంటారండి.

వస్త్రప్రసాదం:—(భంగారుపడి) మీ పేరుమాత్రమే భూతాలాండి, లేక మీరు నిజంగానూ భూతాలాండి? (అంటూ తాను చదువుతున్న పుస్తకం పేరు మీద వుంచి భూతాన్ని చూస్తాడు. తిరిగి పంకాలుతో) ఏరా సుంహ! ఆడవాడే అన్నావు కాదటా.

పంకాలు:—అయిన అట్లాగే చెప్పేదండి.

వస్త్రప్రసాదం:—(భూతాలుకేసి తిరిగి) ఏమండి మీరు నిజంగా అట్లాగే చెప్పేరాండి?

భూతాలు:—అట్లాగే చెప్పేదండి.

వస్త్రప్రసాదం:—మీరు పెద్దమనుష్యులు, పరిశ్రమగ్రహ! అట్లా అబద్ధం లాడచ్చా చెప్పండి మనీ.

భూతాలు:—అల్పే మొదట మొగవాణ్ణి అని చెప్పేదండి. మొగవాణ్ణి లోపలికి రానివ్వడానికి 'పశ్చిమకా' లేదన్నాడండి. అంతే, పోనీ ఆడవాణ్ణి అన్నాడండి.

వస్త్రప్రసాదం:—ఏరా పంకాలు, ఈయన చెపుతున్నదంతా నైతేనా, లేక దీనిలో మళ్ళీ ఏమైనా అబద్ధాలున్నాయో?

పంకాలు:—అల్పే, ఏమీ లేదండి. ఈ, చలం తప్పకుండా అంతా నైతే చెపుతూన్నాడండి.

వస్త్రప్రసాదం:—దరే, అయితే, నీవు పోయి గేటు దగ్గరే కావాలా కాస్తూండు. నేను కేక వేసినప్పుడు మాత్రం వెంటనే రా.

(పంకాలు కొంతదూరం పోయి తిరిగి వెళ్ళుచు)

పంకాలు:—నేను గేటుదగ్గరే వుండేవాండి?

వస్త్రప్రసాదం:—(కోపంతో) నవ్వు గేటుదగ్గల వుండిపోతే గేటు నీదగ్గల వుంటుందటా శుభరా.

(పంకాలు చిత్తం చిత్తం అంటూ వెళ్ళిపోతాడు)

వస్త్రప్రసాదం:—అయితే యింతకీ మీ వెనకండి!

భూతాలు:—మీకు జ్ఞాపకం లేదండీ!

వస్త్రప్రసాదం:—కోప! లక్ష ఏళ్ళ వేలమంది ఒచ్చి పోతుంటారు. నాకొక లెక్కా. ఇంతకీ, బలవంత పెట్టక, మీ లెవరో తొందరగా అభ్యసరిస్తున్నా.

భూతాలు:—సంవత్సరం క్రితం మీరు వెంటాల పాలెంలో నాయుంట్లోనే కావండి అద్దెకు వుంటూం వేనాన?

వస్త్రప్రసాదం:—అ. కొన్ని లక్షలమంది ఇల్లల్లో అద్దెకు వుంటాం. మాకు జ్ఞాపకమా, దిద్దాన?

భూతాలు:—వెంటాలపాలెంలో వేదాంతం గారి అబ్బాయివండి!

వస్త్రప్రసాదం:—(జై పికి తెచ్చుకొని, అతణ్ణి పరకా యించిచూస్తూ) ఓ! వెంటాలపాలెం వేదాంతంగారి అబ్బాయివులోయ నీవు! ఏదీ? మీ నాన్నగారు పీదదుగుమాస్తా చేస్తూం వేనాన కాదా?

భూతాలు:—(తలూపుతూ) అవునండి.

వస్త్రప్రసాదం:—ఎప్పుడో చిన్నతనంలో చూశాను. కొన్ని లక్షలమందిని చూస్తూంటాను. జ్ఞాపకమా ఏమైనానా? అప్పుడు బాగా పొట్టిగా, ఎత్తగా, బుట్టగా, నల్లగా వుండేవాడివి. ఇప్పుడు బాగా పొడుగెడిగావున్నా. అప్పుట్లో ఇంత గోచీ పెట్టుకొని మీ నాన్న చదువుకోమంటే పారిపోయివచ్చి గోచీకాయలు ఆడుకొనేవాడివి. నీకు జ్ఞాపక ముందదులే. నీకు బాగా చిన్నవయస్సు.

భూతాలు:—అ, జ్ఞాపకం లేకపోవడ మేమిటి? నామా బాగా నుద్దండి. ఓ మాటు మీరు కొబ్బరి కాయల కని బజారుకు వెళ్లి ఏం లేవాలో మరచిపోయి యింటికి వస్తే మీ భార్యగారు మిమ్మల్ని గట్టిగా మందలించారు కాదా? అంతా నుద్దండి.

వస్త్రప్రసాదం:—మనమొహంలా గుంది. (తల మీదకు చూపిస్తూ) కూర్చో పాపం. నిలబడ్డా వెంటకు! (అంటూ తన బట్టిలో కూర్చుంటాడు.)

భూతాలు:—నాకు క్రింద కూర్చోదం బొత్తిగా అలవాటు లేదండి!

వస్త్రీప్రు:—అయ్యో పాపం. కుర్చీ కేయిస్తా నాన. ఒకేయ పంకాయ.

(పంకాయ పరిగెత్తుకొని వస్తాడు).

వస్త్రీప్రు:—ఇదిగో. (తాను కుర్చీలోనుండి లేచి) యీ కుర్చీ పట్టుకొని వెళ్ళి అయన నిలబడ్డచోట వెయ్యి.

(పంకాయ అట్లు చేసి పోవును. భూతాలు ఆ కుర్చీలో కూలబడును. వస్త్రీప్రు నిలబడేవుండి చూట్లాడు గూంటాడు)

వస్త్రీప్రు:—అవునుగాని, పాపం, ను వివస్వ రెక్కణ్ణించి ఒడ్డున్నావు?

భూతాలు:—మా పూరినించే వస్తున్నానండి.

వస్త్రీప్రు:—ఇంటిదగ్గర అందరూ క్షేమంగా వున్నారూ?

భూతాలు:—అందరూ ఎవరున్నారండి? మా అమ్మ, ఆమెకు కేతు కేవిద్దరమే కాదండి!

వస్త్రీప్రు:—ఏం? పాపం, మీ నాన్న గారు కేతు య్యరు?

భూతాలు:—అయన, మీరు మా పూరినంచి వెళ్ళిపోయిన పదిరోజులకే పోయారండి.

వస్త్రీప్రు:—పోయాడూ. పోనీ. (విచారమును వటించి) పోయారా? అయ్యోపాపం. ఎంతోట్టు పడిలే అంతోట్టు చేసి చెబుతున్నా భూతాలూ, నాకు కడుపులోంచి చెప్పుకానంత దుఖం వచ్చిపడుతోం దంటే నమ్మ!

భూతాలు:—ఎంతమాట? ఎంతమాట? మీ మీద నా కంత నమ్మకం లేదా?

వస్త్రీప్రు:—అవునుగాని. ఎట్లా పోయేరోయ పాపం. నాపతాయలాంటి మనిషి, ఏమొచ్చిపడ్డది? అరుగుమీద నిలబడితే అర్చనగా నీపుళ్ళపస్త్రాల వుండేవాడు. ఏమొచ్చిందో ఏమిటో పాపం!

భూతాలు:—కొందరు గుర్తార్థం లాయన్ని

లావుగా వుండేవారని దిట్టికొట్టడంతో మరణించి వుంటారు అని కొందరు చెప్పుకొంటారుంటారండి.

వస్త్రీప్రు:—మరికొండ రేకుని చెప్పుకొంటూ వుంటారండి?

భూతాలు:—కొన్ని పికాచాలు దయ్యాలని భూతాలు అయన్ని పంకేకాయని మరి కొందరం టూండేవారండి. ఇంతే ఎక్కడ తిప్పా, ఎక్కడ నైటో మాత్రం తెలిపండి. వచ్చిపోవడం మాత్రం ఖరగా వచ్చి పోయారండి. దాంట్లో పండేవా కేం లేదండి.

వస్త్రీప్రు:—అయితే, పాపం, మీ అమ్మ గారెక్కడ వుంటున్నారూ? ... ఆ ... ఎక్కడ వుంటారూ? అక్కడే వుంటున్నారూ కాబోలు... అయితే, పాపం, నీ వేం చదువుతున్నావ్!... ఏం చదువుతావులే పాపం?

భూతాలు:—బి. ఏ. ప్యాడవుదా ముగిసిన్నా నండి.

వస్త్రీప్రు:—అవలేకపోయావు?

భూతాలు:—అయ్యే వుండునండి. కాని అవబోతుంటే మా నాన్న గారు మరణించారండి.

వస్త్రీప్రు:—అదేం పబోయ్, మీ నాన్న గారు చాలా అసందర్భంగా పోయారు. మత్స్య ప్యాడవ బోతుంటేనే పోవాలా. అయినకే మాత్రం తెలిస్తూ. ఒక కేక తెలివితిక్కువగా అయన పోలేమాత్రం ప్యాడవడం ఎందుకు మానేశావ్ మత్స్య?

భూతాలు:—అయనమరణానికే కేవలం దయ్యాలూ, భూతాలూ, పికాచాలూ కారణం అని కొందరు చెప్పబట్టి.....

వస్త్రీప్రు:—అయన్ని పాపం పిక్కులికేకాయ కాబోలు. అయితే, ఒకటి తెలిక అడుగుతాను భూతాలూ, ఇంకాయాకాలంకోమాదా దయ్యాలూ, పికాచాటూ, భూతాలూ వున్నాయంటావా?

భూతాలు:—అందులో మీ కింకా ఏమైనా పండేసాం ఉందా!

వస్త్రీప్రు:—అయ్యే, పండేసాం ఏమీ లేదు. చెప్పిన నాకు కనిపించాయి కొన్ని. ఏమిటో అను

కొని దగ్గరికి ధైర్యంగా అడిగితే నేను చంపుతా నేమోనని భూతా అని చెప్పడానికి భయపడ్డాయి. అయితే, నీకు చెయ్యాలి చంపడ మెప్పుడుటోయ్ భూతాలా?

భూతాలు:—ఒక్క చంపడమే కాదు. వాటిని ఎక్కడ పడితే అక్కడ, ఎన్ని కావాలి అన్నింటిని సృష్టించిపారేయడమూ, వాటివేరే పాటలు వగైరాలు పాడించడమూ, దాస్యపులు చేయించడమూ, అన్నీ వచ్చునంది.

వస్త్రప్రసాద:—అయితే చెయ్యాలిభావ మ్మొట్టంగా వచ్చునన్నమాట.

భూతాలు:—మంచిమాటే! అది రాకుండా యివన్నీ ఎలా వస్తాయి?

వస్త్రప్రసాద:—అబ్బ! నీవు అఖండుడవోయ్ భూతాలా. అయితే, తెలిక అడుగుతాను-ఇవన్నీ నీవు ఎక్కడ నేర్చుకొన్నవోయ్?

భూతాలు:—చెప్పేది పాపకాళింగా వినండి మరి.

వస్త్రప్రసాద:—ఊ...చెప్ప...చెప్పు.

భూతాలు:—పరిశీలించుకోరానా పాములచే చంపబడ్డాడని తెలిసి అయవకొడుకైన జనమేజయుడు దర్మయాగం చేసినట్టుగానే, మా తండ్రిగార్ని చంపినది నేనులం పికాచాలం, చెయ్యాలి అయివుంటాయని తలచి భూతాలమాగం చెయ్యదలచుకొన్నాను.

వస్త్రప్రసాద:—ఊ.....చెయ్యదలచుకొని ఏం చేశావ్?

భూతాలు:—అప్పట్నుంచి లోకంలో వున్న భూతవైద్యులందరి దర్శనం చేసి వారివలన భూతాల కిటు కంతా నేర్చుకొన్నా.

వస్త్రప్రసాద:—అబ్బ! ఎంత అఖండుడవోయ్.

భూతాలు:—చవటదగ్గమృలా నేర్చుకొని పూరుకొంటే మంచిదికాదని తలచి "భూతాలు" అని ఒక విరుదుకూడ తగిలించుకొన్నా.

వస్త్రప్రసాద:—ఊ. హ. హ. నీవు రావడంచేత

నా యిల్లు నిజంగా పోవనమొదటకో భూతాలా. అయితే ఒక్క సందేహం భూతాలా.

భూతాలు:—ఏమిటో చెప్పండి. మూడు నిమిషాల్లో నివృత్తిచేస్తాను.

వస్త్రప్రసాద:—నా యింట్లో ఇప్పుడేమైనా భూతాలున్నాయంటావా?

భూతాలు:—ఉండోచ్చు, ఉండకపోవచ్చు; అదంతా వేరే సంగతి.

వస్త్రప్రసాద:—వేరే సంగతిమిటి నీ మొగం నా మొగమూనూ. ఇదంతా భూతాల సంగతి కామా?

భూతాలు:—పికాచాలని, చెయ్యాలనిగురించి చెప్పవలసినదస్తే చాలా గ్రంథం ఉంది. అది ఎవరికి పడితే వారికి చెప్పగూడదు. అందులోనూ తెలియని వాళ్ళ! అసలు చెప్పగూడదు.

వస్త్రప్రసాద:—చెప్పకపోతే మానయ్యి. మా కేం భూతాల్నిగురించి చెప్పితే వచ్చింది లేదు; చెప్పక పోతే ఇంట్లో వున్నది పోయింది లేదు. ఏం? మాకు మాత్రం లోటనకున్నావా? మాకు నిత్యి పంట, ఒడ్డంటే ఒచ్చి పడుతుంది. తెల్లవారి లేస్తే చాలు. వర్షాలకనో, వారాలకనో, తారీకులకనో, లేదీలకనో, సెలలకనో, పంసత్సరాలకనో, కెల్లకనో, కేరంటాల కనో, పట్ల వోముకోడానికనో మాయింటికి అస్తమానం వచ్చి పోతుంటారు.

భూతాలు:—ఈవేళ యింకా ఎవరూ రాలే చేయండి?

వస్త్రప్రసాద:—ఎవరూ రాకపోడ మేమిటి మన మొఖం. నవ్వు రాలేదు. అదీగాక ఈరోజు అదివారం. సె:వుకోజా.

భూతాలు:—దేవి! సెలవు?

వస్త్రప్రసాద:—దేవిమేటి మన సింధానూడు. గవ్వ మెంటు రూళ్లప్రకారం అదివారం అన్నింటికి సెలవే. మాయింటికినూడా సెలవే లేకపోలేనా! ఈ పాటికి ఎంతమంది ఒడ్డురు, ఎంతమంది పోదురు. మామూలుకోజాల్లో ఒక్క తుదమైనా తీరిక వుండడంలే నమ్ము. తెల్లారినో లేదో ఎవడో వచ్చి,

వాణంగా నిద్రపోతున్న వస్తులేవి, యీవేళ ఏ వాళ
తైందండి అన్నాడు. వాడు వెళ్లగానే మరొక ఆసామీ
వచ్చి “మా అమ్మాయిని యింకొకరి అబ్బాయి
చేతి కిచ్చి ఆ వెళ్లరైగారి యింటికి పంపిస్తున్నాను,
ఎప్పుడు బయల్దేరితే మంచిదండీ?” అని పలకా అడిగి
దాని కొచ్చాడు. వాడూ సుస్థుం డిగాడో లేదో,
నాతాత్తుగా యింకొక డొచ్చి “యీవేళ తారీ కెంత
అయిందండీ” అని అడిగాడు. వాడి వెనకాడే
అమాంతంగా యింకొక డొచ్చి “నిన్న మార్కొదలుం
ఎంతకైందండీ” అన్నాడు. వాడికి కుండుగానే
యింకొకడు వచ్చి “ఈ రోజు వర్షాలు ఎన్నింటిలో
(బిల్లై) ఎంతలో (ఎంతవతాయండీ) అన్నాడు.
వాడూ వెళ్లగానే యింకొక డొచ్చి ఏదో అడిగేడు
మరచిపోయాను. ఇట్లాగే ప్రాద్దున్న లేచిందిమొదలు
మధ్యాహ్నము వడుక్కోయేవరకూ ఊపిరి పీల్చు
కొనేందుకైనా ఖాళీ లేకుండా, జనం, దాక్టరాను
పత్రిలోకి మళ్లీ వచ్చి పెడుకూనేవుంటారు. గతర్న
మొంటు పీదరుగారి యిల్లయినా యింత హడావిడిగా
వుండంటే వయ్యు. పోనీ, వచ్చినవాళ్లు వచ్చి,
వెళ్లిపోయేవారు వెళ్లిపోయేటప్పుడు మామూలుగా వెళ్లి
పోయినట్టు వెళ్లిపోవచ్చా? ఒద్దు మహాప్రభో
అంటున్నా వికకుండా, తలో కుంచెడునూకలు
ఆ గంగాలోలో పోసి పోతుంటారు.

భూతాలు:—అహహ! ఎంత హాయిగా వుం
దండీ మీవని. మా నాన్నగారు నాక్కూడా చిన్న
తనంలో వారాలు, లేదీలు, సంవత్సరాలు, నెలలు
చెప్పడం నేర్చివుంటే యీపాటికి కులేరుడి తల
తిన్నేవాడిని కాదు.

వస్త్రప్రభు:—ఈ జనంబాధ పడలేక, నెంకు
ఒక వంద రూపాయలు పారేసి, గేటుకాపర్చి ఒకట్టి
కెట్టుకొన్నాను.

భూతాలు:—మహా మంచినీ చేశాండీ. కాని
మన మాటల సందర్భంలో ఇద్దరంకూడా నామాట
మరిచిపోయామండి.

వస్త్రప్రభు:—అయ్యో పాపం! నేను మరచిపోతే
కాస్త నవ్వినా జ్ఞాపకం చేయకూడదా? అంతా
మొగ్గమాటలా, ఇదుటానూ.

భూతాలు:—చాలా ప్రయాణంబడరికమీద
వచ్చాను.

వస్త్రప్రభు:—మేలమీద తాలేకపోయావ్.
తొందరగా వచ్చేవాడివి.

భూతాలు:—ఒళ్లు నొప్పలుగా వున్నాయి.

వస్త్రప్రభు:—అందులోనూ భూతాలూ, నీవు
మరీ ఆసందర్భంగా బయల్దేరేవోయ్. నిన్న అమావాస్య.
అమావాస్యవాడు బయల్దేరినవాల్లని ఒళ్లు నొప్పలు
పీడించి పీడించి ఆఖరికి అమాంతంగా రి నేస్తాయి అని
మా కాస్త్రాల్లో వుంది.

భూతాలు:— అటువంటి ఒళ్లు నొప్పలు
మాలాంటి భూతవైద్యుల చరిత్రలోవని కూడా మా
కాస్త్రాల్లో వుందండీ.

వస్త్రప్రభు:—కొండీ? ఉండనీ కా న్నట్లా
భాంచేసి బయల్దేరేవా?

భూతాలు:—బయల్దేరేవోమీ ముందు భాంచేతా
నండి. కాని ఎప్పుడో నిన్న తెల్లవారుగ్గూమున
ఖంగారుతో తిన్న అన్నమండి. ఇంకా వుంటుండీ!

వస్త్రప్రభు:—కాని ఒచ్చిన చిక్కమిటంటే,
భూతామా, బొత్తిగా చేతుమరోజలోయ్. పూట
గడవడానికి ధస్తున్నామనకో, అందులోనూ, నేను
సంపాదించడం మానేశావ్. ప్రస్తుతం సంపాదనభాగ్య
తంతా మా ఆవిడవైతియోద పడింది. ఎల్లప్పుడూ మనం
సంపాదిస్తే ఆడవాళ్ళకి సంపాదించడం ఎల్లా చేతవవు
నుండి? ఎల్లకాలమూ మనం వుంటామా ఏమస్తామా అని
ప్రస్తుతం నేను మా భార్యని ధనసంపాదనకి
(త్రనవ్వ) చేస్తున్నా. ఇప్పుడు యింటిగోడనలన్నీ
ఆవిడవి. ఆవిడ పర్వమకా లేనిదే నేనైనా భాంచెయ్యి
కూడదు. అందులోనూ ఆవిడ మన దురదృష్టవశాలన
ఊల్లో లేకుండా వుట్టింటికి వక్కాలోయింది. ఉన్న
సంగతి దాచకుండా చెప్పేకాదు. ఏమీ అనుకొని
లోపల భాగవడివి.

భూతాలు:—అనుకోదానికి లోపల ఏమీ
లేదు లెండి. అనుసంగతి చెప్పడానికి, పాపం, నాకు
నాలేపోంది. వచ్చివస్తేచెడతఖర్చు ఏమిటంటే, నేను

ఉండికింది ధూతాల వైద్యులయి ఊరుకొన్నాను. అల్లా అపదంచేత నిత్యము ఏదై అరవై ధూతాలు నాలో మూర్తిభవించి ఉంటాయి. నేను తివకపోతే యిబ్బందే లేదు. కాని వాటికి బొత్తిగా అకలివేస్తే లోపల్పించి వైచి వక్కా వస్తాయి. అక్కడికి ప్రయాణం దోపలో రెండుమాడుసార్లు వెగలకలేని అప్పువప్పుడు బయటకు వచ్చేవి.

వస్త్రీప్ర:—అబ్బా! పాపం, నైట్లో ప్రయాణం చేసిన విగతవాళ్లు భయపడలేదుగదా.

ధూతాలు:—ఇల్లా భయపడితారనే ఓకూల ఎవరికి కన్పించకుండా తూర్పున్నాను.

వస్త్రీప్ర:—(భయపడి) పాపం. అల్లా అయితే వాటికి కష్టం కల్పించకు. ఎల్లప్పుడూ మనింటికి కన్పించే మాత్రం అవి వస్తాయా ఏమైనా? ఏదో యాదాలాభంగా వచ్చాయి. ఉంటే యీ పూటకీ వుంటాయి. మహాపుంటే యీ రోజుకీ వుంటాయి. లేకటికి వుండమని బ్రతిమాలిలే మాత్రం వుంటాయా?

ధూతాలు:—అంతగా బ్రతిమాలిలే వుంటాయనకొండి. ఉన్నా వాపం పదిరోజులకన్నా ఎక్కువ వుండవు. మీరు మాత్రం లోపల ఏమీ బాధ పడకండిపో.

వస్త్రీప్ర:—ఏం. ఒకచోర బాధపడితే అవి వైశాచ్య మీదపడి మింగేస్తాయా?

ధూతాలు:—ఉత్తి నే మింగేసి ప్రాయశంపే తాగానే వుండును. చంపేస్తాయికదామా.

వస్త్రీప్ర:—(లేని వత్స తెచ్చి పెట్టకొని) పరే రండి. భోజనంచేసి ఏర్పాట్లు చేసుకొందాం. యీ రోజు మా అవివే లేనినూలాన్ని కంటాగింటా నేనే రెండి. అన్నం ఇవ్వరకే వండేదాను. కూరలో పొగువువేసి పొయ్యిమీదనుంచి గ్రంథకు దింపడమే తోవాయి.

ధూతాలు:—మీరు లోపలికి వెళ్లి ఆ ఏర్పాట్లు అన్నీ చేసి సిద్ధంగా వుండండి. నేను కొంచెము జపం చేసుకొనివస్తాను.

(వస్త్రీప్ర నిష్క్రమించును.)

ధూతాలు:—పడ్డాడు! వలలో పడ్డాడు! బధవ్యేమ లేస్తాడేం వాదగ్గర. ఇంట్లో అద్దకు వున్నట్లే వుండి, యింట్లో సామానంతా ఎవళ్ళూ ఊళ్లో లేని సమయంచూసి, పదివెలల అద్ద ఇవ్వకుండా రిస్కు రించుకొనినక్కా వస్తాడు! ఇవలవన్నే వెట్టివద్దమ్మ లనుకొన్నాడు కాదోయి. అప్పుడే అయిందా ఏదీ పని ఇంకా ముప్పుతిప్పులుపెట్టి మాకు చెరువుల నీళ్లు తాగించండే ఊరుకొంటామా? (కొంచెమునీవు ఆని) అమాయకపు చెడక. ఏం చెబితే అదే నమ్మేస్తాడు. నిజమేదో అబద్ధమేదో తెలుసుకోలేదు. ఇతరులను ఏదీ పించి దెబ్బలుగడం, విచిత్రంగా దొంగిలనాలు చెయ్యడం ఇవన్నీ మహితాగా తెలుసు. అప్పుడే ఏమైంది నీడిపని. ముందుండి ముక్క పండగ.

(నిష్క్రమించును.)

రెండవ రంగము

(నాకలైన పంకాలు పేదలం, కుర్చీలం నుద్దతో దులపుతుంటాడు. అజమానియైన వస్త్రీప్ర తెత్తి, నుండెలు బాదుకొంటూ పెద్ద పెద్ద అరుపులతో తయారవుతాడు)

వస్త్రీప్ర:—కొంప మంచేతావురా పంకాలా. ఇల్లా, ఒక్కా దిబ్బ చేసేతావురా చెడక. ఎంత పని చేతావురా నీమందా మొయ్యా! ఇంత కనట వనకా లేదురా వలల వద్దమ్మ. (అవి పంకాలుతెత్తిమీద కూడ బాదును.)

పంకాలు:—నే నేం చేశాను బాబయ్యా?

వస్త్రీప్ర:—(ఉగ్రుడై) ఇంకా తెమ్మడిగా ఏంచేతా వంటావటా దొంగపీతగా! తెనుధూతాన్ని తెచ్చి యింట్లో పడేతావురా. నీ కొంప ఉడచీకా. అడవాళ్ళయితే నీ రానివ్వరా, మొగాళ్ళని లోపలికి ఆడుగు పెట్టనీయకురా అంటే విన్నా వట్టా.

పంకాలు:—మీరుకూడా చూసి ఆరిన అడ వాడేవని ఒప్పుకొన్నాడు కాదండీ.

వస్త్రీప్ర:—వాడి కేరునిట్టయినా తెలుసు కోలేకపోయేవట్టా వాడోక తెనుధూతగాదని.

పంకాలు:—“బాబుగారికి గట్టిగా కోపం వస్తే బుట్టు చీలికబాదుకొంటారు. ‘బల్లెడ్డు’ అని ఎంత చెప్పినా వినిపించుకోలేదు బాబూ.

వస్త్రీప్రసాద్:—నీవు గేటుకాపరతనాని కంట మాత్రం ‘మాట’ వున్నా.

పంకాలు:—నేను పనిలో చేరబోయేముందే మనవిచేసుకొన్నాగానూ బాబూ, నేను గేటుకాపర్మి గాదు ఉత్తివాళకన్ననని.

వస్త్రీప్రసాద్:—నువ్వెల్లా అనబట్టే నీ చేతు లింకే ట్టు నీవు మాయంట అవలంబించవలసిన రూపు ప్రాయంపించి, నీ చేత కఠతా వేయించాను కాదబ్రా పంకా.

పంకాలు:—ఆ రూళ్ల కాగితం ఎక్కడో పోయేను కొన్నానని ముందే తమతో చెప్పకొన్నాను గాదండీ.

వస్త్రీప్రసాద్:—అయితే యీ కాగితం, నిరాబుద్ధి తీసికొని (అవి వానికి అందిస్తూ) మళ్లీ చెబుతాను బ్రానుకో. నీకు అతరులు బ్రాహ్మణం వచ్చునుకామా?

పంకాలు:—(కాగితం, కలం, నిరాబుద్ధి అందు కొని) చిత్తం. చిన్నప్పటి కొందెం నేర్చుకొన్నా నండీ.

వస్త్రీప్రసాద్:—రూపు వెంటరు వకో...బ్రాను కొంటున్నావా?

పంకాలు:—చిత్తం. చిత్తం. చెప్పండి. (నీతి యనగా బ్రాహ్మణం మొదలు పెడితాడు)

వస్త్రీప్రసాద్:—అధికారి అయిన రీత యజమాని పిలవగానే, నాకరు అయిన బంధ్రోతు కుట్టవాడు చిత్తం చిత్తం అని చేతులు సరిమిగొంటూ... ఇదిగో...ఇల్లా చూడు...(చేతులు సలుముకొంటూ అభినయించి చూపిస్తూ) ఇల్లా చేతులు సలపాలి... బ్రానుకో...చేతులు సరిమిగొంటూ, చిత్తం చిత్తం అంటూ పరుగెత్తుకొని రావాలి.

పంకాలు:—(వస్త్రీప్రసాద్ అభినయమును బాగ్రరీతిగా పరిశీలించుచూ అరమయినట్లు బుట్టూపుతూ) చిత్తం. చిత్తం. బ్రానుకో.

వస్త్రీప్రసాద్:—ఇల్లా చెయ్యకపోతే ఇత ఏమిటో తెల్సా. చూడు కొరడా చెబ్బలు. ఇతకూడా క్రింద బ్రానుకో. బాగా తెలుస్తూంటుంది.

పంకాలు:—చిత్తం. చిత్తం. (బ్రానుకొంటూ) ఇత చూడు కొరడాచెబ్బలు.....బ్రానుకో.

వస్త్రీప్రసాద్:—రూపు వెంటరు టూ, యజమాని పిలిచిన కేక గవక ఏకారణంచేతనైనా బంధ్రోతు కుట్టవాడికి వినిపించకపోతే తక్షణం యజమానినైన నా దగ్గర కొచ్చి ‘నాకు బోర్తిగా వినిపించడము లేదు’ అని సవ్యంగా మనవి చేసుకోవాలి.

పంకాలు:—(బ్రానుకొని) దీనికి ఇత ఏమి టండీ.

వస్త్రీప్రసాద్:—చెబుకున్నా, బ్రానుకో. నాలుగు గోడకుప్పీలు.

పంకాలు:—చిత్తం. (బ్రానుకొని) బ్రానుకో. కాని ఒక్క సందేహముండీ...

వస్త్రీప్రసాద్:—(వాని మాటలకు అడ్డం వచ్చి) ఆ సందేహాన్ని తీరుబడిగా తుర్కొన్నప్పుడు తీరుస్తాను. ముందు బ్రానుకోనోయ్ పుల్లయ్యా.

పంకాలు:—చిత్తం. చిత్తం.

వస్త్రీప్రసాద్:—రూపు వెంటరు చూడు. నాకరు కుట్టవాడు గుమ్మంవద్ద నిలబడి, బంధ్రపులుగాని, చుట్ట మలుగాని, పేమీతులుగాని, విక్రలుగాని, కేత్రు పులుగాని, వికోధులుగాని, పిన్నలుగాని, పెద్దలుగాని, దొంగలుకాని, దొరశాస్త్రుగాని వచ్చినయెడల విరూద్ధి వికేకరువుకోబాలు కాబట్టి అడ మగ వివక్షత లేకుండా, భోజనముచేసేతిమని ఒట్టేయించుకున్న తర్వాతగాని లోనికి రానీయరాదు.

పంకాలు:—చిత్తం. చిత్తం.

వస్త్రీప్రసాద్:—బ్రాకుట్టు పెట్టుకొని యిల్లా బ్రానుకో.

పంకాలు:—చిత్తం.

వస్త్రీప్రసాద్:—పూర్వము మనము అద్దెకువున్న ఇళ్లతాబాకు వాల్లెవల్లె వాసరే.

పంకాలు:—చిత్తం.

వస్త్రీప్య:— తే. ఏదై నుండేను. అరవై బట్టలు. దెచ్చి దండిలు.

(మర్తగా భోంచేసి లోపలినుండి వస్తువంచి విప్పుకుండా తడితువ్వలు భుజముపై వేసుకొని భూతాలు లోపలినుండి వచ్చుంటారు.)

వస్త్రీప్య:—(లోనుండి వస్తున్న భూతాల్ని చూసి కంగారుగా పంకాలుతో) అదుగో. దిబ్బుచెక్కలా కడుపునిండా భోంచేసి ఇల్లా వస్తున్నా దా భూతాలు గాను. యీ కాకితాలూ అదీ ఇక్కడ పెట్టి నువ్వు వెళ్లిపో. (అని పంకాలు చేతిలోని కాకితాన్ని, సిరా బట్టిని లాక్కొని తేలికమీద కనిపించకుండా దాస్తాడు. పంకాలు నిద్రగ్రీమించగా, వెంటనే భూతాలు : వాడు.)

వస్త్రీప్య:— మొగమాటం లేకుండా కడుపు నిండా భోంచేకాదు?

భూతాలు:—అర, ఏదో తమరిదయవలన. పాపం నేను మాత్రం మీకు చాలా బడవుగా వున్నాను.

వస్త్రీప్య:—ఎంతమాట! మీకంటే నే నే బరు పెట్టవుంటాను.

భూతాలు:—(ద్వివిధంగా కుర్చీలో కూర్చొని) అయితే నే నాచ్చివ పనేదో కాస్త చెబుతాను వింటారూ!

వస్త్రీప్య:—మీరు కొంపదీసి వేరే ఒక పని మీద కూడా వచ్చారేమిటి? మామూలుగా చచ్చి మామూలుగా వెళ్లిపోతా రనుకొంటున్నాను.

భూతాలు:—మా ఇంటినుండి మీరు చచ్చి పోయేటప్పుడు ఒక పెద్ద గంగాళం, రెండు నిండా మెంతికాయ వున్న రాచ్చిపులు, ఉల్లాపకాయ కుండలు, పెద్దతేగిసా, నాలుగు ఇర్రకి చెంబురూ మా అటక మీదవి దొంగిలించుకొని తీసుకొనివచ్చారట. అని మర్యాదగా మాకు ఒప్పుకొని మీ మర్యాద మీరు కాపాడకోవలసిందిగా మా అమ్మగారు చెప్పి పంపించారు.

వస్త్రీప్య:—అవి నేనే తెచ్చేవని మీ కవరు చెప్పారు...ఆ...ఎవరు చెప్తారో...ఆ ప్రక్క నున్న వా కృష్ణో చెప్పివుంటాడు...అల్లా చెప్పే వల్ల:

మాత్రం బుద్ధి వుండక్కర్లేమా. ఇట్లు గలవాళ్లు, దాంట్లో అద్దెకున్నవాళ్లు కోపా లాస్తే లక్ష తెచ్చుకుంటారు, ప్రేమలాస్తే లక్ష యిచ్చుకొంటారు. మర్రి వాళ్ళ కందుకు?

భూతాలు:—(ఉగ్రుడై) పాడు ప్రేలాపన కట్టిపెట్టి మావి మాకు ఒప్పుకొన్నావు.

వస్త్రీప్య:—ఆ మాటకొస్తే ఆసలు నేను లేనే లేదు. మానే రెండు పాతచింతకాయపచ్చడి రాచ్చి పులు మీ అటకమీద మరిచిపోయి వదిలేసి వచ్చాను. సస్యంగా అవి పట్టుకొచ్చి మీవి మీరు పట్టిగళ్లండి.

భూతాలు:—ఎవరుకు చెయ్యిస్తు వేస్తున్నారా యేమిటి, పట్టుకు చాడెయ్యగలను.

వస్త్రీప్య:—అను. అను. ఒకేయే పంకాలూ.

(పంకాలు వెంటనే వరుగెత్తుకొని వస్తాడు. వస్త్రీప్య తేలికమీద రూల్సు వ్రాసిన కాకితం, కలం పంకాలకు అందిస్తూ) ఇంకో నియమం కూడా వ్రాసు కోరా తొందరగాను.

పంకాలు:—చిత్తం. చిత్తం.

వస్త్రీప్య:—రూల్సు వెంటరు వాలుగు. ఎవ నైనా పూర్వము మనము అద్దెకు వున్న ఇళ్లతాలూకు వాడు యజమానిని పట్టుకొని చిరకలదాదానికి వచ్చి నప్పుడు ముందుగా నాకరుకుట్టవాడే నాలుగు గుద్దులు గుడ్డి ఏడుతావులు తన్నకలెను. కేడు వ్రాసుకో. మూడు పిల్లి మొగ్గులు, నాలుగు చేదబ్బలు.

పంకాలు:—ముందుగా నేను కొట్టలేనంటి. భూతాలుగానూ, ముందు మీరు బాదండి. తర్వాత నేను చిరకలదాదాను. మీరు మొదలెట్టండి.

వస్త్రీప్య:—(భంగారుతో) అల్లాకాదు. ముందు నువ్వే కలియబడాలి. చెట్టు, కొట్టు. చూస్తూ పూరుకొంటావే?

(పంకాలు యజమానియైన వస్త్రీప్య వడి వంచి నాలుగు పిడిగుద్దులు గుద్దుతాడు.)

వస్త్రీప్య:—వెళ్ళా, వాణ్ణి తప్పకుండా నన్ను బాదుతావేరా?

పంకాలు:—(ఒక పిడినద్దు నుద్ది) ఇది పట్టికల్లి వాడి కివ్వండి.

ధూతాలు:— ఆ. నా కివ్వమంటావేరా? (వస్త్రప్రసవనీమీద ఇంకో నుద్దు నుద్ది) ఇది పట్టికల్లి మీ పంకాలు కివ్వండి.

వస్త్రప్రసవ:—బాబోయ్...బాబోయ్.

పంకాలు:—అయ్యో బాబోయ్. ఎల్లా నుద్దు వున్నాడో. (ఇంకో నుద్దు నుద్ది) ఇది పట్టుకున్నా ధూతాలు కివ్వండి.

(ఇద్దరూ వస్త్రప్రసవని చిరకబారుదురు.)

వస్త్రప్రసవ:—బాబోయ్...ఓ ధూతాలోయ్... మీది మీ కిచ్చేస్తా వాగబోయ్.

ధూతాలు:—(నుద్దుకు మాని) వాదగర్ల వెధవ వేమిలేస్తావేం. పోయి పట్టుకురా.

(వస్త్రప్రసవ వారి మధ్యనుండి లోనికి పారి పోవును.)

ధూతాలు:—(పంకాలుపైపు తిరిగి) అంత గట్టిగా కొడతావేంరా మీ యజమానిని?

పంకాలు:—నూ యజమానిగార్ని మేం కొట్టుకుంటాం, తిట్టుకుంటాం, ముగ్ధ సువ్వెడవయ్యా అదిగటానికి? ను వ్వందుకు కొట్టేవు?

ధూతాలు:—నూ యింటినుంచి కొన్ని సామాన్లు మేం పొట్టో లేకుండా నూసి పట్టుకొచ్చేవాడు. అది యిప్పుంటుంటే ఇరవకపోతే కొట్టేను.

పంకాలు:—నాకు నాలుగు వెలల జీతం ఇంత వరకూ ఇవ్వలేకుననిగా నువ్వడిస్తారండీ అది అడుగులే 'నీకు నేనేమివ్వాలి. ఎంకు 'వ్వాలి' అంటూ వచ్చాడు. ఆ కోపం పట్టిక సమయం దొరికిందిగా అని పట్టుకొని బాటికి నా కని తీర్చుకొన్నా!

ధూతాలు:—అయితే అందరిదగ్గరా పిడి పని యిల్లానే వుందన్నమాట. నుం దీ ముక్క చెప్పేవు కాదేం మరికొంతసేపు నిలబెట్టికొడుదుం.

పంకాలు:—ఇప్పుడుమాత్రం పోయిందేమిటండీ. లోపలి వెళ్లి కేకనుకొనిరానాండీ?

ధూతాలు:—ఇప్పుటికే బాధ భరించలేక వచ్చాడు. ఇంకా బాదులే అమాంతంగా వచ్చి పొరుగుకోడుగదా!

పంకాలు:—అసంగతికూడా వాణ్ణి అడుగుదామంది. ఇంకా భరించగలనంటేనే కొడదాం.

ధూతాలు:—ఇంతకంటే మనకి రావలసినదెప్పు అడాపైదలతో వమాలుచేసే మంచిమార్గముంది.

పంకాలు:—శుంధీ! శుంధీ చెప్పండి మరి. ఇంకా చూస్తారేం?

ధూతాలు:—రా. వెళ్తున్నాను. మన పొమ్ము యివ్వకుండా ఎక్కడికి వెళ్తాడో చూద్దాం. నవ్వు మాత్రం వాడి వెనకాలే వుండి వా లేమంటే వానికి తాళం వేస్తాండు. నేను మిగతావాటకమంతా అడిస్తాను.

పంకాలు:—ఓ. మీ చిత్తం వచ్చినట్టు వేస్తా. వాడెప్పుడు రాకుండా ఎక్కడికి పోతుందో నేనూ చూస్తాను. వదలండి.

(ఇరువురు నిష్క్రమింతురు)

మూడవ రంగము

(వస్త్రప్రసవ ఏడుస్తూ కోదనచేసుకొంటూ లోనికి ప్రవేశిస్తాడు).

వస్త్రప్రసవ:—అబ్బబ్బ. ఎంత అపద వచ్చిందిరా వైమనా. ఇంత ప్రమాదం వాటిల్లుకుందని అప్పట్లో తెలిసివుంటే వాల్లింటినుంచి పొరిగాయకుండలూ మిగతా సామానూ పట్టుకురాకపోదును. ఒచ్చిన వెధవ చిక్కేమంటే నీడు ధూతవైద్యుడంటున్నాడు. అంతమాత్రంతో సరిపెడితే బాగానే ఉండును. లేనిచోట్ల దెయ్యాలన్నీ సృష్టించిపారెయ్యగల నంటున్నాడు. ఒచ్చిన శిశువు అది. (కాసేపు ఇటూ అటూ తిరిగి ఆలోచించి) ఈ సందర్భంలో ఓ మహాకవి చెప్పిన మాటలు జ్ఞాపకమొస్తున్నాయి. అవదలందు వైద్యునిగా వహించాలంటున్నాడు. అపద మనకి రానే వచ్చింది. వైద్యంకూడా రావాలి. రాకేం వేస్తుంది? మహావైద్యం అవలంబించివుంటా...అన్నట్టు మరచిపోయాను: మనకి అంజనేయదండం కూడా వచ్చును

కాదు.....౨ అంజనేయం ప్రసన్నాంజనేయం ప్రభాదిఃకాయం...పి. భలే ఇంకేం కావాలి?... ఇంకొసంగతి. మనం రెయ్యాలంటే అప్రే భయపడల్ల లేదు. రెయ్యాలవరిత్ర మనకేమైనా తెలిసిదా. అబ్బో! రెయ్యాలనినరించి మనకుతెలిసిన 'పిస్తరీ' మరొకటి కనడి! తెలుసును? మాత్రం చచ్చిపోయి రెయ్యమై ఊరుమొదట్లో కూర్చుని ఒచ్చే పోయేవాళ్లని తెగ బాణేవాడని ఇప్పటికీ లోకంలో ప్రతీతి. మా మామమ్మ కూడా చచ్చి రెయ్యమవుతానని నా చిన్నతనంలో అంటూండేది. మరిచిపోయిందికాబోలు. మా నాన్న లోహ! రెండూ మాదూ రెయ్యాలిని బుజంమీ దక్కించుకొని తిరిగేవాడు. మన! రెయ్యాలన్నా భూతాలన్నా బాగా పరిచయమే కాదు. ఈ సంగతి ఇందాకానే జ్ఞాపకమొస్తే చెప్పమని అక్కజేవల్లవాడిచే వాణ్ణి ఇప్పుడైతేమాత్రం పోయిందిమంచి? పంకాల్ని పిలిచి వాణ్ణి రెయ్యంగా పటించమని, రెయ్యమొస్తే నేనేమనాలా ఒకసారి 'రివల్వర్' వేసుకొంటా. అప్పుడు ఉన్న కోంత భయం పోయి భూతాలుగాడి పని పట్టాడు. ఒరేయ్, పంకాలా.

పంకాలు:—(తొందరగా ప్రవేశించి చేతులు నులిమికొంటూ) చిత్తం. పిలిచారాండీ!

వస్త్రీప్ర:— ఆ పాడుతుందాకాదు కేం తేస్తున్నాడ్రా?

పంకాలు:—ఆ చాపమీద పడుక్కొని గుట్టెటి నిద్రపోతూ తెగదొర్లుకున్నాడండీ.

వస్త్రీప్ర:—తిన్ను తిండి అరగడంలేదుకాబోలు మొద్దుకీ. అవునుగాని, పంకాలా, వాణ్ణి ఒక్కసందేహం అడగడం మరిచిపోయావా.

పంకాలు:—ఏమిటండీ అది?

వస్త్రీప్ర:—వాడు ఆడభూతాలకి వైద్యుడో? మొగభూతాలకి వైద్యుడో?

పంకాలు:—మొదట ఆడభూతాలకి మాత్రమే వైద్యుడటండీ. తర్వాత మొగభూతాలకి వైద్యం చేయడం కూడా నేర్చుకొన్నాడటండీ.

వస్త్రీప్ర:—ఎంత చిక్కు తెచ్చిపెట్టేడ్రా. ఒక్క ఆడభూతాల వైద్యుడు మాత్రమే అయితేంటే

పట్టుకు చిత్కొట్టేద్దాను. ఇప్పుడీ భూతాల్ని అవ తలకి గంటడం ఎలాగ?

పంకాలు:—అదే ఇందాకటినుంచీ అరుగుమీద కూర్చుని తెగ ఆటాచిస్తున్నానండీ. ఒక్క ఉపాయం తోస్తోందండీ.

వస్త్రీప్ర:—ఏమిటా చెప్పరా బాబూ. తొందర గాను.

పంకాలు:—చెప్పదునుగానండీ. బాబూ, మీరు నాకు ఎన్నాళ్లనుంచో యిక్కడలసిన శతం యివ్వ కుండా బాధపెడుతున్నారు, మరి మీకు ఎల్లా చెప్పను?

వస్త్రీప్ర:—ఇంతటి కష్టసమయంలో ఇల్లా అనడం నీకు న్యాయంకాదురా పంకాలా. ఇల్లా అంటావనే ఇందాకా నీవుమీద ఎన్ని పిడిగుద్దులు గుడ్డినా చచ్చిపట్టు ఊరుకొన్నాను. ఈ భూతాలు అవ తలకి దెల్లిపోగానే నీ శతం నీకు అన్యాయంతో చెల్లి స్తాయి. ఒక్క తీరమే కాదు, నీ నేమైనా మంచి ఉపాయంచెలితే నీకు మంచిబహుమతీకూడా యిస్తాను.

పంకాలు:—అయితే చెబుతా నినండీ. ధైర్యంగా యిద్దరం వాడిదగ్గఱకెళ్లి 'మా యింట్లోంచి పోయిని చెప్పేద్దామండీ. ఎంతకీ చెళ్లనని మార్పు కూర్చుంటే కాల్లావేల్లా బడి బ్రతికాలుకొందామండీ.

వస్త్రీప్ర:—చెప్ప ఉపాయం, ఇల్లిబ్రా నీకు తోస్తా! అల్లా ఉత్తుతికటలతో పోయేవాడైతే ఎప్పుడో యింట్లోంచి తిరిగివుంటేవాణ్ణి. ఇంతవరకూ వుణ్ణిచ్చేవాణ్ణి?

పంకాలు:—అయితే ఒక పని చేద్దామండీ! ఆ భూతవైద్యం మనంకూడా నేర్చుకొని వాడికంటే మనమే ఎక్కువ భూతాల్ని సృష్టించి వాడికి, మన భూతాలకి దొమ్ములాట కల్పిద్దామండీ! వాటి బాధ పడలేక చచ్చి ఊరుకొంటాడు.

వస్త్రీప్ర:—మనం భూతవైద్యం నేర్చుకొనే వరకూ వా డిక్కడుంటాడా ఏమైనానా?

పంకాలు:—అంతవరకూ యిక్కడే వుండి మంచామండీ.

వస్త్రీప్ర:—నీ. మొఖంలా వుంది. చవటసల హాలా, నువ్వునూ!

పంకాలు:—లేకపోలే ఆ చాపతో సహితంగా ఎత్తి పిలిచాడే తీసుకుపోవామాండీ?

వస్త్రీప్ర:—ఈ పలక బాగానే ఉందికాని సగంలా లేచిపోతావేమో? మంచమొద్దేనా పడుక్కొన్నాడుకాదు వెళ్ళవలగర్న. ములుపుగా మోసుకెళ్ళి అవతలి పెట్టేస్తును. అద్ద మధ్యస్థంగా చాప మీద ఏడిచాడు.

పంకాలు:—చాపమీదనుంచి లేచి మంచ మీద పడుక్కొను చెప్పాండీ?

వస్త్రీప్ర:—ఛీ! వెళ్ళవ! చాడు లేచాడంటే మన్నిద్దన్నీ కలిపి రంతాడు. ఒక్క ఉపాయం తోస్తోందిరా.

పంకాలు:—ఏమిటండీ అది?

వస్త్రీప్ర:—ఈశ్వర చెయ్యలలా నటించి నా దగ్గరకు రా చెబుతాను.

(పంకాలు వికృతాకారంలో ఆరున్నా వస్త్రీప్రదగ్గరకు ఒత్తాంటాడు.)

వస్త్రీప్ర:—(నిర్లక్ష్యంగా) 'ఆ. పోయా. నీలాంటిచెయ్యలని యిదివరకు చాలామందిని చూశాను. ఆబో! నాదగ్గర యీ వేష లేమీ పనికిరావ్. ఛీ! ఛీ!' ఇట్లా అంటాను నాకు చెయ్యలన్ని గనక పృష్టించి మనమీదకు వుండిస్తే. ఏం, బాసంటుంది కామా?

పంకాలు:—(ఈమూలుగా నిలబడి పంకో మంకో) ఓ, మీ చిత్తం వచ్చినట్టుంది. తర్వాత ఏం చెయ్యగండి?

వస్త్రీప్ర:—ఏం చెయ్యలో తెలీమా? ఇట్టి మొఖమా! రా 'మింగేస్తా, నమిలేస్తా' అంటూ మీద మీదకి రా. ఇంతమాత్రం తెలీమా?

(పంకాలు ఆ భ్రాత్యమువలె వికృతాకారము పెట్టి, మింగేస్తా, నమిలేస్తా అంటూ వస్త్రీప్రని సమీపిస్తాడు.)

వస్త్రీప్ర:—'ఆ, నవ్వు నన్ను మింగేలోపుగా నేనే నిన్ను మింగుతాను. అంతగా వచ్చిందంటే కూతలేచెయ్యలన్ని, మా మామ్యుచెయ్యలన్ని కూడా కేకేస్తాను. నాదగ్గర వెళ్ళవేస్తాడేయకు. ఛీ!.....' అంటాను. అంటే అదనుకొంటుందీ—నాకు చెయ్యలన్ని మింగేమనిషి కావోలు. ఇంతవరకు నేను మునుష్యుల్నితీసి చెయ్యలన్నీ చూచానుగాని, చెయ్యలన్నితీసి మనిషిని చూడలేదు! అని అదే దాడో,

అదే దాడో పెట్టేస్తుంది వెనక్కినూడకుండాను. ఏం ఇట్లా చేస్తే బాసంటుంది కామా?

పంకాలు:—చాలా బాసంటుందండీ. తర్వాత నే నేం చెయ్యగండి?

వస్త్రీప్ర:—మీద మీదకు వచ్చి నా నీక పట్టుకో చెయ్యం పట్టుకొన్నట్లు.

పంకాలు:—(వస్త్రీప్ర మై చెప్పిపట్టు చేస్తూ) నీక నలిపేస్తా.

వస్త్రీప్ర:—పోయా. నీక నులిమనంకమాత్రాన ఇస్తే ఇదివరకు లబ్ధిపైవేలపార్లు చచ్చేవాణ్ణి—అంత గట్టిగా నొక్కిపట్టుకోకురా చరటా. ఉన్న రెండు ప్రాణాలూ ఊడి చక్కపోతాయ్.

(ఈలోపుగా పెద్దవత్సల్లి వినిపింపగా మహా భయముతో యిద్దరూ కాగలింపుకొందురు)

వస్త్రీప్ర:—చావోయ్. చెయ్య మీ అంటావా?

పంకాలు:—చెయ్యమేమని పాపాత్మా తెలిసి పోవడం లేమా!

(చప్పుడు తిరిగి ఎక్కువ గ్వనితో వినిపింపగా మహాభయముతో వస్త్రీప్ర పంకాన్ని కాగలింపుకొంటూ చెంచేంపడుకొంటాడు.)

పంకాలు:—అదేమిటండీ, మీరు బొత్తిగామా! నేనెల్లీమాని వస్త్రీ నాగండి.

(లోనికి పోయి వెంటనే భయపడుకూన్నట్లు నటించి వస్త్రీప్రదగ్గరకొచ్చి) చావోయ్. చాలా పెద్ద రకంచెయ్యమండోయ్. ఇంత చెయ్యలన్ని ఎప్పుడూ చూడలేదండోయ్.

వస్త్రీప్ర:—అయ్యోచావోయ్. ఇప్పుడేం చేద్దాం మరి? అసలు లోపల ఏం చేస్తోంది?

పంకాలు:—అటుగట్టి ఆకకాయ తినేస్తోండుండోయ్.

వస్త్రీప్ర:—నిచ్చెనకి రెండుమెట్లు ఊడిపోతే అటు గట్లా ఎక్కిందిరా? చాలా 'హైక్లాసు' రకమై పుంటుంది. అవకాయ తింటే తింది, పొరచింతకాయ పచ్చడిమాత్రం తినివేసి చెప్పగా. చూ అవివశత్యానికని నాయకొంది.

(పంకాలు చెప్పడానికిని పోతూంటే చెయ్యం వేషం వేసికొన్న భూతాలు అతని కెదురురమ్ముచు.

దాన్ని చూచి మహాభయమును వలించుచూ, వెనక్కు వచ్చి పారిపోతూన్న వస్త్రీపు కష్టము వచ్చి అతిస్థిగిట్టిగా కావించుకొని)

పంకాలు:—బాబోయ్. ఇట్లాగే కస్తాందం జోయ్.

వస్త్రీపు:—దగ్గరకు రావద్దని చెప్పరా. అక్కజే వుండి ఏంకావాలా కోరుకోమరా.

పంకాలు:—బాబోయ్. ఓదెయ్యమా! నీ శేం కావాలా అక్కజే వుండి కోరుకోమనజే. మా యజ మానిగారికి నిన్ను చూస్తే భయం వస్తోందిట.

భూతాలు:—మింగేస్తా.

పంకాలు:—మింగేస్తా వంబోందంజోయ్.

వస్త్రీపు:—దెయ్యాల భావ. వేరుగా వుంటుంది గదా. మమాలగా మడిచావే మాట్లాడుకోం దేంరా యీ దెయ్యం?

పంకాలు:—అబ్బ! ప్రతీదాని! ఏమిటండి మీరు! దాని కా భావ రాదు కాబోయ్.

భూతాలు:—మింగేస్తా.

వస్త్రీపు:—కొంచెం ప్రైకం తెచ్చుకొందాం రా పంకాలా. బొత్తిగా పిరికిపండిలమాలే ఎల్లాగరా? (దెయ్యంతో లేని ప్రైకం తెచ్చుకొని) ఎంతవరకు మింగుతావో మింగు. శేం మాత్రం ఉత్తరభవల ముఖాన్నావా? మాకుమాత్రం మింగడం చేతికా దను కొన్నావా? నిన్నేం చేస్తామా చూడు. మేము ఇండాకా 'రిహస్సు' లేదుకోలే దుకొన్నావా? ఇంకా కావలీస్తే మా పంకాల్ని అడుగు. (పంకా లతో) ఏరా పీనుగా! మాట్లాడవేంరా మొద్దు రాచ్చిప్పులాగ.

భూతాలు:—(అంత కంటకు మీదకు వస్తూ) చంపేస్తా.

వస్త్రీపు:—చంపులే చంపేయ్. ప్రతీదానికీ చంపుతా చంపుతా ఇంటావ్. మహాచంపులే ఒక్క సారి చంపుతావ్, రెండుసార్లు చంపుతావ్. ఇంతేనా? ఎల్లకాలమా మాదగ్గరే చంపుతా మాకోపుగదా?

పంకాలు:—అది నిజంగా చంపుకూన్నట్టే కనిపిస్తోందంజోయ్. అట్టే మాట్లాడికండి బాబూ. మిమ్మల్ని కాకుండా నన్ను చంపేస్తుంది.

వస్త్రీపు:—మన్నిద్దగ్గీ కూడా చంపద్దవరా. బ్రతికివుంటే బలుసాకు తిని బ్రతికయ్యి. దాని శేం కావాలా చెప్పమరా. కావలీస్తే అటగెక్కి పారి చింతకాయపచ్చడికూడా తినెయ్యమరా.

భూతాలు:—శేను కోరుకొన్న దిస్తావా యివ్వరా?

వస్త్రీపు:—ఇస్తాను. తప్పకుండా యిస్తాను. ఇంకెవ్వడూ గంగాబావా, దిండెలూ తప్పకరిమకు రాను. బుద్ధోచ్చింది. కావలీస్తే ఒట్టుకూడా వేస్తున్నా. (పంకాలు చేతిలో ఒట్టు వేయును)

భూతాలు:—నీదగ్గ రున్న దెబ్బంతా యియ్యి.

వస్త్రీపు:—అయ్యి బాబోయ్. నాదగ్గర చాలా దెబ్బుంది. ఎన్నో బాధలు పడి పంపాదించాను. అదంతా ఎల్లా యివ్వను నీకు?

పంకాలు:—మరీ అట్లా అనకండి బాబూ. యీసారి నిజంగా మింగే మగలరు.

భూతాలు:—(ఉగ్రుడై) నీదగ్గర దెబ్బంతా యిస్తావా యియ్యరా?

వస్త్రీపు:—ఒరే పంకాలా. కాస్త దగ్గరకల్చి వచ్చుకొన్నా దానికీ. ఇది కాకుండా ఇంకొక ప్లేమెనా కోరుకోమరా.

పంకాలు:—అబ్బబ్బ. దాన్ని ఏడిపించుకొని తిన్నేస్తున్నారండి. దానికీ దెబ్బుకాక యింకేం కావాలి?

భూతాలు:—(దగ్గరకు పోయి వస్త్రీపునీక పట్టకొని) ఏం చెప్పేవ?

వస్త్రీపు:—(కళ్లు మూసుకొని) వానీక నవ్వా, దెయ్యమా ఎవరు పట్టుకొన్నారా? పంకాలా.

పంకాలు:—భూతాలే పట్టుకొన్నాడం జోయ్. ఇవ ప్లేట్టితాలాలు తొందరగా మొల్లించి తీసి యిచ్చేయండోయ్. ఆలస్యంచేస్తే ఉన్న పీక లోంతా నోక్కి పోలేస్తాడు.

(వస్త్రీపు కళ్లుమూసుకొని మొలకాని యివ ప్లే ట్టితాలాలు పంకాలుచేతిలో పనివేయగా, భూతాలు నానిరిగిదలివేయును. వస్త్రీపు పారిపోవును. భూతాలు తన మారు వేము తీసివేయును. భూతాలు. పంకాలు ఘక్కున నవ్వుకొందురు) నడు. మనకి కావలిన దెబ్బు తీసుకొందాం. మొదట మెల్లెంగా చెప్తే వింటాడూ?

[నిష్క్రమి. మరు]

ఉష్లో రాగము

శ్రీ కె. వి. ఆర్. సంసింహం

కవి

జలుగుబంగరురంగు లీనెడు
వలిపె మాకనమందుఁ జిందఁగఁ
దొంగరువన్నె పసిండిపావడ
నిగనిగలు చదలంటఁగా
ఎగిరిపోయెద వాకనమ్మున
నేవ్వతెపు నీ వమృతహాసిని ?
ఎందుఁ బోయెద వెందు నిల్చెద
వెద్ది కార్యమ్మో ?

ఉపస్థంబు

నే నుపస్థతి నోయి కవిచంద్రమా !
నింగి నుండెద నోయి రిససాంద్రమా !
నే నుపస్థతిని వేదత్రయీసంస్తుత్య
మానభావ్యనయూభాళీవిరాజితను
అంధతమసావ్య తాభలలోకకల్యాణ
సంధాయకానంతశక్తివిభాజితను
కాంచనాంబరశుభ్రకాంతిచ్చటాపూర
చుంచి తాంబరధరాధరదర్శిహ్వరను
జవనాశ్వఘటితమామకదివ్యరథవేగ
గళద్రభ్రతకలవిభ్రమితనిర్జరకులను

కవి

ఇన్ని వన్నెలు నిన్ని చిన్నెలు
మిన్నుపైఁ బ్రకటించి పోయెడు
వన్నెలాడిరొ నీ మనోహరు
వార్తఁ చెల్పఁగదే.

ఉపస్థంబు

ఆమ్నాయనిద్యావిహారభూమి యతందు !
మూర్త్యంతరోద్ధాసి మూర్తిత్రయూడతందు!

వెలుగుఁ జీకటియుఁ గల్పించు తేఁ డాతందు!
మానరూపరిశామమహిమాన్వితఁ డతందు !
సర్వసస్యప్రవర్ధనశాలి యాతందు !
తేజస్వయూవుఁ డుద్దీప్తాగ్నిసోముడు !
కుసుంభారుణదివ్యదేహుఁడు;
కుంకుమోద్వలరక్తవనసుఁడు;
మధుమనోజ్ఞప్రథితనేత్రుఁడు
మామకీనప్రాణనాథుఁడు;
సకలభగతులసార్యభాముఁడు
సర్వమానవసాక్షియూవుఁడు.

పక్షిత్తములు

భరకరుం డతఁ డుగ్రకఠినశాసనుఁ డతఁడు
జ్వలదగ్నిపటుభిశాచండరూపి యతందు
అన్యతేజస్సహనహీనుఁడు
మధురజీవనమథనతావుఁడు.

కవి

నే నుపస్థిమంతిప్రణయబద్ధి
యీవిహాయనవీధి నేతెంచుచున్నాడ;
నే నుపస్థిమంతినిముగ్ధమధురావ
లోకనోద్రిక్తవిహ్వలితార్ద్రహృదయుండ;
చలువవెన్నెలజాలు
చదలు గ్రుమ్మరు రేలు
పరిపుల్లమల్లికా
ప్రసవసౌరభ్యాలు;
మురిపెంపుముత్యాలు
మెలుగులీనెడువాలు
కనుచూపులోఁ గ్రాలు
కపురంపు కిరణాలు;

అటవిచ్చు గేదంగి
నెటవిచ్చు నంపంగి
చిటువప్సవఁ బెనంగి
చెలగు బాజలు పొంగి;
చెక్కిఁతుల నొకమారు
చెందొవలు పొంగారు
లేగులాబుల తీరు
లేతచివురుల సారు;
మన్మథఁ ప్రాజ్యసా
ప్రాజ్యలక్ష్మీరూప;
మన్మాససారామ
మధువానరారంభ
కనుగొంటిరా? దివ్య
వనవాటికాపుల్ల
మందారతరుమండ
కుండబృందములార!
కనుగొంటిరా? వియ
త్కల్లోలిసిపంక
జారామమారంద
వారిపూరములార!
కనుగొంటిరా? నిత్య
గగనవీక్షిభ్రమ
ద్రిహితార కావళి
విహగసంతతులార!
కనుగొంటిరా మీరు?
కరులార! గిరులార!
తరులార! యురులార!
నరులార! సురలార!

గ్రహమణి

ఓ జగద్బాంధవా!
ఉపనిషద్రూప!
నకల్గ్రహోధిపా!
నమయస్వరూపా!

పొడుపుకొండను లేతపొగడదండలు చేర్చి
సురపొన్నల నమర్చి విరబాజి జతగూర్చి
కరగిపోయిన దొక్క కాంత మిన్నుల పొంత
రాగరంజితగాత్ర! రమణీయమధునేత్ర!

సురలు

ఘనతమిస్రానిషా
దనమరీచీజాల!
బుధలోకనుతశీల
పుంశభవత్కాల!
కనినార మొక కాంతఁ గనక్కాదికందరా
రామవీక్షివిహారానందతుందిలను;
సురలోక సుందరీకరవల్లనద్వయా
కల్వారమాలికాగంధబంధురకచను.

వరులు

ఓ జగచ్చక్షూ! మ
హోజ్వలన్మూర్తి!
సారస్వతియ! నిత్య
సన్మార్గవర్తి!
కనినార ముదయాదికందరాంచలమందు;
కనినార మస్తాదికటకసానుపులందు;
కనినార మొక దివ్యకన్యకాస్మేరము;
మధురమాంజిష్ఠకోమలకాంతిపూరము.

దహంగారులు

మత్తమందేహని
ర్మథనబాహుసహస్ర
వలమానఘనచాప
వల్లీలనద్రూప!
గిరితటిసానునిర్ధ్వరతరంగాభిపై;
కరిఘటాతరుమండభగగరుత్సాభిపై;
కనినార ముదయదిక్కరికుంభసిందూర
రాగరంజితపాదరాజీవ నొక కన్య

తమిళ

కబళించినారు నీ కాంత నస్త్రాది
ఘోరాంధకారదుర్వారరాక్షసులు
కబళించినారయ్య ! కబళించినారు
వారుణీమదఘూర్ణితారుణాననులు

మహారులు

ఓ విహాయనమణి !
ఏ జగద్బంధూ !
ఓ సుప్తలోకచైతన్యసంధాయీ !
యుష్మదాగమననూత్నోత్సాహపల్లవిత
కుసుమితాశాలతాకుంజమంజులహృదయః;
ద్వందధీనచిత్తః బావనరూపలావణ్య
భాసితాఖిలవిష్టుపదః గంటి మొక కన్య.

ఉపన్యందరి

యుగయుగమ్ములనుండి నేను
జగములన్నియుఁ జాటినాను
యుగయుగమ్ములనుండి
జగములన్నియుఁ జాటి
వగపుతో పలపుతో నొగులుచురాడెద నేను

['యుగ'

ఒకచోట నిల్వంగరాదు
నకుడ నీ రథ మెక్కరాదు
ఒకచోట నిల్చి నీ
ప్రకటబాహుసహస్ర
చకచకద్యుతిజాలసంక్లేషమునఁ జేల. 'ఒక'

కరుణావిహీన మీ నియతి
తరియింపరాని దీ జగతి
కరుణావిహీనదు

ప్రరభాగ్యసంబద్ధ
చరణబాహుద్యయినార్యావయవనేను 'కరు'
ఏల తెల్పువు నాకు త్రోవ
కాలరూపిని నీవు చేవ !
ఏల తెల్పువు సార్వ
కాలికాన్మద్వియో
గాలాపముఖరితాశావకాశము గాంచి. 'ఏ'
ప్రేమ నాపై నున్న సుంత
ప్రియురాలి బాముచే యింత
ప్రేమ గల్గిన నుప
స్మృతమిదిసిముహూః
కామితార్థముఁ దీర్చుగా నింత రడచేల 'ప్రే'

రవి

మహతి మోగుచున్నది యెకొ
మంజుమంజుగీతిగతుల
మామకీనహృదయతంత్ర
మరల మరల మాశ్రోగడి
అమృతఘోరీపూరమ్ముల
సఖిపి క్తంబైన యట్లు
నాయెడంద పొంగి పారలి
నాట్యమాడు నవ్యగతుల
మధురమధురవాక్యము లివి
మత్ప్రియాభిగదితమ్ములు
మంజుమంజుకోమలపద
మాధుర్యప్రచురమ్ములు
పోయెద నే నేనేగమ
పొలతిమిన్న కనునన్నుల
మెలఁగువాడఁడె తెలఁగువాడ
వలపుల నలరించువాడ.

తలో మాటా

[కథానిక]

శ్రీ రా. సీ. ఆంజనేయకావ్య

౧

రెడ్డిగారిమీదనేనా ఆ శేరం? శ్రీరామరామ! అయి
మై వరదా అంటే పురుషులు పడి చస్తారు.
పాపాత్మా సర్వహరిశ్వుండు. తల కొట్టి మొలకేసినా,
మాట తప్పుగలదా? అందుకేగా నుత్తేత్రంలాంటి
పదిహేనకరాలూ పోగొట్టుకున్నాడు? ఆ లోక
చార్లర లోజుల్లో అసలు బతుకుతే దెవకున్నామా?
మానంమానం చేసేకారయ్యై జైల్లో పెట్టేమందు!
జైల్లోవుండగా కామా పాపం అయినభార్య చచ్చి
పోయింది! 'పెళ్ళొ'మీద కూడా ఒడలేదు పాపా
త్ముం! ఇంటికొచ్చి చూసుకునేసరికి, పాపం, బాపురు
మంటావుంది కొంప! అయితేమటుకు చలించాదా?
కూతురి చెల్లి చెయ్యాలిసే వుండవలసింది. ఎంత చెలితే
మటుకు ఉద్యోగం ఆరిందాదా? "ఇంకా తన జన్మ
యావత్ ప్రమాదే చేస్తా"ననీ, "ప్రజలు అన్నం
పెట్టలేకపో"రనీకదా అయినంటావుండేవాడు.

కాలం ఆలా ఒచ్చింది! ఇంకే బరికి చెడ్డవాడు
కనక దిండి తిప్పలూ లేని సంబంధం ఎలా చేస్తాడు
మరి? క్షుణ్ణి కనిపించినప్పుడు దణ్ణాలు పెట్టేవారే
గాని సమయం ఒచ్చినప్పుడు పాపం అయిన అరు
కున్నవా శేరి? ఏ సంబంధం చూపినా వాలుగు
చేలా అయిదుచేలా కట్టుం ఆడుగుతుండిరి! తన
యితే మాడిచస్తాడు గాని తన పిల్లనివయం ఎలా
చెప్పండి మరి? "అమ్మాయీ! నీ యిష్ట మొచ్చి న
సంబంధం చేసుకో అమ్మా!" అని చెప్పగలడుమాత్రం
గాని ఆ అమ్మాయి కష్టపచ్చినవాళ్ళు ఆమెకు చేసుకో
రదూ! "అయిదు చేరిస్తే చూస్తూ నన్నాడు!"
మేనరికంవాడు అఖిరి! అప్పకొడుకే అడదం! కళ్ళు
పెరినుండ! అసలు చెల్లీ చెయ్యకుండా ప్రమాదే
లోనే కూతుర్ని కూడా దింపుదా మనుకున్నాడుగాని,
రంజితమంచి నూటిపోట్లు విడిచిస్తూనే ఒచ్చాయయ్యై
బంధపులదగ్గిర్నుంచి. "పెళ్ళొం బంధయా లేదుకనక తన
కింత తిండి ఒండి పడెయ్యటానికి కూతుర్ని చూడలాగా
పెంచుకున్నాడు పెళ్లి పెటాకులూ చెయ్యకుండాను"

అంటూను. విధవ ఆకాశరామన్న ఉత్తరాలు
కూడానుట! అన్నం లేక చస్తుంటే ఆర్యవాళ్ళూ శీర్ష
వాళ్ళూ లేరుగాని అక్కర్లేని ఊప ప్రతివారి! కావాలి!
పాపం! ఉలోసుకు చస్తాడేమిటి? అఖిరు
కేవలయ్యన్నాటపదహార్లో పోసి ఓఅయ్యచేరిలో పెడితే
పిల్లని, తన కివా ఉద్యోగమే అక్కర్లేదు. అందాకా
మటుకు వాలుగురాలు సంపాదించితిరాలి మరి!
కూతురిచెల్లికని దివ్యం ఎత్తడం అతినికి నుకరామూ
యిష్టంలేదు. కనక ఉద్యోగంలో చేకరితప్పలేదు.
చేరాడు. ఆరునెలలయిందో లేదో శేరం ఒచ్చిపడింది.
పాపపుణ్యాలు ఆ పరమాత్ముడికి తెలిస్తూ?...రెడ్డి
లాంటి పుణ్యాత్ముడూ, సర్వస్వం ప్రజలకోసం అర్పించి
వదాదూ యిలాంటి బంచగొండితనానికి దాను
దయ్యో దెవనిం కేసలం దుర్మార్గం! దౌడ్డ్యం!! అస
లితని మంచితనాన్ని సహించలేనివాళ్ళూ, బంచం
యిస్తానంటే అతిమ పుచ్చుకోకపోవడంకల్ల కోపగించిన
వాళ్ళూ లేనిపోని శేరం యితనిమీద పెట్టివుంటారు!
ఆయన బంచగొండి అనిమటుకు శేను చస్తే నమ్మును!

౨

అ! ఒకరు నమ్మే దేమిటి? ప్రతిక్షంగా కని
పిస్తుంటేను! "కామిని, కాంచనం"అన్నారు.
దివ్యామిత్రుడిలాంటివాళ్ళు చిర్రయ్యగు మేనకలాంటి
దొచ్చి మంచుకేరికి. సతే, యివా దబ్బుకమ్మరి
లేం దెవరి కంట! పాపాత్మా కు లేరుడికయివాసరే
మరోకోటి వనస్సులు పోగుచేస్తామనే వుండేరీరుతుంది!
ఇవా మానవమాత్రుల మాట అనకునే దేమింది?
పదిహేనకరాలూ పోగొట్టుకున్నాడూ అంటే చేత
గాని దేవెగనక పోగొట్టుకున్నాడు. అదీగాక
అరోజుల్లో కీర్తికాంతుకదూ! క్షాపూ! ఇంద్రుడిని
చంద్రుడిని అవదూ మరి పెరినాయనలు! అదయింది.
ఇప్పుడు వడ్డీపోకూడా కూడదియ్యై లనుకున్నాడు.
సంగ్రహణం మొదలెట్టాడు...లా కే దబ్బులు తిన్నా
డంటే...అదో ఆనందం...మా గంగిగాడు తనలేమా!
శీరా పోలికన్నవనలో కుమార్తెం చెప్పే దెవకోండి

అప్పుడే!...వాడి కొడుకంటలలానే తలతిరిగితే, యాయనగారికి పక్షేలు పట్టింది. ఇంతేగదా భేదం! అదీగాక ఆ పలుకుబడినిబట్టిగానూ యివ్వడీఉత్సాహం ఒచ్చింది! అదీ ఒక మొగుటగా! ఈమాత్రం అలా చించకుండా దిగాడూ అయిన!! ఉత్సాహం అక్కర్లేదని మొదట్లో అన్నాడూ అంటే అదో లెంతు! నాటకం...ధర్మరాజలాంటివాడండీ...కనక బలవంతుడైనా ఒక న్యాయసవంలూ కూర్చోపెడితే ధర్మాన్ని నాలుగుపాదాలా నడుపుతా"దని నలుగురూ అనుకున్నారయ్యే!...కలికాలంలో ధర్మ మేమిటండీ! ఒక్క పాదంకాదుకదా, అరపాదంకూడా నడవను... ఇరవీ యీ వాజమ్యుగారా ధర్మాన్ని నడిపేది!... ఆ...నడిపాడుగా లంచాలు పుచ్చుకుని!...దేవుడు లేడుటండీ, ఎంత కానికాలమైనా! అధర్మాన్ని ఆయనెప్పుడో ఒకప్పుడు భేదించితిరుతాడు.....

మాటవరసకి రెడ్డిగారు ధర్మాత్ముడనే ఒప్పుకుంటాం. వాతావరణం ఏలాంటిదో చూడండి. ఆరు నెలలున్నేపాం చేస్తే నీకు వాడయ్యాడని...దేవాంలా వీమూ చెబుతూనా?...పాలా లేనేనా చెప్పండి! అదీగాక వడలాగా ఎదిగిన పిల్ల వుండయ్యే పెళ్లికి... మొగుడో! మొగుడో!! అనుకుంటాను...ఆ, ఎంత ఘనమయ్యే నుటుకు కట్నం కానుకా లేంటే ఎవరు చేసుకుంటారండీ ఆడపిల్లని! కలుగు చెప్పటానికేం కానీంది, ఆరెడ్డిగారికి ఓమొగిపిల్లా ఉంటే తెలిసేది రంగు. ఆరువేరిచ్చి మాట్లాడమనేవాడు. లేకపోతే ఆ మాటే ఇంకొరేచేత చెప్పించేవాడు...అదీ కాక పోతే "మొగిపిల్లాడు వాడిప్రం బాబూ...నా కేం పంపంధం లేదు...నాకయితేనుటుకు కట్నాలమీద ఏమాత్రమూ మోజులేదుగాని..." అంటూ తప్పుకునే వాడు...

ఇంకీ! దబ్బంపే చేదా ఏమిటి చెబుతున్నా?... ఏదో కూర్చున్న పోలీస్ గా నాలుగువే లొచ్చి పడుతుంటే... అక్కర్లేవనే కుంక ఎవ రుంటారు? కాలం కర్కం మూడి బతుకువడింది తప్పితే! ఎవరి కర్కం కనరు కర్తలు లేండి!...

3

తనో పెద్ద ధర్మరాజుల్లే "అబ్బేబ్బే! అవేమి పనికిరావండీ!".....అంటాడూ! కేసుమాత్రం తురుకునేవాడినా? మహామహావాళ్లనే అఘాతింలా పక్షా బంధారుచెప్పతో! ఈకళ్ళన్నగా దో లెక్కా!

తలంబెప్పులుతప్ప ఒక్క కానీ ముట్టుకోడుట! మడి కట్టుకున్నప్పున్న సంగనాచి కామట! ఆ, ఇలాంటి కలుగ్ల రాయల్లని లక్షమందిని చూశా...పెళ్లికెదిగిన కూతురుండిటగా! పెళ్లిగిల్లే లేకుండా! వాడి తల్లీ జేతెమ్మ దిగిపడుంది చేసేపాటికి...ఒకటి కెందునా ఏమిటి? నాలుగువేట! ఏమీ అల్లాటప్పాగా ఒక్కే దబ్బుకాదు! నాలుగువందల పచ్చనోట్లన్నమాట! దాని కేం! "అది చాలకు చాలూ! ఇంకొచ్చయ్యే యిప్పించం" అంటే...తగలయ్యెనూ?...అసలు ఆ పదలే పనికి రాదుట యాయనగారికి! గాంధీగారి నీటులన్నీ ఏక రుపుపెట్టాడు మొన్న యింటిదగ్గరి కలితే!...గాంధీకి కేం? అయిన పరమత్మాగి!...నారి నీటులు అదర్బారే అందరికినీ! నుల్లు కట్టించి ఆయన్ని కేసుమాత్రం పూజించడంలేదా? నాకు యిలవేల్చు అయిపోయాడు బాపూ!...ఇరవీ ఆయననీతులు యారెడ్డిమహారీ గారు నా కుపక్షేంచక్కర్లేదు. గాంధీమాత్రావళి అనే చేరుతో భారతదేశంలాని ముఖ్యమైన ఎనిమిదిభాషల్లో నేనే అచ్చువేయించి ఉచితంగా పంచిపెట్టిస్తా గాంధీజయంతినాటికి!...

ఇది ప్రపంచం బాబూ! మహమ్మదాన్న ప్రపంచం! అన్ని నియమాల్నూ అందరి! పాగు తాయా?... మహామహాముఖులకే పాగలేదు! కాస్త మడి ఎడమూ పిడ్డా వ్యవహారల్లావం కలవాడికి మరి! రెడ్డిగారి మాటే తీసుకుందాం! గవర్న మంటు యిచ్చే నాలుగురక్కలా తిండికి బట్టి బోటాబోటీగా పరిపోతా యయ్యే! పైగా దాదధర్మాల్నూ, యాయనగారి ధన ధాన్యానికి! ఎదో కాస్త్రం చెప్పినట్టు! తన దూరటానికి సందులేదుగాని మేడ కో గంగడోలని, పెళ్లి కెదిగిన కూతు లొకరే! కాస్త మంచిపంపంధం కావాలంటే, నాలుగువేలన్నా యివ్వాలా? ఆపెళ్లి పుణ్యం నాకుగానూ, యీ నాలుగువేలూ ఆయన తీసుకుంటే ఏమీ అలోచన లేదయ్యే! చేరుకోసం ఏవీచేరకం లేండీ పిల్ల! ఆలోచనో ఉన్న ఆ నీతిగలేస్తే నాలుగు లొకదెప్పులు తిని, జైలుకల్లో చేరు పంపాడించాడు! ఇప్పుడు తనో అపరధర్మరాజని చేరుపంపాడిద్దామని అఘాతిస్తున్నాడు...ఏవీలే పిల్లల్లో ధర్మం ఉందటండీ...కావీ పుకంపెట్టినా! అనే ఎరుగుతిరిగింది నె తియిది! వాడి పొగుడు మండి! లంచం యివ్వ తోవడంకూడా కేరమేట! కనక నామితే కేసుపెట్టు మ్మట! ఈప్రపంచంలో నామీద కేసుపెట్టకల

మొగా కున్నాడూ!... గాంధీవిధికి కోటిరూపాయలు వసూలుచే సిచ్చించెదరు? కమ్యూనిస్టుసంఘంలో సభ్యులెవరు? నిర్వాణకౌర్యక్రమానికి సంఘం పెట్టింది చెదరు? చీటికీహుటికి యానాయకు చొచ్చాడనీ, ఆనాయకు చొచ్చాడనీ అంటే ఇల్లూ, లిండీ, కారు, దండెల్లూ, సమ్మాసపత్రాలూ సమర్పిస్తాం చెదరూ!... నేనుకదూ! ఈసంగతి తెలిం చెదరి!... ఇంతకీ పేరు పొందిన ప్రజానాయకులచేత చెప్పింది! సమీపిరా అన్నాడు చాచుడు. పోనీ ఊరుకుందా మనుకుంటే నాకంకంమీదికి ఒచ్చేట్టుండే! కనక తప్పనిసరిగా అతనిమీదే కేసు పెట్టాలి సాచ్చింది! పెట్టాను!... అనుభవిస్తాను... భగవల్లీల లెండి!

౪

నా యానీ! రోజులు కానడీ యిది! చాలా కామిష్టా ఒక్క రామచిల కున్నా కష్టమే! చాలా రామచిలకల్లో ఒక్క కాకి వున్నా కష్టమే! ఏవో నలుగురితోపాటు కుడి ఎడమగా నంజుకుంటే పరిపోయేది. ఎవరు చూడొచ్చారు! ఇవ్వ తేమైంది చెబుదురూ! నానాఅల్లరినా, మరే మన్నానా? దేవుడంటివాడే అనుకోండి! “బ్రహ్మ క్షైవ పుట్టు రిమ్మరెనుల!” అని ఏవో కాస్త కక్కుర్తి పడ్డావేమో! నివ్వంటేగాని పొగ వుట్టుదు. ఆ మహాకారు ఎందుకైతా సమర్థుడేగాని, అవ్యాయంగా ఒక్కగ్గవీడ కేసుపెట్టడంమాత్రం అతనికి చేత రాదు. కాని లంచాలు తిన్నవాళ్లు బోలెడునుండునగానూ, వాళ్ల ని రనే మేపుతానూ, వీరి కోరి యారెడ్డిగారిమీద యాకేసు పెట్టటానికి కారణం ఉండీతీరుతుంది... లంచం యివ్వబోయాడనే కేసు మహాకారుగారిమీదే యాయన పెట్టబోలే దాన్ని యాయనమీదికి రిమ్మకొట్టాడని వదలి. వదంతులకేం కాసింది! అదే నిజమైతేముకు మహాభూరం! తనకు నూతన భర్త ఉందిటండీ! ఆత్మరక్షణ కెన లేమన్నా చెయ్యుచున్నది పురాణేతిహాసాల్లో స్పష్టంగా రాసి వుంది. ఆ పరమాత్ముడికి తెలియాలి నిజానిజాలు!

మన కందుకొచ్చింది! ఏవో కృష్ణ రామా అనుకుంటూ, చేతపై న పసులు చేసి రెండురాళ్లు సెంపా దించి పొట్టనింపుకోటం, అనంతరం ఆ సర్వాంతర్యామిలో కలిసిపోవడం! అదే కావలసింది యీ పరజన్మ త్రిసంసరు!...

x

రెడ్డిగారిని విడుదలచెయ్యాలని ఆందోళన చేస్తే ప్రజలంతా మనపట్టుంటారు. కాని తీరా ఆందోళన మొదలెట్టేసరికి పరిస్థితు లెలా తిరుగుతాయో! అటు ప్రజాభిప్రాయాన్ని పెల్లడించినట్టువుతుంది, ఇటు పలుకుబడి సంపాదించచ్చు. కాని రెడ్డిగారు మన సంఘంలో కలిస్తేగా? చివరి కేసుంటాడో! నాకం రోజులు శిక్షేకనక అల్లరి ఆందోళనా పెంటకే చెయ్యడం అవసరమే! తీరా పసంతా చేసినతర్వాత ఆయనగా రోసిచ్చిప్రకటన చేశాడంటే, కొంప పోతుంది. ఆయన కెయిల్లో వుంటేనేం? చస్తేనేం? కాని “మనకి ఉపయోగపడుతుండికదా యీ ఘటన!” అని చూస్తున్నాం. ముందుగా ఆయన్ని కలుసుకుని మాట్లాడివుంటే బాగుంటేది. ఆయనా మించిపోయిం చేమిటి గాని? కచ్చే గోడలన్నీ శేషర్లంటించాలి “ప్రజానాయకుడు రెడ్డిగార్ని పెంటకే విడుదల చెయ్యాలి...” అంటాను. వాటితోపాటు మన సంఘ నిసాదాంకూడా కలిపితే బాగుంటుంది! లేకపోతే యీ ఘనకార్యం మనం చేసినట్లు ప్రజలికి తెలిదు.

నిజంగా లంచం తీసుకున్న ఓఆఫీసరుని విడుదలచేయించడంకోసం లోగడ ఆందోళనచేసినప్పుడు కూడా యింత విచారించలేదు మనం. ముందుగానే అతనితో మాట్లాడి, మొత్తం లంచంలాంచి సగం సంఘాని కిచ్చేట్టానూ, అతను సంఘంలో చేరేట్టానూ మరతు లేర్పరుచుకున్నాంకనక. కాని యాయనపూపం, అసలు లంచమే పుచ్చుకోలేదు. అయినా కేసు! కిక్కురాదాను!! ఒకతేగ మన సంఘంలో చేరినా, కొంప దీసి “గాంధీగానూ, సత్యం అహింసా” అంటూ మొదలెడితే! కాని విడిచిపెట్టరాదు. శై రెడ్డిగారికి శై!!

కలగూలకంప

స్వర్గీయపెండ్యాల
సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు

(నిర్మాణము : 7-1-'50)

శ్రీ పెండ్యాల సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారి మరణం ఈ నాటి ఆంధ్రసాహిత్యానికి దురదృష్టమే.

నేటి విమర్శకలోకంలో ఆయన దొక విశిష్ట స్థానము. ఈ స్థానానికి వారు పోటీచేసి సాధించితిరుదామని ప్రయత్నం చెయ్యలేదు. స్వలిః వారిబుద్ధి మని తీరమైతది. తద్వారా ఆ స్థానం శాస్త్రిగారికి దఖలు పడెడి. చిన్నవాడు కొంత భద్రాద్రికామ్యులవారివద్ద కూలంకషంగా సంస్కృతం అధ్యసించి, అనాడు ఉపాధ్యాయవృత్తిలోని గౌరవమా, పల్లెటూరి తీరనము లోని అర్థికలాభమా గమించి ప్రైవేటుపరీక్ష నిచ్చి మేడపాడు, వేటపాలెము ఎరిమెంటరీహాళలలో శాస్త్రిగారు ఉపాధ్యాయపదవిలో ప్రవేశించారు. ర యా. తీరమైత అప్పటి లోజుల్లో అదొక పదవి లాగే ఉంటూండేది. అక్కడి వాతావరణము వారిని ముందుకు తీసుకువచ్చేది కాకపోవడము, ముందుముందు విమర్శరంగంలో వారు చేయవలసిన కృషి ఉండేదెమో, క్రమంగా బంధుబాధీయకళాశాలలోకి వారిని వెళ్లేటట్లు చేశాయి. బంధుకళాశాలలో గ్రంథాలయము, శ్రీ పట్టాభి, కోపల్లె హనుమంతరావు గార్లవంటి బాధీయవాడుకుల పరిచయము శాస్త్రిగారిని ఉన్నతస్థితికి తీసుకొనివచ్చాయి. కాకినాడకాలేటిలో ఉండగా బ్రహ్మర్షి వెంకటరత్నంనాయుడు, దుగ్గిరాల నూర్యప్రకాశరావుగార్లవంటి సంస్కర్తల సహవాసంతో వారి ఆశయాలు ఒక రూపు ఏర్పడ్డది. అప్పుడే వారు భారతవిమర్శ, పరీక్షితు మున్నగు విమర్శగ్రంథాలు ప్రకటించడం జరిగింది. దానితో శాస్త్రిగారి ప్రతిభ ఆంధ్రలోకానికి స్పష్టమైనది.

శాస్త్రిగారు వీరేశలింగం పంతులుగారి వంటి సంస్కర్తల కాదు. కాశీభట్ల బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారి వంటి సవాతవలంబు కాదు. వారి రెండుమార్గాలు

మేళవించి, ప్రాచీనవనీనసంప్రదాయాలు గ్రహించి మెలిగేతత్వం శాస్త్రిగారిపంథాగా ఏర్పడ్డది. “పురాణ విశ్లేష నసాధు సర్వం, నదాపి కాద్యం నవవిశ్లేషద్యం” అనే కాశీనాసనా క్రిమి సాధకంచేసినవారు శాస్త్రిగారి నవయ్యువ. కాని దానివలన శాస్త్రిగారికి కలిగిన నష్టాలు అపరిమితము. సవాతవలూ నవీనలూకూడా వీరిని తమతో చేర్చుకోలేదు. ఫలితము “మూరారే స్తుతీయః పంథాః” కావడమేకాకుండా ఆమాగ్ధంలో తమ ప్రత్యేకతను శాస్త్రిగారు నిలబెట్టుకొన్నాడు.

వీరు కావించిన భారతకృషి హద్దులేవిన. సంస్కృతభారతాన్ని నవీనవృత్తిపథంతో పఠించిన ఆంధ్రులు వీరిక్కడే అనడము అతిశయోక్తి కాదు. భారతాన్ని ఎన్ని పర్యాయాలు అన్నాయం చేశాలో తెక్కలేదు. ఆవిధంగా భారతాన్నాయాన్ని మఱించి ఆంధ్రులకు భారతంపై విమర్శకు దారిమూపాడు. వీరి భారతవిమర్శ మొనడేవాటికి సంస్కృతభారతంపై గాని తెనుగుభారతంపైగాని రచించిన విమర్శగ్రంథాలు చాలా తక్కువ. అవి ఉన్నా లేనివంటివి: శాస్త్రిగారు భారతవిమర్శలో పేర్కొన్నట్లు మయోధవ విజయం, పాండవరాణ్యభాగంపై చర్చ మున్నగు ఏకాద్విరచనలో కనిపిస్తాయి. వీరి గ్రంథంలేకుండా భండనమండనాలు అనేకం ఉద్భవించాయి; ఉద్భవిస్తున్నవి.

శాస్త్రిగారి విమర్శ సమగ్రము కాకపోవచ్చు; దోషరహితి మనదానికి అధ్యంతరాలు అనేకం ఉండవచ్చు. పండితులకు ఆమోదయోగ్యం కాకపోవచ్చు; నవీనులకు అనువాదప్రాయం కావచ్చు. కాని విఘ్నేశ్వరుడు భారతశ్రేణుకుడు కావని, వ్యాధవాదరాయణులు భీష్మశ్రేణులని, రాజనాయం లో శివపాలుడు యాగవంతు అయినాడని, జనమేజయుని సర్పయాగంలో బలియైనది నాగబాతిమనుష్యులేనని— ఇంకా ఇలాంటివి ఎన్నో భారతీయుల నమ్మకకు విరుద్ధమైనవి, చిత్రమైనవి అయిన క్రొత్త అంశాలు ఆంధ్రులకు అందించడంతో ఆంధ్రసాహిత్యంలో విప్లవబుద్ధి కేక తింది శాస్త్రిగారు భవ్యశీవులయినారు

విమర్శనము

న బ్రా యు ధం

కావ్యసంపుటి. కవి: శ్రీ సోమసుందర్.

వల గ రూ.

త్వ మే వా మాం

అఖండకావ్యం. కవి: శ్రీ ఆరుద్ర. వల గ రూ.

పై గెంటికి ప్రకాశములు: కళాశ్రీ, సామర్ల కొట.

అ గ్ని వీణ

ఖండకావ్యసంపుటి. కవి: శ్రీ అనిశెట్టి సుబ్బారావు. ప్రచురణ: అభ్యుదయ. వల రూపాయి.

నలభైలో కావ్యసాహిత్యం కొత్తదారుల్ని ప్రోత్సహించి; విశేషమైన సాహిత్యచరిత్రను వెనకపెట్టుకొని ఉత్తమజీవితానికి సాధనంగా కవిత్వం తన కర్తవ్యాన్ని సెరవేర్చుకొంటోంది. జీవలక్షణమైన సూర్యుడు సురిపోంది.

రసవ్యాదయులైన కవులు వివేచనాశక్తితో బాహ్యవాస్తవాలను గ్రహించేసరికి వారి భుజాలపై పెట్టని బాధ్యత తేర్చుకొంటారు.

కవి కాశని తత్వవేత్తల ముంచి, తత్వవేత్త కాశని కవిని ముంచి, తత్వవేత్త విన కవి ప్రియురాలి వలె ఉపదేశించటం ప్రారంభించాడు. నలభైలు కవిత్వానికి రాత్రికయాల్యాన్ని ఈవిధంగా ఆర్జించి పెట్టాయి.

శ్రీయుతులు సోమసుందర్, ఆరుద్ర, అనిశెట్టి రసమూర్తులైన కవులే కాక తత్వవేత్తలుకూడా. "కృత్రిమసమాజపు చట్టాలలో మేకుబండి అయిపోయి గానుగెడ్డులలాగ బతుకుతున్న" [ఆరుద్ర] సమకాలీన సామాజిక "లోకపు చీకటికన్ను తెరుస్తూ, మాత్మనూన వుని కూపిరిపోస్తూ" [అనిశెట్టి] "తెలుగుగడ్డకు దీర్ఘ హేమంతమంతమై నవయుగోజ్వలసౌఖ్యవాసంత మును దెంచు" [సోమసుందర్] నందాక "విజయమో, స్వర్గమో విక్రమించండి" [అనిశెట్టి] "పోరండి బ్రతుకుకై, పోరండి పుడమికై, పోరండి స్వేచ్ఛకై" [సోమసుందర్] అంటున్నారు. "ధూమివయి దేవతల

ధూమి విహరించవలె లేమిగలవారలకు కామితము పంచక" [ఆరుద్ర] అని ఆశిస్తున్నారు.

జీవితానికి, సాహిత్యానికి మధ్య గల అగాధాల నన్నీ పూడ్చి ఉత్తేజరమైన, ఉత్తమసంస్కార సంపన్నమైన కావ్యసాహిత్యాన్ని ప్రసాదించిన ఈ కవులు అభినందనీయులు. రాంమో.

న వీ న భా ర త్

భారత రిపబ్లిక్ అవతరణలు, దానికి పూర్వార్థం గముగా జరిగిన కార్యకలాపాలు, నవీనభారతవ్యూహము వెలుదలగు విషయాలను వివేచనరచి వివరిస్తున్న చక్కని బుర్రకథ. రచయిత: ప్రయోగ నరసింహ శాస్త్రిగారు. వి. ఏ., క, మునియప్పశెట్టిపేర్, కోమలేశ్వరంపేట, మద్రాసు ౨. వల ర ఆడాయి.

రాయల హిందీ కహానియా

మూడుభాగములు. హిందీ. బాలబాలికలకు సీతి, విజ్ఞానదాయకములైన చక్కని కథలు ఇందులో కూర్చబడినవి. హిందీని సాధన చేయదలచినవారికి ఇవి చాల ఉపయోగపడును. ప్రతిపుస్తకముచివరను కఠినశబ్దములకు తెలుగున అర్థములుకూడ ఇవ్వబడినవి.

రచయిత: విద్యాకా ఏ. సి. కామాక్షిరావు గారు. ప్రకాశకులు: రాయలు అండు కో, కడప. వలలు వరుసగా ౬, ౮, ౮ ఆడాయి.

సా హి త్య నం ప ద

పూర్వసాహిత్య, నవ్యసాహిత్యములలోని కొన్ని కావ్యరచనలలోని విచ్ఛిత్తివిశేషములను వెల్లడించు కొన్ని విమర్శకవ్యాసముల సంపుటి యిది. ఆంధ్రవాఙ్మయవిశేషముల తెరుగగోయవారికి ఇది చక్కని మార్గదర్శిగా నొప్పించున్నది.

రచయిత: విజ్ఞలమణ్ణి హనుమంతరావుగారు, యం. ఏ., ప్రకాశకులు: కారదాసీతము, సుంటూరు. వల ౩ రూ.

Bulletin of the Govt. Oriental Manuscripts Library, Madras.

తమ స్వాధీనములోనున్న వివిధభాషల ప్రాచ్య లిఖితపుస్తకములలో విశిష్టమైనవానిని, వాని విశేషములను ప్రజావాచకమున తెలుకపరచు సుద్దేశ్యముతో మద్రాసు ప్రాచ్యలిఖితపుస్తక భాండాగారమువారు సాలీనా రెండుసార్లు ప్రచురించుచున్న 'బులెటిన్'లో ఇది ద్వితీయసంపుటద్వితీయసంచిక. ఇందులో తెలుగుభాగమునగల రెండురచనలలోను తెల్లపాక తిరువేంగళదీక్షిణకృతమైన అమరుకము అవశ్యము గమనింపదగినదైయున్నది. ఈ బులెటిన్ సంపాదకుడు సదరు భాండాగారాధికారి (మ్యూజిటరు) యైన టి. చంద్రశేఖరకాగారు. వెల ౨ రూ.

గ్రంథస్వీకారము

నలబారమ్మ

పద్యకావ్యము. రచయిత : కవికోకిల దువ్వూరి రామిరెడ్డిగారు. ప్రకాశకులు : కవికోకిలపబ్లికేషన్సు, నెల్లూరు. వెల ౧౦ అణాలు.

అంధుడు

చిన్నకావ్యము. రచయిత : కనక మేడల వెంకటేశ్వరుగారు, పి. ఆర్. రెడ్డి కాలేజి, ఏలూరు. వెల ౮ అణాలు.

నవరణ

జనవరినెలభారతిలోని నావ్యాసమునందు కాసన పాతములో రెండుచోట్ల తప్పుపాతము వచ్చినది. శుద్ధ పాత మీరితిగా సుంపకలెను:—

పుట ౨౦, పంక్తి ౧౩. వితిరామి [1*] అప్పు నసం3 అణమునం

శ్రీగోదాకల్యాణము

పద్యకావ్యము. రచయిత : లింగం లక్ష్మీజగన్నాథరావుగారు, పితాపురము. వెల రూ. ౧.

రైతుగీతలు

రచయిత : మంగిపూడి పురుషోత్తమశర్మగారు. ప్రకాశకులు : స్వస్థిపదనం, విప్రుర, పశ్చిమగోదావరి జిల్లా. వెల ౧౦ అణాలు.

జేగంటలు

రచయిత : జి. వి. కృష్ణరావుగారు. ప్రకాశకులు : ప్రజాసాహిత్యపరిషత్తు, తెనాలి. వెల 3 రూ.

మాయింట్లో

కథల సంపుటి. రచయిత : భరణికోట శ్రీనివాసులుగారు. ప్రకాశకులు : సాధనసమితి, ౧౧౫/B3, ఈసామియా బజారు, హైదరాబాదు, దక్కను. వెల ౮ అణాలు.

రాగిణి

కథల సంపుటి. రచయిత : రావూరి భరద్వాజ. ప్రాప్తిస్థానము : కళావాణి, తెనాలి. వెల ౧ రూ.

వాల్మీకిరామాయణవిమర్శనము

రచయిత : కొదాలి లక్ష్మీనారాయణగారు, పి. ఏ., మోపర్రు, వయల తెనాలి. వెల ౧ రూ.

పుట ౨౨, పంక్తి 3౨. నోడ్డకడ్డకే [1*] జాతజాత

పువ్వులు (asterisks) పెట్టరలసినచోట కాసన పాతముందంతటను Plus Mark (+) వడినది. వానిని పువ్వులుగా గ్రహించవలెను.

భా. వేం. కృష్ణరావు

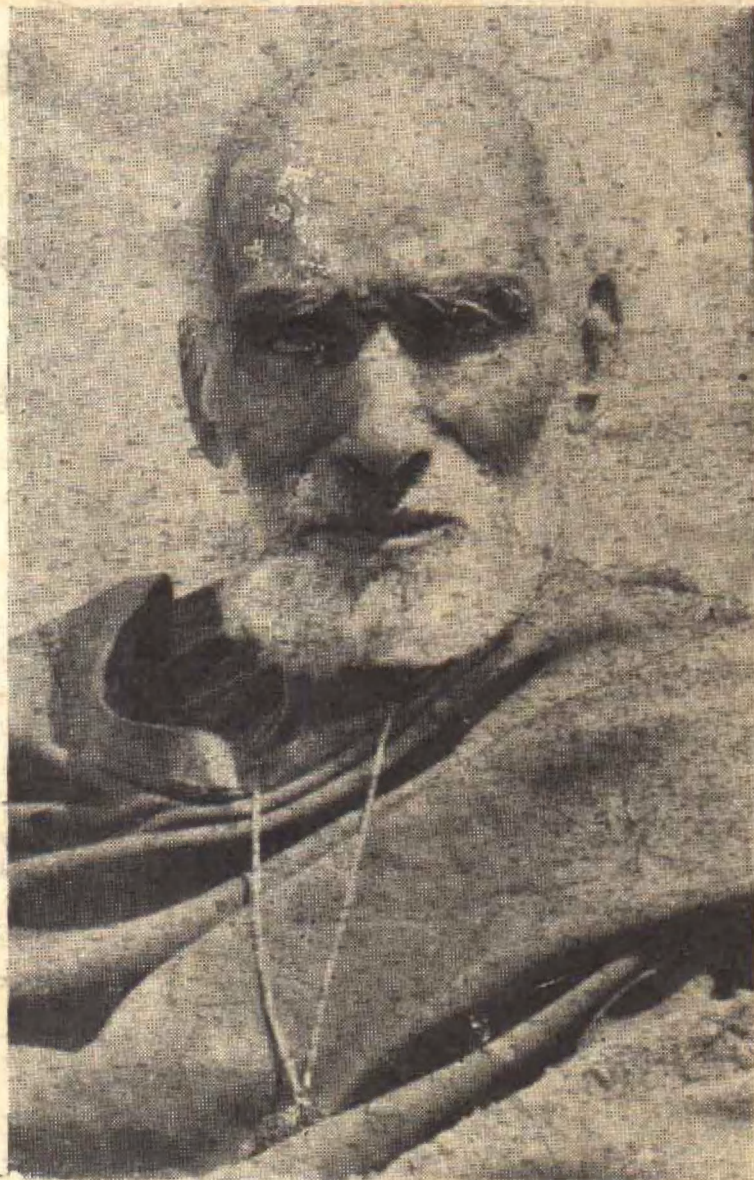

లిప్టన్
అంటే
మంచి టీ

అస్థానకవి అస్తమయము

డా. శే. శతావధాని బ్రహ్మశ్రీ చెల్లపిళ్ల వెంకటశాస్త్రిగారు